

ДЕПАРТАМЕНТ КУЛЬТУРИ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ ДЕРЖАВНОЇ
АДМІНІСТРАЦІЇ

КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД “ЗАКАРПАТСЬКА ОБЛАСНА УНІВЕРСАЛЬНА
НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ІМ. Ф. ПОТУШНЯКА”
ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ

ОЛЕКСА МИШАНИЧ У КОЛІ СУЧАСНИКІВ

ЗБІРНИК СПОГАДІВ, СТАТЕЙ, ЕСЕ,
БІБЛІОГРАФІЧНИХ ДЖЕРЕЛ

*До 85-річчя
від дня народження науковця*

Ужгород, 2018

УДК 821.161.2.09 Мишанич(477.87)(092)
М 71

Збірник матеріалів «Олекса Мишанич у колі сучасників», підготований до 85-річчя від дня народження Олекси Васильовича Мишанича (1933-2004), – це спроба зафіксувати добу доктора філологічних наук, члена-кореспондента НАН України, фундатора української школи медієвістики, громадського діяча, лауреата Національної премії імені Т. Шевченка очима самого академіка та його сучасників – літературознавців, письменників, журналістів, учнів, рідних, друзів. Доповнює видання найповніша бібліографія наукового доробку та матеріалів про Олексу Мишанича.

Видання адресоване широкому колу читачів, передусім літературознавцям, краєзнавцям, історикам, студентам, бібліотечним працівникам.

Укладачі:

М. Б. Бадида, О. Д. Гаврош, І. В. Козутич, Я. О. Мишанич

Відповідальна за випуск – О. А. Канока

ISBN 978-617-7692-14-9

© Закарпатська обласна універсальна наукова бібліотека ім. Ф. Потушняка, упорядкування, 2018
© ТОВ «РІК-У», 2018

ЗМІСТ

Від укладачів	5
Олекса Мишанич (О. Ігнатович)	7

I. ОЛЕКСА МИШАНИЧ ПРО СУЧАСНИКІВ 17

Юліан Химинець і його книжка про Закарпаття (від наукового редактора)	18
Нова зустріч з Миколою Мушинкою	24
Пам'яті Володимира Крекотня	35
Василь Марко	42
Покликання (до 70-річчя професора Павла Чучки)	48
Будівничий світового українознавства (до 80-річчя академіка Омеляна Пріцака).	53
З інтерв'ю. Олекса Мишанич «Я – робітник у науці»	57
Правило об'єктивної істини	72
Розмова з однодумцем	76
Відповіді на анкету журналу «Слово і час»	82

II. СУЧАСНИКИ ПРО ОЛЕКСУ МИШАНИЧА 95

Василь Густі. «...Дійте мудро і обачно»	96
Микола Жулинський. І вчитель, і колега, і друг	100
Архієпископ Ігор Ісиченко. Лідер української літературознавчої медієвістики	106
Марія Кашуба. Світла пам'ять про Людину з великої букви	110
Микола Корпанюк. Не лише наставник – навчитель...	115
Богдана Криса. Вдячність насправді існує	122
Юрій Латяк. Академік Др Олекса Мишанич і русини у південнослов'янських країнах	126

Іван Мегела. Доленосні моменти	137
Ярослав Мишанич. «Батько працював як проклятий»	141
Микола Мушинка. Мої взаємини з побратимом Олексою Мишаничем	147
Ярослав Орос. Мій Олекса Мишанич	151
Михайло Рамач. Науковець, котрий знову відкрив українську громаду «там, коло Дунаю»	155
Іван Сенько. Верховинець зі світовим іменем.	159
Валерія Смілянська. Дещо із давноминулого (про Олексу Мишанича).	166
Микола Сулима. Згадуючи Вчителя	170
Мирослав Трофимук. Спогад про Олексу Мишанича	174
Леонід Ушкалов. Мій незабутній учитель	190
Сергій Федака. Сивочолий	194
Надія Ференц. Подвижник науки	203
Олександр Гаврош. Закарпатські династії: Мишаничі	210

ІІІ. ОЛЕКСА МИШАНИЧ У ЛИСТУВАННІ З БРАТОМ ФЕДОРОМ 217

ІV. БІБЛІОГРАФІЯ 315

Окремі видання	316
Публікації О. Мишанича у монографіях, збірниках, енциклопедіях та періодичних виданнях.	319
О. Мишанич як рецензент	343
Науково-видавнича діяльність О. Мишанича	347
Інтерв'ю з О. Мишаничем.	356
Матеріали про життєвий та науковий шлях О. Мишанича	358

Іменний покажчик 368

Список авторів, тексти яких увійшли до збірника 378

ВІД УКЛАДАЧІВ

Збірник матеріалів «Олекса Мишанич у колі сучасників» – це спроба зафіксувати добу доктора філологічних наук, члена-кореспондента НАН України, фундатора української школи медієвістики, громадського діяча, лауреата Національної премії імені Т. Шевченка Олекси Васильовича Мишанича (1933-2004) очима самого академіка та його сучасників – літературознавців, письменників, журналістів, учнів, рідних, друзів.

Збірник «Олекса Мишанич у колі сучасників», підготовлений Закарпатською обласною універсальною науковою бібліотекою імені Федора Потошняка до 85-річчя з дня народження ювіляра, вміщує спогади, статті, есе, бібліографічні джерела, які відображають не тільки багатогранну постать краянину, але й час, в якому він жив і творив.

Відкриває збірник докладна передмова Олександри Ігнатович.

У розділі «Олекса Мишанич про сучасників» ми прагнули частково показати науково-популярну спадщину доктора філологічних наук.

Про Олексу Мишанича як людину, непересічну постать української літературознавчої науки читач дізнається у розділі «Сучасники про Олексу Мишанича». Більшість із спогадів написані спеціально для цього збірника. Авторами є як відомі літературознавці, колеги ювіляра – Микола Жулинський, Микола Сулима, Микола Мушинка, Марія Кашуба, Валерія Смілянська, так і колишні аспіранти й докторанти Олекси Васильовича, що нині гідно продовжують його справу на ниві медієвістики по всій Україні, – Ігор Ісіченко (Харків), Микола Корпанюк (Переяслав-Хмельницький), Богдана Криса (Львів), Мирослав Трофимук (Львів), Леонід Ушкалов (Харків). Приємно, що відгукнулась і найдавніша українська діаспора в Сербії, руснаки (русини) автономного краю Воєводина Юрій Латяк, Михайло Рамач, а сербські матеріали до бібліографії люб'язно надав Микола М. Цап.

Перебравшись у молодому віці до Києва, науковець чимало зробив і для літератури й наукового життя Закарпаття. Про книжкові серії з видавництвом «Карпати», карпатознавчі конференції в Ужгороді та дружні візити до рідного краю – у спогадах Василя Густі, Івана Сенька, Сергія Федаки, Надії Ференц. Не минули можливість подякувати за допомогу в Києві й уродженці Закарпаття, а нині кияни – Іван Мегела, Ярослав Орос та інші.

Своїми спогадами й думками про батька син Ярослав Мишанич поділився у розмові із письменником і журналістом Олександром Гаврошем. Атмосферу другої половини ХХ століття та взаємини родини Мишаничів дозволяють відчувати листи брата Федора, який жив у батьківській хаті в с. Барвінок під Ужгородом, до морального авторитета сім'ї – Олекси Мишанича. Ці листи син ювіляра спеціально підготував для цього збірника, в якому публікуються вперше.

У виданні звучить і «живий голос» Олекси Мишанича через уривки з інтерв'ю різних років, які доповнюють розуміння постаті відомого науковця.

Завершує збірник найповніша на сьогодні бібліографія наукового доробку та матеріалів про Олексу Мишанича, підготована бібліографом Маргаритою Бадидою. Матеріали бібліографії структуровані за такими підрозділами:

- Окремі видання.
- Публікації у монографіях, збірниках, енциклопедіях та періодичних виданнях.
- О. Мишанич як рецензент.
- Науково-видавнича діяльність О. Мишанича.
- Інтерв'ю з О. Мишаничем.
- Матеріали про життєвий та науковий шлях О. Мишанича.

Бібліографічні описи подаються в хронологічному порядку, а в межах року – за алфавітом. Бібліографічний опис здійснено за чинними державними стандартами.

Видання адресоване широкому колу читачів, передусім літературознавцям, краєзнавцям, історикам, студентам, бібліотечним працівникам.

ОЛЕКСА МИШАНИЧ

Олекса Мишанич (1933-2004) – знакова постать для країни і для краю. Цей могутній вчений зі світовим іменем своїм життям дав зразок не лише наукового труду, а й уроків людяності. Головним «персонажем» життєтворчості Ол. Мишанича була праця – щоденна, може, почасти й марудна, але така, що давала змогу сформуванню певний світопорядок у тій сфері, що її намітив учений. У праці відчував свою натуру, щастя, сенс життя («*пропав той день, що без користі минув*»), вона наче стала його духом і самим натхненням, привівши до тієї межі, коли натруджена особистість «*виявляється персонажем всесвітньої драми духу*» [1, с. 37]. І з цього моменту, навіть проти власної волі, Олекса Мишанич постає все-світом для нас...

Унікальність Олекси Васильовича полягає у широті його наукових інтересів. Насамперед – давня українська література, якій присвятив левову частку своєї праці, література Закарпаття (від давнини до сьогодення), література української діаспори, українська література ХХ ст. (повернені імена), науково-видавнича та науково-педагогічна діяльність, праця енциклопедиста, політична проблематика.

Академічне ж представлення Олекси Мишанича виглядає так – доктор філологічних наук, член-кореспондент НАН України, керівник відділу давньої української літератури Інституту літератури ім. Т.Шевченка НАН України, фундатор української школи медієвістики, лауреат Державної премії ім. Т. Шевченка (за участь у розробці наукових принципів, упорядкуванні, підготовці текстів Зібрання творів І.Я. Франка у 50-ти томах та коментарі, 1988 рік), заслужений діяч науки і техніки України (1997), учений секретар і перший віце-президент Міжнародної асоціації українців (1989-1999), з 1999 р. очолював Національну асоціацію українознавців, нагороджений орденом «За заслуги» III ступеня (2001), голова спеціалізованої вченої ради Інституту літератури ім. Т. Шевченка НАН України по захисту докторських і канди-

даських дисертацій (2001), науковий консультант 8 докторів наук, науковий керівник 14 кандидатських дисертацій з давньої літератури, член редколегій – «Гарвардської бібліотеки давнього українського письменства», «Енциклопедії сучасної України», «Бібліотеки української літератури», «Української літературної енциклопедії», «Енциклопедії шевченкознавства», відповідальний редактор і координатор 6-го тому «Енциклопедії української діаспори», серійних видань «Українські літописи», «Літературні пам'ятки України», бібліотеки «Карпати», «Біблія і культура», журналу «Слово і час», «Історія України в прозових творах та документах», «Письменство Закарпаття», відповідальний редактор неперіодичного збірника «Медієвістика»... [10, с. 12-13].

Зазначений, далеко не повний, перелік здобутків науковця вельми поважний. Але це лише «рамка» того глибинного перетворення, гарту, здійсненого внутрішнім світом людини.

Починав Олекса Васильович (*народився 1 квітня 1933 року в с. Ляховець Волизького округу (нині с. Лісковець Міжгірського району) на Закарпатті в багатодітній селянській родині. У 1939 р. переїхав з родиною в с. Барвінкош (нині Барвінок) Ужгородського району* [7, с. 23]) науковий шлях на філологічному факультеті Ужгородського державного університету дипломною роботою на тему «Поема І.Франка «Мойсей» (керівник – проф. П. П. Пономарьов). Певно, дослідницька стежка тримала в силовому полі Ол. Мишанича, бо, закінчивши з відзнакою рідний вуз і два роки пропрацювавши редактором Закарпатського обласного радіо, він вступив до аспірантури Інституту літератури ім. Т. Шевченка АН України. Під науковим керівництвом академіка М. К. Гудзія у 1962 році Олекса Васильович захистив кандидатську дисертацію «З історії літератури Закарпаття XVII–XVIII ст.» Власне, вчений виконав наскрізь новаторську працю: підсумував попередні розвідки на цю тему, проведені дослідниками кінця XIX – початку XX ст.; систематизував відомості про давню літературу краю; періодизував давню літературу Закарпаття; описав найбільш помітні літературні пам'ятки XVII–XVIII ст. Тут і учительні евангелія, і полемічна література, і драматургія, і записки літописного характеру, і забобонно-магічна література, і переклади. Окрему увагу вчений приділив українській віршованій літературі Закарпат-

тя XVII- XVIII ст., простежив розвиток віршування, аналізуючи жанри і теми цієї поезії, подаючи відомості про авторів – Петра Лодія, Григорія Тарковича, Івана Ріпу, Івана Пастелія та інших, *«висвітлив окремі проблеми культурних зв'язків Закарпаття з Галичиною, Україною і Росією»* [10, с.6], торкнувся питань шкільної освіти і книгодрукування в краї. Підсумовує Олекса Мишанич працю висновком, що література краю *«рідниться з усією українською літературою того часу»* [6, с.71].

З часу написання роботи Ол. Мишанич – співробітник Інституту літератури ім. Т. Шевченка. У рідному вузі не знайшлося для нього місця, і дуже шкода, адже на батьківщину не потрапив прекрасний учений-медієвіст. Хоча в розмові зауважував: *«Я працюю над загальноукраїнськими літературними проблемами, чого не міг би робити в Ужгороді. Так що шкодувати нема чого»* [4, с.14].

Справді, в Києві було до чого прикласти сили. Тут із колективом авторів приступив до роботи над 8-томною «Історією української літератури». Олекса Мишанич освоїв складний пласт народної словесності української літератури XI – XVIII ст., готуючи до «Історії літератури» відповідні розділи: «Народна словесність найдавнішого часу і Київської Русі», «Народна словесність» (література другої половини XIII – середини XVI ст.), «Народна словесність» (другої половини XVI – першої половини XVII ст.), «Народна словесність (другої половини XVII – першої половини XVIII ст.)», також підготував близько десяти статей, присвячених проблемам давньої літератури. Про початок роботи над цим проектом Олекса Мишанич писав у листі до Гната Ігнатовича¹: *«Ми почали працювати над першими п'ятьма томами 8-томної Історії укр.[айнської] літ.[ератури], які мають вийти до 1967 р. За два роки мені треба написати 8 арк. – розділи про літописання, про драму XVII-XVIII ст. і народну творчість XI-XVIII ст. до I тома. Матеріал інтересний, ось уже два місяці сиджу над «Повістю врем.[енних] літ»...»* [2].

Оцінюючи титанічну працю Олекси Мишанича, відомий вчений М. Сулима відзначив: *«Він (О.Мишанич – О.І.) опрацював українські та російські джерела, не обійшов проскрибовані на той час*

¹ Гнат Ігнатович (1898 – 1978) – актор, режисер, театральний педагог, театрознавець, заслужений артист України.

багатомні «Історії української літератури» М. Возняка та М. Грушевського» [10, с.7].

Наступні роки Олекса Мишанич досліджує творчість Григорія Сковороди, літературний процес XVIII століття, фольклор давнього періоду. Як результат – докторська дисертація «Українська література другої половини XVIII ст. і усна народна творчість» та монографії «Григорій Сковорода та усна народна творчість», «Українська література другої половини XVIII ст. і усна народна творчість». Як вказує літературознавець-медієвіст Р. Радишевський: «Праця О. Мишанича стала першою спробою всебічного висвітлення процесу взаємодії традицій фольклору із риторично-книжними засобами... Вона стала підвалиною вивчення українського літературного процесу другої половини XVIII ст. і поштовхом для подальших досліджень» [9, с. 11-12].

Доробок і постать Григорія Сковороди й надалі притягують увагу Ол. Мишанича. У 80-х роках вчений – один із організаторів і незмінний учасник Сковородинських читань у Переяслав-Хмельницькому. Наголошуючи на актуальності вивчення творчості Г. Сковороди, науковець вказував: «Українознавство як наука мусть мати свою вихідну точку. Такою точкою і є Г. Сковорода, перший національний мислитель. Національний код його творів ще не розкрито до кінця. Сучасне українознавство у нових історичних умовах ставить перед собою таке завдання і воно під силу нашим ученим» [5, с.104]. Згодом постало повне зібрання творів Г.Сковороди у двох томах у перекладі сучасною українською літературною мовою, в якому Олекса Мишанич – автор передмови та приміток, упорядник, відповідальний редактор.

Тривалий час Ол. Мишанич досліджує «Слово о полку Ігоревім». Він у числі фундаторів наукового осередку з вивчення «Слова...» в Сумах. Заслугою науковця стала систематизація попередніх досліджень давньої пам'ятки при залученні праць і зарубіжних вчених, а також здійснення огляду літератури про «Слово...», виданої в Україні на межі тисячоліть. Протягом всього часу Ол.Мишанич виступає оборонцем автентичності «Слова...» [10, с. 10]. Як результат праці науковця – найповніший збірник в Україні поетичних перекладів і переспівів «Слова о полку Ігоревім».

До 75-річчя Інституту літератури ім. Т.Шевченка НАН України Ол. Мишанич підготував працю з історіографії давньої української літератури, де простежив її становлення, віхи, специфіку

розвитку, а також представив доробок провідних літературознавців-медієвістів від початку ХХ століття до наших днів, в контексті розвитку Інституту літератури ім. Т. Шевченка.

Окремою віхою діяльності Олекси Васильовича постає дослідження літератури краю, яку сприймав у контексті загально-українського літературного процесу. Насамперед – це й згадана кандидатська праця, що, власне, ґрунтувалася на закарпатських джерелах. Саме в цій роботі Ол. Мишанич увів у сучасний світ (60-ті роки ХХ ст.) імена «забутих» письменників, науковців, діячів культури: Г. Стрипського, П. Феєрчака, Є. Сабова, В. Бірчака, Є. Недзельського, А. Бачинського...

Епохальною і для Закарпаття, і для України стала книга «На Верховині» – своєрідна хрестоматія літератури краю із XVI ст. до початку 40-х років ХХ століття. Для цього видання Ол. Мишанич підготував до друку тексти, виступив упорядником, автором приміток та словника, передмови, в якій простежив розвиток, тенденції та устремління літератури Закарпаття протягом чотирьох століть. Згодом ця стаття, сказати б, у розширеному вигляді знайшла своє місце у книзі «Карпати нас не розлучать». Тепер неквапом (бо це дозволяє обсяг книги) Ол. Мишанич мовить про літературний процес від витоків, торкаючись творчості авторів М. Андрелли, В. Довгови́ча, О. Духновича, А. Кралицького, О. Митрака, І. Сільвая, Ю. Ставровського-Попрадова, Є. Фенцика, Ф. Злоцького, С. Білака, а також В. Гренджі-Донського, Ю. Боршоша-Кум'ятського, Л. Дем'яна, О. Маркуша, Ф. Потушняка, Й. Жупана, Марка Бараболі, Миколаї Божук, Д. Вакарова. Оцінки Олекси Мишанича виражені й помірковані. Нині, вивчаючи літературний процес Закарпаття, неможливо оминати досліджень чи спостережень нашого науковця.

Своєчасними і необхідними для пізнання формування літературного простору краю виявилися нариси Олекси Васильовича про Івана Ольбрахта і його зв'язки із Закарпаттям, про роль Володимира Гнатюка в літературному процесі Закарпаття кінця ХІХ-першої чверті ХХ ст., Івана Мацинського – як дослідника історії культури та літератури Закарпаття.

Глибокий і актуальний розділ книги «Література Закарпаття: стан і проблеми наукового дослідження» – своєрідна програма, за якою можна б розбудувувати дослідження літератури краю.

Олекса Мишанич переймався розвитком крайової літератури, вишукував невідомі рукописи, листувався із письменниками, доля яких пов'язана із Закарпаттям, як, наприклад, із В. Гренджею-Донським, знайомив між собою діячів науки, літератури, культури, котрі мали дотичні інтереси, стежив за книжковими новинками. В одному з листів ділився враженнями про щойно виданий роман Михайла Томчанія «Жменяки»: *«Читаєш твір – наче спраглими устами прикладаєшся до джерельної води. Жменяк – це і мій батько, а його діти – це я і мої брати, тому роман мені такий близький і рідний. Сильні характери, типи, добрі, злі, жорстокі, лагідні – такими рбило їх життя. Я безмежно радий, що нарешті появився справжній художній твір про Закарпаття – без дешевої політики, газетних схем, національного блюзнірства, твір художній, що стане, я в цьому глибоко переконаний, окрасою української літератури... Мені, наприклад, дуже приємно відзначити економність художнього слова Томчанія, його точність... Стара тема про силу землі зазвучала у «Жменяках» по-новому. Томчаній не розмахує жебрацькими торбами закарпатців, не трясе їх «національними» лахами, не тягне сюди за вуха ні сопілку, ні трембіту, ні комуністів, а показує життя таким, яким воно було насправді, і цією простотою досягає найвищого рівня типізації»* [3]. Згодом ці роздуми вилилися у рецензію «Дума про людську долю», присвячену роману «Жменяки», що була надрукована в журналі «Вітчизна» в 1965 році (№4, с.200-202).

Протягом десятиліття Олекса Мишанич входив до редколегії «Бібліотеки «Карпати» видавництва «Карпати» (Ужгород), де започаткувалася і побачила світ серія, сказати б, академічно оснащених книжок, що супроводжувалися ґрунтовними передмовами, докладними примітками, літературознавчою базою, серед яких чимало видань закарпатських письменників. Понині ця бібліотека слугує пізнавальним матеріалом при вивченні літератури краю.

Виступав Олекса Васильович й автором передмов до книг крайових письменників. Так підтримав Ол. Мишанич видання Юрія Керекеша, яке містило філософсько-психологічний роман «Блукання в порожнечі», що вповні не поцінований й понині.

Уболіваючи за свою батьківщину, її розвиток, Олекса Мишанич прилучається до оборони цілісності України. Зважаючи на

першоджерела, він простежує історико-культурний шлях краю у нарисі «Від підкарпатських русинів до закарпатських українців». Виступає проти політичного русинства на Закарпатті працями: «Політичне русинство – українська проблема», «Політичне русинство: історія та сучасність» та ін.

Вивчення літератури краю привело Ол. Мишанича до ознайомлення з літературою діаспори в колишній Югославії. З 1965 року науковець опублікував понад 30 праць, присвячених літературі бачвано-сримських русинів, і ввів імена письменників Руської Бачки до наших енциклопедій. Своїми розвідками, дослідженнями вчений доводив: літературний процес русинів Югославії – частина загальноукраїнської літератури, зазначаючи, що самоназва «русини» є синонімом назви «українці». Українську культуру, науковий світ збагатив іменами і працями Ю. Тамаша, Є. Барич, Д. Варги, В. Гарянського, М. Жироша, С. Константиновича, Д. Лятяка, З. Нярадия, М. Павловича, Д. Папгаргая, М. Рамача, Я. Рамача, Миколи М. Цапа, М. Шанти та ін. [8, с. 181]. Подією для країни став вихід книги М. Ковача «Тихі води» у перекладі Івана Чендея.

Бодем і відчаєм відізналася смерть Ол. Мишанича для Бачки і Сриму: «Зоз шмерцу... Олекси Мишанича страцели зме велького приятеля и популаризатора нашей литературы не лем у України, але и у шицких жемох дзе ши находзи українска дияспора,» – згадував слова свого побратима Дюри Лятяка академік НАНУ Микола Мушинка [8, с.166].

Так само підтримував стосунки Ол. Мишанич і горнув до української родини діаспорну літературу Словаччини та Чехії. Близькими вченому в Словаччині були І. Мадинський, О. Рудловчак, М. Мушинка, Ю. Бача, М. Неврлий, М. Мольнар, Ф. Ковач, М. Роман, Л. Бабота, Ю. Кіндрат, М. Сополига, С. Гостиняк та ін.; у Чехії – О. Зілінський, З. Генік-Березовська, В. Жидліцький, Я. Моравець, Б. Зілінський... [8, с. 173]. Своєрідним підсумком творчих взаємин постала антологія «Карпатська замана. Збірник творів українських письменників Чехословащини».

Олекса Мишанич дбав про розвиток української літератури за кордоном, усвідомлюючи її важливість і водночас важкість функціонування при відлученні від великої материнської культури. Тому, певно, й став відповідальним редактором 6-го тому «Енци-

клопедії української діаспори» (головний редактор В. Маркусь), до якого мали ввійти матеріали з історії і культури русинів-українців Центральної Європи: Польщі, Словаччини, Чехії, Угорщини, Сербії та Чорногорії, Хорватії та Болгарії [8, с.166].

Активно включився Олекса Мишанич в роботу з дослідження і повернення «забутих» імен в українській літературі. Найдорожчим для себе відчував ім'я Василя Гренджі-Донського. Видання його творів науковець розпочав готувати ще з 60-х років. Згодом Ол. Мишанич зауважив: *«Я знав його особисто, ми неодноразово зустрічалися у Братиславі, Києві. Вважаю його найбільшим письменником Закарпаття ХХ століття, зачинателем і основоположником української літератури нашого краю»* [4, с.14]. У 1991 році вийшла книга В. Гренджі-Донського «Твори», де Ол. Мишанич – упорядник, автор приміток та вступної статті. Пізніше (1993 р.) з'явився збірник «Повернення» (видання за рахунок коштів автора), де містилися літературно-критичні статті й нариси про замовчуваних письменників ХХ століття: С. Черкасенка, К. Гриневичевої, Н. Королевої, М. Лазорського, В. Гренджі-Донського, О. Стефановича. Знайомив українців із працею митців-емігрантів Б. Лепкого, Д. Чижевського, О. Пріцака, В. Маркуся... Постали розвідки Ол. Мишанича й про Олега Ольжича, і про Празьку школу української поезії та Закарпаття, про життя і діяльність Йосифа Сліпого. Тривала увага вченого була сконцентрована й на творчості Августина Волошина – президента Карпатської України, що вилилася у книгу «Вибрані твори» А. Волошина, в якій Ол. Мишанич – член редколегії, упорядник, автор передмови та приміток.

Науково-видавнича діяльність Олекси Васильовича так само подиву гідна. Він причетний до виходу у світ (виступаючи чи автором передмови, чи укладачем приміток й упорядником) творів І. Нечуя-Левицького, М. Черемшини, С. Руданського, А. Кримського, Л. Глібова, Катрі Гриневичевої, О. Маковея, Лесі Українки, І. Франка (за участь у підготовці 50-томника І.Франка був удостоєний премії ім. Т. Шевченка)...

Як науковець-енциклопедист Ол. Мишанич є автором понад сотень статей в «Українській радянській енциклопедії», в «Краткой литературной энциклопедии», «Українській літературній енциклопедії», «Енциклопедії сучасної України» та ін.

Підсумовуючи науковий ужинок Олекси Мишанича, академік М. Мушинка зазначав, що за 50 літ вчений видав 19 монографій і збірників власних праць, був редактором і видав 42 томи творів класиків української літератури, понад 300 наукових студій, брав участь у роботі понад 30 міжнародних наукових конгресів, симпозіумів, конференцій [8, с. 166]. Праці його виходили іноземними мовами.

Наріжним у життєтворчості Олекси Мишанича, як на мене, було те, що залишив по собі послідовників й однодумців, що нині є гордістю української академічної науки: М. Сулиму, Ганну Павленко, Ю. Пелешенка, Г. Нogu, Ольгу Циганок, Мирославу Андрущенко, Ю. Луценка, Є. Пшеничного, М. Корпанюка, П. Білоуса, Богдану Крису, В. Пивоварова, Л. Ушкалова, О. Александрова, Наталію Поплавську, В. Колінця, М. Трофимука, Олександрю Трофимук, Інну Березу, В. Шевченка [10, с.21-22].

Свідченням вдячності, поваги і своєрідним науковим акафістом Олексі Васильовичу вважаємо «збірник праць на пошану члена-кореспондента НАН України Олекси Мишанича з нагоди його 80-ліття і 10-річчя від дня смерті» Студії з україністики (Київ, 2013) із передмовою Ростислава Радишевського, котрий, підсумовуючи усе здійснене нашим науковцем-земляком, величає його «могутнім орлом Срібної землі й вірним та надійним трудівником, що всі свої сили віддав розбудові літературознавства й української державності» [9, с.18].

Видання, яке тримаєте в руках, шановний читачу, також є свідченням поваги й глибокої шани до постаті Олекси Мишанича. Це книга пам'яті, яка пропонує спогади про колегу, товариша, вчителя, наставника, батька; епістолярій науковця; інтерв'ю з ним – усе те, що емоційним фоном супроводжує лик дорогої людини і є доповненням до його велетенської наукової спадщини, яка представлена тут бібліографією. «Олекса Мишанич у колі сучасників» – продовжує низку науково-популярних видань, започаткованих Закарпатською обласною універсальною науковою бібліотекою ім. Ф. Потушняка, що присвячуються пам'яті наших крайових письменників – лауреатів Національної премії ім. Тараса Шевченка.

...Олекса Мишанич був доброзичливим і доступним у спілкуванні з усіма, хто потребував поради, підтримки, наукової іскри

для наступних досліджень. Його внесок у науковий простір України важко переоцінити, а для пробудження літературознавчої думки на Закарпатті значення постаті О. Мишанича споріднене із О. Духновичем (до речі, вони подвійні тезки, обидва – Олександрі Васильовичі). Із глибин століть рядки О. Духновича в сьогоденні якнайкраще стосуються Олекси Мишанича:

*Самі здорови співайте,
А на батька пам'ятайте!*

Олександра Ігнатович

Література:

1. Кримський С. Запити філософських смислів. – К. : ПАРАПАН, 2003. – 240 с.
2. Лист Олекси Мишанича до Гната Ігнатовича від 9.03.1963 р. Із архіву Гната Ігнатовича.
3. Лист Олекси Мишанича до Гната Ігнатовича від 25.12.1964. Із архіву Гната Ігнатовича.
4. Мишанич О. «Господи, що скажуть про нас люди?!»: [інтерв'ю / вів О.Гаврош] // Срібна земля-фест. – 2004. – № 3. – С. 14.
5. Мишанич О. Творчість Г. С. Сковороди в системі українознавства кінця ХХ ст. // Мишанич О. На переломі. – К., 2002. – 438 с.
6. Мишанич О. Українська віршована література Закарпаття XVII–XVIII століть // Радянське літературознавство. – 1962. – № 2. – С. 62-71.
7. Олекса Васильович Мишанич : біобібліографія вчених України. – К., 2003. – 76 с.
8. Мушинка М. Україніст-карпатознавець Олекса Мишанич (1933–2004) // Швет-лосц. – 2004. – № 2. – С. 165-182.
9. Радишевський Р. Олекса Мишанич – від Срібної землі до великої України : [передмова] // Студії з україністики. – Вип. XIII : [Збірник праць на пошану члена-кореспондента НАН України Олекси Мишанича з нагоди його 80-ліття і 10-річчя від дня смерті. Symbolae in honorem et memoriam]. – К., 2013. – С. 8-18.
10. Сулима М. Життєвий і творчий шлях Олекси Мишанича : [всуп. ст.] // Олекса Васильович Мишанич : біобібліографія вчених України. – К., 2003. – С. 3-22.

I. ОЛЕКСА МИШАНИЧ ПРО СУЧАСНИКІВ

ЮЛІАН ХИМИНЕЦЬ І ЙОГО КНИЖКА ПРО ЗАКАРПАТТЯ¹ (від наукового редактора)

Минуло понад півстоліття з того часу, як автор цієї книжки д-р Юліан Химинець не з своєї волі покинув рідний край. Нині він повертається до нас з далеких світів із своїми спогадами, враженнями, роздумами про бачене й пережите. Крім своєї пам'яті, він спирається на різні джерела, документи, підтверджуючи ними власну концепцію культурного, політичного і соціально-економічного розвитку Закарпаття. Ю. Химинець – один із тих численних закарпатських українців, хто в умовах чужоземного поневолення краю, в переломний момент історії були покликані стати на захист свого народу, формувати його національну свідомість, відстоювати для нього право на життя, виборювати йому державність. Не його вина в тому, що визвольні змагання за Карпатами були жорстоко придушені, піддані забуттю й паплюженню. Нині він має право на свою думку, свою оцінку, яка може стати однією із ланок у комплексному науковому висвітленні великої карпатоукраїнської трагедії.

Карпатська Україна, як одна із останніх спроб створення української державності у нові часи, – це та рана, яка ще довго болітиме, і не лише закарпатським українцям. По-перше, тому, що вона стала лише маріонеткою в руках сильніших сусідів. І, по-друге, тому, що ідеали її були свідомо розтоптані, спалювані: вона не принесла бажаного визволення своєму народу, не стала і тим джерелом, звідки цілюща вода могла розлитися по всій Україні.

Півстоліття – достатній час, щоб з будь-яких історичних подій зробити висновки. Радянська історіографія, керуючись ідеологічними доктринами і воюючи з привидами українського буржуазного націоналізму, негативно поставилася до ідеї української

---

¹ Мишанич Олекса. Юліан Химинець і його книжка про Закарпаття (від наукового редактора) // Химинець, Юліан. Закарпаття – земля Української держави. Нотатки з історії Закарпаття. – Ужгород : Карпати, 1991. – С. 139-143. ; Мишанич, О. З минулих літ. – К. : Видавництво Соломії Павличко «Основи», 2004. – С. 285-290.

державності на Закарпатті у 20-30-х рр. ХХ ст., без особливих доказів і переконливих аргументів піддала анафемі Карпатоукраїнську державу 1938-1939 рр. Зарубіжна українська історіографія і мемуаристика, в особі таких її представників, як А. Штефан, В. Шандор, П. Стерчо, В. Маркусь, В. Гренджа-Донський, С. Ключурак, С. Пап та ін., зробили чимало, щоб об'єктивно розкрити найменші подробиці цих історичних подій, ув'язати їх не лише у всеукраїнський, а й у міжнародний контекст. Ю. Химинець не залишився осторонь цього загального зацікавлення закарпатоукраїнською проблематикою. 1984 р. у Нью-Йорку видано його книгу «Мої спостереження із Закарпаття» (190 с.), яка мала багато позитивних відгуків і рецензій. Тепер перед нами нова, друга книжка Ю. Химинця, що виходить в Ужгороді й розрахована на читача в Україні, насамперед на Закарпатті. Якщо у першій книжці автор зосередив увагу переважно на подіях 20-30-х рр., то в новій праці він значно розширив рамки свого дослідження, зробивши великі історичні екскурси в минуле, а також доповнив її архівними матеріалами розповідь про кінець трагічних 30-х рр. Перед нами, власне, нова книга, що за своїм жанром цілком відповідає «нотаткам з історії», бо вона не є ні систематизованим викладом історії Закарпаття від найдавніших часів, ні глибинним дослідженням проблеми Карпатоукраїнської держави.

Щоб прийняти, зрозуміти й належно оцінити книжку, треба сказати кілька слів про автора, бо авторська присутність у розповіді дуже помітна.

Юліан Химинець народився 18 липня 1911 р. у с. Підгоряни, нині передмісті Мукачева, у селянській родині. У 1930 р. закінчив Мукачівську торговельну школу (тоді вона називалася «академія») і до 1938 р. працював тут же секретарем школи. На відміну від інших середніх навчальних закладів Мукачева – реальної гімназії і учительської семінарії, які мали «москвофільське» спрямування, – навчання в торговельній академії велося українською мовою. Довголітнім директором цієї школи був відомий культурно-громадський діяч Августин Штефан, згодом голова сойму Карпатської України. Тут Ю. Химинець пройшов школу національного усвідомлення, включився в український культурно-національний рух, став співпрацювати з керівництвом Організації українських

націоналістів (ОУН), які з початку 30-х рр. намагалися створити свої осередки і на Закарпатті. Майже всі українські школи, головню торговельна академія в Мукачеві, виховували своїх учнів в українському соборницькому дусі вже від 1922 р. Тут на поміч прийшов Пласт української молоді, а що не зробив Пласт, то докінчило «Юнацтво» ОУН (починаючи з 1932 р.). Важко собі уявити, як українська молодь Закарпаття могла так завзято ставити опір угорським окупантам у березні 1939 р., коли б вона не була свідомо того, за що вона гине.

Восени 1938 р., у порозумінні з А. Волошиним, Ю. Химинець виїхав до Відня, де організував і очолив закордонну делегацію Карпатської України, яка представляла Карпатську Україну на міжнародній арені, боролася проти зазіхань на неї фашистської Угорщини, сприяла її входженню як рівноправного члена в склад федеративної Чехо-Словацької республіки та ін. У грудні 1938 р. Ю. Химинець повернувся до Хуста, де при уряді А. Волошина утримував закордонні зв'язки Карпатської України. 17 березня 1939 р. його було арештовано угорськими фашистами і кинуту до Тячівської тюрми. Маючи змогу доказати, що він живе за кордоном (Берлін), а приїхав у Карпатську Україну лише на відвідини, був звільнений з тюрми і нелегально дістався до Відня, де очолив Український допомоговий комітет, що опікувався втікачами з Карпатської України, а згодом – і з Галичини. З квітня 1941 р. працював в Українському допомоговому комітеті в Берліні. Після проголошення відновлення Української держави 30 червня 1941 р. у Львові німецьке Гестапо виарештувало активістів у Берліні й Відні, між ними і Ю. Химинця, де він перебував до березня 1942 р.

У грудні 1943 р. його заарештували вдруге й вивезли за 250 кілометрів з Відня, де він у суворій ізоляції перебув 4 місяці. Після виходу з тюрми працював у Відні. Крім праці, ще вчився у Високій торговельній школі, яку закінчив у лютому 1945 р. і одержав службове призначення в Капліце (австрійсько-чеське пограниччя). Тут він не затримався і незабаром поїхав до Тиролю. Після війни Ю. Химинець закінчив університет в Інсбруку, захистив докторську дисертацію на тему «Форми організації більшовицького господарства від 1917 р. дотепер». 1948 р. він виїхав до Америки, оселився в містечку Бетлегем (штат Пенсильванія), працював фа-

бричним робітником, закінчив комерційний коледж. Потім переселився з сім'єю в м. Елізабет (штат Нью-Джерсі), де одержав посаду бухгалтера, а далі переїхав у м. Пасайк у цьому ж штаті. Тут він включився в українське життя, реорганізував «Рідну школу», працював з молоддю. Вийшовши на пенсію, після автомобільної аварії 1978 р., Ю. Химинець зайнявся літературною і науковою працею. Нині живе в містечку Норт-Порт, штат Флорида.

Зрозуміло, що Ю. Химинець не є вченим-істориком. Життя кидало його по світах, гартувало як у політичній боротьбі, так і у боротьбі за звичайне фізичне виживання. Було б справді прикро, якби величезний багаж його знань і спостережень залишився не-реалізованим. Зрозуміло, на популярний у нас «літературний запис» він розраховувати не міг, тому сам сів за друкарську машинку і написав те, чим вважав за потрібне поділитися з молодшими поколіннями.

Історики Закарпаття, фахівці оцінять цю незвичну працю, знайдуть у ній як позитивний, так і негативний матеріал, не погодяться з окремими оцінками, докорятимуть за ненауковий і несистематичний виклад, вказуватимуть на неповноту джерел, на незнання радянських досліджень історії Закарпаття, на відсутність полеміки з радянськими авторами і борцями проти українського буржуазного націоналізму тощо. Та це не завадить відіграти цій книжці позитивну роль, донести до читача великий фактичний матеріал, подати автору своє, хай і не завжди науково виважене й академічним стилем викладене нестандартне розуміння історичного процесу на Закарпатті. Саме тепер, коли на Закарпатті реанімуються антиукраїнські сили, штучно відроджується привид «русинства», виношуються марення про міфічну країну «Рутенію» у складі Чехословаччини, Угорщини чи навіть Російської імперії, про воскресіння давно вмерлої «автономної республіки Подкарпатська Русь», – потрібне розумне, розважливе слово людини з досвідом, яка зміряла шлях від русинства до українства, на власному життєвому досвіді й на досягненні науки прийшла до висновку, що Закарпаття – земля Української держави. Не варто шукати в цих нотатках ні шовінізму, ні націоналізму, ні локального патріотизму – вони наслідок глибоких роздумів автора, його понад півстолітніх спостережень над історичними процесами в

Центральній Європі, до якої належить і його рідне Закарпаття. З автором можна не погоджуватися, можна з ним сперечатися, але йому не відмовиш в одвертості та об'єктивності. Його треба насамперед вислухати й осмислити той комплекс доказів і фактів, яким він оперує.

Ю. Химинець розкриває трагічні сторінки історії Закарпаття, коли його намагалися змідризувати угорські асимілятори, шарпали й нищили чеські «демократи», угорські фашисти й польські терористи. Основною рушійною силою краю Ю. Химинець показує національний рух, боротьбу за українську державність з орієнтацією на західні сили й участь у ній української еміграції. Він послідовно простежує багато маловідомих сторінок визвольних змагань закарпатських українців, прояснює політику лідерів цих змагань, їхню вимушену орієнтацію, компромісні рішення, намагання в складних, іноді безвихідних умовах захистити національні права закарпатців, допомогти їм стати народом. Уся розповідь Ю. Химинця підпорядкована утвердженню великої Української Правди за Карпатами, відстоюванню національних прав населення Закарпаття.

Як редактор цієї книжки я розумію, що вона – не строге дослідження, не підручник, не посібник, не пропагандистська брошура, не публіцистичний трактат. Це – книга для читання і роздумів, книга фактів, які дають переконливу відповідь на те, чому корінне українське населення горнулося до України, усвідомило себе українцями, чому воно негативно ставилося до антиукраїнської (і антизакарпатської) політики як угорської, так і чехословацької влади, чому і як прийшло воно до своєї української ментальності й державності у 1938-1939 рр. Книга Ю. Химинця дає достатньо доказового матеріалу для повного переконання, що українство на Закарпатті – природний процес консолідації сил одної нації, одного народу. Воно не принесене сюди на багнетах з Радянської України, а є виявом внутрішнього розвитку народу, який, всупереч політиці сталінської безнаціональності, усвідомив себе частиною українського народу і жертвував для цієї ідеї життям тисяч своїх кращих синів і дочок.

Джерельна база книжки – далеко не повна і не ідеальна, але вона цілком задовільна для такого жанру. Ю. Химинець користу-

ється переважно західними джерелами, майже недоступними в Україні. Не всі ці джерела рівноцінні, більшість документального і архівного матеріалу вводиться у науковий обіг уперше, а вже тому варта уваги. Праця переобтяжена цитуванням, вона могла б служити хрестоматією текстів інших авторів. При редагуванні тексту я намагався відсіяти третьорядні посилання, залишивши тільки те, що має наукове значення.

У цілому ж книжка Ю. Химинця має велике пізнавальне значення – в ній простежено головні етапи боротьби українського населення Закарпаття проти іноземних поневолювачів, відтворено його тривалий і тернистий шлях до України і українства. Допитливий читач знайде в ній багато нового, цікавого й повчального, а історик-фахівець зуміє відрізнити сувору історичну правду від окремих суб'єктивних оцінок, вражень і думок. Наукова історія Закарпатського краю ще не написана. Праця Ю. Химинця може бути для неї цінним матеріалом.

НОВА ЗУСТРІЧ З МИКОЛОЮ МУШИНКОЮ¹

Ім'я Миколи Мушинки добре відоме нині у славістиці. Його активність у дослідженні українського фольклору, етнографії, літератури, мови, суспільно-політичних процесів карпатського регіону гідні подиву. За чверть століття своєї наукової праці М. Мушинка написав і видав понад двісті своїх праць, серед яких – монографії, збірники, записи фольклорних текстів, упорядкування, статті, рецензії, бібліографічні покажчики, полемічні матеріали та інше. Саме до цього вченого найбільше підходить назва народознавець, бо він і є справжнім народознавцем широкого профілю, плідно працюючи як в галузі фольклористики, так і етнології. Його наукові зацікавлення охоплюють широке коло проблем народознавства колишньої Угорської, потім – Підкарпатської Русі і нинішнього Східнословачького краю, де живуть українці-русини. І треба підкреслити, що кожна його публікація – це результат довготривалих наукових пошуків, спостережень, польових записів, порівняльних студій. Постійна праця над джерелами, власне, першоджерелами народної духовності – основне правило для вченого і наслідки його нині – незаперечні.

Від перших серйозних наукових публікацій М. Мушинки – антології усної народної творчості українців Східної Словаччини «З глибини віків» (Пряшів, 1967), упорядкування і редагування перших чотирьох томів «Наукового збірника Музею української культури в Свиднику» (Пряшів, 1965-1969), книжки «Срібна роса. З репертуару народної співачки Анці Ябур із Стащина» (Пряшів, 1970) – минуло чимало часу. Але й нині, перечитуючи їх, ми подивляємося тому молодечому ентузіазму і запалу, з якими М. Мушинка ввійшов у слов'янську фольклористику, заявив про себе як про сформованого вченого. Опановуючи здобутки української і слов'янської фольклористики, він не цурався чорнової роботи, здійснював свої фольклорні експедиції, записував

---

¹ Мишанич, О. Нова зустріч з Миколою Мушинкою // Дукля. – 1992. – № 4. – С. 19-24. ; Мишанич, О. Повернення. – К.: Обереги, 1997. – С. 251-261.

нові тексти, вводив у науковий обіг нові матеріали. Як один із організаторів і наукових працівників Дослідного кабінету українистики Пряшівського філософського факультету Університету ім. П. Й. Шафарика М. Мушинка багато прислужився розбудові українознавства у Чехо-Словаччині, становленню його як окремої наукової дисципліни. Він фактично став ініціатором видання і головним редактором перших томів «Наукового збірника Музею української культури в Свиднику», який нині налічує вже 20 томів (24 книги), є видатним досягненням і гордістю зарубіжного українознавства.

Ця успішна і продуктивна наукова робота молодого вченого була перервана на початку 1970-х років. Окупація Чехо-Словаччини у 1968 р. військами країн Варшавського договору і пов'язані з цією акцією наступні події мали негативні наслідки для багатьох вчених у Чехо-Словаччині. «Вина» М. Мушинки полягала тільки в тому, що він негативно поставився до факту введення чужих військ на територію своєї батьківщини і відмовився від участі у так званій «стабілізації». Позбавлений праці в університеті, він майже двадцять років заробляв на життя фізичною працею. Заборона друкуватися в українській пресі Чехо-Словаччини і України змусили його звернутися до української наукової преси і видавництва діаспори, у яких він випустив свої фундаментальні дослідження, з якими прийшов сьогодні на захист.

Цілком могла б бути захищеною як докторська дисертація монографія М. Мушинки «Фольклор руснакох Войводини» (Нови Сад, 1988, 240 с.), у якій досліджено народні обряди й пісні югославських русинів. Перше видання цієї монографії вийшло у 1976 р. на правах рукопису тиражем 40 прим, без імені автора, бо його тоді було заборонено називати у всіх країнах так званої соціалістичної співдружності. Проте вчений цілком свідомо й обґрунтовано подав на захист цикл своїх книг і публікацій про Володимира Гнатюка, що складають єдине ціле, є комплексним дослідженням життя, фольклористичної і філологічної спадщини видатного українського вченого. Глибинне вивчення багатогранної наукової, громадсько-політичної, видавничої і науково-організаційної діяльності В. Гнатюка є творчим подвигом М. Мушинки, його життєвим надзавданням, яке він послідовно і сумлінно реалізував.

лізує ось уже майже три десятиліття і ним заслужив собі визнання в українській, слов'янській і світовій фольклористиці.

Список праць М. Мушинки про В. Гнатюка налічує понад соток назв. Серед них – вісім книжкових видань. Серцевиною дисертації є три книги: «Володимир Гнатюк – дослідник фольклору Закарпаття» (Париж-Мюнхен, 1975. – 118 с.), «Володимир Гнатюк. Життя та його діяльність в галузі фольклористики, літературознавства та мовознавства» (Нью-Йорк–Сідней–Торонто, 1987. – 332 с.) і «Володимир Гнатюк. Бібліографія друкованих праць» (Едмонтон, 1987. – 148 с.). Доповнює цей основний список підготовлений дисертантом третій том «Наукового збірника Музею української культури в Свиднику» (1967), присвячений пам'яті В. Гнатюка, що містить низку цінних досліджень і публікацій джерел. Можна нині тільки радіти тому, що доля послала В. Гнатюкові такого талановитого, сумлінного, ерудованого, працьовитого і самовідданого біографа, дослідника його наукового доробку, як Микола Мушинка. Це не загальні слова у жанрі рецензії на дисертацію, а висновки, до яких доходимо, прочитавши друковані праці дисертанта про В. Гнатюка.

Доречним буде нагадати, що Україна свого часу завинила перед М. Мушиною: у 1970-х роках окремі українські радянські вчені і письменники у своїх друкованих і усних виступах паплюжили ім'я вченого, не допускали його праць до друку, ігнорували його постійні намагання налагодити зв'язки із нашими науковими установами і журналами. Нині ми беремо на себе спокутування чужих гріхів і визнаємо, що, керуючись фальшивими ідеологічними доктринами, чинили велику кривду вченому, нашому великому другу й побратиму. М. Мушинка вистояв у цьому неправому двобою, залишився самим собою, чесною, принциповою і безкомпромісною особистістю. Зразком для нього у цій двадцятирічній одиссеї, у боротьбі за утвердження себе як вченого-україніста був Володимир Гнатюк.

Нема потреби нагадувати, хто такий В. Гнатюк, що він зробив і скільки зробив для української культури впродовж свого тридцятилітнього творчого життя – з 1896 до 1926 р. Про це промовисто говорить «Бібліографія друкованих праць В. Гнатюка», укладена М. Мушиною і видана 1987 р. в Канаді, яка налічує 1337 позицій.

Ім'я В. Гнатюка теж тривалий час піддавалося забуттю, над ним тяжів привид українського буржуазного націоналізму. Тільки на початку 1960-х рр. до нього звернувся український радянський дослідник М. Т. Яценко, випустивши дві книги – монографію «Володимир Гнатюк. Життя і фольклористична діяльність» (К., 1964) і книгу фольклористичних праць вченого «В. М. Гнатюк. Вибрані статті про народну творчість» (К., 1966).

Відзначення 100-річчя з дня народження В. Гнатюка і відкриття його музею у рідному селі Велесневі на Тернопільщині у 1971 р. якоюсь мірою активізувало вчених, але не мало свого продовження.

Навіть матеріали наукової ювілейної сесії не були видані. Ім'я вченого знову опинилося в тіні, воно не вписувалося у концепцію «єдиного радянського народу», перешкоджало розпочатому командою Щербицького-Маланчука походу проти української духовності.

Проте наукова спадщина В. Гнатюка продовжувала жити, нею й далі цікавляться вчені, але вже не в Радянській Україні. Одним з таких осередків, де наукові здобутки вченого живі й винятково актуальні, є югославські русини, яких свого часу відкрив для наукового світу саме В. Гнатюк. Тут «Етнографічні матеріали з Угорської Русі» В. Гнатюка є не бібліотечним раритетом, а настільною народною книгою, що має свого широкого читача. Ключ до оцінки й розуміння ролі В. Гнатюка як першого дослідника життя і народної культури русинів-українців Югославії дав М. Мушинка. Ще 1967 р. у Руському Керестурі (Войводина) випущено книгу «Народни приповідки бачванських русиних», до якої ввійшла народна оповідна проза бачванських русинів, записана В. Гнатюком і вміщена у 29-му і 30-му томах «Етнографічного збірника» (1910, 1911). Ґрунтовну передмову до цього видання написав М. Мушинка. Її випущено також окремим відбитком (С. 7-69), і вона має самостійне життя. У 1985–1988 рр. видавництво «Руске Слово» у Новому Саді здійснило факсимільне видання п'ятьох томів «Етнографічних матеріалів з Угорської Русі» В. Гнатюка, до якого ввійшли всі наукові праці і фольклорно-етнографічні записи вченого з Бачки і Пряшівщини. Це фундаментальне видання є найкращим пам'ятником В. Гнатюку і свідченням того, що його

величезна праця не припала архівним пилом, а продовжує життя у нових історичних умовах. До цього видання підключилися югославські руські вчені-філологи Юліан Тамаш, Дюра Латяк, Юліан Рамач, Янко Рамач. Душею видання, його науковим консультантом залишався Микола Мушинка. 1981 р. у Нью-Йорку як 201-й том «Записок Наукового товариства імені Шевченка» вийшла книга: Володимир Гнатюк. Вибрані статті про народну творчість. На 110-річчя народження (1871-1981). Упорядкування, редакція і вступна стаття Б. Романенчука. Англійська передмова Л. Рудницького. Найвищим досягненням зарубіжного гнатюкознавства є три названі вище книги М. Мушинки, видані у 1975 і 1987 рр., які є підсумком його понад двадцятирічного дослідження життя й наукового доробку В. Гнатюка в царині фольклору, етнографії, літературознавства, мовознавства. Вони складають одну цілість, дають всі підстави говорити про них як про одне завершене фундаментальне наукове дослідження з одною наскрізною науковою концепцією. М. Мушинка показує В. Гнатюка як одного з видатних діячів культурно-національного і політичного відродження всіх українців (за тодішньою офіційною термінологією – русинів) колишньої Австро-Угорської держави. Його ім'я ставиться в один ряд з такими іменами корифеїв галицько-руського і угорсько-руського відродження кінця XIX – першої чверті XX ст., як М. Драгоманов, І. Франко, М. Грушевський, О. Маковей, М. Павлик, О. Барвінський, М. Возняк, К. Студинський та ін.

Відзначимо насамперед багату і надійну джерельну базу досліджень М. Мушинки. Укладаючи повну бібліографію друкованих праць В. Гнатюка, М. Мушинка не обійшов увагою анінайменшої замітки, підписаної ініціалами чи криптонімом ученого. Він не взяв нічого з інших рук, а все бачив *de visu*, все прочитав і осмислив. Він глибоко проник у творчу лабораторію В. Гнатюка, зрозумів і оцінив його труди і дні як вченого-дослідника, записувача і публікатора усної народної творчості, редактора і видавця, адміністратора і організатора наукового життя, полеміста і захисника української національної ідеї на терені Угорської Русі. Він з'ясував обставини появи майже кожної помітнішої публікації вченого, простежив її історію, оцінив її значення і визначив місце в тому чи іншому комплексі проблем. Такими є проблеми мови

бачвансько-сремських русинів і закарпатських українців, літературної спадщини закарпатських авторів ХІХ – початку ХХ ст., проблема фольклорних новотворів, класифікації народних пісень та ін. Всі ці проблеми автор пояснив на джерельному матеріалі, вичивши обидві сторони.

Максимально використовує М. Мушинка у своєму дослідженні епістолярну спадщину вченого, а також листи до В. Гнатюка. Про те, яку велику увагу приділив він цьому жанру, свідчить публікація ним листування В. Гнатюка з І. Панькевичем у третьому томі Наукового збірника МУКС (77 листів В. Гнатюка). Ці листи складають цілу панораму культурного і наукового життя Закарпаття 1920-1926 рр. Нині дослідник підготував листування В. Гнатюка з М. Грушевським (понад 100 листів). Нема сумніву, що такі джерела проливають багато світла на не видимі досі сторони наукової і культурно-громадської роботи вченого. Для своїх досліджень М. Мушинка користувався архівами Львова, Києва, Праги, приватними колекціями, ввів у науковий обіг нові матеріали і дані. Якщо зважити, що більшість журналів і газет (особливо із Закарпаття) початку ХХ ст., у яких друкувався В. Гнатюк, є нині бібліографічною рідкістю, то стане очевидним, яку велику пошукову роботу провів М. Мушинка, щоб прочитати кожну публікацію вченого і зафіксувати її у своїй бібліографії. Ми розуміємо, що праця над джерелами не заслуга вченого, а його обов'язок, та підкреслюємо, що джерельна база дисертації М. Мушинки – оригінальна, добротна і надійна, здобута цілеспрямованою довготривалою працею на чорному дворі науки.

Звернемо увагу лише на одну публікацію М. Мушинки, яка має неперехідне наукове значення, залишається актуальною, як і в час її написання – 1924 рік. Це стаття В. Гнатюка «В справі літературної мови підкарпатських русинів», написана на замовлення журналу «Слованські пшеглед». З певних причин вона не була надрукована, залишилася в рукописі і повністю побачила світ тільки 1967 р. у третьому томі «Наукового збірника МУКС», підготовлена до друку М. Мушинкою. Пильно стежачи за культурним розвитком Закарпаття в нових умовах після приєднання краю до Чехословаччини у 1919 р., В. Гнатюк побачив там зародки нікому не потрібної «мовної боротьби», небажання уряду розв'я-

зати «мовне питання» демократичним шляхом і завести в школи і уряди рідну українську мову. Вчений відстоював природне право закарпатських українців на українську літературну мову, бачив, що це неминучий процес, який рано чи пізно закінчиться перемогою. Штучно гальмувати його чи припинити вже не вдасться, бо разом з просвітою приходить і українське національне самоусвідомлення, що й сталося пізніше – наприкінці 20-х – у 30-х роках. Нині, коли, підігріте Москвою, штучно реанімується «карпаторусинство» із прагненням створити свою «русинську мову», спостереження В. Гнатюка початку 20-х років дуже слухні і актуальні. Вони свідчать, що історія інколи повторюється, але вже як фарс. Ще тоді В. Гнатюк відзначав: «Даремні проте всі заходи тих, що хочуть сю природну струю (консолідацію всього українського народу. – О. М.) звернути штучно в московське русло». Саме те роблять «карпатські русини», відхрещуючись від України і орієнтуючись як на Москву, так на Прагу й Будапешт. Роль В. Гнатюка у національному самоусвідомленні колишньої Угорської Русі, а нині Закарпаття – величезна. Його наукові праці, фольклорно-етнографічні записи є готовою відповіддю на всі сумніви про національну ідентичність закарпатських українців, і заперечити їх годі. Тут я би назвав ще одну дуже важливу книжку В. Гнатюка «Національне відродження австро-угорських українців (1772-1880 рр.)» (Відень, 1916. – 65 с.), у якій дано синхронний огляд національного пробудження і політичного життя Галичини, Буковини й Закарпаття. Всі ці три історичні землі вчений розглядав як українські, а їхнє населення, як один народ – український.

Постать В. Гнатюка-вченого вимагає всебічного підходу, бо він був не тільки фольклорист і етнограф всеслов'янського масштабу, а й літературознавець і критик, мовознавець, лексикограф, історик суспільно-політичної думки, перекладач, редактор і видавець. М. Мушинка визначив для себе і дослідив три аспекти наукової праці вченого. Крім зразково написаної переважно на підставі архівних джерел біографії В. Гнатюка, книга має три розділи, у яких послідовно простежується, аналізується й оцінюється фольклорно-етнографічна, літературознавча і мовознавча діяльність вченого. Пріоритетною автор вважає фольклорно-етнографічну діяльність і їй приділяє найбільше уваги. Він ретельно

оглянув усі наукові праці В. Гнатюка в галузі фольклористики й етнографії, подав вичерпну характеристику усіх його фольклорно-етнографічних записів і публікацій. М. Мушинка зробив наукову класифікацію величезного джерельного матеріалу і показав основні здобутки В. Гнатюка-вченого у дослідженні й записах народних пісень, звичаїв та вірувань, народної демонології, народної прози. Із дослідження М. Мушинки В. Гнатюк постає не лише як, за словами І. Франка, «феноменально щасливий збирач всякого етнографічного матеріалу», його публікатор, а й як видатний теоретик фольклору, який розробив свою методику збирання фольклорного матеріалу, обґрунтував принципи його наукової класифікації та систематизації, текстологічні принципи його записування та видання. Посібник В. Гнатюка «Українська народна словесність. В справі записів українського етнографічного матеріалу» (Відень, 1917) і до сьогодні не втратив свого наукового і практичного значення. Численні програми, відозви, питальники, складені В. Гнатюком, говорять про нього як про видатного теоретика фольклору, що вивів українську фольклористику на світовий рівень. М. Мушинка показав, що В. Гнатюк досліджував український фольклор у комплексі, не оминаючи жодного його жанру, навіть еротичних оповідань.

Працюючи переважно на терені Галичини і Угорської Русі, В. Гнатюк намагався охопити й інші українські території – Східну Україну, Буковину, цікавився фольклором українських поселенців у США, Канаді і Бразилії. Він залишив також наукові праці – статті, рецензії, замітки – про фольклор майже всіх слов'янських народів – білорусів, росіян, поляків, словаків, чехів, болгар, сербів та хорватів. Всі вони систематизовані, проаналізовані й оцінені М. Мушинкою.

Найбільше місця у своїй фольклорно-експедиційній і науковій роботі В. Гнатюк відводив Угорській Русі. Його по праву можна назвати великим будителем і просвітителем Угорської Русі, українців і русинів нинішнього Закарпаття, Східної Словаччини і Воеводини. М. Мушинка до найменших подробиць проаналізував цей матеріал, детально висвітлив велику роль В. Гнатюка у вивченні фольклору Закарпаття, введенню його у всеслов'янський обіг. Особливо велика його заслуга у публікації цілого корпусу

фольклорно-етнографічних записів югославських русинів. Саме тоді, коли заражене «москвофільством» угро-руське письменство XIX ст. прямувало до повної своєї загибелі, В. Гнатюк звернув увагу на усну літературу народу і врятував її від забуття. В книзі М. Мушинки з великою любов'ю і пильністю простежено «угорсько-руські» наукові інтереси В. Гнатюка, який добровільно взяв на себе тяжкий обов'язок рятування цього народу від повної угорської асиміляції і вводити його усну словесність в контекст культурних надбань всього українського народу.

М. Мушинка детально висвітлив й інші сторони наукової діяльності В. Гнатюка. Як літературознавець він багато уваги приділив популяризації української літератури в Галичині. Нема жодного закарпатського видання кінця XIX – першої чверті XX ст., яке б не прорецензував В. Гнатюк у львівській пресі. Поряд із «угорсько-руською мізерією» він бачив і паростки нової літератури, писаної народною мовою, заохочував молодих авторів Луку Дем'яна і Василя Гренджу-Донського, що стали згодом відомими українськими письменниками. Він підтримував зв'язки майже з усіма письменниками старшої генерації, намагався схилити їх до народної мови, хоч не завжди йому це вдавалося. За ним пішло молодше покоління – Ю. Жаткович, Г. Стрипський, які друкувалися у галицьких виданнях, залишили бодай якийсь слід в українській науці.

В праці багато уваги приділено боротьбі В. Гнатюка за чистоту української літературної мови, розглянуто основні його праці на правописні теми. В. Гнатюк був блискучим знавцем народних говорів Закарпаття і бачвансько-сремських русинів. Точність його фольклорних записів і сьогодні вражає дослідників. Він подав глибоко професійну характеристику народних говорів українців Східної Словащини і бачвансько-сремських русинів, обґрунтовано полемізував із визначними славістами-мовознавцями. На підставі мовних даних він доказав, що і бачванський говір, і говори русинів Пряшівської єпархії належать до нарід української мови. В останні роки життя вчений працював над «Словником закарпатоукраїнських говорів», який залишився незавершеним. Наскільки знаємо, М. Мушинка має доступ до картотеки і хотів би ці матеріали, разом із картотекою І. Панькевича, підготувати до дру-

ку. Можна лише побажати автору успішно виконати цю нелегку, але таку потрібну роботу. З дослідження М. Мушинки видно, що В. Гнатюк глибоко шанував усі слов'янські мови, але послідовно обстоював права української літературної мови для всього українського народу, виступав проти утисків українського слова, проти спроб створити із російської мови єдину всеслов'янську мову, гостро критикував «москвофільське язичіє». М. Мушинка розуміє, що В. Гнатюк не був професійним мовознавцем, та його мовознавчі праці мають наукове значення, відбивають мовознавчу ситуацію того часу. Вчений відстоював потребу давати освіту народові і писати для нього його рідною мовою, захищав народ від асиміляції, від штучно нав'язуваних йому «язичія», «язика образованного сословія», російської, польської, румунської, угорської чи чеської і словацької мов. Авторитет В. Гнатюка в питаннях мови Карпатського регіону і нині незаперечний.

Характеристикою трьох основних напрямів наукової діяльності В. Гнатюка зміст дисертації М. Мушинки далеко не вичерпується. У ній по можливості висвітлено й інші сторони праці вченого, високо оцінено його науково-організаційну роботу у Науковому товаристві імені Шевченка, видавничу діяльність у «Русько-українській видавничій спілці», редакторську роботу в «Літературно-науковому віснику», «Етнографічному збірнику» та ін. Вся його подвижницька праця позначена печаттю справжнього таланту, високої духовності й української ментальності. Цей висновок впливає із ґрунтового, всебічного і глибоко наукового дослідження М. Мушинки, яке подає живий образ В. Гнатюка-вченого, що завдяки своїм непересічним здібностям став на зламі віків найвизначнішим знавцем української народної культури, поставив українську фольклористику на професійну основу, ввів український фольклор у всеслов'янський і світовий контекст. Разом із І. Франком і М. Грушевським він заклав підвалини української історико-філологічної науки, на які нині повинно опертися моральне, духовне і культурно-національне відродження українського народу.

Нині ми маємо можливість високо оцінити чехословацьку україністику, яка попри всі деформації свого розвитку дала в останні десятиліття такі імена, як Орест Зілінський, Зіна Генік-Бе-

резовська, Микола Неврлий, Михайло Мольнар, Юрій Бача. Разом з ними своїми науковими здобутками як фольклорист, етнограф, літературознавець, публіцист утвердив себе і Микола Мушинка. Його наукові праці здобули широке визнання у світі, перші з них прихильно рецензувалися у київській науковій пресі. Сьогоднішній захист є актом торжества історичної справедливості, запізнілим визнанням наукових заслуг нашого колеги із Пряшева, де він нещодавно повернувся до своєї улюбленої роботи в науково-дослідному кабінеті україністики. Нині він успішно продовжує розбудову словацького українознавства ще і як голова Словацької асоціації україністів.

Представлені на захист основні друковані праці про В. Гнатюка (три книги) і наукова доповідь М. Мушинки дають усі підстави вважати, що перед нами фундаментальне наукове і оригінальне дослідження, яке ставить і по-новому розв'язує комплексну проблему розвитку української фольклористики кінця XIX – першої чверті XX ст., простежує її становлення і підсумовує основні здобутки. Постає В. Гнатюка і його фольклористична діяльність оцінюється як вершинне досягнення українського народознавства, що стало основою розвитку всієї подальшої фольклористики.

ПАМ'ЯТІ ВОЛОДИМИРА КРЕКОТНЯ¹

29 липня 1995 р. не стало Володимира Кречотня – провідного наукового співробітника Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України, доктора філологічних наук, видатного спеціаліста з історії давньої української літератури. Понад сорок років він досліджував давнє письменство і залишив помітний слід у створенні нової сучасної історії давньої української літератури. В. Кречотень систематично й послідовно опрацьовував давні рукописи й стародруки, не цурався роботи на чорному дворі науки, підготував фундаментальні наукові видання корпусу силабічної української поезії другої половини XVI-XVII ст., оповідної прози Антонія Радивиловського, барокової поезії Івана Величковського, антології української байки XVII-XVIII ст. та збірного тому українського письменства XVII ст. В. Кречотень захоплено працював над давніми текстами, вмів їх професійно читати й переконливо визначати місце в історико-літературному процесі. Широка ерудиція, енциклопедична освіченість, глибока інтуїція філолога дозволяли йому вільно орієнтуватися у літературному процесі XI-XVIII ст., робити свої відкриття невідомих імен і текстів, по-новому аналізувати літературні явища і факти. В. Кречотень був філологом-давником за покликанням, самовіддано любив свою професію, не видав тимчасових захоплень.

Кречотень Володимир Іванович народився 1 квітня 1929 р. в Києві у сім'ї службовців. У 30-х рр. батько був репресований і позбавлений права повернутися до Києва, помер 1965 р. у Полтаві. Мати, Ганна Миколаївна Полонська, прожила довге і тривожне життя й померла 1993 р. на 97 році життя. До війни В. Кречотень закінчив чотири класи київської середньої школи № 1, а 1946 р. – семирічну школу у с. Козацьке Звенигородського р-ну на Київщині. З 1947 р. родина жила у Полтаві, де він закінчив у 1949 р. середню школу. Цього ж року вступив на фізичний факультет Київського університету ім. Т. Г. Шевченка, через рік перевівся на філологічний факультет, який закінчив у 1955 р. З 1955 по 1958 р. навчався в аспірантурі Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка АН України під науко-

¹ Мишанич, О. Пам'яті Володимира Кречотня // Мишанич, О. Крізь віки. – К.: Обереги, 1996. – С. 316-324.

вим керівництвом акад. О. І. Білецького. Після аспірантури, з 1958 р. і до останніх днів життя, працював в Інституті літератури на посадах молодшого, старшого і провідного наукового співробітника. Кандидатську дисертацію на тему «Оповідні елементи творів Антонія Радивилівського (З історії української оповідної прози другої половини XVII ст.)» захистив у 1963 р. Доктором філологічних наук став у 1992 р. за дисертацію «Становлення поетичних форм в українській літературі XVII ст.», захищену у формі наукової доповіді.

За цими скупими біографічними даними криється велике творче життя, насичене як радістю наукових здобутків, так і важкими переживаннями, яких йому було відміряно злочинною тоталітарною системою більше ніж достатньо. Своїм флегматичним характером, філософським поглядом на життя, залюбленістю у ненависну систему старовину, скептичним ставленням до ідеологічної метушні, пристосуванства, паразитування в науці, він не вписувався в коло тих псевдовчених, які своє наукове безсилля прикривали видимістю громадської роботи і пильно стояли на сторожі ідеологічних догм. Він органічно не сприймав імітації роботи, поверховості, біялітературного галасу і чванства.

Недруги, партійні активісти постійно тероризували його за громадську пасивність, ніколи не розуміли його високого покликання, благородства, справжньої шляхетності. Він мав свою громадянську позицію, був щирим українським патріотом, вболівав за долю Української держави й української культури, орієнтувався на молоді демократичні сили, входив до оточення інтелектуалів-шістдесятників. На початку 70-х рр., коли в Україні почалося полювання за відьмами, наймити від ідеології вирішили розправитися з відомим ученим, обвинувативши його в зв'язках із дисидентами, й позбавили роботи в інституті. Лише після численних проробок і повторного голосування на вченій раді він був залишений в інституті, але переведений на найнижчу посаду – молодшого наукового співробітника. Пильне око ділків від науки постійно стежило за ним, його принижували, не давали творчо працювати, аж поки з кінця 70-х рр. не настали зміни в інституті і В. Кречотень утвердився як видатний учений-медієвіст.

Володимирові Івановичу на диво пощастило на вчителів. Ще в університеті його наставниками були акад. О. Білецький, чл.-кор.

АН України проф. С. Маслов і проф. О. Лазаревський. Саме вони прищепили своєму студентові, а згодом аспіранту любов до давнього письменства, смак до пошукової роботи, почуття поваги до своїх попередників. Під їхнім доброзичливим керівництвом В. Кречотень досить рано ввійшов у велику науку, ще студентом почав друкуватися. Першою його публікацією була курсова робота «Поезії Івана Франка російською мовою», вміщена в журналі «Вітчизна», № 11 за 1953 р. Так само була опублікована і його дипломна робота – «Сатирична типізація в поемі Шевченка «Сон» («У всякого своя доля...»», обсягом 4 арк., у «Збірнику праць V Шевченківської наукової конференції» (1957). Якщо ці перші поважні публікації були даниною університетським студіям, то в аспірантурі В. Кречотень цілком зосереджується на давній літературі і тут виявив себе як талановитий дослідник, що звертається до джерел і знаходить у них свою провідну тему. Такою темою для В. Кречотня стала ораторсько-проповідницька проза XII-XVIII ст., яку він ретельно дослідив і ввів у історико-літературний процес. Захищена ним у 1963 р. кандидатська дисертація – «Оповідні елементи творів Антонія Радивиловського (3 історії української оповідної прози другої половини XVII ст.)» – викликала подив сучасників. Уже її обсяг – 36 арк. (12 арк. – дослідження і 24 арк. – тексти) свідчив, що дисертант не дотримувався стандартів, показав Антонія Радивиловського як видатного письменника-прозаїка свого часу. З різних причин ця дисертація у скороченому вигляді була надрукована тільки через двадцять років після її захисту («Оповідання Антонія Радивиловського: Із історії української новелістики XVII ст.» (К.: Наукова думка, 1983. – 22 арк.).

Значним внеском В. Кречотня в українську медієвістику є підготовлена ним книга «Байки в українській літературі XVII-XVIII ст.» (К.: Наукова думка, 1963. – 13 арк.), яка по суті є відкриттям, оскільки вперше у такому майже вичерпному обсязі досліджує і подає за першоджерелами (рукописами й стародруками) тексти байок, культивованих в українській літературі XVII-XVIII ст. Опрацьовуючи світові байкові сюжети (античних, італійських, французьких та інших авторів), українські літератори XVII-XVIII ст. вводили своє письменство у світовий контекст.

Творчим подвигом В. Кречотня є підготовка ним до видання книг «Українська поезія. Кінець XVI - початок XVII ст.» (К.: Науко-

ва думка, 1978. – 432 с. У співавторстві з В. П. Колосовою) і «Українська поезія: Середина XVII ст.» (К.: Наукова думка, 1992. – 680 с. У співавторстві з М. М. Сулимою). У цих фундаментальних виданнях вперше зібрано й науково опрацьовано українські поетичні тексти від зародження силабічної поезії до середини XVII ст. Перед читачем постала у її кращих зразках творчість понад 70 українських поетів цього періоду. Вона подана за всіма правилами сучасних наукових публікацій, звірена за першодруками, прокоментована. Подано довідки про авторів. Вступні статті до книг – це детальний огляд української поезії першого століття її існування. В останні роки В. Кречотень працював над третім томом цієї багатотомної наукової публікації.

Окремою книгою вийшли підготовлені В. Кречотнем до друку «Твори» Івана Величковського (К.: Наукова думка, 1972. – 192 с. У співавторстві з В. П. Колосовою), класика української барокової поезії кінця XVII – початку XVIII ст. І назвемо ще одну, може, найпопулярнішу книгу В. Кречотня – «Українська література XVII ст.» у серії «Бібліотека української літератури» (К.: Наукова думка, 1987. – 606 с.), що фактично є антологією українського письменства XVII ст., містить тексти творів синкретичної писемності, зразки поезії, шкільної драматургії і художньої прози – всього понад 40 авторів. Оглядова вступна стаття до цього тому дає цілісну концепцію розвитку української літератури XVII ст. Цього ж року побачив світ ще один огляд – розділ «Українська література XVII ст.» у IV томі «Истории всемирной литературы» (М.: Наука, 1987).

У 80-х рр. надруковано цикл статей В. Кречотня про барокову українську поезію – «Тема науки в бароковій українській поезії» (1982), «Українська література XVI-XVIII ст. у слов'янському і європейському контексті» (1987, у співавторстві з Д. Наливайком), «Про витоки українського літературного бароко» («Дніпро». – 1991. – № 2), «Українська поезія XVII ст. в системі східноєвропейської барокової літератури» (1990), «Головні аспекти вивчення барокової української поезії» (1991) та ін. Це фронтальне комплексне вивчення української барокової поезії завершене у 1992 р. захистом докторської дисертації, що якнайкраще засвідчує плідність наукових пошуків ученого.

В. Кречотень був не лише блискучим дослідником-аналітиком, а й умів не менш вдалої синтезувати літературний процес, виявив

себе талановитим істориком української літератури. Від своїх учителів він засвоїв правило, що треба знати всі попередні історії літератури, які були загнані у спецфонди і не слугували масовому читачеві. В. Кречотень добре простудіював історії давньої української літератури М. Петрова, О. Огоновського, І. Франка, М. Возняка, М. Грушевського, Д. Чижевського, виробив свій погляд на історико-літературний процес. Коли у 1965 р. розпочалася робота над «Історією української літератури у 8-ми томах», він взявся написати основні розділи до першого тому про давню оригінальну і перекладну літературу – ораторсько-учительну, житійну і паломницьку прозу, апокрифи, перекладні повісті та оповідання. Так само йому належить центральний розділ про літературу XVI-XVIII ст. в «Історії української літератури у двох томах» (т. I. – К.: Наукова думка, 1987). Він висвітлював українську літературу в її історичному розвитку від найдавніших часів, наголошував на її оригінальності і безперервності, не захоплювався ні спільністю, ні братніми зв'язками, наполягав на перегляді періодизації літературного процесу, вважав, що історію нової української літератури треба розпочинати з середини XVII ст., тобто з періоду народно-визвольної війни під керівництвом Богдана Хмельницького.

Вчений намагався донести твори давнього письменства до сучасного читача. Для полегшення сприйняття він в окремих науково-популярних виданнях («Українська література XVII ст.») транскрибував тексти сучасним правописом, чим робив доступнішим зміст творів. Високої оцінки заслуговують професійно виконані ним переклади із староукраїнської мови на сучасну. Він переклав «Слово про закон і благодать» митрополита Іларіона Київського («Київ». – 1988. – № 8), поему «Лабіринт» Хоми Євлевича, виконав серію перекладів поетичних і прозових творів Олександра Митури, Касіяна Саковича, Софронія Почаського, Івана Величковського, Георгія Кониського, Лазаря Барановича, Мелетія Смотрицького, Данила Братковського, Івана Уманського, Кирила Транквіліона-Ставровецького, Олександра Бучинського-Яскольда, Петра Поповича-Гученського, «Слово про погибель Руської землі», уривки з «Синопису» та ін. для колективних збірників і антологій «Аполлонова лютня. Київські поети XVII-XVIII ст.» (1982), «Антологія української поезії в шести томах. Том I. Твори

поетів XI- XVIII ст.» (1984), «Пам'ятки братських шкіл в Україні. Кінець XVI - початок XVII ст.» (1988), «Давня українська література. Хрестоматія» (1991) та ін. Переклади В. Кречотня відзначаються філологічною культурою, повного відповідністю перекладу оригінальному тексту.

В. Кречотень узяв участь у підготовці до видання Зібрання творів І. Франка у 50-ти томах. Ним підготовлено й прокоментовано частини 6, 39, 40 і 41-го томів, переважно дослідження І. Франка з історії давнього письменства. Він виступив редактором збірників «Аполлонова люття», (1982), «Український кант» (1990) і книг С. Маслова («Кирилл Транквилион-Ставровецкий и его литературная деятельность», 1984) та М. Сулими («Українське віршування кінця XVI - початку XVII ст.», 1985), упорядкував збірник наукових праць «Писемність Київської Русі і становлення української літератури» (К.: Наукова думка, 1988). До своїх редакторських обов'язків ставився надзвичайно сумлінно.

Як науковий консультант В. Кречотень вивів у люди кількох аспірантів, під його керівництвом написали і захистили дисертації Ганна Павленко, Микола Сулима, Юрій Ісиченко, Ірина Савченко. До нього горнулася наукова молодь, він щедро ділився з нею своїми знаннями, допомагав у завершенні робіт, був принциповим і вимогливим щодо наукової об'єктивності і джерельної бази. Вдячний і уважний до пам'яті попередників і учителів, він надрукував статті про наукову творчість В. Перетца, В. Адріанової-Перетц, С. Маслова, О. Назаревського. Книгу «Оповідання Антонія Радивиловського. З історії української новелістики XVII ст.» (К.: Наукова думка, 1983) присвятив «Незабутньому вчителю - академіку Олександрові Івановичу Білецькому».

Крім названих основних книг і циклів досліджень, В. Кречотень надрукував у періодичній і науковій пресі понад сто статей, розвідок, рецензій, матеріалів. Усі вони засвідчують різнобічні і глибокі наукові інтереси їх автора, які зосереджувалися переважно навколо океану давнього письменства. Сотні статей про давні українські твори та їх відомих і анонімних авторів написав він для «Української Радянської Енциклопедії» та «Української Літературної Енциклопедії», над ними працював до самозабуття і з належною науковою віддачею.

Скромний у побуті, непомітний між людьми, В. Крекотень повністю присвятив себе науці і не мислив свого існування поза давньою літературою. Прихильники доброзичливо називали його «академіком» й ніяк не могли дочекатися, коли він нарешті стане доктором наук. Трохи огрядний, повільний у рухах, він ніколи й нікуди не спішив, умів вислухати співрозмовника, говорив з ним повільно й по суті. Його не цікавили «світські» бесіди, модна нині політика, ніхто ніколи не чув, щоб він підвищував голос або когось обмовляв. Для нас у відділі він був зразком витриманості, спокою, наукової діловитості. Маючи завжди повні кишені карток, він постійно щось нотував, виписував цитати з прочитаного. У нього був культ карток, з якими він привчився працювати ще з студентських років, і тільки Бог святий знає, що на тих тисячах карток списано. Акуратно складені, вони лягали у спеціальні скриньки і чекали слухного часу.

В. Крекотень не претендував ні на звання генератора ідей, ні на лідера. Він чорно працював усе життя. Цим одержимим ставленням до праці заражав усіх, хто з ним трудився поруч. З гумором ставився до всезнайонок, базік і ялових геніїв, яких не бракувало в інституті. Нам довго не вистачатиме його мудрого, розважливого слова, проникливого, доброго і спокійного погляду.

Оцінювати однозначно великий науковий доробок В. Крекотня в царині медієвістики ще передчасно. Та немає сумніву, що в його особі ми мали чесний, сильний і самобутній талант. Він був вродженим давником, свідомим свого покликання. Його наукова творчість, разом із творчістю талановитого старшого колеги Леоніда Махновця, заповнила ту прогалину, що утворилася в українській медієвістиці після відходу старшого покоління вчених, яке формувалося ще з початку ХХ ст. Своє життєве надзавдання В. Крекотень виконав з честю, він був і лишається одним із провідних українських учених-медієвістів другої половини ХХ ст. Його праці невідкладні часу, бо в них немає ні дилетантського верхоглядства, ні політичної кон'юнктури. Це – вчений академічної школи, який гідно й успішно продовжив традиції старого академічного літературознавства і своєю понад сорокарічною працею спричинився до розбудови сучасного наукового літературознавства.

ВАСИЛЬ МАРКО¹

Василь Марко – це літературний псевдонім відомого нині вченого-політолога, правника, історика, професора університету ім. Лойоли в Чикаго (США), головного редактора «Енциклопедії української діаспори», іноземного члена Національної Академії наук України Василя Маркуся. Ним він користувався в часи бен-тежної юності, підписуючи так свої поезії і поетичні переклади на сторінках ужгородської «Літературної неділі» у 1943-1944 рр. Упродовж півстоліття цей псевдонім не був розшифрований, радянська тоталітарна система пильно стежила, щоб ім'я Василя Маркуся не з'являлося в Україні. Та доля розпорядилася інакше: Василь Маркусь після майже півстолітньої розлуки з рідним краєм повернувся в Україну як вчений і громадський діяч, повертається він і як поет. З його поверненням розкривається ще одна маловідома сторінка нашої літературної історії, по-новому прочитується творчість тих закарпатських літераторів, які розвивали традиції української літератури, почували себе українцями, писали рідною українською народною мовою.

Василь Маркусь належить до того покоління інтелігенції Закарпаття, яке зросло і виховувалось в умовах ілюзорних демократичних свобод першої Чехословацької республіки, гартувалося угорсько-фашистським окупаційним режимом, а після 1944 р. потрапило між жорна радянської тоталітарної системи. Антинародна більшовицька влада не могла пробачити цим молодим людям їхньої української національної свідомості, участі в роботі «Просвіти» і ОУН, відданості ідеям і героїці Карпатоукраїнської держави. Багато з них було репресовано й загинуло в радянських концтаборах, а якась частина, розігнана по світах, продовжувала боротьбу за українську національну ідею, утвердила себе в культурницькій, науково-педагогічній і громадсько-політичній роботі. Нині вони повертаються в омріяну і виборену незалежну Україну, несучи їй свій життєвий досвід, інтелект, чистоту помислів і

---

¹ Мишанич, О. Василь Марко // Василь Марко. Спомин (літературні спроби – публікації 40-х років). – Ужгород : Гражда, 1995. – С. 5-12. ; Мишанич, О. Повернення. – К.: Обереги, 1997. – С. 282-287.

юнацьких мрій. Повертається в Україну і Василь Маркусь – один із провідних учених-політологів української діаспори.

Народився Василь Васильович Маркусь (до 1945 р. – Маркуш) 27 грудня 1922 р. в селі Бедевля Тячівського району на Закарпатті у селянській родині. Закінчив Хустську гімназію. У травні 1942 р. В. Маркусь був заарештований і у липні засуджений угорським військовим судом до п'ятих років ув'язнення за участь у роботі українського молодіжного підпілля на Закарпатті. Це була так звана «ковнерська справа», по якій проходило понад 100 чоловік, переважно середньошкільної молоді, яка боролася з окупаційним режимом під проводом ОУН. Після звільнення з тюрми у 1943 р. Василь Маркусь учився на філологічному факультеті Будапештського університету, студіював славистику. Він взяв участь у роботі Першого з'їзду Народних комітетів Закарпатської України, який 26 листопада 1944 р. прийняв Маніфест про возз'єднання Закарпаття з Україною. У 1945 р. В. Маркусь змушений був залишити Закарпаття, жив у Німеччині, Швейцарії, Франції, вивчав право і політичні науки, здобув науковий ступінь доктора наук. Видав книжки: «Приєднання Закарпатської України до Радянської України, 1944-1945» (французькою мовою, Лювен, 1956, український переклад: Київ, 1993); «УРСР в зовнішній політиці та її статус в міжнародному праві 1918-1923» (французькою мовою, Париж, 1959); «Питання національної політики СРСР» (1960, у співавторстві з Я. Пеленським); «Політична і державно-правова еволюція українського Закарпаття» (Ужгород, 1993); «Берестейська унія з сучасної перспективи» (Київ, 1995). У зарубіжній науковій пресі надрукував понад 200 оглядів, статей, матеріалів, рецензій. Був співредактором журналу «Український самостійник» (Мюнхен), членом редколегії «Енциклопедії українознавства». З 1988 р. – редактор «Енциклопедії української діаспори» (Чикаго - Київ) та з 1993 р. – співредактор журналу «Українська діаспора» (Київ).

Поетична творчість – це пролог наукової біографії В. Маркуся. У вступній статті до книжки він докладно розповів про свої учнівські літературні зацікавлення, працю над організацією шкільного літературного життя, власний поетичний і перекладацький доробок. Захоплення гімназиста і студента університету поезією

не було довготривалим, і може, його творчий дебют залишився б зовсім не поміченим, якби не кілька обставин.

Активізація літературної молоді Закарпаття у 1939-1944 рр. і нині заслуговує на увагу. Літературні гуртки при Ужгородській, Мукачівській і Хустській гімназіях випустили цілий ряд книжок. Усе це була російськомовна творчість – продукт шкільного навчання і шкільних вправ. Десятки студентів пробували свої сили в поезії, друкувалися в малотиражній пресі, мріяли про літературну славу. Колективний збірник поезій 1939-1944 рр. «Віщий вогонь» (Ужгород, 1974) в українському перекладі дає досить повне уявлення про цю «масову» поетичну творчість. Та фальшива ідея не дала добрих наслідків. Штучно відірвані учителями про російської орієнтації від традицій, культури і мови свого народу, поети-початківці не ставали поетами-професіоналами. Загіпнотизовані ущербними ідеями російського месіанства і перемоги пролетарської революції в усьому світі, окремі романтично настроєні поети швидко відчували на собі тверду руку визволителів і переконалися, що їхня штучна російськомовна творчість нікому не потрібна

Цій легальній літературі мала протистояти українська література, яка з березня 1939 р. була загнана окупаційним режимом у глибоке підпілля, переслідувалася угорським фашизмом як вияв українського ірредентизму. Суворих гонінь зазнали книжки В. Гренджі-Донського, Ю. Боршоша-Кум'ятського, І. Ірлявського, Миколаї Божук, І. Колоса, М. Рішка, Марка Бараболі. Офіційна влада і її місцеві наймити робили все для того, щоб убити в народі найменшу пам'ять про Карпатську Україну, придушити тут українське слово. І лише завдяки подвижницькій праці випускників Празького університету, не заражених українофобією (Ф. Потушняк, М. Лелекач), колишніх активістів «Просвіти» і «Учительської громади» (О. Маркуш, Л. Дем'ян, Ю. Боршош-Кум'ятський, О. Сливка, А. Ворон, Ю. Станинець, П. Міговк, В. Піпаш-Косівський) вдалося зберегти творчий потенціал українського спрямування, який одержав можливість друкуватися офіційним компромісним правописом у виданнях Подкарпатського общества наук. Двотижневик «Літературна неділя» з 1941 і до жовтня 1944 р. став чи не єдиним друкованим органом, що об'єднав українських

письменників, щедро надаючи свої сторінки літературній молоді народовецького спрямування. На сторінках «Літературної неділі» знайшов себе і молодий поет-початківець Василь Маркусь, підпільник-активіст ОУН. «Тутешняцький» політичний напрям цього органу не став перешкодою для вміщення у ньому творів, писаних українською літературною мовою.

Протистояння двох літературних орієнтацій початку 40-х рр. на Закарпатті в цілому, як і в 20-30-х рр., мало негативні наслідки, не давало сконсолідуватися літературним силам, зводило їх на манівці розбрату і дрібних чвар. Український напрям мав сильніші традиції, спирався на живе місцеве життя, але офіційно він був під забороною. Терміни «Україна» і «український» щодо місцевого населення Закарпаття у 1939-1944 рр. були заборонені, дозволено було лише вживати назви «Подкарпаття» і «руський». Деякі тверезі й освіченіші літератори проросійської орієнтації зрозуміли безплідність і марність своїх змагань, тому повернулися до мови свого народу. Так Й. Архій (І. Іванов), К. Галас (К. Вершан) і Ю. Керекеш (Ю. Барвінок) у 1943 р. випустили колективну збірку поезій «Перед сходом» українською мовою, що засвідчило їхню творчу зрілість і бажання свідомого служіння своєму народу. Цей нормальний вчинок викликав нездорову реакцію не лише фанатично настроєних сучасників, а й деяких пізніших заідеологізованих дослідників.

В. Марко не був задіяний у цих «іграх» своїх ровесників і сучасників. Вихований у здоровому селянському оточенні, із свідомим поглядом на свою «руськість», що було тотожне «українству», він ніколи не мав жодних сумнівів щодо своєї національності як на етнічному, так і на політичному рівнях.

У Хустській гімназії, якою тривалий час керував відомий русофіл В. Сулінчак і навчання у якій фактично велось трьома мовами – українською, російською і чеською, – в залежності від походження викладача, – він добре засвоїв усі три мови, але основною для нього залишилася мова рідна, українська, до якої найближча була говірка його рідного села Бедевлі.

Цей відступ якоюсь мірою роз'яснює ідеологічну й мовну ситуацію на Закарпатті першої половини 40-х рр. ХХ ст., спростовує ненаукові твердження про поглинання місцевим діалектом укра-

їнської літературної мови і про міфічну пріоритетність російської мови і традиції на Закарпатті у цей час. Такі міркування спонукали друзів професора В. Маркуся умовити його оглянутися у свої молоді літа й запропонувати сучасному читачеві свій невеличкий давній поетичний доробок, який уже став історією.

Серед тогочасної поетичної молоді В. Марко виділявся як своєю продуктивністю, так і жанрово-поетичним розмаїттям, багатством поетичних форм вірша, широтою захоплень. Його оригінальна поезія засвідчує, що він намагався у поетичній формі втілити ті думки й почування, якими жило його покоління. Його національно-патріотична, медитативна і пейзажна лірика позначена пошуками нового змісту і нових форм вислову, має загалом вітальний, оптимістичний характер, далека від бездумного споглядання, традиційних плачів і безнадії. Її образно-стильовий реквізит теж позначений пошуками, майже вільний від декоративного народнопісенного впливу. Вона сповита легким серпанком сільської ідилії, пронизана суто карпатськими, верховинськими настроями, закорінена у свій, руський світогляд. Очевидні і деяка штучність та учнівський її характер, відсутність глибокого чуттєвого нерву, та попри все це автору не можна відмовити у поетичному хисті і наполегливій праці над образним словом. Він мав добрі поетичні задатки і при дальшій праці міг стати справжнім поетом-професіоналом.

Поетичні переклади В. Марка на сьогодні явно застаріли, та для свого часу вони були новим словом у поезії Закарпаття, яка чомусь уникала перекладів. В. Марко звернувся до різних європейських поетів-класиків і вдало переніс на український ґрунт кілька зразків справді високої поезії. Цей аспект поетичного дебюту молодого поета засвідчує широту його кругозору, намагання вийти за межі локального письменства.

Літературно-критичні виступи В. Марка дають підстави говорити про його професійний підхід до літератури, спробу брати активнішу участь у літературному процесі. Його спостереження й оцінки заслуговують і нині на увагу, коли йдеться про переоцінку деяких авторів і їхніх книжок.

Поетична творчість В. Марка – оригінальний і яскравий початок біографії вченого. Він віддав належне своєму молодому за-

хопленню, до певної міри реалізував своє поетичне покликання. Посприяли цьому загальне літературне піднесення в краї і можливість друкуватися. Доля повела В. Марка іншими життєвими шляхами, і до поезії він більше не повертався. Ностальгія за рідним краєм не залишала його, і він у сивій зажурі не раз повертався в літа юначого поетичного натхнення, не перебільшував значення «гріхів своєї молодості», але й не зрікався їх, вважав, що кілька десятків опублікованих ним віршів у першій половині 40-х рр. мають свій літературний контекст, тому й погодився на їх передрук, додавши до них прецікаві спогади, які відкривають завісу над деякими сторонами тогочасного літературного побуту.

Із збіркою «Спомин» в українську літературу Закарпаття повертається ще один поет – Василь Марко. Серед майже трьох десятків літературних імен першої половини 40-х рр. на Закарпатті йому належить не останнє місце. Повертається український поет, для якого поезія була не лише формою творчого самовираження, а й засобом національного самоутвердження. В жорстоких умовах угорсько-фашистської окупації і переслідування українського слова він знаходив способи заявити про себе як українця і брати участь у розвитку української літератури за Карпатами.

Книжка «Спомин» – літературний документ свого часу, коли велінням історії відбувся літературний призов творчої молоді, яка намагалася, але не встигла до кінця розвинути свій талант. Не все, написане тоді, припало пилом часу, не все забуте й спалюжене. Повертаючи із забуття твори, зібрані у цій скромній книжечці, ми не переоцінюємо їхнього значення, але не сумніваємося, що сучасний читач сприйме їх із розумінням і оцінить як ще одну сторінку нашої ненаписаної історії літератури. Після півстолітнього забуття в літературу Закарпаття повертається ще одне добре ім'я, яке цілком заслуговує, щоб зайняти своє місце серед тієї когорти закарпатських авторів першої половини ХХ ст., що своїм трудом і словом творили тут українську літературу.

ПОКЛИКАННЯ (до 70-річчя професора Павла Чучки)¹

На прикладі нашого ювіляра можна простежити, як формувалася сучасна закарпатська інтелігенція, інтелектуальна еліта краю, як утверджувалася в освіті, науці, культурі та громадському житті, як віддавала свій талант слугуванню українській національній ідеї, зрештою, утвердила себе в умовах розбудови незалежної Української держави.

Павло Чучка – один із тих кликаних і вибраних, хто свідомо визначив свій життєвий і творчий шлях, хто мозольною щоденною працею досяг вершин науки, став одним із будівничих українського мовознавства. Він міг бути потомственим хліборобом, бо народився й виріс у заможній селянській родині, з дитинства вправно тримав і чепіги плуга, і косу. Та батьки розсудили інакше. Маючи ледве початкову грамотність, вони дали всім своїм дітям освіту, не лише по-селянськи міркуючи, що краще жити «уком, як неуком», а й відчуваючи веління часу, коли в роки деяких демократичних свобод першої Чехословаччини закарпатці потяглися до знань, з етнічної маси ставали народом.

Шість років навчання в сільській народній руській школі та п'ять років у «мадярської королевської з руським язиком преподаванія гимназії в Унгварі» дали здібному юнакові ті перші основи знань, які слугуватимуть йому все життя. Навіть «русській язик в містном проізношенії» став у пригоді. Режими мінялися – чехословацький, угорський, радянський, – а люди жили своїм життям, годували і вчили дітей, вирощували хліб, молилися Богові, сподівалися на краще. Сім'я Чучки у приміському селі Баранинці не мала жодних ілюзій щодо нової радянської влади. Втративши господарство, діти Чучки не втратили можливості вчитися. Під час реформування шкільної освіти на Закарпатті у 1945 р. Павло склав екстерном іспит за 6-й клас гімназії і став учнем 9-го класу

---

¹ Мишанич, О. Покликання (до 70-річчя професора Павла Чучки) // Новини Закарпаття. – 1998. – 21 лют. – С. 11. ; Мишанич, О. На переломі. – К.: Видавництво Соломії Павличко «Основи». – 2002. – С. 409-413.

Ужгородської української середньої школи № 1. Відтоді почалася його справжня освіта рідною мовою, перед ним відкрився цілий материк української культури, яка досі для закарпатців свідомо затінювалася з різних політичних причин.

Студент Ужгородського університету з 1947 р. Павло Чучка без вагань обрав свою майбутню професію мовознавця і почав пильно студіювати діалектологію, історію мови, загальне мовознавство, вивчати іноземні мови. Кафедра української мови в Ужгородському університеті того часу під керівництвом нині відомого проф. С. Бевзенка привчала студентів до самостійної наукової роботи, організовувала діалектологічні експедиції, розгорнула фронтальний опис і дослідження народних говорів Закарпаття. І хлопець активно включився в кафедральну наукову роботу. Серія доповідей у студентському мовознавчому гуртку переросла в дипломну роботу «Особливості говірки села Баранинці Ужгородського округу», яка, своєю чергою, була використана в кандидатській дисертації «Українські говірки околиці Ужгорода (фонетика і морфологія)» (1959 р.).

Закінчивши університет 1952 р., П. Чучка вчителює в Буштинській середній школі Тячівського району і 1953 р. вступає до однорічної аспірантури при Київському університеті ім. Тараса Шевченка. У 1954 р. він повертається до Ужгородського університету, де трудиться й нині. 22 роки працював на кафедрі української мови, у 1976 р. організував кафедру загального і слов'янського мовознавства, якою керував аж до її реорганізації в 1996 р. Тоді – завідувач кафедри словацької філології. Докторську дисертацію «Антропонімія Закарпаття» П. Чучка захистив у 1970 р., і в 1971 р. затверджений у науковому званні професора. З 1971 до 1977 р. був деканом філологічного факультету Ужгородського університету. У 1993 р. йому присвоєно почесне звання «Заслужений діяч науки і техніки України». За цими скупими даними наукової кар'єри П. Чучки – величезна науково-організаційна праця, яку можна назвати подвижницькою.

Проф П. Чучка – мовознавець від Бога, фахівець широкого профілю. Його лекційно-практичні курси завжди оригінальні, побудовані на досягненнях світової науки. Павло Павлович написав «Вступ до мовознавства», який видано трьома випусками у

вигляді методичних вказівок. Автор двох методичних посібників зі «Вступу до слов'янської філології», які вийшли під грифом Мінвузу України.

В українське та слов'янське мовознавство П. Чучка увійшов насамперед як діалектолог. Його кандидатська дисертація залишилася в рукописі, але окремі публікації з неї викликають інтерес не лише в українських, а й в угорських та словацьких діалектологів. На окрему увагу заслуговують публікації П. Чучки з діалектного словотвору.

З початку 60-х років учений починає працювати в галузі ономастики – науки про власні назви. Нині він один із найавторитетніших дослідників цього розділу мовознавства в Україні і в усьому слов'янському світі. Перше десятиріччя його наукових пошуків і спостережень завершилося захистом докторської дисертації та виданням книжки «Антропонімія Закарпаття» (1970). Далі пішли розділ «Історія імен і прізвищ» у п'ятитомній «Історії української мови», що її видав Інститут мовознавства ім. О.О. Потебні НАН України, понад 80 статей у різних наукових збірниках, численні доповіді на міжнародних і всеукраїнських наукових форумах. Та основний корпус цього унікального наукового дослідження, загальним обсягом близько однієї тисячі машинописних сторінок, залишається неопублікованим. Додатком до цього фундаментального дослідження є повний словник імен українців Закарпаття. У стадії завершення «Історико-етимологічний словник прізвищ українців Закарпаття», який містить реєстр понад 10 тисяч окремих прізвищ корінних українців Закарпаття. Обсяг словника – понад 2 тис. сторінок.

Вільно володіючи кількома іноземними мовами, насамперед словацькою та угорською, П. Чучка не марнує і цих знань. Ще на початку 60-х років він узяв участь в укладанні та редагуванні «Українсько-угорського» (1961) й «Угорсько-українського» (1963) словників, які високо цінуються гунгаристами. Йому належать переклади шкільних підручників і художніх текстів зі словацької, чеської та угорської мов. Рецензував великий «Словацько-український словник» П. Бунганича (1985), «Підручник словацької мови» Р. Тугушевої, опублікував низку статей з лінгвістичної славістики. Разом із професором університету в Новому Саді

В. Михайловичем розпочав роботу над «Порівняльно-історичним словником антропооснов сербської та української мов». А в співавторстві з учителькою М. Капітан та проф. Гуйванюк написав перші в Україні підручники з української мови для місцевих шкіл з угорською мовою навчання.

П. Чучка не кабінетний вчений. Він – живий учасник і організатор наукового життя, активний учасник всіх культурно-національних та громадсько-політичних процесів нашої доленосної для України доби. З початку 90-х років професор очолює Закарпатське об'єднання Всеукраїнського товариства «Просвіта» ім. Т. Шевченка, чітко визначився щодо політичного русинства на Закарпатті. Він – один з організаторів і провідних учасників п'ятих міжнародних наукових карпатознавчих конференцій, які відбулися в Ужгороді в 1991-1996 рр. і були покликані визначити місце й роль Закарпаття в загальноукраїнському культурно-історичному та літературному процесі. Під редакцією П. Чучки побачили світ збірники матеріалів перших трьох конференцій: «Українські Карпати» (1993), «Культура Українських Карпат» (1994), «Карпатська Україна і Августин Волошин» (1996). Інші два збірники – «Закарпаття в загальноукраїнському контексті ХХ ст.» й «Міжетнічні та міжконфесійні відносини в Карпатах», що їх Павло Павлович упорядкував, чекають на видавців. Проф. П. Чучка – співупорядник і співавтор статті до «Творів» А. Волошина (1996). За що б він не брався, всюди залишав сліди своєї неповторності, ентузіазму, відповідального ставлення до праці та об'єкта наукових студій. Він – прихильник давньої тези, що для одного народу потрібна одна літературна мова, й відстоює її чистоту на всіх рівнях. У мовних проблемах, живому спілкуванні з людьми П. Чучка – справжній український інтелігент, не бавиться в діалекти, хоча знає їх набагато краще за міщан, які не можуть відрізнити штучне «язичіє» від живої народної бесіди. Коли у 1992 р. постало питання про формування експертної ради з мовознавства у Вищій атестаційній комісії України, то проф. П. Чучку беззастережно було введено до складу ради. Цю відповідальну роботу провадить і нині. Керував двома спеціалізованими радами по захисту докторських і кандидатських дисертацій, є членом різних наукових рад та комісій при Національній Академії наук України, підготував 10 кандидатів і 2 докторів наук.

Коли дивишся на цю сповнену сили й енергії, не по літах рухливу, елегантну, завжди усміхнену й привітну людину, то по-доброму заздрити його другій молодості.

Понад 30 років ужгородці, й не тільки вони, бачать проф. П. Чучку незмінним учасником чоловічої хорової капели викладачів Ужгородського університету «Боян», 10 років підряд він обирався головою художньої ради цього відомого колективу. Раніше були струнний і духовий оркестри, а ще – футбол і легка атлетика. Стіни його хати прикрашають картини закарпатських художників, про яких може читати цілі лекції.

Чого тільки не було на довгому життєвому шляху! І радість праці, і щастя батька двох синів, і гіркота невдач, і обмови та наклепи недоброзичливців і заздрісників. Усе сплигло, минулося. Як сплигла й пересохла річечка Това, що колись навесні та восени розливалася цілим морем перед батьківською хатою. Залишилося тільки чисте золото правди, науки і тверді основи християнської моралі, засвоєні з дитинства.

Проф. П. Чучка реалізував своє покликання, став обранцем долі, вченим-мовознавцем зі світовим іменем. За неповними підрахунками, на його наукові праці в різних виданнях світу налічується понад 600 посилань. З-під його пера вийшло понад 300 наукових праць, які, крім України, друкувалися і в інших країнах.

Віриться, що, допоки в Ужгородському університеті працюватимуть такі подвижники науки, як проф. Павло Чучка, джерела нашої духовності залишаться чистими і українська мова дзвенітиме в зелених Карпатах стоголосими срібними дзвіночками.

БУДІВНИЧИЙ СВІТОВОГО УКРАЇНОЗНАВСТВА (до 80-річчя академіка Омеляна Пріцака)¹

Виповнилося 80 років видатному вченому – українознавцю і сходознавцю, іноземному членові НАН України і членові ще кількох іноземних академій та наукових товариств – проф. Омелянові Пріцаку. У 1990-1998 рр. О. Пріцак працював в Україні, очолював організований ним Інститут сходознавства ім. А. Кримського НАН України та кафедру історіософії Київського університету ім. Тараса Шевченка. З кінця 1998 р., за станом здоров'я, він змушений був залишити ці високі наукові посади й повернутися до Америки, де продовжує свої наукові студії, залишаючись почесним директором інституту.

У світовій науці О. Пріцак утвердився як сходознавець та українознавець, історик і філолог, знавець європейських та східних мов. Його сходознавчі праці здобули загальне визнання, нині він є одним із найавторитетніших тюркологів, іраністів та арабістів світу, має великі заслуги в дослідженні урало-алтайських проблем та історії євразійського степу. Не менші його заслуги і перед українознавством як дослідника історії давньої України-Русі та Української козацької держави. Він – засновник Українського наукового інституту Гарвардського університету і трьох кафедр українознавства (історії України, української мови та української літератури) цього ж університету, довгорічний редактор наукового журналу «Гарвардські українознавчі студії» (англ. мовою, з 1977 р.), редактор численних українознавчих досліджень і книг, виданих Українським науковим інститутом Гарвардського університету. В Києві він відновив академічний журнал «Східний світ», став його редактором, продовжив традиції свого видатного попередника акад. А. Кримського.

О. Пріцак народився 7 квітня 1919 р. в с. Лука біля Самбора на Львівщині. Його батько, вояк Української галицької армії, загинув у польському полоні у вересні 1919 р. Мати переїхала з сином до Тер-

¹ Мишанич, О. Будівничий світового українознавства (до 80-річчя академіка Омеляна Пріцака) // Літ. Україна. – 1999. – 8 квіт. – С. 6.; Мишанич, О. На переломі. – К.: Видавництво Соломії Павличко «Основи». – 2002. – С. 404-408.

нополя, де він у 1936 р. закінчив польську гімназію. З 1936 до 1939 р. студіював історію Європи, Азії та східні мови у Львівському університеті. Його науковим керівником був І. Крип'якевич, який скерував здібного студента на спеціалізацію зі сходознавства й українознавства. Після організації львівської філії Інституту історії України восени 1939 р. молодий учений почав працювати в цьому інституті науковим співробітником і вченим секретарем. Влітку 1940 р. на запрошення акад. А. Кримського він прибув до Києва, тут кінцево і сформувався його сходознавчі інтереси. Мобілізований на службу в Червону армію, він служив у Башкирії, на початку війни брав участь у бойових діях, потрапив у німецький полон, з якого втік, дістався до Києва і якийсь час був співробітником редакції «Українського слова». 1942 р. повернувся до Львова, став асистентом проф. І. Крип'якевича в нелегальному Інституті історії. Восени 1943 р. О. Прицак вступив до Берлінського університету, студіював історію Східної Європи, арабістику й іраністику. Після війни продовжив навчання в Гетингенському університеті, 1948 р. захистив докторську дисертацію і залишився викладачем польської та української мови й літератури. З 1952 р. працював у Гамбурзькому університеті, одержав звання професора. 1961 р. переїхав до США, викладав сходознавчі дисципліни у Вашингтонському, з 1964 р. – в Гарвардському університеті, очолював кафедру алтаїстики, тюркології та євразійської історії. Тут він розгорнув велику наукову і науково-організаційну діяльність, його обрано президентом міжнародного товариства «Societas Uralo-Altaica», призначено головним редактором його видань.

Сходознавство стало для О. Прицака не «річчю в собі». Його метою було повернути свої сходознавчі інтереси лицем до України. Вивчаючи найближчих східних та південних сусідів України, він заглиблювався і в середньовічну українську історію, яка до кінця XVIII ст. була тісно зв'язана з Кримським ханством, Туреччиною та іншим євразійським світом. В особі О. Прицака історик-сходознавець невіддільний від історика України-Русі. Історія давніх південних і східних сусідів України – кримських татар, половців, печенігів, хазарів та ін. – давала йому необхідний матеріал для наукового осмислення давньої української історії. Поступово у вченого визрів сміливий задум – дослідити проблему походження Русі, показати давню Русь-Україну в оточенні її найближчих

сусідів, опрацювати всі відомі давні джерела про Русь. 60-70-і роки в житті О. Пріцака були присвячені саме цій темі.

Перший том цього комплексного фундаментального дослідження побачив світ англійською мовою в 1981 р. у виданні Гарвардського університету. Український переклад тому з'явився в Києві: Омелян Пріцак. Походження Русі. Стародавні скандинавські джерела (крім ісландських саг). – Т. 1. – Київ: Обереги, 1997. – 1074 с. В книзі проаналізовано всі відомі нині писані скандинавські джерела XI-XIII ст., у яких ідеться про Русь. Дальші томи присвячені вивченню ісландських та скандинавських саг, східних ісламських, а також візантійських і західних латинських джерел про Давню Русь. Останній, п'ятий том має підсумувати результати всього дослідження і дати обґрунтовану відповідь на поставлене запитання. Нині завершена робота над другим томом, триває праця над третім та наступними томами. Читачі з нетерпінням чекають продовження публікації в Україні цього прецікавого дослідження. У своїх студіях про походження Русі О. Пріцак не піддається спокусам, не хилиться до жодної з існуючих теорій про походження Русі, а ретельно збирає й досліджує джерела, сума яких і є найпереконливішою відповіддю на часто заплутані та заідеологізовані дотепер різні «теорії». Вчений прокладає свій шлях розв'язання проблеми походження Русі, пропонує свою методикку й методологію роботи над джерелами, відмовився від будь-яких наперед заданих схем. Для нього існують тільки дві засади: наукова істина і культ першоджерел. Останні книги О. Пріцака, видані в Америці, присвячені дослідженню пам'яток з історії хазарів та монетарної системи Давньої Русі.

Подиву гідним є грандіозний «Гарвардський проект» О. Пріцака, запропонований та обґрунтований ним на відзначення 1000-ліття прийняття християнства на Русі-Україні. Він передбачає здійснення цілої низки наукових досліджень з давньої історії Русі, а також видання монументальної 100-томної «Гарвардської бібліотеки давнього українського письменства». Для здійснення цього проекту зібрано значні кошти, залучено кращих українознавців світу. Планувалися три серії: I. Корпус пам'яток давнього українського письменства у факсимільному відтворенні оригіналів (рукописів та першодруків); II. Цей самий корпус в англійських перекладах; III. Переклади пам'яток сучасною українською мовою. Дотепер

видано 9 томів першої серії, 6 – другої і 2 третьої. Основну роботу щодо підготовки цих томів здійснював головний редактор проекту О. Пріцак. З незалежних від нього причин це реномоване видання, яке могло б стати окрасою і вершиною світового українознавства ХХ і ХХІ ст., нині майже припинене, незважаючи на те, що кілька наступних томів повністю готові до друку. Доцільно, щоб третя серія видавалася в Україні, ближче до свого основного читача. Немає сумніву, що цей дивовижний задум ученого цілком реальний, його буде продовжено навіть за умови, що на це знадобиться кілька десятиліть. Великі справи не робляться швидко.

О. Пріцак має своїх учнів – сходознавців та українознавців – у багатьох наукових центрах світу, до нього горнеться наукова молодь, з усіма він щедро ділиться своїми колосальними знаннями, ідеями, доброзичливо підказує шлях розв'язання тієї чи іншої наукової проблеми. Наш ювіляр – великий книголюб, його особиста підручна бібліотека не має собі рівних, становить величезну наукову цінність для сходознавства та українознавства. Її він готовий подарувати Україні як синівський дар Батьківщині.

Ми любимо і шануємо О. Пріцака за його могутній інтелект, величезну ерудицію, небуденний науковий талант, щирий патріотизм, широту переконань і самопожертву. На світанку незалежної України він, не задумуючись, покинув американський добробут і науковий комфорт, прибув до України і включився в роботу НАН України, відновив українське сходознавство, створив і очолив академічний Інститут сходознавства ім. А. Кримського та його друкований орган «Східний світ», заснував цілу школу українських сходознавців. За наукові заслуги Президент України нагородив О. Пріцака почесною відзнакою, йому присуджено Державну премію України в галузі науки за 1993 р.

Відзначаючи 80-річчя акад. О. Пріцака, виголошуючи йому з цієї нагоди «многая і благая літа», ми в його особі вшановуємо й ту високу фундаментальну науку поза Україною, яка крізь бурі й негоди ХХ ст. пронесла чисте й незаплямоване своє почуття українства, збагатила світове українознавство видатними науковими досягненнями.

Ad multos annos, високошановний і дорогий ювіляре! Вас вітає і вшановує Україна.

З інтерв'ю

ОЛЕКСА МИШАНИЧ «Я - РОБІТНИК У НАУЦІ»¹

Початок нового року приніс Закарпаттю чергову втрату. На сімдесят першому році відійшов від нас один з найтитулованіших науковців краю Олекса Мишанич. Він належав до української еліти, був президентом Національної асоціації українців. Завжди, де тільки міг, пропагував здобутки нашого краю.

Це інтерв'ю було записане кілька років тому – в Києві, в робочому кабінеті академіка, де він пропрацював 45 років. Воно – одне з небагатьох, які дав останнім часом видатний літературознавець.

– *Пане Олексо, розкажіть про вашу родину.*

– Вона мало чим відрізнялася від родин тисяч закарпатців. Я народився у селі Лісковець на Міжгірщині. Сім'я була багатодітною: росло десятеро дітей. Батьки бідували по верховинських ґрунтах, і в 1938 році до них прийшла спасенна думка. Вони продали своє господарство і переселилися в село Барвінок біля Ужгорода.

Моє дитинство припало на дуже важкий період в історії Закарпаття: війна, повоєнні злидні, часи колективізації. Це були роки тяжкої фізичної селянської праці. Але в мене в згадках про дитинство більше залишається поезії, ніж прози. І ця поезія сільського життя мене й сьогодні наздоганяє. Мої найсвітліші спогади про ті часи, коли я доглядав корів, тримав чепіги плуга, запрягав коней до воза.

– *Ви чимось виділялися серед стількох дітей?*

– У батьків ми всі були однакові, підлягали одній дисципліні. Я ріс замкненою дитиною, уникав ігор, розваг зі своїми ровесниками. Якщо і виділявся, то хіба тим, що дуже багато читав. Причому все, що потрапляло під руку. Адже в ті часи було обмаль книжок.

– *І яка з них справила на вас найбільше враження?*

– Найдужче у дитинстві я любив читати «Катехизис», який написав наш відомий релігійний діяч Омелян Бокшай. Я знав цю книжку напам'ять. Дуже рано прийшов до Шевченка – у пер-

¹ Мишанич, О. «Я – робітник у науці»: [інтерв'ю / від О. Гаврош] // Гаврош, О. Закарпатське століття: ХХ інтерв'ю. – Ужгород: Мист. Лінія, 2006. – С. 113-126.

шому-другому класі. Любив Франка, Стефаніка, Черемшину. Ретельно читав усю програмну літературу. І мені приємно, що я прочитав усе це тоді, коли був час і коли це потрібно читати. Бо наздоганяти потім у зрілі роки дуже важко.

- *Звідки у вас така любов до читання?*

- Батьки мої були неписьменні, і вони тяжко переживали свою темноту. Тато вже на двадцять третьому році життя ходив на вечірні курси і трошки підучився, що міг написати своє прізвище. Він часто повторював, що краще жити укому, ніж неукому. Вважав, що часи змінилися, і всі діти не зможуть прожити на одному селянському господарстві, потрібно шукати собі якогось іншого хліба. І цей хліб могло дати тільки навчання.

Батьки з побожністю ставилися до книжок, хоча самі їх не читали. І завдяки їхнім старанням, семеро синів отримали вищу освіту.

- *Це неймовірно!*

- Старші люди, які пам'ятали, як дорого обходилась освіта при чехах та мадярах, не могли зрозуміти, чому радянська влада, яка нищить людей, переслідує церкву, одночасно дає безкоштовну освіту. Батько, пригадую, весь час з цього дивувався. Звичайно, що наші люди скористалися з цих можливостей. І сьогодні Закарпаття здолало всі ті освітні бар'єри, які існували раніше. Якщо до радянської влади батьки спускали цілі маетки, аби вивчити дітей, то в новий час освіта для закарпатців стала нормою.

- *З тогочасних історичних подій вам щось запам'яталось?*

- Під час Карпатської України мені виповнилось шість років. Мій батько належав до тих, які всім серцем її сприйняли. Пригадую, яке було піднесення на Верховині! Тоді ж я вивчив і гімн «Ще не мерла Україна», і з того часу його пам'ятаю.

Безпосередньо війни ми не відчували, бо батько залишився вдома. Але в 1944 році фронт зупинився по лінії Чоп-Ужгород. П'ять тижнів тривала перестрілка, і міна розвалила половину нашої хати. Проте люди жили і вірили, журилися, як будуть веснувати.

- *Тобто війна – війною, а життя – життям.*

- Селяни думали тільки про одне: аби худоба була нагодована, аби вчасно зорати, вчасно посіяти, вчасно зібрати. Безумовно, ми відчували на собі усі ті соціально-економічні зміни, які насува-

лися. Але в 1945 році цього ще не було. Панувало загальне піднесення. Возз'єднання з Україною сприйнялося з великою радістю. Люди одержали від держави землю. Зник національний гніт. Для закарпатського селянина настали більш-менш нормальні часи. Хоча вже розпочалися репресії.

Ми жили своїм звичайним життям до 1949 року, доки не розпочалася колективізація, яка зробила нас жебраками. У великих злиднях пробули до 1956 року, після якого настало деяке полегшення.

– *Ваша родина була заможною?*

– Не думаю. Але все-таки ми мали двоє коней, дві корови, три-малі порося. У нас було майже сім гектарів землі. Це було натуральне селянське господарство, яке себе повністю забезпечувало хлібом, картоплею. Вирощували льон. Мали свої кросна, і мати ткала полотно. Але хліба до нового врожаю завжди не вистачало. Особливо важким був 1947 рік.

Але наші люди звикли терпіти, звикли мовчати. Яюсь ми жили. Одне, що радянська влада тоді забезпечила, це можливість учитися.

– *Яка атмосфера панувала в Ужгородському університеті під час вашого навчання?*

– Я вступив до УЖДУ в 1951 році. На той час репресії проти студентства закінчилися. Десятки юнаків було відправлено у сталінські концтабори. Але за мого навчання обстановка вже нормалізувалася.

Головною нашою проблемою був брак книжок. Не вистачало підручників, художньої літератури. Ми дуже бідували. Але зате мали прекрасних викладачів, яких я з вдячністю згадую. Багато серед них було приїжджих, яких відрядили з інших міст України і котрі ставилися до закарпатців дуже приязно.

– *Чому подалися до Києва?*

– Після закінчення університету я два роки пропрацював у редакції художнього мовлення обласного радіо. Добре ознайомився з літературним життям сучасного Закарпаття, з усіма письменниками. А потім вступив до аспірантури Інституту літератури ім. Т.Шевченка. З того часу ось уже 43 роки живу в Києві і працюю на одному місці.

– У 60-ті роки Інститут літератури став оплотом опозиції. Чи були ви серед цього кола?

– Я мешкав у аспірантському гуртожитку і, ясна річ, жив тим життям, тими ж думками та ідеями, що й усі мої ровесники. Це був початок 60-х років, коли настало поживлення в літературі, коли в українську культуру прийшов новий призов молоді і розпочався рух, який тепер називаємо шістдесятництвом. Був створений клуб творчої молоді «Соняшник», і Юрій Бадзьо, наш земляк, мій колега по аспірантурі, став одним з його керівників.

Спочатку я брав участь майже в усіх акціях. Ходив на зібрання, читав твори, які поширювалися в рукописах, журнал «Сучасність», різні матеріали, які кружляли в цьому колі. Звичайно, що як український інтелігент, патріот, я всьому цьому співчував, але в активі чи якихось організаціях не був.

– Чи не було це самозахисною реакцією?

– Тепер, коли я це переосмислив, то бачу, що тоді абсолютно не боявся. Якихось застережень я не мав. Я все-таки був дуже завантажений роботою в інституті. Тоді ми писали «Історію української літератури» у 8-ми томах. Тож мені було предостатньо моїх навантажень. Я вважав, що політикою мають займатися професіонали, а я ним не був.

– Як ви сприйняли репресії проти своїх однодумців?

– Коли на початку вересня 1965 року почалися відомі події, мене в Києві не було. Я перебував у відпустці на Закарпатті. Якби я був у столиці, то, звичайно, піднявся би під час перегляду «Тіней забутих предків» у кінотеатрі «Україна» на знак протесту проти арештів. Сумнівів у цьому в мене немає.

Певна річ, що опісля настало інакше життя. Люди стали по-іншому думати. В Інституті літератури надзвичайно пильнували за ідеологічними відхиленнями. Я все це пережив не легше за репресованих товаришів.

– «Літературна Україна» писала, що вам теж викручували руки. Що малося на увазі?

– На початку 70-х в інституті була дуже нездорова обстановка. Тодішній директор Микола Шамота, хоч і обирався депутатом Верховної Ради, займав високі посади, але дуже боявся, аби у його

відомстві не було ніяких порушень. А майже всі його аспіранти, в тому числі і Юрій Бадзьо, стали дисидентами. Цей феномен і до сьогодні важко розгадати.

Коли почалася критика «антиісторизму», а згодом – критика першого секретаря ЦК КПУ Петра Шелеста, в інституті була створена спеціальна комісія. Мені теж приписали «антиісторизм» та «націоналізм». Бо я, бачте, рекомендував до друку книжку Володимира Заремби про Івана Манджуру, в якій різко критикувався російський царизм та українське яничарство. Окрім того, я підтримав книжку Леоніда Махновця про Григорія Сковороду, в якій особливо дісталася імператриці Катерині II та українському панству.

Почали шукати в моїх працях «націоналізм», особливо в розділах «Історії української літератури». Викликали мене на партійну комісію в Печерський райком. Перше, що сказав її голова: «Пачему ви с намi разгавариваете на украинском языке!?» Я наївно відповів: «Це моя рідна мова. Я живу і працюю на Україні». У відповідь одержав цілу лекцію і зрозумів, що тут нема з ким говорити. Шкода зусиль щось відстоювати.

Мені дали сувору догану із занесенням в облікову картку і перевели із старшого наукового співробітника на посаду молодшого. Але зате я залишився в інституті.

– Вам досить легко обійшлося.

– Мене мали виключити з партії. Але потім вирішили, що оскільки це трапилося вперше, а я тримав язика за зубами, не вступав у полеміку, то вирішили обійтися доганою. Їм потрібна була маленька зачіпка, аби вони могли людину знищити. Якщо на партійну комісію заходила людина, то звідти виходила нічим. Коли я побачив, що це за типи, то вирішив за краще мовчати.

– Чи не було тут пристосуванства? Ви знов не пішли на відкритий конфлікт, як і в 1965 році?

– Я ніколи не пристосовувався ні до системи, ні до влади. Мої вчителі вчили мене працювати на своєму місці, виконувати свої обов'язки. І мушу зізнатися сьогодні із задоволенням, що від жодного свого рядка не відмовляюся. Я ніколи нічого не написав ні проти України, ні проти української культури, ні проти своїх ближніх чи товаришів по роботі.

– Тобто, ваше мовчання було прагматичним: «Нам своє робить!»

– Мотивація була проста. Допит на парткомісії проводився у формі: «Пасматріте на нево!». Коли я почув запитання про мову, то зрозумів, що нема з ким сперечатися. Якби я говорив з фахівцями, то я би їм довів, що таке історизм в літературі, що таке запорізьке козацтво і т. ін. Але комісія складалася із робітників заводу «Арсенал» і тому подібних, які тільки і дивилися аби зловити «українського буржуазного націоналіста» та його покарати. Це були спеціалісти по боротьбі з відьмами.

Але добрі люди мені підказали, аби я не піддавався на провокацію. Тому я свідомо мовчав.

– Чому вирішили залишитися в Києві?

– Найбільшим моїм бажанням у 1961 році після закінчення аспірантури було повернутися в Ужгород. Але, на превеликий жаль, ніхто мені тоді нічого не запропонував. Місця не було, квартири також. Я змушений був залишитися в Києві і досить довго і тяжко до нього пристосовувався.

Так я залишився поза Ужгородським університетом, хоча добру половину свого творчого життя присвятив українській літературі Закарпаття.

– Чи не шкодуєте, що не потрапили в Ужгород?

– Можливо, десь і жалкую, бо там би зробив для Закарпаття більше, ніж у Києві. Але і в інституті я зробив чимало. Тут мої наукові горизонти розширилися. Я працюю над загальноукраїнськими літературними проблемами, чого не міг би робити в Ужгороді. Так що шкодувати нема чого.

– Тобто на Закарпатті ви би ніколи не стали тим, ким стали в Києві?

– Я приїхав до інституту працювати, і ніколи не думав здобувати собі ім'я, посади чи наукові звання. Я робітник у науці. Те, що мені прийшло, я заробив своїм горбом. Це мені дала робота, якій я віддаю усі свої сили.

– Пане Олексо, подякують, що ви були основним двигуном в унікальному для України виданні – 50 томнику Івана Франка.

– Я би так не сказав. Там була велика редколегія, головний редактор, відповідальний секретар. Я був редактором-організатором, виконував усю чорну, щоденну роботу. Окрім того, особисто підготував 8 томів.

– Чому так довго тривала робота?

– Це було найбільше зібрання творів одного автора за всю історію України. І не так легко було його видати.

– А чому, власне, п'ятдесят томів? За однією з версій, більше бути не могло, бо саме стільки мав Ленін.

– Це перебільшення, що у Франка могло бути сто томів. Звичайно, архів Каменяра величезний. Якщо видавати все академічне видання, всі його виписки, начерки, кореспонденції у газеті «Кур'єр Львовські», то вийшло би ще добрих 10–20 томів. Але чи є в цьому потреба?

– Якого Франка ми не побачили у зібранні творів?

– Тут є повний Франко. Але цензура вилучила окремі висловлювання чи статті, які були неприйнятними для радянської ідеології. З підготовлених мною 8-ми томів не було викреслено жодного слова. Але знаю, що діяла спеціальна контрольна текстологічна комісія, працював цензор, і ми мали певні клопоти.

Сьогодні Інститут літератури продовжує роботу над цим виданням. Вже готовий один додатковий том. І таких томів буде ще два–три, до яких увійдуть твори, що не змогли побачити світ у 50-томнику.

– У чому була трудність роботи над Франком?

– Спочатку треба було зібрати все з першодруків та автографів, звірити. Складним було мовно-правописне оформлення. Але найскладнішим виявилось коментування. Бо коментарі до зібрання творів Каменяра – це ціла енциклопедія галицького життя. А довідкової літератури, яка вже є сьогодні, ми не мали. На жаль, у багатьох випадках наші ремарки, які підлягали тогочасній ідеології, сьогодні застаріли.

– Роки роботи над Франком ви назвали найщасливішими. Чому?

– Річ у тому, що Франко – не тільки титан праці, геній української літератури. Це поет, прозаїк, публіцист, літературознавець, драматург, історик, філософ, політик – все, що хочете. Хто працює над Франком, мусить охопити величезне коло питань. Готуючи його наукові праці, я сам виріс біля нього. Мусив перегорнути десятки світових енциклопедій на різних мовах, аби збагнути і прокоментувати те, про що він писав.

Я пишаюся, що брав участь у цьому виданні. Звичайно, за цей час я міг би написати дві-три власні монографії. Але це коментування дало дуже багато для мого наукового зростання.

– Підготовка текстів, як на мене, невдячна справа. А ви впорядкували десятки книжок. Чому за це беретесь?

– Цю роботу мало хто любить. Вона дуже марудна, копітка, потребує пильності, добрих очей і, ясна річ, знання. Я беруся за неї з обов'язку, бо хтось має це робити. Я не гидую цією роботою, хоча вона не така високооплачувана та високошанована. Але вона не менш важлива, як будь-яка інша наукова праця. Це будь-хто робити не може. Це має виконувати людина, спеціально для цього підготовлена.

Я упорядкував багато текстів. Якби їх звести до купи, то набралось би й 500 друкованих аркушів. Я вважаю себе і фахівцем-текстологом, бо можу підготувати будь-який текст української літератури від часів Київської Русі і до сьогодні.

– Але це може робити й фахівець не такої кваліфікації, як академік Мишанич! А ви за цей час могли би щось творити.

– Можливо. Але часто цей «хтось» зробить стук-грюк, аби з рук, а потім відповідальний редактор Мишанич мусить все-одно переробляти і доводити до повної кондиції. Тож краще я із самого початку робитиму сам. Та й нині молоді науковці дуже неохоче беруться за таку чорну, дурну працю.

– В університеті ви писали вірші. Чому не подалися в літературу?

– То були грихи моєї молодості. Я побачив, що з мене поета не вийде і від цього відмовився.

– Ви більше аналітичного складу чи творчого?

– Важко сказати. Але зі своєю спеціальністю я визначився ще в університеті.

– Знаю, що вже перша ваша рецензія викликала гнівну критику...

– У 1959 році в журналі «Вітчизна» я надрукував свою першу рецензію на збірку Юлія Боршоша-Кум'ятського «Граї, трембіто», яка вийшла в Ужгороді. Відразу ж у газеті «Советское Закарпатъ» з'явилася стаття відомого журналіста Миколи Климпотюка, який спецілізувався на боротьбі з українськими буржуазними націоналістами та американськими імперіалістами. Мовляв, я не помітив «націоналістичні» помилки, затінув їх. Тобто, Боршошу приписали те, чого в нього не було. Тоді було модно критикувати Василя Гренджу-Донського, Федора Потушняка та цілу плеяду довоєнних письменників.

– Ви повернули в літературу десятки викреслених імен. Яке з них вам найдорожче?

– Таким вважаю Василя Гренджу-Донського. Видання його творів я почав готувати ще з початку 60-х років. Оббивав пороги видавництва з рукописами, але нічого з цього не вийшло. Я знав його особисто, ми неодноразово зустрічалися у Братиславі, в Києві. Вважаю його найбільшим письменником Закарпаття ХХ століття, зачинателем і основоположником української літератури нашого краю. Тому тішуся з найповнішого видання творів Василя Гренджі-Донського, яке я впорядкував і котре побачило світ у видавництві «Карпати».

– Кажуть, що ви відкрили югославських русинів для України. Як це було?

– У 1965 році мені випадково потрапила до рук антологія поезії бачвансько-сремських русинів. Я почав читати – і все розумію, все наше. Майже так, як говорять у Сторожниці: напівсловацька-напівукраїнська із наголосом на передостаннім складі. Почав думати, що це таке. Пішов у бібліотеку, знайшов їхню газету «Руске слово», інші матеріали. І на цій основі написав першу статтю «Там, коло Дунаю», яка вийшла у 1966 році у «Вітчизні».

Це справило величезне враження на югославських русинів, і вони через два роки запросили мене до себе. З того часу я побував у них з десятком разів. Обійшов усі їхні оселі, познайомився з усіма письменниками, пресою. До сьогоднішнього дня читаю і газету «Руске слово», і альманах «Шветлосц». Маю понад 30 публікацій про їхню літературу. Вважаю дуже важливим, що всіх руських письменників Югославії увів до наших енциклопедій.

– Ви є послідовним критиком новоспечених творців закарпатського русинізму. Видали шість брошур на цю тему. Що створили ваші опоненти з погляду науки?

– На науковому рівні це питання давно розв'язано. Тут нема про що дискутувати. Та й серйозних опонентів я не бачу. Мені навіть соромно за самодіяльний рівень «вождів» новостворюваного народу. Наукою тут і не пахне. Одне галакання, яке не має під собою ніяких підстав. Це є чисте політиканство, яке буде існувати доти, поки в ньому будуть зацікавлені.

– Я вичитав у вас таку думку: «Якщо Україна не дає відсічі цим силам, то це свідчить про її силу, а не про слабкість». Прокоментуйте, будь ласка.

– Я вважаю, що Україна не приділяє достатньої уваги цій проблемі, бо має нині інші клопоти. Всі думають, що це – купка комедіантів, які бавляться у політику. Бо як би це справді було щось серйозне, то держава звернула б на це увагу. Адже національна безпека України актуальна завжди.

– *Свого часу ви критикували закарпатську інтелігенцію за те, що вона працює впівсили, пасивна, що чорно трудиться ніхто не хоче...*

– Я вважаю, що колосальний творчий і науковий потенціал краю використовується наполовину. Закарпаття – малодосліджений регіон. По-новому треба прочитати історію, етнологію, історію культури і літератури. І разом з тим, я помічаю якусь пасивність.

– *Ваш погляд на сучасну українську літературу?*

– Гадаю, що за роки незалежності, на превеликий жаль, українська література не виявила себе належним чином. Якогось видатного твору ми ще не отримали.

Я пильно слідкую за творчістю й письменників Закарпаття. Намагаюсь читати і класти на полицю все, що можу дістати. Ми можемо пишатись такими нашими поетами, як Петро Скунець та Дмитро Кремень. Прекрасні надії подає надзвичайно талановитий Петро Мідянка. Я вважаю, що в нього велике майбутнє. Мені імпонують романи Юрія Мейгеша, оповідання Андрія Дурунди.

– *Хто із закарпатців підійшов найближче до загальноукраїнського визнання? Чому в нашому краї поки що не народилися постаті рівня Франка, Стефаника, Стуса?*

– Не так-то легко увійти до хрестоматії. Вивчають, як правило, класику, а не сучасників. А до української літератури ми наблизились лише з 20-х років. Проте маємо письменників загальноукраїнського рівня, які можуть вивчатись у програмах: і Федір Потушняк, і Лука Дем'ян, і Михайло Томчаний. Скажімо, Іван Чендей – прекрасний письменник, яким могла би пишатися будь-яка розвинута література. Чи Петро Скунець, поезія якого на рівні Ліни Костенко, Івана Драча.

– *Але загальноукраїнська увага чомусь на них не зосереджена...*

– А на кому вона зараз зосереджена? Кого сьогодні знають? Якщо у ХІХ столітті ми фактично плелися в хвості галицького москвофільства і дуже мало внесли у всеукраїнський літературний процес, то ХХ століття відродило і породило в нас нову літерату-

ру. І вона не має альтернативи. Нині маємо добрий десяток письменників, які увійшли до університетських підручників, до програм з української літератури. Їх будуть вивчати і досліджувати.

– Багато нарікань викликає літературна критика...

– Вона завжди була найслабшим місцем в історії літератури Закарпаття. З критикою ми завжди відставали. Скажімо, у 20–30-ті роки нами більше цікавилися чеські, словацькі, галицькі чи загальноукраїнські літературознавці. Місцева критика фактично не існувала. Нині вона є, але сказати, що хтось нею повністю задоволений – не можна. Бо це випадкова літературна критика.

Критика завжди йде за літературою, а не попереду. Треба щоби народилися порядні твори, про які можна говорити, як свого часу породили цілу полеміку «Птахи полишають гнізда» Івана Чендея чи «Жменяки» Михайла Томчанія. Нині, очевидно, нема про що писати.

Головне побажання до нашої критики – аби вона була принциповіша. Бо у провінційному обговоренні завжди є велика доза приятельства, захвалювання, необ'єктивності.

– Дуже слухне зауваження.

– На превеликий жаль. Закарпатська критика або позитивістська, або інформативного плану. Вона не має критичного спрямування. А без цього серйозної розмови про літературу не відбудеться.

Очевидно, що літературна критика може існувати тільки тоді, коли існує порядний періодичний орган. Так, як українці Словаччини мають «Дукло», а Югославії – «Шветлосц». Аби у професійному часописі професійний критик робив професійний огляд. Я читаю все, що у нас друкується, і мені інколи стає сумно. Бо багато що з того не має ніякого стосунку до літератури. Це поза літературою, намул, сміття. Часом собі думаю: «Господи, що скажуть про нас люди через 20–30 років? Хіба що, які ми були малі і дурні».

– Ви згадували, що шестеро ваших братів отримали вищу освіту. Як склалася їхня доля?

– Старший брат Ілля був добровольцем Радянської армії. Все життя вчителював на Верховині. Другий, Василь, уже теж покійний, любив господарювати, тож у науку не пішов. Федір закінчив Ленінградський гірничий інститут, інженер-будівельник. Живе тепер у

Барвінку, на батьківському обійсті. Був керівником обласної організації Демократичної партії України, виступає у пресі з публіцистичними статтями. Степан – доктор філологічних наук, професор і завкафедрою української літератури Донецького університету. Юрко – лікар, закінчив медфак УжДУ. Михайло – доцент Львівської консерваторії, має кілька книжок із записами народних пісень. Наймолодший Микола – військовий. У званні майора демобілізувався і теж звів собі у Барвінку хату, де живе з родиною. Сестра Анна торік померла, а Софія мешкає у чеському місті Ліберець, де вийшла заміж.

Отака наша сім'я. Хто куди роз'їхалися по світах, працюємо, щось таки робимо для свого народу і держави. Живемо дружно. Щороку з'їжджаємося на малій батьківщині, аби схилити голову на цвинтарі, де поховані батьки.

– Чому ви не пішли в політику, як багато ваших колег? Адже Народний рух України зароджувався саме в Інституті літератури.

– Наш інститут був справді вогнищем Руху. Разом із Спілкою письменників ми створили першу організацію НРУ. Правда і те, що багато моїх колег пішло у велику політику. Я цього не зробив. Очевидно, я не створений для політичної діяльності. Мене ніколи не тягнуло в політику.

– А була така можливість?

– Мені пропонували навіть балотуватися до Верховної Ради по Ужгороду. Я довго-довго думав. Але, на щастя, обставини склалися так, що знайшовся інший кандидат і моя кандидатура відпала.

– Тобто ви не є публічною людиною?

– Я би так не сказав. Адже у 1992 році я був призначений заступником голови Вищої атестаційної комісії України з гуманітарних наук, яка присуджувала всі вчені та наукові звання у державі. А це публічна робота. Чотири роки я проробив державним службовцем четвертого рангу. Вважаю, що був на своєму місці і працював для розбудови України, української науки.

– Кажуть, що ви не підготували собі зміну?

– Нині дуже популярно говорити «кажуть». За 20 років мого керівництва відділом давньої української літератури захищено 10 докторських дисертацій та 14 кандидатських. Оце і є моя зміна, моя школа, якою я пишаюся. Підготовку молодих вчених вважаю одним із найсвятіших обов'язків.

– Ви дуже хотіли одружитися вдома. Про що говорить ваш сімейний досвід?

– Я справді одружився на Закарпатті, взяв дружину із Виноградова. Вона була аспіранткою Київського університету. Так сталося, що наш шлюб розпався. В мене є син Ярослав, кандидат філологічних наук, який пішов моїми стопами. Написав дисертацію з давньої літератури, видав книжку. Я щасливий, що маю такого продовжувача.

– Багато творчих людей у житті є самотниками. Ви з цього правила?

– Безумовно, творчість вимагає деякого усамітнення, зосередження. Але я не є кабінетним ученим. До того ж, я був одруженим, реалізував себе як батько, тож ніякого дискомфорту не відчуваю.

– Я чув, що на Закарпатті ви готуєте собі плацдарм для повернення.

– Знову «кажуть». Хай кажуть. Я живу в Києві вже понад сорок років. Маю тут невеличку квартиру і книжки. Найдорожче, що в мене є, – це моя бібліотека. Я ніколи не поривав із Закарпаттям. У батьківській хаті в мене завжди була окрема кімната із бібліотекою. Це книжки, які мені в Києві не потрібні. Я дуже дорожу своєю бібліотекою, бо добра її частина – це карпатика. Я збирав і збираю усе, що коли-небудь було видано на Закарпатті і про Закарпаття. Це велике моє багатство. Але я ніколи не думав переїжджати додому.

– Вам у житті бувало страшно?

– Я не належу до людей забобонних. Великих страхів у мене ніколи не було. Наприклад, у комуністичні часи я зовсім не боявся Третьої світової війни чи термоядерних бомбардувань. Чуття підказувало, що цього бути не може. Я завжди налаштований оптимістично і дивлюся вперед.

– Ваше життєве кредо?

– Я дуже довго працював над Сковородою і запозичив багато з його філософії. У нього є таке поняття – «сродна праця». Тобто кожен має займатися тим, що велить його серце, його душа. Я таку споріднену працю знайшов. Ніколи не вважав себе якимось великим генератором ідей, ніколи не корчив із себе генія. Я завжди був, є і буду робітником у науці. Я своє місце в житті і в суспільстві знаю. Якщо Бог наділив мене якимось здібностями до науки, то хочу повністю віддаватися цій роботі. І працювати-працювати!

– Звідки у вас така працелюбність?

– Від батьків. Вони навчили працювати нас на землі і над книжкою. Селянське життя вимагає своєї дисципліни, своїх законів, бо пов'язане із землеробською працею, із вирощуванням хліба. Якщо не дотримуватись порядку, все розпадеться. Тому почуття обов'язку виховане у нас змалечку. Батьки працювали увесь світловий день, і я теж труджуся 12–14 годин на добу без вихідних і святкових. Робота мене завжди рятувала від поганих думок чи кепського настрою. У ній я забуваюся.

– А відпочинок?

– Маю одне-єдине гобі – книжки. Інколи ще люблю вдома пограти собі народні мелодії на скрипці, сопілці чи флюярі. Як у давні часи на Закарпатті: кожен парубок – сам собі музикант.

– Чи доводилось вам у житті проявляти мужність?

– Мій наймужніший вчинок полягає в тому, що я не зламався і залишився самим собою.

– За що би ви себе покритикували?

– Можливо, інколи я запальний. Але, очевидно, так і треба. Не можна не горіти тією справою, якою займаєшся. Великі справи байдужим поглядом не робляться. А так – характер як характер. Великих клопотів я не мав. Ніхто мене ще не набив, не насварив.

– А вороги?

– Я їх не маю. Не вважаю своїх опонентів ворогами. Я з ними боюся лише на сторінках. Кожен нині має право на свою думку. І я теж.

– А є люди, з якими ви не вітаєтесь?

– Ну, якщо зі мною не вітаються, то я теж не відповідаю. (Сміється). Поки що таких небагато. Не всім же я мушу подобатися.

– Ви очолюєте Національну асоціацію українців. Які завдання стоять нині перед українознавцями?

– У 1989 році була створена Міжнародна асоціація українців. Парадоксально, що ця ініціатива йшла не від України, українських вчених, а від американських, канадських, німецьких, французьких, австралійських фахівців. Італія виділила гроші, й українці з цілого світу в Неаполі започаткували свою організацію. Торік в Одесі відбувся вже четвертий конгрес, матеріали роботи якого виходять у 9-ти томах. Нині до організації входять науковці з 26 країн, які цікавляться українською історією, культурою, літературою, мовою.

Якщо раніше україністика була лише невеликим розділом русистики, щось далеке, маловідоме, другорядне, то нині вона формується як окрема світова наука. Вважаю, що настав зоряний час для українознавства. Україна здобуває дедалі більшого значення у світі, і провідні держави готують фахівців для контактів з нею. Причому україністами стають вже не наші діаспорники, а корінні французи, німці чи угорці. Приємно чути, як добірна українська мова звучить з уст китайських чи японських дослідників.

Головне завдання для українознавців сьогодні – по-новому прочитати, по-новому осмислити, по-новому інтерпретувати нашу тисячолітню спадщину, без ідеологічного намулу та фальсифікованих оцінок. Повернути в Україну те, що було комуністичним режимом спотворене чи заборонене. Йдеться про повноту української історії, повноту літературного процесу тощо.

– *Ваше бачення майбутнього України?*

– Україна утвердилася як держава. Вона переживає нині, може, нелегкі часи, але йде процес її становлення. І Україна буде такою, якою створимо її ми, українці. Україну треба будувати кожному – від своєї хати і від свого порога. Я вірю в український народ. Вірю в Україну та її перлину – Закарпаття. Можемо пишатися своєю малою батьківщиною та земляками-закарпатцями – прекрасними, працьовитими, гордими і волелюбними людьми.

Ми весь час були землею без імені. Нарешті ми маємо ім'я, свою державу. Адже наша незалежність оплачена дуже дорого, в тому числі і тисячами життів закарпатських українців. Тож дорожимо своїм ім'ям і будуймо Україну разом!

*Розмовляв Олександр Гаврош,
2000 р.*

ПРАВИЛО ОБ'ЄКТИВНОЇ ІСТИНИ¹

– Наскільки Ви легко визначилися з науковою спеціалізацією – історією літератури і, зокрема, медієвістикою?

– На той час я був більше схильний до літератури класичної. І коли подав заяву до аспірантури, складав іспит теж з української класичної літератури, думав працювати над творчістю Івана Франка. Але саме тоді академіки Олександр Білецький і Микола Гудзій хотіли сформувати групу з давньої літератури і запропонували мені вступати туди. Я охоче погодився і не жалкую.

Моїм науковим керівником був академік Микола Каленикович Гудзій, професор Московського університету, надзвичайно світла людина. Я написав під його керівництвом кандидатську дисертацію про давню літературу Закарпаття, потім видав монографію, і так пішло далі.

– Як відбувся переїзд до столиці? Вам швидко вдалося адаптуватися в Києві і стати своїм у столичних наукових колах?

– Коли 1958 р. я приїхав до Києва, то, звичайно, був таким собі парубком із села й у великому місті почувався некомфортно. Ужгород, порівняно з Києвом, — то село. Але жив я в аспірантському гуртожитку, де таких, як я, було десятки з усієї України... А в інституті панувала надзвичайно приязна атмосфера; тож за якихось два-три роки я цілком адаптувався в Києві. Для мене тут було дві рідні домівки: Інститут літератури і Центральна наукова бібліотека, нині Національна бібліотека ім. Вернадського. Вчасно захистив кандидатську дисертацію, і мене зарахували на роботу в інститут, де і працюю з задоволенням уже 45 років.

...

– А чи за Вашою основною спеціалізацією падіння радянської влади виявило якісь «білі плями» в історії української літератури?

– З давніх текстів нічого не було заборонено, жодних «нових» стародруків чи рукописів ми не знайшли. Але багато довелося переоцінити, переосмислити, переакцентувати російсько-українські літературні взаємини XVII — XVIII ст. Ми дуже перебільшували

¹ Олекса Мишанич: правило об'єктивної істини : [інтерв'ю / вела Я. Дубинянська] // Дзеркало тижня. – 2003. – 28 бер.-4 квіт. – С. 13.

ли ці зв'язки і вважали, що тільки російська література впливала на українську. А бувало й навпаки: Києво-Могилянська академія постачала кадри, які потім служили російській літературі, — той-таки Феофан Прокопович. Зокрема йдеться про старокиївську літературну спадщину. Якщо раніше побутувала теза, що Київська Русь — це «спільна колыска трьох братніх народів», то тепер ми дивимося на це інакше. Це питома українська література — хоча б тому, що вона творилася у Києві, на нашій історичній території. Такі твори, як «Повість временних літ», «Слово о полку Ігоревім», творчість Іларіона, Кирила Туровського тощо, — належать давній українській літературі. А нова українська література є безпосередньою спадкоємицею давньої. Тобто йдеться про безперервність українського літературного процесу від перших пам'яток XI ст. і фактично до сьогоднішнього дня.

— *Вам не здається, що наразі це питання не так наукове, як політичне?*

— На науковому рівні воно розв'язувалося і раніше: навіть автори XIX ст., починаючи від Максимовича, писали про це. А зараз усе переноситься у політичну площину. Бо коли ми сьогодні чуємо такі речі: «Слово о полку Ігоревім» — это героический пролог русской литературы», — то це дивно. Адже воно створене якщо не в Новгороді-Сіверському чи в Чернігові, то в Києві! І написано тогочасною староруською мовою. Для об'єктивних учених усе ясно, великих проблем немає. А щодо політики, то тут доводиться відстоювати свої національні інтереси і пріоритети.

— *Зараз вирують запеклі дискусії з приводу істинності чи підробки «Слова о полку Ігоревім»...*

— Навколо «Слова...» тривають суперечки вже двісті років, відколи воно надруковане. Про його фальсифікацію писав ще до війни французький професор Мазон, у 60-х рр. — московський вчений Олександр Зімін. За останньою версією Едварда Кінана, це підробка кінця XVIII ст., автором якої був чеський славіст Йозеф Добровський. Кінана підтримує американський вчений Джордж Грабович.

Серйозні медієвісти в усьому світі відкидають цю версію. Українські вчені, зокрема і я, виступили в пресі з її спростуванням: Добровський аж ніяк не міг цього підробити! Ми маємо всі підстави

стверджувати, що «Слово о полку Ігоревім» — автентичний твір. І за мовою, і за міфологією, образною системою, історичними реаліями — цей твір належить саме давній українській літературі.

— *А як щодо теж дискусивної «Велесової книги»?*

— На глибоке переконання академічної науки, це фальсифікат, вигадка російського письменника з еміграції Миролубова. Безумовно, йде чимало спекуляцій навколо цього твору: деякі українські «патріоти» хотіли б щось собі урвати, а російські тягнуть ковдру на себе. Це суто політична боротьба. Кожен — як росіяни, так і українці, — хотів би довести, що його історія давня-прадавня і тягнеться від Адама та Єви. Такі речі не мають під собою наукового ґрунту. Ми ставимося до цього досить критично, адже серйозних доказів, що «Велесова книга» — те, що їй приписують, немає. Це сучасна міфологія.

— *Які ще сюжети давньої української літератури мають цілком сучасний резонанс?*

— По-перше, література XVIII ст., особливо його початку — доби Мазепи. Треба переоцінити цілий ряд творів, що виникли до Полтавської битви і після неї. Я вважаю, що і твори, котрі хвалили Мазепу, і ті, які потім його хулили, треба по-науковому об'єктивно оцінити й поставити в історичний контекст. Бо на публіцистичному рівні, якщо нам треба довести, що Мазепа «зрадник», — беремо ту групу творів, які його хулили. Але маємо і чимало інших творів: навіть Феофан Прокопович присвятив Мазепі свою п'єсу «Володимир».

Потім козацькі літописи. І літопис Самовидця, і Грабянки, і Самійла Величка писалися вже з проросійської точки зору. Автори оглядалися на Москву, на Петербург і оцінювали діяльність усіх гетьманів, видатних діячів з тих позицій, наскільки вірно вони служили царю. Нам усе це слід переглянути і розставити на свої місця.

Література брала безпосередню участь в усіх історичних процесах. Вона завжди обслуговувала суспільство, це була ідеологічна основа його розвитку. Наше завдання — прочитати ці тексти, не оглядаючись на те, подобається це нам чи ні; керуватися тільки науковою істиною. Ми не можемо поліпшити історію, нам її треба просто пояснити.

...

– Незважаючи на те, що Ви вже багато десятків років живете у столиці, здається, Ви й сьогодні більшою мірою закарпатець, ніж киянин. Які ланцюжки пов'язують Вас із «малою батьківщиною»?

– Тепер відстані великої ролі не грають. Я живу в Києві, а на Закарпатті, поблизу Ужгорода, жили мої батьки, там вони померли й поховані, там живуть мої брати та сестри, батьківська хата є, — я туди приїжджаю як додому. Раніше робив це частіше, був легший на підйом... До того ж один із секторів моєї наукової діяльності — література Закарпаття. Я дуже багато працював у Закарпатському обласному архіві, в бібліотеках, у приватних книгозбірнях. Ця література для мене близька, рідна, і я намагаюся ввести її до загальноукраїнського літературного контексту.

– Нинішнє Закарпаття — дуже проблемний регіон України, зокрема там досить потужні сепаратистські настрої. Яка Ваша позиція щодо цього?

– Я вважаю, що Закарпаття — історично складова частина України, хоч воно й входило століттями до складу Угорського королівства. У ХХ ст. закарпатські русини стали закарпатськими українцями, а 1939 р. створили свою державу — Карпатську Україну. Останній перепис населення показав, що нині на Закарпатті українцями назвало себе понад 80 відсотків населення: за світовими стандартами, область могла б вважатися мононаціональною. Хоч у нас і живе приблизно дванадцять відсотків угорців, три відсотки румунів, живуть німці, словаки, і десять тисяч — один відсоток населення — записали себе русинами.

Але у «політичному русинстві» йдеться не про етнічну приналежність, а про те, що певні політичні сили хочуть відірватися від України. У них або угорська, або чеська, або московська орієнтація. І йде спекуляція на термінах: адже до 1939 р. русинами офіційно називалося населення і Галичини, і Буковини, і Волині, і Закарпаття... Думаю, перепис населення поклав цьому край. Русини — це етнічна самоназва, а національність — українська.

*Розмовляла Яна Дубинянська,
2003 р.*

РОЗМОВА З ОДНОДУМЦЕМ ¹

— Яке було співжиття у вашій великій родині?
— Селянські роди в Українських Карпатах не вели хронік дому, жили своїм природним життям — вірили в Бога, годували дітей (усвідомлюючи, що пани з них не будуть), обробляли пісні ґрунти, остерігалися панського гунцутства і боялися влади. Була в цьому ругинному житті своя поезія, його прикрашували пісня (на Верховині «коломийки співає і мала дитина») і певні опришківські традиції. Сім'ї, як і все село, жили однією великою громадою, де всі про всіх все знали, культивували дух добросусідства, миру і злагоди, хоч не бракувало й «звади», сварок за межі та ін. Те старе село, в якому я народився і виріс, — вже у минулому. Можливо, я його трохи ідеалізую, бо там я навчився рідного слова, засвоїв рідну пісню, перейнявся рідними звичаями, там формувався мій здоровий селянський світогляд, який супроводжує мене на нелегких життєвих шляхах. Мій дід по материній лінії загинув на фронті Першої світової війни. Дід і баба по батьковій лінії не дожили й до шістдесяти років, я їх не пам'ятаю. Виховувала нас, малих, баба по матері, яка померла в 1941 р. Родина моя, отже, селянська, яка й нині не цурається селянського укладу життя, тримається землі, вірить у її життєдайну силу. Про своїх батьків я міг би говорити багато. Вони були неписьменними, тяжко переживали свою темноту й робили все для того, щоб їхні діти одержали освіту. Єдине, чого їм доля відміряла сповна, — це чорної, тяжкої щоденної роботи — на землі, в лісі, на виноградниках, біля хати. Радянська влада з її колективізацією поставила нашу сім'ю на межу жебрацтва, та ми зуміли вижити, до чогось доробилися. Із десяти дітей сім братів одержали вищу освіту. Батьки привчили нас до наполегливої праці, кожен з нас знав свої обов'язки і своє місце. Жили ми і живемо тепер досить дружно, старші завжди допомагали молодшим. Упродовж десятиліть намагаємося всією родиною збиратися на батьківському обійсті на Різдво й на Великдень. Наша сім'я була й лишається типовою верховинською сім'єю, що запус-

¹ Мишанич, О. Розмова з однодумцем : [інтерв'ю / вів М. Мушинка] // Мишанич, О. 3 минулих літ. — К.: Основи, 2004. — С. 339-351.

тила міцне коріння в Карпатах. Де б ми нині не жили, наша мала батьківщина для нас найдорожча.

– *Що було головним поштовхом твого зацікавлення літературою та карпатознавством?*

– Мої шкільні роки припали на тяжкі часи воєнного і повоєнного лихоліття, коли головною бідою школярів був брак як підручників, так і звичайних книжок для читання. Відомі «Цвіти дитської мудрости» не прищеплювали дітям любові до літератури. Написані язичієм або ж російською мовою, вони були далекими від народної мови й культури. Любові до книги я завдячую старшому брату Ількові, який учився в горожанській школі й Ужгородській учительській семінарії, був великим книголюбом. Він мене навчив читати ще до школи. Потім я читав усе, що читав і він, – найперше старі просвітянські видання, журнал «Руська молодеж», книжки «Народної бібліотеки», а після 1945 р. – твори української та російської літератур.

За радянської влади всі давні закарпатські видання були недоступними для читання, знаходилися в спецфонді бібліотеки Ужгородського університету або були знищені. З карпатикою я почав систематично знайомитися на старших курсах в університеті й після університету, коли в 1956 р. настали деякі ідеологічні послаблення і в літературу почали повертатися проскрибовані й забуті імена – Ю. Боршоша-Кум'ятського, О. Маркуша, Л. Дем'яна, Ф. Потушняка. В. Гренджа-Донський на Закарпатті був заборонений до кінця 60-х рр. А твори О. Духновича, О. Павловича, І. Сільвая та інших авторів ХІХ ст. знало тільки старше покоління, яке зберігало рідкісні старі видання. Університетська програма була стандартною для всієї України, не передбачала вивчення літератури Закарпаття. Її дослідження почалося лише з середини 50-х рр., і першими піонерами тут були Ю. Балега, О. Рудловчак, В. Микитась, Ю. Бача. З середини 50-х рр. я вже пильно стежив за літературним рухом не лише на Закарпатті, а й на Пряшівщині. Цьому сприяло те, що у 1956 – 1958 рр. я працював у літературній редакції Закарпатського радіо, готував літературні передачі, зустрічався з усіма місцевими літераторами. <...>

Карпатознавцем я став свідомо, з обов'язку перед своїм краєм. Я хотів би, щоб ця наука була об'єктивною, спиралася на джерела

ї унікала політичних спекуляцій. Мої карпатознавчі студії полегшує те, що впродовж майже півстоліття я ретельно призибував літературу про Карпати, нині в моїй підручній карпатиці зберігається майже все, що видано з кінця 40-х рр. в Ужгороді, Пряшеві, Новому Саді і Руському Керестурі. Колекціонування карпатики є моєю невиліковною «хворобою».

— *Яка з твоїх наукових праць або тем найближча твоєму серцю? Що би ти сьогодні робив або писав інакше?*

— Для кожного вченого написані ним праці є дорогими, бо, пускаючи їх у світ, він вкладає в них не лише свій інтелект, здібності, великий труд, а й душу. На жаль, не всі наукові праці, як і художні твори, витримують іспит часу. Багато авторів другої половини ХХ ст. нині соромляться своїх книг, воліли б, щоб їх не було. Літературознавство, зокрема й карпатики, тут не виняток. Зрозуміло, що кожен автор є слугою свого часу, але один чесно й сумлінно служить йому, а другий — прислужується. Таких прислужників було у нас чимало, і вони разом з своїми книгами йдуть у небуття. Мені пощастило, бо моя наукова діяльність була присвячена темам і проблемам, не завжди залежним від ідеології, кон'юнктури і демагогії. Давня література, літературно-фольклорні зв'язки, літературна творчість українців (русинів) Закарпаття, Словаччини, Югославії, творчість заборонених і призабутих свого часу письменників, статті до енциклопедій — все це мусило мати під собою міцний науковий ґрунт, поважну джерельну базу, без якої справжня наука неможлива. Я щасливо уникав кон'юнктурних перекосів, політичних аберацій, пустослів'я. Мої вчителі й колеги — М. Гудзій, П. Пономарьов, Л. Махновець, О. Засенко, В. Кречотень дотримувалися принципів і методик академічного літературознавства, вчили й мене свято дотримуватися наукової істини, не піддаватися ідеологічним спокусам. Усі мої книги дорогі мені, вони витримали іспит часу, не застаріли, продовжують виконувати свою функцію. Книжка «Література Закарпаття XVII — XVIII ст.» (1964) цінна для мене тим, що вона перша моя візитна картка у велику науку і перший в українському літературознавстві огляд давнього письменства Закарпаття. Про неї фахівцями сказано чимало добрих слів. Дві наступні книги — «Григорій Сковорода і усна народна творчість» (1976) та «Українська література другої

половини XVIII ст. і усна народна творчість» (1980) — присвячені дослідженню важливої наукової проблеми літературно-фольклорних взаємин. За це дослідження мені присвоєно науковий ступінь доктора філологічних наук. Не менш близький мені цикл праць про шлях Закарпаття до України, які є відповіддю тим силам світового зла, котрі намагаються нині віддалити Закарпаття від України, створити із закарпатських українців новий «русинський народ». Три книги моїх літературознавчих праць — «Крізь віки» (1996), «Повернення» (1997) і «На переломі» (2002) — підсумовують мої багатолітні наукові пошуки в царині історії української літератури від давнини до сучасності. Значне місце в них займають карпатознавчі дослідження. Та найближчі і наймиліші моему серцю численні публікації — статті, огляди, рецензії — про літературу бачвансько-сримських (югославських) русинів. Вважаю, що це молоде письменство і його провідні автори (М. Ковач, Ш. Гудак, В. Бильня, Ю. Тамаш, Д. Папшаргаї, В. Костельник) заслуговують на більшу увагу, аніж ми їм приділяємо. З-понад 40 томів упорядкованих творів українських письменників я виділив би книги творів В. Гренджі-Донського (1991), А. Волошина (2002), С. Черкасенка (2 томи, 1991), Н. Королевої (1991) і Катрі Гриневичевої (1990). З того, що я написав, нині не міняв би нічого. Видані в різний час мої праці засвідчують тодішній мій науковий рівень. Я писав завжди свідомо і того, що написав, не зрікаюся. <...>

— *Багато праці ти вклав у переклад на українську мову та редагування книги П. Р. Магочі «Формування національної свідомості: Підкарпатська Русь (1848 – 1948)» (Ужгород, 1994). Як ти дивишся на його «лідерство» в «політичному русинстві»?*

— Проф. П. Р. Магочі пройшов значну еволюцію. Перші його карпатознавчі студії були досить об'єктивними, написаними на джерельному матеріалі. У своїх симпатіях він ніколи не хилився до України, Карпатську Русь (Прикарпаття і Закарпаття) розглядав як щось окреме, симпатизував більше москвофільству, але найбільше захоплювався «тутошняцтвом», тобто місцевою орієнтацією. Вражало те, що він не дуже поважав ні місцеве населення, ні місцевих діячів: ніхто з них не був самим собою, крий Боже, українцем, а всі були тільки русинофілами, русофілами, українофілами, мадярофілами. Ще у 80-х рр. він і гадки не мав про

окремий «русинський народ», вважав, що закарпатські русини за сприятливих обставин могли стати росіянами, чехами чи мадярами. Та обставини склалися так, що вони стали українцями. І це його зовсім не бентежило. Його книга «Формування національної свідомості: Підкарпатська Русь (1848 – 1948)» (англ. вид. 1978, укр. переклад 1994) стала помітним явищем у тодішньому заідеологізованому карпатознавстві. Я всіляко сприяв тому, щоб книга побачила світ українською мовою, вклав у неї чимало труду: редагування тексту, звірка цитат (переведення їх з англійського тексту на мову і правопис оригіналу, уточнення дат, упорядкування довідкового матеріалу, бібліографії та ін.). Була це тривала, трудомістка і філігранна праця, яку пан професор і донині не наважився оцінити. Ця монографія займає помітне місце в сучасному карпатознавстві, хоч уже зараз видно і її слабкі місця – політичну заангажованість автора, його неприязнь до України та українства. З початку 90-х рр. закарпатські «вожді» політичного русинства зробили проф. П. Р. Магочі своїм лідером і головним ідеологом. Він і сам не сподівався, що на його долю випаде така роль, але заімпонувало славослів'я і підлабунництво. Він не прислухався ні до порад, ні до критики і настільки захопився своєю «месіанською» роллю вождя світового русинства, що втратив будь-які наукові критерії своїх досліджень. Боротьбу з Україною за окреме, русинське Закарпаття (Підкарпатську Русь) він зробив своєю другою професією. Шкода, що цей здібний і працьовитий карпатознавець піддався фальшивій ідеї повернути колесо історії. «Феномен проф. Магочія» справді існує, особливо він виявився після того, як стало відомо, що він у 70-80-х рр. співпрацював з органами служби безпеки Чехословаччини і радянського КДБ. Його особисте лідерство в політичному русинстві дуже сумнівне, ним, очевидно, прикриваються більші антиукраїнські «риби», які не сприйняли незалежної України і продовжують працювати на її послаблення і розвал. <...>

– Чого б ти ще хотів досягти в науці, громадській роботі та приватному житті?

– Мій вік і стан здоров'я не дають мені можливості снувати великі плани на «світле майбутнє». Продовжую працювати, завідаю відділом давньої та класичної української літератури в Ін-

ституті літератури. Залишаюся заступником академіка-секретаря відділення літератури, мови та мистецтвознавства НАН України.

У сфері моїх наукових інтересів і далі залишається література Карпатського регіону, давня українська література. Розпочинаємо писати нову академічну «Історію української літератури» в 10 томах. За мною — перший том. Триває робота над 4-м і 5-м томами «Української літературної енциклопедії», до якої пишу сотні статей, переважно про давню літературу і письменство Карпатського регіону. Про якусь наукову кар'єру мені говорити вже не годиться, я досяг того, про що колись і мріяти не смів юнак з Верховини, інтелігент у першому поколінні. Зі мною син Ярослав, кандидат філологічних наук, онук Олекса. Маю велику особисту бібліотеку. Вважаю, що моє наукове життя, незважаючи на кілька великих стресів, склалося вдало. Я прийшов у велику науку і намагався часу не марнувати. Роки незалежної України стали вершинними у моїй науковій роботі. За цей час я зробив багато того, чого не міг зробити раніше. Мрію, щоб активізувалося літературне життя на Закарпатті, щоб в Ужгороді було засновано справжній літературний журнал, який згуртував би навколо себе літераторів краю. Найбільшою радістю для мене була б реалізація проекту «Письменство Закарпаття», який так успішно почав здійснюватися видавництвом «Закарпаття».

*Розмовляв Микола Мушинка,
2003 р.*

ВІДПОВІДІ НА АНКЕТУ ЖУРНАЛУ «СЛОВО І ЧАС»¹

– В останні роки Ви часто виступаєте з критикою політичного русинства, обстоюєте єдність українського народу. Який вплив мають ці Ваші полемічно-публіцистичні виступи? Чи є в політичного русинства якась перспектива?

– Політичне русинство з'явилося на Закарпатті ще до проголошення незалежності України. Воно було ініційоване тими проімперськими силами з Москви, які були свідомі розвалу СРСР й розпочали формувати свої п'яті колони в різних регіонах. Спочатку воно було глибоко замасковане, прикривалося етнографічною та національно-культурною фразеологією. Відразу ж після реєстрації «Общество подкарпатских русинов» зайнялося політикою: почало вимагати автономії для Закарпаття («Подкарпатской Руси»), виходу зі складу України й приєднання до Угорщини чи Чехо-Словаччини, визнання закарпатських українців новим народом, створення на основі місцевих діалектів і кодифікації нової «русинської» літературної мови і, нарешті, проголошення своєї «русинської держави». Вершиною «діяльності» цієї купки політиканів було створення в 1993 р. самозваного уряду неіснуючої країни «Временного правительства Подкарпатской Руси». Таємне стало явним: закарпатські сепаратисти, невдоволені проголошенням незалежної Української Держави, оголосили війну Україні. Парадоксальним є те, що ця війна ведеться при потуранні місцевих владних структур. Президентом і прем'єр-міністром «Временного правительства» призначив себе депутат обласної Ради професор Ужгородського університету Іван Туряниця. Члени цього бутафорського «уряду», до якого входять також громадяни Угорщини й Словаччини, розсилають звернення до президентів європейських країн, в ООН, до папи римського та ін. з вимогою скасувати договір між СРСР і Чехословаччиною від 1945 р. про возз'єднання Закарпаття з Україною, виступають по угорському

---

¹ Автопортрет : [відповіді на анкету ред. журн. «Слово і час»] / О. Мишанич // Слово і час. – 1995. – № 11-12. – С. 74-80.

і словацькому радіо й телебаченню, обливають брудом Україну, приписуючи їй невизнання і геноцид русинів та ін.

...Політичне русинство, безсоромно паразитуючи на народному русинстві, приязні місцевого населення до своєї історичної самоназви, зводить свою практичну роботу до антидержавних, антиукраїнських заяв, розпалювання міжнаціонального розбрату, українофобії й галичанофобії. Не варто перебільшувати небезпеки цієї більшовицької п'ятої колони в Україні, але треба зважати, що «русинська карта» розігрується з Москви, має відчутну підтримку антиукраїнських сил в Америці й Канаді, Угорщині й Словаччині, ув'язується з кримськими, донецько-криворізькими та ін. сепаратистськими силами.

Дискусія навколо політичного русинства розпочалася ще у 1989-1990 рр. Написано сотні книг і статей, проведено десятки наукових конференцій. Здавалося б, що на науковому рівні проблема давно розв'язана. Та коли йдеться про агентурну антиукраїнську роботу, – наука тут безсила. 92,5% населення області на референдумі 1 грудня 1991 р. висловилося за незалежну Україну – ось головна наша правова підстава.

Я активно включився в дискусію з політичним русинством, видав на цю тему чотири книжки, надрукував десятки статей в українській і зарубіжній пресі, виступив з доповідями майже на десяти наукових конференціях. Ця робота значно відволікала мене від безпосередніх академічних обов'язків, але, як висловився І. Франко, «песій обов'язок» не дав мені зайняти позицію «моя хата скраю» і покійно вичікувати, кому нас продадуть, як це робила значна частина моїх високошанованих і вчених земляків. Моєю метою було з'ясувати український контекст літератури Закарпаття XVI-XX ст., простежити багатівікове тяжіння Закарпаття до української культури, дослідити початки і розвиток українського культурно-національного відродження на Закарпатті у XX ст., становлення тут української ментальності й боротьбу за державність, що завершилася проголошенням Карпатоукраїнської держави 1939 р.

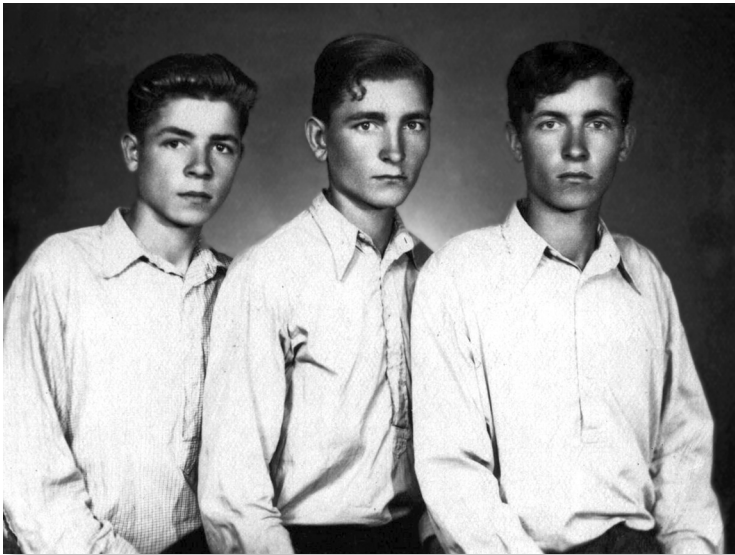
До полеміки з політичним русинством я йшов довгими роками, маючи вже певний доробок у карпатознавстві. Ще в 1962 р. я захистив кандидатську дисертацію з історії літературного жит-

тя Закарпаття XVII-XVIII ст. Потім упорядкував книгу «На Верховині. Збірник творів письменників дорадянського Закарпаття» (1984). Багато років опрацьовував творчість О. Духновича і В. Гренджі-Донського, у 60-70-х рр. вивчав літературу югославських русинів, зробив десятки публікацій, упорядкував збірки оповідань «Там, коло Дунаю...» (Ужгород, 1976) і «Закарпатски приповедки» (Нови Сад, 1979) та ін. Так вироблялася наукова концепція національного й культурного розвитку закарпатських українців, яка базується на історичних джерелах. Конспективно вона викладена в книжці «Від підкарпатських русинів до закарпатських українців» (Ужгород, 1991).

Політичне русинство претендувало стати явищем міжнародним, втягнуло в свою антинародну діяльність українців і русинів у Словаччині, Югославії, лемків у Польщі, чим дуже зашкодило їхньому культурно-національному розвитку, відриваючи від материнської української культури й мови. Та його дні лічені. Тепер ми знаємо, як воно виникло, можемо дати йому однозначну наукову й політичну оцінку.

Батьки: Анна Мишанич і Василь Мишанич, поч. 1970-х рр.

*Зліва направо брати Мишаничі:
Степан, Федір, Олекса, поч. 1950-х рр.*

На військових зборах, поч. 1960-х рр. О.Мишанич – крайній праворуч

Зліва направо: О.Мишанич, невідомий, Леонід Махновець, Григорій Сивокінь, кінець 1950-х рр.

*Василь Німчук і О.Мишанич на балконі аспірантського гуртожитку,
м. Київ, поч. 1960-х рр.*

О.Мишанич (у центрі), Матвіївська затока, м. Київ, перша половина 1960-х рр.

*О.Мишанич, Михайло Ковач (Югославія),
Микола Кочіш (Югославія) у Києві, 1966 рік.*

*Зліва направо:
О.Мишанич
з дружиною
Катериною,
Властимир Ерчич
(Югославія),
перша половина
1970-х рр.*

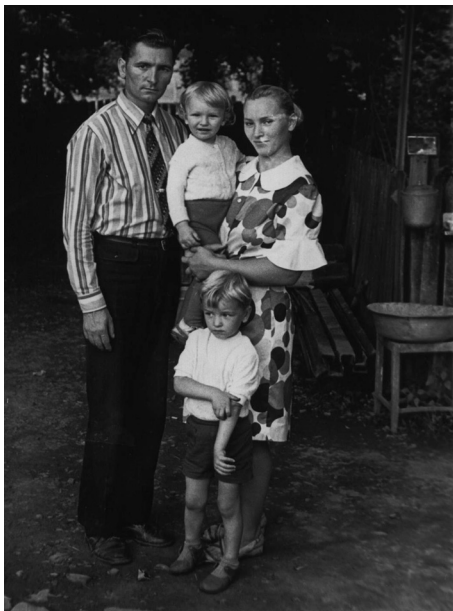

*З сином Ярославом
на новій квартирі.
Київ, 1978 рік.*

*Зліва направо:
Микола Мишанич,
Гафія Мишанич
(Соня), Федір
Мишанич, Степан
Мишанич, Іван
Мишанич (син
Федора), 1975 рік.*

*Федір Мишанич з
дружиною Вірою та
синами Андрієм (на
руках) й Іваном, 1975 р.*

*Зліва направо:
Микола Мишанич,
Юрій Мишанич,
Олекса Мишанич,
Федір Мишанич,
с. Барвінок,
2002 рік.*

О.Мишанич з Василем Гренджою-Донським, м.Київ, 1973 рік.

О.Мишанич та Іван Чендей. Перша половина 1980-х рр.

*О. Мишанич, Дмитро Федака та Федір Мишанич
біля батьківської хати в с. Барвінок, 1980-ті рр.*

Конгрес славістів у м. Лідс (Великобританія), 1992 р.

У Римі, поч. 1990-х рр.

Микола Мушинка, Олекса Мишанич, Іван Чендей, 1997 р.

О.Мишанич та Іван Дзюба, 1 квітня 2003 р.

II. СУЧАСНИКИ ПРО ОЛЕКСУ МИШАНИЧА

Василь Густі

«...ДІЙТЕ МУДРО І ОБАЧНО»

Від січня 1980 року по листопад 1986 року мені пощастило працювати у редакції художньої літератури республіканського видавництва «Карпати», яку очолював у той період Дмитро Михайлович Федака. Чесно кажучи, я мріяв про роботу саме в цій редакції і саме під його керівництвом. Адже всі попередні роки спілкування з ним на творчих вечорах, презентаціях та інших заходах, що проводилися в обласній письменницькій організації, бібліотеках міста, університеті, були самобутніми уроками теорії літературної творчості. А робота в редакції дала можливість реалізувати на практиці набуті знання, власні творчі здібності і водночас поглиблювати пізнання безмежного простору української літератури – давньої і сучасної, крайової і всеукраїнської. Я із захопленням учня спостерігав, як Дмитро Михайлович спілкувався з авторами, вивчав та оцінював їх рукописи, а в процесі редагування делікатно спрямовував письменника, як і що годиться зробити, щоб майбутня книжка була якомога кращою. То були справжні університети, в які Дмитро Михайлович залучав цікавих і мудрих професорів.

Один із них – давній добрий його друг – Олекса Васильович Мишанич. Їхнє спілкування – яскравий приклад взаємоповаги, щирості і душевної щедрості. Бувало, вони ведуть по телефону довгу розмову, якою мала би бути книжка, що тільки готується до друку. А яке видання на часі, потрібне саме тепер. Олекса Васильович як представник Інституту літератури АН України, видатний вчений був членом редколегії першої унікальної серії «Бібліотеки української літератури». Він разом із Дмитром Федакою в унікальному тандемі, де не було когось головного, першого, вищого, ініціювали створення і випуск цілої низки художніх книг вітчизняної і світової літератури, в яких відтворено темати-

ку і проблематику історії, культури, соціальних проблем, екології Карпат. За їх пропозицією ця бібліотека рішенням тодішнього Держкомвидаву України виходила у двох республіканських видавництвах – в Ужгороді (видавництво «Карпати») та у Львові (видавництво «Каменярь»). Мені, завдячуючи Д. Федаці, пощастило бути редактором двох видань із цієї серії: перевидання роману-диалогії Семена Скляренко «Карпати» і збірки повістей австрійського письменника Карла-Еміля Францоza «За правду». В кожную книжку із серії «Бібліотека «Карпат» вкладено тепло душі Дмитра Федаки і Олекси Мишанича. Для більшості видань вони особисто написали розлогі, ґрунтовні передмови, уклали примітки, уточнювали фактаж, звіряли, коли це були переклади, достовірність з оригіналом. Фантастичний об'єм роботи!

Зрозуміло, що у зв'язку з цим, Олекса Васильович мусив періодично приїжджати в Ужгород, заходити у видавництво «Карпати», де треба було вирішити купу невідкладних питань. Його приїзд, як правило, уточнювався по телефону і не тільки в редакції художньої літератури, але і в редакції туристичної і краєзнавчої літератури, яку очолював Леонід Годований, суспільно-політичної, якою завідував Петро Часто, науково-технічної і виробничої, якою керував Ілля Сливка. Всі готувалися до цього приїзду, як до свята, точніше, події, в якій поєднувалися робочі і святкові моменти.

І от Олекса Васильович приїхав. Високий, стрункий, сивочубий, але осяяний молодечою приязною усмішкою. Він знаходив добре привітне слово для всіх працівників видавництва. Адже всіх однаково щиро поважав за їх причетність до творення книжки. Найперше заходив у редакцію художньої літератури. Коли ж із Дмитром Михайловичем розгортав рукопис, верстку, – починався процес, який для мене, тоді ще молодого редактора, був дуже значимий, повчальний. Олекса Васильович надзвичайно цінував думку співрозмовника, яка стосувалася актуальної на даний момент теми. Тактовно пропонував свій варіант. У результаті викристалізовані ідея, думка, переходила у площину конкретики – творення книги. При необхідності він невідкладно з'ясував усі проблемні питання із головним редактором Володимиром Данканичем, директором Борисом Гвардіоновим щодо доцільнос-

ті включення рукопису у перспективний, а відтак і тематичний та видавничі плани. Тепер такої системи немає. Але в радянські роки вона була однією з реалій книжкового видавничого процесу.

Щоразу завершення вияснення справ у редакції художньої літератури з нетерпінням чекали і Л. Годований, і П. Часто, і І. Сливка. Адже в кожного були свої запитання, пропозиції, плани, для реалізації яких думка Олекси Васильовича була дуже слухною. Він міг підказати, як і де прорецензувати рукопис, що стосувався історії розвитку культури, мистецтва, літератури на Закарпатті. Тим більше, що і сам він був універсальним енциклопедистом у багатьох галузях науки.

Не раз я дивувався широкій обізнаності Олекси Васильовича із сучасним літературним процесом на Закарпатті, інших регіонах України, в діаспорі, знанням імен письменників – старших, молодих і зовсім юних, їх творів. Не втрачав найменшої можливості для особистих зустрічей із Іваном Чендеєм, Петром Скунцем, Юрієм Шкробинцем, Юрієм Керекешом. З останнім він особливо активно спілкувався при написанні передмови до роману «Блукання в порожнечі», який пощастило мені як редактору готувати до друку.

Чесно кажучи, про мій особистий творчий доробок у мене з Олексою Васильовичем якихось детальних розмов не було. Але це не означало, що він не звертав уваги на те, що виходило в світ з-під мого пера. Підтвердженням цього є стаття Олекси Мишанича і Василя Кузана, вміщена в «Енциклопедії сучасної України» (т. 6, стор. 680). Подібні приклади могли б навести й інші мої колеги із Закарпаття. Показушного панібратства Олекса Васильович не визнавав. Для нього головним було підтримати людину добрим ділом.

Коли (у 2001-2005 рр.) я очолював обласну письменницьку організацію, він знаходив час, щоб вникнути в спілчанські проблеми. А їх було дуже і дуже багато. Вони загострювалися протистоянням тодішнього керівництва НСПУ із президентською владою, різними урядовими інституціями. Звичайно, що це не могло не відобразитися на ситуації в регіонах, зокрема на Закарпатті.

Пригадую, як в особливо тяжкий момент для письменницького осередку краю Олекса Васильович зайшов у спілку і ми мали

довгу розмову про те, що є зараз, як це все пережити з честю і гідністю.

— Кажу з власного досвіду, — радив він. — Не треба лізти на рожен. Переведіть подих, зупиніться на якийсь час, добре подумайте, а тоді вже дійте. Мудро і обачно. Тільки та робота має високу ціну, яка дає користь, якщо не зразу, то в майбутньому.

Творча діяльність, вся робота Олекси Васильовича Мишанича мала високу ціну, була корисною й важливою для України при його житті, а тепер, коли вже його немає серед нас, з кожним роком вона набуває все вищої ціни і вагомості.

Микола Жулинський

І ВЧИТЕЛЬ, І КОЛЕГА, І ДРУГ

... А коли назустріч йшов Олекса Мишанич, я мимоволі випростувався, піднімав голову. Не тому, що він був високим на зріст, а тому, що високим був у своїх переконаннях і помислах. Служіння науці вважав високим національним обов'язком, майже святою справою, до якої слід приступити з почуттям особливої відповідальності. Завжди з'являвся в інституті елегантно одягнутим, любив білу сорочку і краватки, говорив неспішно, виважено, не терпів ледарства в роботі, нехлюystва в науці, болісно сприймав необхідність компромісів, бо в нашій справі, в літературознавстві, донести слово правди про той чи інший твір, про того чи іншого письменника в ті часи тотального контролю з боку комуністичної влади можна було лише за умови врахування неминучих приписів і застережень цензури та так званих директивних органів – відділу науки і пропаганди ЦК Компартії України, КДБ в особі куратора інституту від цієї «контори глибокого буріння». Саме від цих інституцій і потерпав Олекса Мишанич. Все, що трапилося з Олексою Мишаничем в ті часи, в період духовного спротиву комуністичного режиму, а саме створення Гельсінської групи, розгортання діяльності шістдесятників, слід розглядати в контексті посиленої боротьби в Україні з українським буржуазним націоналізмом. Адже тоді виключили з аспірантури Інституту літератури Василя Стуса, Івана Дзюбу, звільнили і заарештували Івана Світличного, Юрія Бадзя, позбавили роботи в інституті Михайлину Коцюбинську... Тоді ж, вірніше, дещо пізніше, добряче перепало Віталію Дончику, Віктору Іванисенку, Григорію Сивоконю... Партійні органи, пониження в посаді, вимоги покаятися, публічно визнати помилки... Тоді багато переживань зазнав і Олекса Мишанич. Розбирали його справу на партбюро, критикували. Правда, не за «Історію української лі-

тератури», до якої він написав розділи про народну творчість, літописи, полемічну літературу, шкільну драматургію, а також був редактором-організатором перших п'яти томів. Тільки-но обрали на посаду старшого наукового співробітника, а тут партбюро, переведення на посаду молодшого наукового співробітника.

До давників партія пильно приглядалася, про що свідчать репресивні заходи щодо колег Олексі Мишанича по відділу української давньої літератури – Володимира Крекотня (посмів піднятися в кінотеатрі «Україна» під час прем'єри кінофільму «Тіні забутих предків» у знак протесту проти арештів української інтелігенції), Леоніда Махновця, який в монографії «Григорій Сковорода. Біографія» (1972) дозволив собі, за присудом тодішнього директора інституту Миколи Шамоти, довільно висловлювати свої міркування, гіпотези та подавати завищені суб'єктивні оцінки.

Познайомився я з Олексом Васильовичем у 1968 році – тоді я вступив до аспірантури Інституту літератури ім. Т.Г. Шевченка. Працював він у відділі української давньої літератури, був автором монографії «Література Закарпаття XVII-XVIII століть: Історико-літературний нарис», яка з'явилася друком 1964 року – через два роки після захисту ним кандидатської дисертації на цю тему.

Олекса Мишанич мені цю свою книжку подарував із побажанням успіхів на науково-дослідницькій ниві й це мене, аспіранта, приємно здивувало й порадувало. Ця подія, а такий дарунок від ученого, який вже десять років працював в інституті, мені запам'яталася ще й тому, що я з цього дослідження вперше довідався про драматичну долю не лише літературного життя закарпатського краю, але й самих закарпатців, які протягом багатьох віків зберігали й плекали свої традиції, свої звичаї, обряди, віру й мову і вшановували надію на воз'єднання Закарпаття з Україною. Саме завдяки спілкуванню з Олексом Васильовичем, ознайомленню з його науковими розвідками, звітами на Вченій раді інституту, зокрема, про його відрядження до українців-русинів Словаччини і Югославії, я почав цікавитися літературою Закарпаття. І мої часті поїздки на його батьківщину, а головне – моя дружба з великим талантом Іваном Чендесем, і моє невимовне захоплення і краєвидами і народними традиціями, і літературою та культурою органічно українського краю – все це багато в чому «вирощене» на

розповідях і працях Олекси Мишанича. Я бував у його будинку під Ужгородом, в якому жив його брат Федір, був вражений огромом книг особистої бібліотеки і не раз користувався рідкісними виданнями з його вже київської багатющої книгозбірні.

Так от, подарував мені Олекса Мишанич свою першу монографію тоді, коли я вже роздивився, хто є хто в інституті, коли подружився з Віталієм Дончиком, Григорієм Сивоконем, від них я також отримав їхні книжки і, ясна річ, мене порадувало те, що сам Олекса Мишанич також прихилився до мене.

І справді, серед близьких мені по духу і настроях співробітників інституту, переважно старших за віком, а це Григорій Сивокінь, Віталій Дончик, Віктор Іванисенко, Ігор Дзевєрін, Дмитро Затонський, а особливо мій земляк і товариш, який мене рекомендував до аспірантури, Юрій Покальчук, Олекса Мишанич згодом посів особливе місце. Справа в тому, що він погодився в 1978 році зайняти посаду вченого секретаря інституту, а я, тодішній вчений секретар установи, перейшов на посаду заступника директора інституту з наукової роботи. На нову посаду я перейшов, але не перейшов в інший кабінет. Із того часу я працював із Олексою Васильовичем в одному кабінеті, наші столи стояли один навпроти другого і ми щоденно бачилися, спілкувалися. В розмовах він часто повертався в ті часи, коли я тільки-но з'явився в інституті, а він потерпав від партійних розносів за «Історію української літератури» у 8-ми томах. Комуністична партія під особливим критичний приціл взяла восьмий том, присвячений літературі 60-х - початку 70-х ХХ століття, і хоча серед авторів восьмої книги «Історії української літератури» Олекси Мишанича не було, він потрапив у немилість тодішнього керівництва інституту. Звісно, за вказівкою КДБ УРСР, за закриту рецензію на книгу Володимира Заремби «Іван Манжура», яка з'явилася друком в популярній тоді серії «Життя славетних». Крім того, Олекса Васильович працював, більше того, дружив із Леонідом Махновцем та Володимиром Крекотнем, які продовжували академічні традиції дослідження давньої української літератури – традиції старої академічної школи Сергія Маслового, Володимира Перетця, Миколи Гудзія, Олександра Білецького, Олександра Назаревського. Олекса Мишанич цю школу української медієвістики не тільки про-

йшов завдяки співпраці зі своїми колегами Леонідом Махновцем, Володимиром Кречотнем, Вікторією Колосовою, але й розвинув, продовжив ці традиції. Зокрема, він зібрав і видав праці свого наукового керівника академіка М. К. Гудзія про давнє українське письменство. Саме ці четверо вчених – Леонід Махновець, Володимир Кречотень, Вікторія Колосова і Олекса Мишанич – і написали великий розділ, присвячений давній українській літературі, перший і частину другого тому «Історії української літератури» у восьми томах. На час написання цієї роботи як такого відділу давньої української літератури в структурі Інституту літератури вже не було. Тодішній директор інституту Микола Шамота, який не любив свого попередника на цій посаді академіка Олександра Білецького і видатного вченого Миколу Гудзія, які свого часу створили невеличкий відділ давньої української літератури, провів реорганізацію Інституту літератури і відділ давньої української літератури з 1 січня 1963 р. було закрито. Але розділ про давню українську літературу до «Історії...» треба було комусь писати, от і створили групу із числа тих же співробітників ліквідованого відділу. Ця четвірка медієвістів написала доволі пристойний як на той час розділ із глибоким аналізом відомих літературних текстів як оригінальної, так і перекладної літератури, простежила розвиток жанрів, аналітично розпросторила літературний процес на всі українські землі, звісно, і на Закарпаття... Одне слово, цілком справилася зі своїм завданням, так що «подяка» за сумлінну працю не забарилася.

Правда, у дирекції віднайшлися інші ідеологічні «зачіпки» для того, щоб «віддячити» за неприховану залюбленість цих учених у давню літературу. Скільки не шукали в їхніх текстах «ідеологічних помилок», методологічних «гріхів», «крамоли» – не віднайшли. Але знайшлися «помилки», нашкресли ідеологічні пильні контролери якісь недолугі, як на сьогоднішній погляд, підстави для пониження в посадах Володимира Кречотня і Олекси Мишанича. Завідувача відділу давньої української літератури академіка М. К. Гудзія було звільнено під тим приводом, що він живе в Москві, а не в Києві, Леоніда Махновця, який був керівником цього авторського колективу і відповідальним редактором першого тому восьмитомної «Історії української літератури»,

саме на нього якимось особливо напосівся Микола Шамота за його погляди на давню історію України-Руси як питомо українську історію, було нарешті позбавлено можливості працювати в інституті під час кампанії боротьби з антиісторизмом і українським буржуазним націоналізмом.

Важко сьогодні уявити, в яких умовах доводилося працювати Олексі Мишаничу в роки темні, тривожні, підконтрольні режимові В. Щербиського і В. Маланчука. Але Олекса Васильович, стиснувши зуби, приховуючи власну непокору і не зазіхаючи на трибунне оприлюднення своїх поглядів, працював із особливим подвижницьким запалом.

Багато інтелектуальних сил, трудів і днів віддав він підготовці до друку «Зібрання творів І. Франка у п'ятидесяти томах», за що був удостоєний Державної премії ім. Т. Шевченка. Згадую, скільки ми разом морочилися, аби з'явилася багатотомна, так і досі не завершена «Бібліотека української літератури», до якої Олекса Мишанич самостійно підготував, упорядкував, написав передмови, коментарі до кількох десятків томів творів української літератури. А його енергійна діяльність по створенню Міжнародної асоціації українців! Він один із фундаторів цієї організації, був ученим секретарем і першим її віце-президентом, очолював Національну асоціацію українців. Ми працювали пліч-о-пліч, радилися-обдумували багато з того, що згодом Олекса Васильович, як то кажуть, втілював у життя. Скажімо, завдяки О.В. Мишаничу розгорнулася активна робота над дослідженням «Слова о полку Ігоревім», бо саме йому належить ініціатива налагодження співпраці із Сумським науковим осередком по вивченню цієї давньої української літературної пам'ятки шляхом проведення систематичних наукових «читань». Саме Олекса Мишанич, доктор філологічних наук, професор, член-кореспондент НАН України, заслужений діяч науки і техніки України, згуртував навколо відділу давньої української літератури усіх вчених-медієвістів з усієї України. Його науковий авторитет був безперечний, його праці в нинішніх наукових вимірах не втрачають актуальності і залишаються вагомим здобутком української медієвістики. Олекса Васильович любив засиджуватися в інституті. Як правило, заварював каву, завжди в нього було щось до кави, ми смакували його круто

завареною кавою і говорили. Заходив частенько до нас у дирекцію незабутній Василь Німчук, який правда, неохоче пригублював щось міцненьке, хоча це було й закарпатським виробом (іншого коньяку, як «Закарпатський», Олекса Мишанич не вживав), але зате до розмов був охочий. Багато говорили про літературу Закарпаття. Олекса Васильович навидавав багатенько книг, зокрема, за першодруками підготував і видав твори Василя Гренджі-Донського, Івана Ольбрахта, започаткував бібліотеку факсимільних видань таких майже невідомих в Україні та й в Закарпатті також, як Іриней Кондратович, Петро Сова, Володимир Бірчак. Особлива заслуга Олекси Мишанича – підготовка до друку «Творів» Августина Волошина. Велику науково-дослідницьку роботу здійснив учений по поверненню спадщини видатного культурного і політичного діяча Закарпаття.

Василь Німчук прямо-таки тішився цими книгами, часто переводив розмову на улюблену тему - діалекти. Славетний мовознавець згадував про своє село Довге на Іршавщині, інші, сусідні села і дивувався, що кожне село - своя говірка, радо стверджував, що закарпатську діалекти - це свідчення великого мовного багатства нашого народу, це Божий дар, унікальне культурне надбання української нації.

Розмова, пригадую, часто переводилася на болючу для обох закарпатців тему політичного русинства. Олекса Мишанич один із перших учених в Україні, науково і аргументовано розвінчав штучно витворені теорії закарпатського автономізму й політичного сепаратизму, рішуче виступив на захист мови, культури, історії, літератури Закарпаття від політичного русинства. Його перу належать дев'ять книг і брошур, опублікованих протягом 1991-2002 рр., присвячених цій політичній проблемі.

Багато прожито і багато пережито з Олексою Мишаничем. Справді, я багато в нього й навчився, хоча досягти такої системності в роботі, такої самодисципліни і відповідальності за свої обов'язки, якими володів дорогий мій вчитель, друг і колега, мені не вдалося й досі. Вже й не вдасться. Бо Олекса Васильович Мишанич - унікальна людина, вчений-подвижник, органічно щирий патріот України і як мені жаль, як боляче і скорботно, що він так рано полишив дорогий його серцю український світ.

Архієпископ Ігор Ісіченко

ЛІДЕР УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧОЇ МЕДІЄВІСТИКИ

Молоді вчені – аспіранти, пошукачі – зовсім не те середовище, де звикли шанувати чужий авторитет. Але в невеличкому гуртку академічної молоді, що зібрався довкола відділу давньої української літератури Інституту літератури ім. Т.Г. Шевченка в середині 1980-х рр., раптом виявився один спільний об’єкт захоплення. Це був завідувач відділу Олекса Васильович Мишанич.

Ми з друзями якось зніяковіло відкрили в собі, що, попри звичайну іронію в ставленні до старшого покоління «радянських учених», Олекса Васильович опиняється поза будь-якими нашими критичними зауваженнями. Навпаки, ми, піджартовуючи з себе, наввипередки згадували про його елегантні манери, влучні зауваження, вишукану мову, широку ерудицію та інші риси, які б і самі хотіли мати. Високий, фізично сильний, вродливий, певний себе і надзвичайно послідовний у здійсненні своїх проєктів – для молодих чоловіків він виглядав за безперечний взірець.

Олекса Васильович очолив відділ давньої української літератури після драматичної паузи в історії цього відділу. Політика злиття націй в «нову історичну спільність – радянський народ» практично унеможливлювала в 1970-і рр. серйозні наукові студії над епохами наших Середньовіччя, Ренесансу, Бароко. Адже вони не вкладалися у визначені московськими ідеологами схеми, за якими наша культура виривалася поза європейський контекст і ставилася в абсолютну залежність від російської. Спроби відверто протистояти московським схемам, виявляти самотність національної культури та оригінальність її історичного шляху загрожували звинуваченням в «українському буржуазному націоналізмі» і якщо

не арештом, то заборонаю на професію. З припиненням хрущовської «відлиги» не тільки не стало відділу давньої літератури, але й зникли майже всі спеціалісти з давньої доби на філологічних факультетах. На всю Україну лишився, схоже, тільки Порфирій Кирилович Яременко в Дрогобицькому педінституті.

Олекса Васильович мав обдарування найцінніше для епохи застою: він умів гранично використовувати шанси, які залишала система. Йому вдалося сформувати відділ як спільноту працьовитих однодумців, захиститися від кон'юнктурних тем і затвердити наукові програми, зорієнтовані на фундаментальні дослідження принципово важливих проблем. Вже 1981 р. виходить науковий збірник «Літературна спадщина Київської Русі і українська література XVI-XVII ст.», концепція якого фактично стверджувала безперервну тяглість традицій киево-руського письменства в українському літературному житті наступних епох. І це в часи, коли утверджувалася ідея пріоритетності російської літератури в плеканні київської інтелектуальної спадщини! Видається безпрецедентий за обсягом збірник поезії кінця XVI – початку XVII ст. У широкомасштабному проєкті «Бібліотеки української літератури» виходять чотири збірники текстів XIV-XVIII ст.

Але найбільше мене захоплює абсолютна реабілітація поняття «українського бароко», здійснена насамперед завдяки Олексі Васильовичу. На початок 1980-х рр. термін «бароко» допускався в СРСР лише для окреслення клерикально-консервативних тенденцій впливу західного мистецтва XVII ст. на українську культуру. Спроби розширити сферу функціонування цього терміну на початку 1970-х рр. були зупинені з початком нових антиукраїнських репресій. Для комуністичної цензури досить було, що в український науковий інструментарій концепцію «епохи Бароко» впровадив Дмитро Чижевський – професор-емігрант, книги якого в УРСР перебували під цілковитою заборонаю. Аж ось Олексі Васильовичу вдалося включити до плану дослідження очолюваного ним відділу (а плани затверджувалися в ЦК Компартії України!) тему «Українське літературне бароко», підготувати й опублікувати 1987 р. науковий збірник під такою самою назвою. Назвою, що була безперечною аллозією на працю Дмитра Чижевського, видану в роки Другої світової війни в окупованій нацистами Празі!

З послабленням цензури й розширенням меж інтелектуальної свободи Олекса Васильович все помітніше оживав. Він намагався повною мірою використати нові перспективи. На відміну від низки своїх колег з Інституту літератури Олекса Васильович не пішов ані в реальну політику, ні на керівні державні посади. Натомість він активно працював над впровадженням українського літературознавства у систему міжнародних наукових зв'язків, подоланням штучного бар'єру між материковою та діаспорною наукою. Так з'явилася «Міжнародна асоціація українців (МАУ)», перший конгрес якої в Києві вдалося провести ще за радянських часів. Олекса Васильович підтримував особисті контакти з усіма провідними українцями в діаспорі, дбав про забезпечення конгресам МАУ високого наукового рівня й актуальної проблематики. І на київському конгресі 1990 р., і на львівському 1993 р. окремо виділялася тема «Українське бароко».

Поклавши за мету забезпечити в усіх провідних університетах України викладання літератури Х-XVIII ст. фахівцями-медієвістами, Олекса Васильович залучав усе нових аспірантів із вищих шкіл до підготовки дисертацій з давньої української літератури. Це дозволило й мені невдовзі після початку праці в Харківському університеті (1981) прикріпитися для захисту дисертації до відділу давньої літератури. Захист відбувся 1987 р. Захищаються при відділі давньої літератури Петро Білоус (Житомир), Микола Корпанюк (Переяслав-Хмельницький), Євген Пшеничний (Дрогобич), Леонід Ушкалов (Харків), Валентина Соболев (Миколаїв-Донецьк) та ін. До кінця ХХ ст. ситуацію з викладанням давньої української літератури у вищій школі вдалося кардинально змінити.

Відродження Української греко-католицької церкви дозволило Олексі Васильовичу реалізувати себе як її активного й свідомого мирянина. Він став діяльним парафіянином київського храму на Аскольдовій могилі, опублікував низку праць на церковно-історичні теми. Мабуть, ніхто, як Олекса Васильович, не радів моєму рукоположенню. Вперше зустрівши мене після прийняття сану, він енергійно тиснув руку й дякував за здійснений крок. При цьому він намагався не давати мені цілком відійти від наукової праці, залучав до проєктів, здійснюваних Інститутом літератури та Міжнародною асоціацією українців. Незадовго до смерті він

схвалив вибір мною теми для докторської дисертації («Аскетична література Київської Русі»).

Олекса Васильович любив підкреслювати, що в очолованому ним відділі немає «генераторів ідей». Він сам готовий був підтримувати працю іншого дослідника, але жодною мірою не претендував на участь у ній і на співавторство чужої статті. Редагованим ним збірники не завжди включали його власні дослідження. До справжньої науки він ставився з глибокою пошаною і, працюючи кілька років у Вищій атестаційній комісії, скаржився на деградацію вчених звань, коли серед високопосадовців з'явилася мода на оперування титулами «доктора» або принаймні «кандидата наук». Його обурювала гонитва за дешевими сенсаціями, коли 1985 р., в рік 800-річчя Ігорового походу на половців, з'явилося аж чотири нові гіпотези про авторство «Слова о полку Ігоревім». Усі автори поспішали зі своїми гіпотезами до відділу давньої літератури, і часом ми зі сміхом спостерігали, як, помітивши певного автора, Олекса Васильович тікає з відділу. Ідеолога «політичного русинства» професора Пола Магочі з Торонтського університету Олекса Васильович розглядав як свого затятого опонента й раз у раз критикував його теорію на різних інформаційних майданчиках. Натомість він зворушливо опікувався своїми талановитими друзями й колегами, допомагаючи видавати книги Леоніда Єфремовича Махновця й дбаючи про присудження Володимирові Івановичу Крекотню звання доктора філологічних наук за сукупністю праць.

Так, делікатно уникаючи зосередження уваги на власній особі, Олекса Васильович фактично очолив відродження найбільш важливої й складної галузі історико-літературної науки – української літературознавчої медієвістики. Закладені ним імпульси продовжують діяти і нині, спрямовуючи дослідження молодших колег Олекси Васильовича та їхніх учнів.

Марія Кашуба

СВІТЛА ПАМ'ЯТЬ ПРО ЛЮДИНУ З ВЕЛИКОЇ БУКВИ

Мишанич Олекса Васильович залишив про себе світлу пам'ять не тільки як професіонал-літературознавець, а й як яскрава особистість, Людина з великої букви. Принаймні, таким я знала його багато років спільної праці у галузі сквородинознавства та в інших сферах, зокрема й адміністрування. Посідав він у різні роки різні адміністративні посади, за якими я його знаю: заступник голови ВАК України на початку Незалежності, заступник голови українського відділення Міжнародної асоціації українців, голова вченої ради із захисту дисертацій з літературознавства, завідувач відділу Інституту літератури НАН України тощо.

Перше наше знайомство відбулося саме у сфері захисту дисертацій. Як заступник голови ВАК України Олекса Васильович опікувався гуманітарною сферою – надсилав членам експертної ради ВАКу для детальної експертизи захищені у різних радах дисертації, які викликали певні запитання. Було це у дуже скрутні часи, коли зарплату виплачували в Інститутах НАН дуже рідко, про відрядження годі й говорити. Саме тоді він передав мені принагідно, зустрівши львів'янина, який був у ВАКу зі своїми справами, дисертацію з історії української філософії, захищену десь на Півдні України, ймовірно, у Маріуполі. Викликала вона застереження і мовою-суржиком, і використаними джерелами, і глибиною розкриття теми, і, чи не найбільше, відповідністю профілю ради. Не було жодних вказівок, тиску, я дістала повну свободу в оцінюванні роботи – була глибока довіра до мене як фахівця. Мені це дуже лестило, адже я була тоді ще молодим доктором наук, недосвідченим членом експертної ради ВАКу, але Олекса

Васильович вселив у мене впевненість у власних силах, у компетентності, тому що прислухався до моїх висновків.

Саме в той час розпочалася наша співпраця над спадщиною Григорія Сковороди. Світлої пам'яті Омелян Пріцак, тоді директор Інституту українознавчих студій при Гарвардському університеті, започаткував публікацію джерел, яка би становила Гарвардську бібліотеку давньої української літератури. Знову ж таки, мені вельми лестило, що Олекса Васильович порекомендував мене разом з Валерієм Шевчуком перекладачами творів Сковороди сучасною українською мовою. Щоправда, перед тим мені вже доводилося перекладати твори українського любомудра сучасною російською мовою, опубліковані до його ювілею в 1972 р. у авторитетному тоді в СРСР видавництві «Мысль». Причетна я й до академічного ювілейного видання двотомного зібрання творів Григорія Сковороди. Очевидно, це зіграло свою роль у виборі мене як перекладача. Олекса Васильович мені довіряв, повірив у мої можливості перекласти українською мовою досить складні філософські поняття діалогів, за що не брався В.Шевчук. Він обрав собі поезії, байки, притчі та ранні твори про щастя людини. Не скажу, що це легка частина, але там, принаймні, немає складних філософських понять, які часто були новотворами Сковороди, і їх зміст треба було правильно передати. Олекса Васильович як керівник проекту з українського боку був дуже толерантний, довіряв мені як перекладачу, і це було вельми престижно для мене, бо таку роботу виконувала вперше. Щоправда, багато довелося попрацювати над текстами з Біблії церковнослов'янською мовою, не було достатньо часу звіряти їх з уже наявними перекладами, тому в першому виданні («Обереги», 1994) виявилось досить помилок. Вони виправлені у другому виданні (2005), що вийшло вже без Олекси Васильовича, завдяки копіткій праці Григорія Верби, який розшукав майже всі цитати з Біблії у творах Г.Сковороди у наявних україномовних перекладах. Це значно покращило українські тексти творів.

Звичайно, після публікації першого варіанту перекладених творів «вибухнув» шквал критики, але Олекса Васильович поставився до того досить спокійно, вважаючи закономірною реакцію читачів, дехто навіть виявився пристрасним, ображеним крити-

ком. Він не оголошував нам, перекладачам, жодної догани, навпаки, вважав, що критика стимулює до поглиблення праці над творами Сковороди. Так і сталося – друге видання у цій серії вже опубліковане як Київська бібліотека давнього українського письменства, де враховані більшість зауважень критиків.

Окремим епізодом варто згадати наші спільні історико-філософські й літературо- та мистецтвознавчі конференції-читання у Переяславі-Хмельницькому, де при колишньому філіалі Педагогічного інституту імені М.Драгоманова, а тепер Переяслав-Хмельницькому державному педагогічному університеті імені Григорія Сковороди існує й плідно працює єдиний в Україні Центр Сковородинознавства, до організації якого доклав зусиль і Олекса Васильович. Протягом довгих років очолює цей Центр учень і послідовник Олекси Васильовича, фахівець з давньої української літератури доктор філологічних наук, професор Микола Корпанюк. У перший період зібрання проводилися щороку, приїжджали, крім українських науковців, фахівці з Москви, Санкт-Петербурга, Мінська, Кишинєва, виступали з доповідями й повідомленнями працівники музеїв Г.Сковороди у м. Чорнухах та м. Переяславі-Хмельницькому. Душею цих конференцій-читань завжди був Олекса Васильович, він незмінно головував на пленарних і секційних засіданнях. Пригадую, що одного разу він не зміг приїхати разом з усіма ранковим автобусом, то засідання конференції не починали, виглядали його на стежці, що пролягає через луг – поїму річки Трубіж, поки не довідалися, що Олекса Васильович зайнятий з іноземною делегацією в Києві і прибути не може. Чи не вперше з часу існування читань незвично й сумно тоді було без нього.

Не цурався він і наших «посиденьок» після засідань, хоча завжди дотримувався високих моральних норм. Був своєрідним «пуританином» – не дозволяв жодних фамільярностей, принаймні, я цього не помічала. Пригадую кумедний епізод під час одного такого заїзду. Поселили нас, учасників конференції, на базі відпочинку на березі Дніпра, неподалік Переяслава. Приїхали ввечері, теплої води на базі не було – вже було після сезону, початок жовтня, та вода у Дніпрі ще була теплою, працювала на пляжі ще й човнова станція. Кілька жінок пішли у сутінках помитися в Дні-

прі, звичайно, у нас не було купальників, тому довелося митися в білизні. Було вже темно, то ми й не остерігалися. Та черговий на човновій станції, почувши галас на пляжі, засвітив на нас прожектором, звичайно, помітивши нашу «уніформу». Повернувшись на базу, ми наткнулися на групу колег перед входом, і розповіли про нашу пригоду. Олекса Васильович не на жарт обурився: як можна так осоромитися поважним науковцям, принаймні так здавалося з висловленого ним невдоволення.

Окремим рядком варто згадати й конгреси Міжнародної асоціації українознавців, які проводилися (та й донині проводяться, але не такі масштабні) кожні чотири роки. Олекса Васильович як заступник голови Українського відділення МАУ відповідав за доповіді, курував публікації матеріалів засідань. Він завжди давав дорогу молодим і маловідомим науковцям, хоча й здійснював суворий відбір виступів. Але його своєрідне заступництво, яке давало можливість виступити на такому поважному форумі, окриплювало молодих, вселяло віру у власні сили, давало «путівку в наукове життя». Це виправдовувало себе, багато молодих науковців пам'ятає такі кроки з великою вдячністю.

Красномовним є епізод зі спільним італійсько-українським симпозиумом «Україна XVII ст. між Заходом та Сходом Європи» (13-16 вересня 1994 р.), що проходив у Києві. Тут були присутні багато науковців з Італії, які досліджували дотичні до теми симпозиуму проблеми, серед українських учених після суворого відбору опинилися дуже нечисленні. Зокрема, пригадую, що потрапила туди тільки завдяки «протекції» Олекси Васильовича, бо тогочасний директор Інституту українознавства НАН України і водночас голова Українського відділення МАУ вважав, що, крім нього, ніхто гідно Україну на цьому симпозиумі представити не може. Більше того, Олекса Васильович особисто прослідкував, щоби у збірник матеріалів симпозиуму увійшли матеріали всіх фахівців з України. Він умів бути уважним, співчувати, підтримати. Пригадую, коли я виступила на засіданні симпозиуму з доповіддю, що в Україні, в духовній культурі XVII ст. можна прослідкувати риси класичного італійського Відродження, а саме: переверот у світогляді людини, переорієнтацію культури від Візантії до Західної Європи, увагу до власної історії (йдеться про спадщину Княжої

добі), то на мене буквально накиннулися майже всі присутні на засіданні: мовляв, не можна такі схеми штучно накладати на українську культуру. Поміркованими й стриманими у критиці виявилися тільки представник Канади Олександр Баран та Олекса Васильович. Згодом Григорій Грабович опублікував статтю про твір Касіяна Саковича «Вірші на жалосний погреб зацного рицаря Петра Конашевича-Сагайдачного», де фактично підтвердив мою гіпотезу про риси ренесансного мислення в Україні XVII ст. Згодом свою підтримку мені висловив Володимир Крекотень, чи не найсумлінніший дослідник літератури цього періоду, на жаль, на цьому засіданні він був відсутній. Тоді я була близька до відчаю, але Олекса Васильович зумів заспокоїти і підтримати мою гіпотезу, згодом надрукувавши мою статтю у збірнику матеріалів цього симпозіуму. Я високо ціную таке толерантне ставлення. Воно навчило мене шанувати оригінальну думку кожного дослідника, навіть коли вона на перший погляд виглядає непереконливо. Цей урок я засвоїла і передаю його своїм учням.

Завжди згадую Олексу Васильовича з любов'ю, повагою і вдячністю. Останню нашу зустріч пам'ятаю до дрібниць. Це було під час чергового конгресу МАУ у Чернівцях. Мешкали ми всі, учасники конгресу, в одному величезному готелі. Вже все завершилося. Відбувся урочистий бенкет, ще на наступний день планувалася для охочих екскурсія в Хотин. Львів'яни від'їжджали на вечірній поїзд, нам подали машину, і тут я помітила біля виходу з готелю Олексу Васильовича: урочистого, у білому піджаку, завжди такого ставного, у незвичній позі: він схилився, оперся на поручні сходів і, здавалося, ледь тримався на ногах. Це було випробування для нього, впливала втома й невиліковна хвороба. Через півроку його не стало. Я зрозуміла той його стан тільки після його смерті, а тоді підійшла і попрощалася за руку, не відчуваючи, що це виявиться нашим останнім контактом. Він був дуже сумний, немов передчував, що це його останній конгрес МАУ, організація якого забрала в нього стільки сил. Світла пам'ять цій добрій справжній Людині!

Микола Корпанюк

НЕ ЛИШЕ НАСТАВНИК - НАВЧИТЕЛЬ...

Мої дотичні знайомства з професором Олексою Мишаничем розпочалися значно раніше, ніж я став його аспірантом 1984 році.

У 1981 році, після закінчення навчання в Київському університеті ім. Т. Шевченка, скориставшись одержаною рекомендацією до аспірантури, спробував вступити до неї в Інституті літератури ім. Т. Шевченка, й не був зарахований. Коли забирав свої документи, Олекса Васильович, тодішній вчений секретар Інституту, в короткій розмові дав мені кілька потрібних для пошуковця порад, які згодом знадобилися.

Повернувшись додому, почав шукати можливості друкувати свої культурологічні дописи в пресі (до місцевої мені доступ був унеможливлений як людині «не нашій»), тому я написав пропагандистично-україноцентричний нарис про Михайла Максимовича й надіслав його тодішньому редакторові «Молоді України» Прокоповичу, запропонувавши серію таких нарисів про визначних українців XIX ст. Цей нарис Прокопович дав на рецензію Олексі Васильовичу, котрий написав відгук на нього, наголосивши, що мені ще треба немало попрацювати над поглибленням своїх різнобічних знань, бо ті щирі висновки, котрі емоційно пропоную, недостатньо науково переконливі.

Ця рецензія зумовила мене глибше опанувати історико-філологічну, історичну, філософську, політологічну наукову спадщину з проукраїнських засад, котрі стали моїм світоглядом, вірою і мрією у 18 років на теренах Харківщини. Я почав шукати друковані матеріали О. Мишанича й особливо на мене справила враження його передмова до збірника оповідань українських письменників

з Бачки, Сриму, Славонії, теренів тодішньої Югославії, «Там, коло Дунаю...» (Ужгород, 1976). Ця книжка не лише започаткувала мої зацікавлення нашою еміграцією, її історією, причинами, але й окреслила в особі Олекси Васильовича українського інтелігента, гідного для серйозної уваги, бо він, окрім власної наукової праці, був занурений в наші національні досягнення й проблеми, привертая увагу до долей, культури, світогляду наших братів і сестер, порозкиданих світом як з доброї, так і недоброї волі, котрі живуть на своїй і несвоїй землі, рятуючись культурою і вірою від загрозливої денаціоналізації. Книжка «Там, коло Дунаю...» допомогла мені проникливо опанувати монографію П. Г. Маркова «М.О. Максимович – видатний історик ХІХ ст.» (К., 1973), а ця монографія – визначитися із темою дисертаційного дослідження «Михайло Максимович – дослідник давньої української літератури».

Обрана тема для дисертації допомогла прорвати косівську ізоляцію, опинитися лаборантом на кафедрі української мови Миколаївського педінституту, прикріпитися пошуковцем до Відділу давньої літератури Інституту літератури ім. Т.Г.Шевченка й стати аспірантом Олекси Васильовича. Коли ми з ним узгоджували плани навчання, змісту дисертації, поміркували над можливими «підводними каміннями», то пан професор дав мені волю «ліпити» самого себе, коректно привчаючи уникати емоційних «заносів» чи то на цитатних аргументах (як, наприклад, з дуже потрібними, але ще невчасними думками М. Грушевського, С. Єфремова, М. Возняка), чи у власних висновках, думках, версіях. І коли 26 квітня 1988 року на засіданні Вченої ради Інституту літератури ім. Т.Г. Шевченка я захистив дисертаційне дослідження «М.О. Максимович – дослідник давньої української літератури» й мені присвоїли науковий ступінь кандидата філологічних наук, я не можу забути щиро усміхненні обличчя Олекси Васильовича, Ігоря Дзевєріна, Миколи Жулинського, Павла Федченка, Василя Яременка (офіційних опонентів), Григорія Сивоконя, співробітників Відділу давньої літератури, бо всі ми зрозуміли, що й в Україні пішла перебудова...

Захист дисертації, перевід з Миколаївського педінституту працювати до Переяслав-Хмельницької філії Київського педінституту Олекса Васильович сприйняв як нагоду відновити регулярні

проведення в Переяславі наукових конференцій «Сковородинівські читання». Він із професором Валерією Нічик узяли на себе зобов'язання організувати участь у них науковців, а мені доручили відповідати за організаційно-побутові, культурно-ескурсійні заходи. У травні 1989 року IV Сковородинівські читання проходили вже у філіалі, бо проректор Іван Стогній щиро виконував обов'язки господаря.

Пан Олекса Мишанич, пані Валерія Нічик багато зробили, щоб ці щодвохрічні конференції проходили в Переяславі на гідному науковому рівні. Досягнувши бажаної мети, разом із директором Інституту філософії НАН України академіком В. Шинкаруком, професором І. Стогнієм добилися друку матеріалів конференцій, сквородинознавчих студій учених з еміграції, зарубіжжя в наукових збірниках. Сьогодні ми готуємо проведення наступної Міжнародної конференції «XIX Сковородинівські читання», що проходитиме у нашому, Переяслав-Хмельницькому педуніверситеті імені Григорія Сковороди, 3-5 жовтня 2019 року, і я далі із задоволенням різнобічно опікуюсь нею. Ми видали за матеріалами конференцій 7 збірників наукових праць, а з 2011 року друкуємо тематичний збірник «Переяславські Сковородинівські студії». У 2013 році XVI Сковородинівські читання та другий випуск «Переяславських Сковородинівських студій» були присвячені 80-річчю професора О. Мишанича.

Окрім високого рівня фаховості, доброзичливості та відповідальності за доручену чи обрану справу, Олекса Васильович був здібним організатором. Він відродив національну літературну медієвістику, залучивши до аспірантури при Відділі давньої літератури викладачів із вищих навчальних закладів з різних країв України, залучив до співпраці з нами вчених з діаспори, з етнічних українських земель, що перебувають у складі сусідніх держав. Переяславські, львівські, одеські медієвістичні конференції, спонукувані паном Мишаничем, сприяли утвердженню в науці молодих дослідників, медієвістів, випускників аспірантури при Відділі, Юрія Ісіченка, Леоніда Ушкалова, Наталії Поплавської, Валентини Соболь, Євгена Пшеничного, Петра Білоуса, Юрія Пелешенка, Мирослава Трофимука, Ольги Циганок, вивели цю галузь літературознавства на міжнародний рівень. Ми пишаємо-

ся тим, що сам Олекса Васильович був членом-кореспондентом АН України. Його вихованці й колеги Ростислав Радишевський також є членом-кореспондентом, а Микола Сулима – академіком НАНУ.

Вагому роль Олекса Васильович відіграв в організації Міжнародної асоціації українців (МАУ), в проведенні її наукових Конгресів, у публікації матеріалів конференцій, у поширенні українознавства в світі. Його науковий, організаційний педантизм як ученого секретаря, віце-президента МАУ допомагав забезпечувати високий рівень виконання організаційно-побутових, видавничих, інформаційних питань. Він активно опирався у виконанні своїх обов'язків на допомогу співробітників Відділу давньої літератури, аспірантів, місцеву інтелігенцію. До бюро МАУ були запропоновані ним кандидатури Ганни Скрипник, Олександра Петровського, Ростислава Радишевського, Миколи Сулими, мене, що передбачало активну працю президії МАУ в міжконгресовий період. Працюючи з ним поруч, відчув і переконався, що для нього не було неважливих питань, бо пан Олекса мріяв і все залежне від нього робив для того, щоб українці в Україні й поза її межами, щоб українці зарубіжних країн поглиблено вивчали, навчали й поширювали знання, вісті про нас, наш народ.

Україна та всі українці світу будуть завше вдячними Олексі Васильовичу за його послідовну просвітницько-патріотичну діяльність у викритті антидержавної політики московських і угорських новоколонізаторів через розігрування політики карпаторусинства, обстоюваної «науковими висновками» Роберта-Пола Магочі та московською церквою в Закарпатті. Брошури, інтерв'ю засобам масової інформації, виступи на всеукраїнських і міжнародних наукових конференціях вченого значно збили запал колонізаторів створити штучний четвертий східнослов'янський народ – карпаторусинів. Увесь світ зрозумів, що під цим штучним етнонімом прикривається великодержавно-колоніальна політика московитів, звиклих примножувати число «истинно русских» в будь-яких кінцях світу.

Греко-католицька церква і її вірні з вдячністю пам'ятатимуть повернення в національну свідомість, культуру постаті патріарха і кардинала Йосифа Сліпого в книжці «Митрополит Йосиф Слі-

пий перед «судом» КГБ (за архівними матеріалами)» (К.,1993); за реабілітацію постатей і творчості президента Карпатської України Августина Волошина, видатного поета Василя Гренджі-Донського. Значний внесок Олекси Васильовича у висвітленні локальних тем з історії давньої літератури (збірка «Крізь віки» (К.,1996), зв'язків давнього письменства з фольклором (монографії «Григорій Сковорода і усна народна творчість» (1976), «Українська література другої половини XVIII століття і усна народна творчість» (1980), в дослідженні давньої літератури в батьківському краї (монографія «Література Закарпаття XVII-XVIII століть» (1964), у вивченні, аналізі та популяризації творчості наших письменників зі Словаччини, країн колишньої Югославії. Його цикл історико-літературознавчих праць про літературний національний процес XIX-XX сторіч, історико-літературні події, явища, постаті об'єднані в збірках «Повернення» (1997), «На переломі» (2002), «З минулих літ» (2004) і стали підсумком багаторічної плідної праці вченого в пошуках, вивченні та відродженні притлумлених радянською колонізаторською системою національних культури, літератури, науки, досягнень учених-літературознавців.

Олекса Васильович – працелюб. Він був у близьких і дружніх стосунках з такими ж працелюбами-ученими Федором Погребенником, Василем Німчуком, Володимиром Кречетом, Мирославом Лабунькою, Миколою Мушинкою, Оксаною Пахльовською, Соломією Павличко, Павлом Охріменком, Іваном Іваньом, Ярославом Дзирою, Павлом Чучкою, Омеляном Пріцаком. Добре знаючи історію рідного Закарпаття, його культуру, літературу й літературознавство, він жив у Києві як всеукраїнськими, так і закарпатськими, україно-словацькими, українсько-південнослов'янськими справами, radoщами, прикрощами. Як син Закарпатської Бойківщини, він завжди пишався і прагнув чимось долучитися у дослідженні та популяризації знань про цей чудовий край, який також повагою відповідав і відповідає йому.

Ніколи не забуду думок і настанов Олекси Васильовича про те, що ми мусимо гуртуватися довкола державної розбудови, долати розбіжності, непорозуміння, бо московські, угорські, польські, румунські колонізатори, як лишень відчують якісь тріщини поміж нами, то будуть усе робити, щоб Україну як державу

знищити, а українців знову примусово перетворити в саморуїників-хохлів, не вартих людського ставлення до них. Події 2014-2018 рр. – московсько-українська війна, підспівування москoviтам угорсько-польсько-румунських реваншистів – на жаль, гірке правдиве підтвердження передбачень вірного сина нашої Батьківщини.

Олекса Мишанич був науковим консультантом моєї докторської дисертації «Розвиток українського крайового (монастирсько-церковного) літописання XVI-XVIII ст.: тематика, проблематика, стилі» (1997). Ця співпраця допомогла не лише успішно завершити науково-дослідницьку студію, але й переконатися в надзвичайно глибокій його науковій ерудиції. Він досконало знав усі історії національної літератури (колективні, академічні, визнаних і малознаних авторів), їхні переваги, недхопи, історії крайових літератур; наукові доробки практично всіх українських медієвістів, учених з інших країн, які досліджували наші культуру, філософію, літературу, мову, релігію в XIX-XX сторіччях. Така висока фаховість, як казав Олекса Васильович, це його особиста потреба, обов'язок і вдячне намагання працювати так, як вимагав Іван Франко, котрий був авторитетним для нього духовно-науковим провідником. Праця вченого над підготовкою до видання творів Каменяря в його 50 томному зібранні, творів давньої літератури із серії Гарвардської бібліотеки, «Історій української літератури» у 8-и та 2-х томах, 6-го тому «Історії української літератури» Михайла Грушевського, видань класиків письменства XIX-XX ст. унаочнили в Мишаничеві високофахового редактора й текстолога.

Я в цьому переконувався не один раз, бо Олекса Васильович мені дозволив розділи дисертації давати йому на прочитання в рукописному вигляді (за що йому вдячний). Його завваги, побажання, підказки, врахування моїх аргументів, бачень, версій дозволяли не лише покращувати зміст і текст дисертації, але й передавалися як великий фаховий досвід, необхідний в науковій, педагогічній діяльності викладача вищої школи.

Його жартівливо висловлювані побажання «Тримаймося купи, бо нас мало», «Робім це самі, бо за нас ніхто не буде виконувати наші обов'язки» нами, медієвістами, сприйняті як наказ до праці подвижницької, на щастя, і сьогодні плідної.

Олекса Васильович мріяв, що ми доберемося до латино-польсько-греко-російсько-угромовної національної літератури й, нарешті, побачимо свої скарби в повному сяйві, бо був переконаний, що наше письменство було і є одним із найдосконаліших у світі. Увесь подальший хід наукових досліджень історії національної літератури як україномовної, так і неукраїномовної підтверджують його висновки. Він дуже багато читав наших надбань з різномовної художньої, наукової літератури, тому його висновки, гіпотези оперті на вагоме джерельне підґрунтя, переосмислене ним, обґрунтоване з українського бачення в європейському контексті.

Аналізуючи науковий доробок пана Олекси Мишанича як історика літератури, фольклориста, красзнавця; його видавничо-редакторський доробок, його працю з підготовки кандидатів і докторів наук; його подвижницьку працю в розвитку Відділу давньої літератури, Міжнародної асоціації українців світу; його публіцистично-патріотичне поборювання неокolonіалізму на прикладі «карпаторусинства» – радю, що доля звела мене з цим Великим Українцем, дала можливість бачити на практиці як людина повинна працювати багато, фахово зріло, з бажаннями зробити конкретні власні внески в подолання національної руїни, завданої колонізаторами і практично любити свою Батьківщину, свій народ, свій фах і свої обов'язки в щоденній праці, доводячи, що ти живеш за покликом і вченням Розуму. Олекса Васильович – це українець сквородинівського типу людей, що підтверджують і увиразнюють його життєві справи, наукова і громадянська діяльність, риси характеру – людяність, доброзичливість, щира віра, простота, недовіра до «дипломованих балакунів» і «штатних патріотів». Для нього важливими були не «словесні турніри», а результати виконуваної тобою праці. Прикладом працюючого українця-європейця, що не відчував у собі жодного комплексу меншовартості, а повсюди поводився як справжній національно-центричний інтелігент і син свого, найкращого в світі, народу був і залишається доктор філології, професор, член-кореспондент НАН України, лауреат Національної премії імені Тараса Шевченка в галузі літературознавства за подвижницьку працю в підготовці та виданні творів і наукових праць Івана Франка у 50-и томах.

ВДЯЧНІСТЬ НАСПРАВДІ ІСНУЄ

Олекса Васильович Мишанич був особливою людиною вже тому, що самовіддано опікувався особливою сферою – відродженням студій над давньою українською літературою. Кожен, хто вчився на філологічному факультеті в 60-70-их рр. ХХ ст., знає, яким коротким і вибіркоким був навчальний курс з історії української літератури XI-XVIII ст. і як старанно обминалося кілька гострих рифів – християнські джерела літературних творів, їх загальноєвропейський контекст, типологічні й самобутні ознаки українського літературного процесу. І прикро стає від усвідомлення того, що дехто з університетських викладачів не міг поділитися зі студентами своїм неабияким науковим здобутком, що не вписувався в «наш» час.

Народною, дещо змодифікованою приказкою – «любімося, бо нас, давників, ніхто не любить», – Олекса Васильович готував молодших adeptів української медієвістики до ймовірних і реальних ситуацій несприйняття «старої» літератури, зумовлених не лише політичними умовами чи спадком атеїстичних теорій, але й чисто людським нерозумінням специфіки, значення й незнищенності давнього письма, що завжди так чи інакше проявляється в майбутньому. Словом, він творив нову наукову спільноту. І в цьому творенні завжди співдіяли організаційні, наукові й моральні чинники.

Про інтелектуальну біографію Олекси Васильовича, як і про його щоденний триб життя, знаю, очевидно, менше, ніж мої київські колеги. Уже на час нашого знайомства, в середині 80-их рр. ХХ ст., він мав високі академічні звання й посади, які сприймав як обов'язок налагоджувати й розвивати те, що було зруйновано

й занедбано. Керівництво відділом давньої української літератури Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка, до відродження якого доклав чимало зусиль, – це осмислення першочергових дослідницьких завдань, відновлення зв'язків між різними періодами літератури, між дослідниками різних поколінь і наукових шкіл. Слова про працю на «чорному дворі науки», які не раз любив повторювати, стосувалися і його самого, і всіх, хто опинявся в його гравітаційному полі.

На наукові конференції й читання, здебільшого у спілці з Інститутом філософії НАН України, зосібна з Валерією Михайлівною Нічик і Віленом Сергійовичем Горським, які зі своїми учнями й послідовниками підняли значний філософський пласт давнього письменства, збиралися, крім філологів і філософів, історики, дослідники музики й малярства, зокрема іконопису. Формувалося ядро української медієвістики як комплексної науки. Серед учасників, які визначали інтелектуальний і духовний рівень таких зібрань, не можна не згадати Валерія Шевчука.

У цьому гарному й дружньому колі прочитувалися й тлумачилися різні грані давніх текстів, тут добре було слухати, вільно дискутувати. Поруч з Олексю Васильовичем і поруч кожного з нас був тоді вирозумілий і шляхетний Володимир Іванович Кречотень. Власне, його дарчий напис на збірнику «Українське літературне барокко» засвідчує, що до співпраці з «бароккознавчою громадою» мене остаточно запрошено 8 жовтня 1987 у Києві.

Наукові зустрічі відбувалися не лише в Києві, але і в Полтаві, Одесі, Луцьку, Острозі і найчастіше – у Переяславі. Крім наукових доповідей, слухали і професійних, і народних співців, як, наприклад, незабутні розповіді й пісні з народного репертуару «останнього кобзаря» Георгія Ткаченка чи авторське виконання пісень Петра Приступова на слова Григорія Сковороди. Олекса Васильович турбувався про високе і вічне, а на товариську вечерю незмінно прибував з «хлібом насущним», згадував каву «по-львівськи» і решту, «що Бог послав».

Вдома, в Інституті літератури, Олекса Васильович був дещо стриманішим, вимогливішим, але завжди доброзичливим, охоче ділився майбутніми планами, поглядами на завдання українського літературознавства, багато працював, щоб повернути в укра-

їнський літературний процес тих авторів, які з відомих причин залишалися поза ним. Мав особливу здатність підтримувати «і вибраних, і покликаних», усіх, хто виявляв бажання працювати на полі давнього письменства. І коли в цій благодатній атмосфері ми одне за одним захищали свої докторські роботи, то Олекса Васильович не приховував задуму бачити в кожному університеті представників нашої наукової спільноти. Йому багато чого вдавалося. Можна було сподіватися, що, нарешті, бодай в одному з українських університетів відкриється спеціальна кафедра давньої української літератури, та, на жаль, це завдання залишається нереалізованим, засвідчуючи, що дорога далека, а головне – не збитися з неї.

У співпраці українських медієвістів, крім наукових, Олекса Мишанич культивував моральні принципи. Один з них був і залишається особливо важливим: не можна грати на людських слабостях, піддаватися демонам нетолерантності й нерозуміння, бо міру таланту визначає Бог, а не люди, щоб кожен міг спокійно працювати. На обговоренні дисертацій, наукових збірників не обходилося без критичних зауважень, але нищівних рецензій ніхто не друкував.

Образ Олекси Васильовича не буде правдивим, якщо не згадати його іронічних реплік на спроби розглядати явища давньої літератури з нових і незвичних перспектив, на що наважувалися молоді дослідники, вже, так би мовити, учні учнів. Він міг бути дещо консервативним і не завжди мав рацію, особливо, коли йшлося про найталановитіших. І тут безсумнівне лідерство Олекси Васильовича проявилось в тому, що він спроектував систему, в якій рано чи пізно з'являлися нові ідеї, життєздатність яких не відразу вдавалося перевірити. Але перестороги залишаються актуальними, бо не бракує прикладів, коли псевдонауковий антураж є лише способом «пописатися», а не наблизитися до вирішення наукової проблеми.

Попри все, Олекса Васильович стверджував наукове побратимство у різних виявах. У час, коли всі «поспішають для себе», так сприймається не один його вчинок, як, скажімо, видання «Вибраних праць» Володимира Івановича Крекотня і присвята його світлій пам'яті власної книги «Крізь віки», як сповнені щирого і

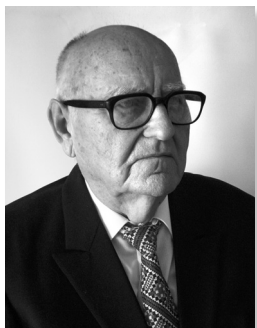
глибокого визнання слова про наукову спадщину Леоніда Махновця чи Григорія Нудьги, які не раз можна було почути від нього. Ця наука від Олекси Васильовича особливо пізнається тепер, коли погляд переходить не одна згадка-присвята в книгах відомих сучасних дослідників, які виростили під його опікою. Ми всі, і я зокрема, в боргу перед Олексою Васильовичем. Розрада хіба в тому, що це борг спільного обов'язку: продовжувати рух вузькою й твердою стежкою, не спочивати ні на стихіях, ні на лаврах.

Зустрічі з Мишаничем були сподіваними й несподіваними. Він тішився, коли міг когось здивувати своєю появою на львівській вулиці. І завжди пам'ятав про свої більші й менші, наукові й товариські обов'язки. Востаннє зібрав нас усіх 2002 року в Чернівцях, на Конгрес МАУ. Умів дбати про «громаду» і вмів тримати особисту дистанцію, але тоді, в Чернівцях, все ставало інакшим. Ми всі кілька серпневих днів були разом і багато мовчали, а Олекса Васильович відпроваджував тих, хто від'їжджав раніше, віддалеки, не наближаючись до автобуса. І не вистачило духу просто підійти й попрощатися. Добре, що інші були мудріші.

І навіть цей прощально-сумний мотив покриває втіха людського співіснування. Багато чого не забувається, а насамперед Переяслав: музей Сковороди, козацький цвинтар, вишні при дорозі, до яких спинається Галина Пагутяк, лунке жаб'яче відлуння біля студентського гуртожитку. У цьому «фільмі спогадів», як сказав би Павло Зайцев, ми зі Славою Стратій на пошті. Весна така буйна, що переяславські трави заглядають у двері: будинок пошти на краю літописного луку, через який щойно довелося втікати від грози. Тепер намагаємося дзвонити з автомата, який швидко ковтає останні монети, і ми безпорадно оглядаємося. Аж тут з'являється передбачливий Олекса Васильович, немов цілий монетний двір, ласкавий і усміхнений. Таких телефонів не те що давно, а просто немає, щоб додзвонитися і подякувати. Але вдячність – духовна субстанція, вона насправді існує.

Юрій Латяк

АКАДЕМІК ДР ОЛЕКСА МИШАНИЧ І РУСИНИ У ПІВДЕННОСЛОВ'ЯНСЬКИХ КРАЇНАХ

Ім'я академіка Др Олекси Мишанича тісно пов'язане з культурно-літературним життям русинів у південно-слов'янських країнах (переважно в Сербії й Хорватії) другої половини ХХ століття. Він належить до перших науковців, які повідомили культурні й наукові кола України і світу про літературні досягнення руської національної меншини в колишній Югославії. Цією темою Олекса Мишанич займався від 1966 року майже до кінця свого життя. Тому без його доробку не

можна сповна уявити культурне надбання цієї гілки українського народу, яка вже понад два з половиною століття проживає у згаданих країнах, відірвана від свого національного кореня.

Олекса Мишанич багато разів перебував у наших краях. Став близьким другом родин Семена Сакача, Юрія Варги, Михайла Ковача, автора цих рядків (Юрія Латяка), Івана Терлюка, Святослава Надя, Володимира Костельника та багатьох інших руських культурних діячів Бачки й Сриму (регіони Автономного краю Воєводина в Республіці Сербія). Влітку 1968 року Олекса Мишанич вперше прибув до тодішньої Югославії. Побував у Новому Саді, Руському Керестурі, Коцурі та ін. Автор цих рядків мав честь проводити його і знайомити з культурними діячами згаданих осередків. З того часу Мишанич знову приїжджав у 1972-му, 1976-му, 1979 та ще кілька разів у 80-тих та 90-тих роках. Останній раз ми з ним зустрілися у грудні 1997 року.

Після кожної подорожі публікував принаймні одну ґрунтовну статтю про югославських русинів у українських журналах. На жаль, не всі вони доходили до нас. Але, на щастя, в той же час

ми здобули ще одного великого друга Др Миколу Мушинку з тодішньої Чехословаччини, який був і близький друг О. Мишанича. До нього доходили всі публікації, в яких Мишанич писав про нас. Бібліографія цих праць дуже потужна, опублікував її Др М. Мушинка¹. Тому ми тут більше уваги присвяtimo його працям, опублікованим у наших виданнях, а менше – у іноземних.

Як О. Мишанич згадав під час свого першого перебування між нами, за бачко-сримських русинів довідався зі статті «Подорож до Югославії» (17 лютого 1962 року) академіка Максима Рильського, опублікованої у книжці «Вечірні розмови». У цій статті М. Рильський, між іншим, пише:

«В Югославії живе досить велика група (понад 41 тисяча) українців «Русинів», як вони себе називають. Це – покоління давніх переселенців (XVIII-XIX століття) з України, переважно Західної. Говорять вони гостро відрізненим від нашої загальнолітературної мови діалектом, на який наліпилося досить слів з інших слов'янських говорів. Цим діалектом вони користуються в школі, пресі, пишуть і видають книги. Між цими книгами є і цікаві збірники народних пісень та перекладений на діалект «Тарас Бульба». Ось приклад тамтешнього діалекту, взятий із збірника «Пісні югославських русинів», що мені охоче подарував його редактор Др Вінко Жганець:

*«Виберай ше, сину, в щешліву годзину
На кождим ярочку добру годзиночку!
Виберай ше, сину, в щешліву годзину,
Же биш не потрацел ту свою дружину.»*

Надіюсь, що я ще у нашій газеті повернуся до розмови про цих людей, які з зацікавленням розпитуються про життя Радянської України, дуже цікавляться нашими книжками, нашими газетами, не все добре собі передбачають.»²

Наш відомий культурний діяч Володимир Нота у статті про смерть академіка М. Рильського³ згадує, що мав нагоду довший

¹ Опублікував її у перекладі на мову югославських русинів Микола Мушинка, академік НАНУ, у своїй статті «Україніст-карпатознавець Олекса Мишанич (1933–2004)» («Шветлосц», ч. 2/2004, С. 165–182).

² Повторний переклад із руської мови, якою статтю опубліковано у «Народному календарі на 1965 рік», 1964, С. 144.

³ Народни календар. – 1965. – С. 140.

час перебувати в товаристві М. Рильського під час останньої подорожі письменника до Югославії із делегацією радянських письменників. В. Нота згадує, що академік з великим зацікавленням і добрим науковим пізнанням говорив про нас, бачвано-сримських русинів, що на його робочому столі стояли й наші книжки віршів і «Грамматика» Костельника. Нота констатує, що Рильський з великою увагою вивчав і висловлював належне нашому народу в Югославії, що за 200 років проживання у новому оточенні зберіг свої особливості, що так гарно передує у культурному й економічному житті. Мав велике бажання, пише Нота, відвідати Руський Керестур, але відклав це на інший раз, і – не дожив.

Те, що не вдалось М. Рильському, продовжив Олекса Мишанич, під благословенням академіка. Мишанич тоді був на післядипломних студіях у Інституті літератури ім. Т. Шевченка АН УРСР, а після магістратури (1964) та докторантури аж до кінця свого життя там був професійно влаштований. Там він познайомився з академіком М. Рильським, але це знайомство довго не потривало, бо через два роки після повернення із Югославії М. Рильський помер.

У 1966-му році О. Мишанич уперше зустрівся з руськими культурними діячами з Югославії у Чехословаччині на XII Святі пісні й танцю у Свиднику. Були це автор цих рядків, тодішній головний і відповідадльний редактор тижневика «Руське слово» й директор газетно-видавничого підприємства «Руське слово» (Руський Керестур), Юрій Варга, тодішній головний редактор у Руській редакції Видавництва шкільних підручників Автономного краю Воеводина в Новому Саді, та Микола Кочіш, дорадник і мовознавець, тоді на посаді мовного редактора у згаданому видавництві. З того часу зв'язки з О. Мишаничем були постійні.

Вже у 1966 році О. Мишанич опублікував свою першу статтю про югославських русинів – «Гей, там, коло Дунаю»¹. У цій статті він українським читачам представив бачко-сримських русинів, які вже понад 200 років проживають у сербо-хорватському оточенні, свято зберігаючи первісну мову, культуру і традиції своїх предків. Як бачимо, її зміст майже ідентичний зі змістом цитованої статті М. Рильського. Це переконливо підтверджує, що Мишанич її наисав під впливом Рильського ще за його життя.

¹ Вітчизна. – 1966. – № 4. – С. 183-191.

Як влучно зауважив академік Др Микола Мушинка, до того часу ставлення до руської літератури в Югославії після Другої світової війни було різним. Українська літературна критика замовчувала її з двох причин. По-перше, через загострені відносини між Радянським Союзом і Югославією. По-друге, радянське мовознавство не визнавало літературну мову югославських русинів, вважаючи її «чудернацьким» діалектом, хоч самі бачко-сримські русини, згідно з традицією, цю мову вважали складовою частиною загальноукраїнської мови, а себе – частиною українського народу, називаючи себе давніми, вже забутими на Україні етнонімами «русини», «руснаці».

Після подорожі М. Рильського до Югославії та його статей в українській пресі та завдяки серії наукових праць О. Мишанича ставлення в Україні до літератури та мови югославських русинів почало змінюватися на краще.

У 1962-1971 роках і культурні кола югославських русинів докладають значних зусиль, щоб українська громадськість про нас чимбільше знала. Руський Керестур і видавництво «Руське слово» в той час відвідало більше радянських (переважно українських) письменників, культурних діячів, два рази виступали й учасники ансамблю Київської опери та балету ім. Шевченка. Ці відвідини сприяли більшому зацікавленню нами тодішніх дипломатичних представників посольства Радянського Союзу в Белграді, які також кілька разів відвідали Руський Керестур, його Дім культури та видавництво «Руське слово». При цій нагоді вони подарували значну кількість українських книг. Статті про нас з'являлися у газеті «Вечірній Київ», тижневику «Україна» та ін. Хоч і під пильним оком югославських органів безпеки, які не з симпатією дивились на ці зустрічі, наші контакти з українськими культурними діячами, а трохи пізніше й інституціями стали все частіші й плідніші. Велика заслуга в цьому належить якраз Олексі Мишаничу.

Же у 1966-му році О. Мишанич бере участь у науковій конференції в Ужгороді з доповіддю «Малий жанр прози в творчості сучасних українських письменників в Югославії», яку ілюструє прикладами із творів М. Ковача, Є. М. Кочіша, В. Костельника, Дю. Латяка та ін. Рівночасно він підготував і виставку книг югославських руських письменників, яка викликала велике зацікавлення серед учасників конференції.

У 1967 році О. Мишанич у журналі «Вітчизна» звертає увагу на найновішу поезію югославських русинів, ілюструючи її перекладом на загальноукраїнську літературну мову віршів М. Ковача, М. Віная, Я. Фейси, Дю. Папгаргая, Ю. Латяка, В. Мудрого, А. Прокопової, М. Колошняя, М. Скубана і О. Власова.

А у липні 1968 року О. Мишанич вперше загостив до бачко-сримських русинів. Перебував він переважно в Руському Керестурі, Коцурі й Вуковарі. Склалося так, що в той же час там перебував і відомий український поет Ростислав Братунь з дружиною Неонілою, львівською журналісткою, яка також писала про наше сучасне життя. Ця спільна зустріч з руськими культурними діячами надала О. Мишаничу новий поштовх до популяризації та подальшого вивчення побуту та культурного надбання русинів Югославії. Підтверджує це нова серія його статей та доповідей на різних наукових конференціях та симпозіумах. І вже тоді допомагав Миколі Кочішу із роботою над рукописом сербохорватсько-русько-українського підручного термінологічного словника з понад 14 тисячами ключових слів, завершеного у жовтні 1972 року.

Із листів до нашого культурного діяча Семена Сакача, юриста за професією, а в той час відповідального редактора Редакції програми руською мовою на радіо «Новий Сад» (рівночасно й секретаря Союзу русинів й українців Югославії), видно, що О. Мишанич протягом цілого часу, від 1966-го до 1972-го року, цікавився подіями у нас, зокрема, як посувалася справа відкриття лекторату руської мови на філософському факультеті Новосадського університету, схвалював амбіційний видавничий план «Руського слова» та ін.

Вдруге О. Мишанич відвідав Новий Сад 1977 року як офіційний гість Крайового інституту з питань видавництва шкільних підручників (Руської редакції). Тут він читав лекції учителям початкових і середніх шкіл і допоміг Миколі Кочішу завершити рукопис шкільного підручника з граматики. Після повернення в Україну Мишанич, між іншим, С. Сакачу 12 березня 1972 року пише:

«...Та, в результаті залишилось одне – цілий місяць я прожив між рідними, знайомими, добрими і розумними людьми, з якими я і в роботі, і у відпочинку знайшов спільну мову, і між якими почував себе більше ніж добре.»

А 30 грудня 1972 року, як дійшов до його рук видрукований словник, він С. Сакачу із захопленням пише:

«Я дуже радію, що Словник вийшов і не лише тому, що я йому присвятив кілька днів увагу, але тому, що це справді подія у культурному житті русинів (не пишу русинів-українців, бо, скільки знаю, цей термін зараз викинено із вживання), тільки у останніх номерах «Руського слова» не знаю чи він принесе цю користь, яку мав принести. Якщо будемо живі-здорові – побачимо.

Та, хоч би воно як там було, я безмірно радію кожній новій книжці «Русь. слова» як своїй рідній. Приємно бачити як ця невелика література піднімається на ноги, росте, міцніє, дає книжки, які заслуговують ширшу увагу й значення яких не обмежується тільки Вашими внутрішніми потребами. Такий це збірник «Традиційна культура», Словник і ще деякі...»

У значній мірі завдяки О. Мишаничу літературні твори наших письменників у 1976-му році вперше окремою книжкою перетнули кордон тодішньої Югославії. На нашу пропозицію за посередництва Міністерства по пресі України (особисто міністра М. Білогурова) видавництво «Карпати» в Ужгороді тоді випустило збірник оповідань наших авторів, підбір яких зробила редколегія у складі Миколи Кочіша (який під час підготовки несподівано помер), Юрія (Дюри) Латяка і Дюри Папгаргаї. До збірника увійшли оповідання Михайла Ковача, Євгенія М. Кочіша, Володимира Більні, Миколи М. Кочіша, Володимира Костельника, Штефана Гудака і Юрія Латяка. На українську літературну мову оповідання переклав закарпатський письменник і перекладач Семен Панько. Вступне слово до збірника і короткі біографічні довідки про авторів написав якраз наш великий друг Олекса Мишанич, тоді ще кандидат філологічних наук. Крім цього, він був безперервно в течії цілого процесу підготовки та друку збірника «Там, коло Дунаю», назва якого подібна до першої статті науковця про руснаків Югославії. Тому можемо сказати, що він став «кумом» нашого збірника!

На початку 1976-го року О. Мишанич знову приїхав до Нового Саду вже як гість «Руського слова» і привіз із собою перший відбиток збірника для авторизації. Був це час, коли перевагу мали «сили», в інтересах яких не було співробітництво з Україною, але розпочаті проекти треба було завершити. Відношення до О. Ми-

шанича було коректне, про що він у листі до С. Сакача 7 лютого 1976 р. підтверджує словами: «Кожне моє перебування у Вас – це світла сторінка в моєму житті й згадую його дуже часто...».

А як у видавництві «Карпати» збірник вийшов з друку, Мишанич 7 березня 1976 р. пише С. Сакачу:

«Книжка оповідань вже вийшла. Коли я дістав примірник, я відразу зателефонував М. Ковачу, і він Вам, напевно, про це казав. Та, хоч яка була довга і складна історія цього видання, все таки, на мою думку, воно представляє найвищий досяг цього малого регіонального письменства в цілій його піввіковій історії...»

...Вихід цієї книжки для мене справжнє свято, бо у якійсь мірі і я дав свою участь до її підготовки. Отже, хай їй буде щаслива дорога!»

Після 1976 року зв'язки руської громади у Сербії з Україною зведено до найменшої міри, найчастіше лише на переписку окремих осіб. У засобах масової інформації перестали друкувати статті, які б назву русин/руснак пов'язували з назвою українець, що певною мірою віддалило українські наукові кола від вивчення нашої історії. Довідуємось про це з листа Мишанича до С. Сакача від 24 грудня 1978 р:

«У Києві кінцем травня 1979. р. відбудеться велика міжнародна конференція на тему «Сучасні слов'янські культури і їх міжнародний контекст». Я б хотів написати реферат про літературу югославських русинів, але вагаюся чи не буде опору з боку «РС». Я маю свою думку у зв'язку з цією культурою, яка не згідна з такими, які поширює «РС». Хотів би з Вами порадитись. Тому й питаюся, чи не було деяких нових думок на Кочішовому симпозиумі. Такий реферат мав би резонанс, бо на конференції будуть брати участь славісти з багатьох країн світу...»

Коли контакт О.Мишанича з «Руським словом» став все складнішим, то з «Новою думкою» та її видавцем Союзом русинів-українців Хорватії став все тіснішим, оскільки клімат у Хорватії щодо цього питання був зовсім інакший. Редакцією «Нової думки», яка виходила у Вуковарі, керував друг Мишанича журналіст і письменник Володимир Костельник, на якого не поширювалася чинна політика у Воеводині.

У 4-му номері «Нової думки» 1973 року О. Мишанич опублікував статтю під назвою «Національна свідомість югославських

русинів ясно визначена». Щоб не відбити українського читача від нашої національної спільноти, О. Мишанич спочатку у своїх працях для її визначення вживав етнонім українець, а пізніше використовував її самоназву й називав їх русинами, руснаками, а їхню культуру – руською.

Згадана стаття є уривком із рецензії рукописних матеріалів о. Романа Мизя під назвою «Бібліографія рутеніка» від 20 лютого 1972 року. Тут О. Мишанич пояснює причину, чому у західній частині України й сусідніх країнах і надалі збережено національну назву русин, а головне, що народ з нею зв'язав свою культуру XIX століття. Коли йдеться про русинів Югославії, Мишанич пише: «Русини в Югославії також мають свої традиції. Від часу свого переселення русинів, національна свідомість була ясно визначена в цілому їхньому культурному житті. Орієнтування письменників до живої мови мало своєчасно прогресивний характер. Книжковий розвиток буде йти цим шляхом.

Незважаючи на досить значні результати у культурному і літературному житті югославських русинів, у процесі їхнього повного національного самоосвідомлювання ще існують деякі труднощі. Треба вірити, що югославські русини самі подолають труднощі, до чого веде їх ціле культурне й літературне життя.»¹ З того часу до 1991 року О. Мишанич у «Новій думці» опублікував 15 статей про історію культури Закарпаття, про літературу югославських русинів тощо.²

Стаття «Література бачвано-сримських русинів», опублікована у збірнику матеріалів IX З'їзду славистів у Києві 1983 року («Слов'янські літератури», Київ, 1985), а потім і в «Новій думці» у перекладі на хорватську мову³. Стаття «Літературна творчість югославських русинів» перед тим опублікована російською мовою⁴. Цією статтею-рефератом О. Мишанич перший раз літературу югославських русинів включив до загальнослов'янського контексту.

¹ Нова думка. – 1973. – № 4. – С. 117.

² Каталог «Нової думки». – Загреб, 1996.

³ Нова думка. – 1983. – № 38-39. – С. 20-26; 20-27.

⁴ Славянские культуры и мировой культурный процесс, Международная конференция ЮНЕСКО – Минск, 1985. – С. 376-379.

Контакти з «Руським словом» продовжено тільки у зв'язку з підготовкою збірки оповідань закарпатських авторів «Закарпатски приповедки» («Закарпатські оповідання»), яка вийшла у січні 1980 року. О. Мишанич вибрав твори і написав довідки про авторів. У цьому збірнику представлені письменники: Олександр Маркуш, Лука Дем'ян, Йосип Жупан, Федір Потушняк, Михайло Томчаній, Павло Цибульський, Юрій Керекеш, Петро Угляренко та Іван Чендей. А переклав на мову югославських русинів і написав вступне слово наш літературний велетень Михайло Ковач.

«Вихід цієї книжки для мене справжнє свято – і не лише тому, що я мав участь у її опублікованні, але в головному тому, що я високо оцінюю її значення в історії наших зв'язків, у процесі нашого подальшого зближування й глибшого розуміння,» – пише О. Мишанич у листі С. Сакачу від 4 травня 1980 року.

13-20 вересня 1987 року О. Мишанич знову перебуває в Югославії як учасник Міжнародної наукової конференції, присвяченої 200-річчю з дня народження Вука Караджича, яка відбулася в Белграді і Новому Саді. Він тоді не пропустив нагоду зустрітися зі своїми друзями і співробітниками. Під час трьохденного перебування в Н. Саді разом з його молодшим колегою Іваном Сабодашем О. Мишанич зустрівся і з редакторами «Руського слова», які його дуже тепло прийняли. Після від'їзду до Києва він С. Сакачу 4 жовтня 1987 року написав:

«Вражень з перебування між Вами маю настільки, що ще довго буду снити ті дні і вечори. Це мені надає охоту і силу на те, щоб продовжив цю роботу, яку я колись розпочав, щоб пером і словом підтримував і популяризував це культурне і літературне життя, яке у вас успішно розвивається.

По дорозі я Івану багато оповідав про моїх русинів, їхнє життя і звичаї. Жалію, що до того часу я ще не знайшов молоду людину, якій б міг передати свої знання, яку б міг спрямувати на глибше вивчення історії і культури югославських русинів. Але, не втрачаю надію.»

При кінці цього листа Мишанич висловлює вдячність за гостинність родинам М. Ковача, Ю. Варги, о. Р. Мизя, С. Надя, Ш. Гудака, Ю. Тамаша, М. Жироша, І. Терлюка та ін., з якими зустрівся.

Після політичних змін, які відбулися у Воєводині 1988 року, і в «Руському слові» поволи мінялося відношення до друзів в Україні. Подібно, як у «Новій думці», редакція журналу «Шветлосц» («Світло») відкрила рубрику «Інтерв'ю» зі знавцями і популяризаторами нашої літератури. Так автор цих рядків як член Видавничої ради отримав завдання через листа попросити О. Мишанича про інтерв'ю. Листом від 9 листопада 1988 року надіслав йому 8 запитань. На жаль, відповіді до редакції не дійшли...

Із листів О. Мишанич до С. Сакача довідуємось, що він написав статті про наших письменників до «Літературної енциклопедії», де згадав «добрим словом» і Тамаша, і Лятяка (10 грудня 1985). А до сьомого тому «Антології української поезії» подав 15 наших югославських руських авторів – від Костельника до Тамаша (три аркуші, 48 сторінок). У листі від 19 травня 1986 р. пише, що отримав фотографії авторів і що рукопис уже у видавництва. Підкреслює, що побоюється як це сприймуть «наші панове»... На жаль, ми не отримали інформацію, чи ці 15 авторів увійшли до згаданої антології.

У листі С. Сакачу з 22 червня 1989 р. Мишанич пише обширно, поетичним стилем, інспірований ювілейним 20-річчям знайомства і спілкування з нами. Значну частину листа присвятив науковим працям Др Янка Сабадоша (нашого відомого культурного діяча), високо оцінюючи їх, підкреслюючи потребу їх опублікування. Також пропонує розглянути можливість заснування Югославського комітету Міжнародної асоціації українців, а вже 12 лютого 1990 р надсилає статuti й постанови Міжнародної асоціації українців та Республіканської (української) асоціації українців, надіючись, що таку асоціацію буде встановлено і в СФР Югославії. Він також повідомляє С. Сакача, що Перший з'їзд МАУ відбудеться 27 серпня-3 вересня 1990 року у Києві, що буде запрошений Ю. Тамаш, і було б добре, якби приїхали і Я. Сабадош, Дю. Лятяк і С. Сакач. На жаль, на з'їзд не поїхав ніхто, бо ніхто не був спроможний забезпечити подорожні витрати.

Останній раз Олекса Мишанич перебував у Новому Саді в грудні 1997 року на науковій конференції, присвяченій 100-річчю від експедиції Володимира Гнатюка в наші краї, яку підготувала кафедра руської мови й літератури філософського факультету

Новосадського університету. Тут він зачитав реферат про Гнатюка як дослідника найдавніших пам'яток бачваноруської літератури (XVII-XIX). На його пропозицію відбулася й нарада потенційних авторів «Енциклопедії української діаспори (середньоєвропейський том)», у якій був головним упорядником. На цій нараді він дуже наполягав, щоб роботу було прискорено. На жаль, йому не вдалося цей том докінчити.

Як пише словацький українець, закордонний член НАНУ Микола Мушинка, Мишанич з поміж руських письменників Югославії найбільше уваги присвятив Володимиру Костельнику та Михайлу Ковачу, а до згаданої «Української літературної енциклопедії» подав статті майже про всіх значних письменників Бачки і Сриму. Мушинка пише, що Мишанич від руських науковців Югославії на перше місце поклав Др Юліана Тамаша, але не меншу увагу присвятив і науковим працям Євгенії Барич, Юрія Варги, Володимира Гаряньського, Мирона Жироша, Стевана Константиновича, Юрія Латяка, Звонимира Нярادی, Меланії Павловичової, Юрія Папгаргая, Михала Рамача, Янка Рамача, Миколи М. Цапа, Миколи Шанти та багатьох інших. З багатьма із них він мав і особисті контакти аж допоки хвороба це йому дозволяла.

На жаль, не здійснилося його велике бажання, щоб своє знання про бачко-сримських русинів передав молодшому науковцю, який би продовжив займатися вивченням нашої історії, літератури й культури. Щоправда, сьогодні в Україні набагато більше знають про нас, бо там студіювали наші студенти, і більше українських науковців цікавляться нашою культурою й побутом. Але все таки ніхто так детально не пізнав нашу історію, традиційну культуру і літературу, як її знав академік Олекса Мишанич. Тому порожнечу, яка настала з його відходом у вічність, важко буде заповнити.

Академік Олекса Мишанич залишився у тривалій пам'яті руських наукових кіл, а можна сказати – і ширше – у пам'яті всіх осіб, з якими він у нас зустрічався, як скромна людина, дружелюбний, готовий допомогти, пожартувати, але й повчити. Крім того, він ще за життя здобув належне місце в історії літератури русинів у теперішній Республіці Сербія.

Іван Мегела

ДОЛЕНОСНІ МОМЕНТИ

Поминуло вже стільки літ, а мені ніяк не віриться, що Олекси Васильовича немає з нами. Звісно, життя продовжується, з'являються нові цікаві праці, в літературознавство приходять нові молоді талановиті люди і все ж спогади про минуле викликають щем в душі і породжують асоціації, що наводять на ширші розмисли про долю нашої наукової інтелігенції.

Хто знає, як могло скластися моє життя після закінчення факультету іноземних мов Ужгородського університету, якби не доленосна зустріч з моїм земляком, а тоді вже відомим літературознавцем з Інституту літератури ім. Тараса Шевченка АН УРСР Олексою Васильовичем Мишаничем. Я закінчив Ужгородський університет з відзнакою у 1969 році, на останніх курсах був ленінським стипендіатом, очолював студентське профбюро, при державному розподілі отримав місце на кафедрі німецької філології. І несподівано, через два тижні після випуску, з'ясувалося, що годин для ставки на кафедрі для мене не вистачає і мені запропонували викладання на умовах погодинної оплати. Мене така ситуація глибоко образила, оскільки погодинна оплата – це щось нестабільне, а, можливо, й тимчасове, і після певного періоду депресії, я став шукати інші варіанти для вирішення проблеми як жити далі. Оскільки вже в університеті я займався науковою роботою, був головою студентського наукового товариства, то мені дуже хотілося продовжити навчання в аспірантурі. Але де? Такої форми навчання на факультеті іноземних мов Ужгородського університету не було і я став орієнтуватися на Київ, зокрема, на Інститут літератури, де в той час працював кумир молодих літературознавців Д. В. Затонський (тоді ще канд. філол. наук). Я мріяв написати дисертацію про творчість Е.-М.Ре-

марка і приїздив до Києва на консультацію до Д. В. Затонського з цього питання. Але місць в аспірантурі Інституту літератури зі зарубіжної (німецької) літератури у той рік не було та й для вступу потрібен був трудовий стаж, якого в мене ще не було, оскільки я вступив до університету одразу після закінчення середньої школи. Як виняток, дозволялося подавати документи, маючи мінімальний стаж роботи (три місяці) після закінчення вузу. Тоді в той доленосний час і «віднайшов» мене Олекса Васильович, який за дорученням дирекції Інституту літератури шукав здібних випускників провінційних вузів для продовження навчання в аспірантурі у Відділі слов'янських літератур. Я знаю чеську мову, саме тоді я активно працював гідом-перекладачем у молодіжній туристичній агенції «Супутник» і мені дозволили скласти вступний іспит з чеської літератури, хоча конкурс був оголошений на сербську. Тоді сербська мова ще не викладалася у вузах республіки, а в галузі чеської літератури в Інституті працювали два кандидати наук (В. І. Шевчук та І. Ю. Журавська), отож мене могла чекати тільки балканістика, зокрема, сербська література, оскільки Інститут літератури вже мав на той час двох фахівців з літератур СФРЮ (словенської – А. Горецький та чорногорської – В. Дроб'язко). Не знаю, яке враження справив я тоді на Олексю Васильовича, але він повірив у мої здібності і всіляко сприяв тому, щоб я вступив до аспірантури у престижному Інституті літератури АН. Зробив він це, можливо, як краєнин, але, вочевидь, насамперед, як далекоглядна людина і просто як порадник молоді. Я знаю, що допомагав він не лише мені.

Я досі зберігаю вступний реферат до аспірантури з аналізом роману Карла Чапека «Війна із саламандрами», який високо оцінили В. І. Шевчук та Б. М. Мінчин. Я сам дивуюся, як я міг тоді так вдатно написати такий текст, перебуваючи у часовому цейтноті. До вступних іспитів я працював нічним сторожем у навчально-вчислювальному центрі Ужгородського державного університету, штудіюючи вночі історію чеської літератури.

Коли іспити було складено, прийомна комісія на чолі з акад. М. З. Шамотою ухвалила рішення про зарахування мене до аспірантури для дослідження угорської літератури. Так склалося, що саме цій літературі я присвятив 22 роки наукової праці в акаде-

мічному Інституті літератури. Найбільше моє досягнення у цьому плані – захист докторської дисертації у Будапештському університеті (після трьох років узгодження процедури захисту з Москвою, Києвом і Будапештом). І в тому, що я став гунгаристом теж значну роль відіграв Олекса Васильович. Це він переконав мене взятися за дослідження угорської літератури, саме він сприяв мені як вчений секретар Інституту у підготовці докторської дисертації через стажування в Інституті славістики та балканістики у Москві, адже сам він був тісно пов'язаний з культурою СФРЮ, мав тісні зв'язки з Воєводиною і реалістично оцінював шанси «пробитися» саме в цій літературі. Тодішня Югославія була для нас чимось майже недорсяжним.

Олекса Васильович користувався великим заслуженим авторитетом серед науковців не лише нашої країни, а й зарубіжних країн, насамперед, тих, де є українська діаспора. Я бував разом з ним на різних наукових форумах (Пряшів, Белград, Софія) і можу стверджувати це з повним правом. Будучи відомим серйозним літературознавцем-україністом, він розкрився і як талановитий організатор науки. Недаремно Олекса Васильович працював вченим секретарем, а згодом заступником директора Інституту літератури, а в останній період свого життя – секретарем-академіком Відділення мови, літератури та фольклору НАН України.

Його рекомендація відіграла суттєву роль і в тому, що я чотири семестри мав змогу працювати гостьовим викладачем Віденського університету. Після надуманого конфлікту в Інституті театального мистецтва імені І.Карпенка-Карого, де я пропрацював п'ять років на посаді завідувача кафедри філології, звідки їздив на захист докторської дисертації до Будапешту, я не міг погодитися з формальним підходом до виконання норм виробничої дисципліни та оголошення мені догани (я поїхав за кордон на 10 днів і не встиг підписати заяву у керівництві Інституту (їхати потрібно було терміново, а ректор був у відрядженні, перший проректор на нараді у мера міста, другий проректор дав усний дозвіл, але потім відмовився це визнати, хоча я потурбувався про заміну і лекційні заняття не зривалися). Отож я опинився без роботи. І на цей раз кризову ситуацію допоміг владнати Олекса Васильович: він запропонував мені очолити науковий відділ міжнародної школи

україністів при НАН України, а потім, коли австрійська сторона стала шукати викладача для центру україністики у Віденському університеті з обов'язковим ґрунтовним знанням німецької мови, Олекса Васильович порекомендував на цю посаду саме мене.

Спочатку йшлося про місяць-два і невелике навантаження, а потім це стало контрактом на чотири семестри. Я тягнув на собі п'ять курсів, робота була сказано напружена (доводилося готувати повні тексти лекцій німецькою мовою), але дуже корисна з точки зору набуття досвіду викладання у зарубіжному вузі та засвоєння нової методики викладання. До того ж це була дуже відповідальна місія – відновити викладання українознавчих дисциплін після великої перерви (започаткував курси україністики славетний Іван Франко, зати́м у 60-і роки була короткочасна спроба відновити курси в рамках русистики, а тоді, коли Україна стала незалежною державою, коли значно зріс інтрес до її культури – нова ініціатива виявилася саме на часі). Я дуже пишаюся своєю працею у Відні і, як мені здається, зумів підготувати ґрунт для подальшого розвитку україністики у цьому славетному університеті, важливому зарубіжному осередку вивчення нашої культури.

Завершуючи свої спогади, додам кілька чисто суб'єктивних штрихів до загального обличчя цієї великої, близької мені людини. Олекса Васильович Мишанич відіграв у моєму житті роль мудрого наставника, поради́ника, навчителя, зрештою, надійного крайнина, який багато в чому допоміг мені прижитися в Києві, увів мене до наукового товариства, допоміг «вибитися» в люди.

Олекса Васильович залишиється для мене назавжди взірцем порядності, сумлінності, працьовитості, людської гідності. Це була красива, шляхетна, ерудована, доброзичлива людина, з естетичним смаком (він завжди одягався елегантно і вишукано). Нині, сам досягнувши певних вершин, я пишаюся тим, що серед моїх наставників була така чудова людина. Гадаю, що не погрішу проти істини, якщо назву О. В. Мишанича істинним українським інтеліґеном, який дуже любив життя, любив Україну, мужньо витримував ідеологічні утиски і всілякі нагінки, але ніколи не скиглив, бо твердо вірив у непоборність українського духу.

Ярослав Мишанич

«БАТЬКО ПРАЦЮВАВ ЯК ПРОКЛЯТИЙ»¹

Ми зустрілися з Ярославом Мишаничем там, де вперше побачилися з його батьком – в Інституті української літератури Академії наук України в Києві. Академік Олекса Мишанич був відомим дослідником української давньої літератури, лауреатом Шевченківської премії. Для культури Закарпаття ця постать першорядна, адже чимало його праць присвячено рідному краю. Його син, кандидат філологічних наук, пішов батьківським слідом, і нині є науковим співробітником відділу давньої української літератури. Ми говорили про відомого закарпатського вченого, доктора філологічних наук, якому 1 квітня виповнилося б 85 років.

– *Пане Ярославе, для початку розкажіть трошки про себе.*

– Народився я 1973 року в Києві. Прожив тут 12 років, а після Чорнобильської аварії у 1986 році переїхав на Закарпаття. Школу закінчував у Виноградіві. Там жила моя бабця. Так що я відчуваю себе і закарпатцем. Далі вступив на філологічний факультет Київського національного університету. Після університету вчився в аспірантурі і паралельно працював на різних роботах. Захищав кандидатську дисертацію з «Історії русів». З 2004 року працюю в Інституті української літератури Академії наук України.

У коло моїх обов'язків входить дослідження давньої літератури, зокрема, українського літописання як давньоруського, так і козацького. Крім того, я взявся ще за архівну справу. Це пов'язано з батьковими паперами. Там дуже великий об'єм роботи. Одного листування, мабуть, до 10 тисяч одиниць буде.

¹ Мишанич Ярослав: «Батько працював як проклятий»: [розмова / вів О. Гаврош] // Неділя. – 2018. – 6-12 квіт. – С. 7.

– Ого!

– На жаль, його листів майже не залишилось. Він не зберігав копій.

– Так що ці тисячі листів писані лише до нього?

– Так, і це дуже велике коло авторів.

– А що з його працями?

– Тато дуже старанно документував свою роботу, і фактично всі закінчені наукові праці, включно з рецензіями, відгуками, замітками, опубліковані і потім увійшли в чотиритомник. Є багато ще дрібніших речей, які туди не потрапили, але я ще не визначився, чи вони того варті.

– Отже, ви професійно займаєтеся спадщиною батька?

– Коли маю час.

– А хтось ще досліджує його творчість?

– Так, одна аспірантка пише дисертацію про Олексу Мишанича як науковця. Вона вже працювала з нашим архівом.

– А чому ви вирішили упорядкувати спадщину батька?

– Ну, а хто ще цим має зайнятися? Вона може так пролежати сто років і ніхто не добереться до неї. Тому я взявся за впорядкування епістолярної спадщини.

– Хочете видати листування?

– Видати варто все, бо це унікальна фіксація часу і людей, були б фінанси.

– Які у вас були стосунки з батьком?

– На наші взаємини наклалися родинні обставини. Я народився, коли татові було 40 років. 12 років прожили разом, а потім батьки роз'їхалися. Хоч ми жили в Києві, бачилися раз на тиждень. Я приїжджав до нього на вихідні. До останніх його днів ми спілкувалися.

– Якою він був людиною?

– Він мав непростий характер. До мене не було якихось особливих вимог, бо я був сином. Вони з'явилися згодом, коли я почав навчатися в університеті. Він був заглиблений у книжки. Нічого, крім них, для нього не існувало. Вся квартира була закладена літературою. Я коли вивозив бібліотеку до себе додому, то нарахував до ста полиць. Навіть меблів не було. Він жив в однокімнатній квартирі, дуже невдалій. Звичайний панельний дім на Оболоні.

Взимку там стояв собачий холод. Я пам'ятаю, батько попросив мене з товаришем, щоб ми утеплюли стіну ззовні. Ми її обшили пінопластом, але якщо батареї холодні, то це нічого не дає. Він рятнувся електричним обігрівачем.

З меблів у нього були ліжко, стіл і книжкові полиці. У коридорі в такій собі радянській шафі-купе книжки стояли в три ряди. У шафах для речей у нього зберігалася література.

Батько був людиною тих часів, коли книги були валютою. І він їх збирав усе життя. У 1990-х роках, коли відмінили цензуру, а потім з'явився інтернет, воно вже не мало сенсу. Сусідня станція метро – Петрівка, де великий книжковий ринок. Він щосуботи їздив туди і приносив торби книжок, гатив за них скажені гроші. Потім я бачив, що воно просто лежало купами у кімнаті.

– А що сталося з бібліотекою?

– Третину я відібрав для себе, частину віддав до нас в Інститут та в парламентську бібліотеку. Деяко продалося.

– Я знаю, що він збирав усі видання про Закарпаття...

– Так, ця бібліотека перебуває у Барвінку, в селі, де проживала його батьки, а згодом брат Федір. Я до неї не торкався. Попросив двоюрідного брата Андрія, щоби за нею приглядав.

– У чому його унікальність як вченого?

– Він був своєрідним містком між різними світами, поколіннями, країнами. Тато застав ще стару генерацію вчених, народжених у XIX столітті, і перейняв у них манеру роботи – скрупульозної, старанної, коли все від руки писали. Я коли розбирав його архів, то дивувався, як він дбайливо зберігав свої папери. Все в окремих папочках, складено, посортовано. Я вже не такий.

Хоча він був специфічною людиною, що накладалося і в родинному спілкуванні. Сусіди вважали його жорстким.

– А в чому це проявлялося?

– Він був радше наполегливим, ніж впертим. Якщо поставив перед собою мету, то її досягав. Я бачив, як він знаходив гроші на різні видання, як спілкувався з діаспорою після здобуття незалежності України. Скільки він коштів звідти перевів, щоб видати важливі тут книжки! Він товаришував з Омеляном Пріцаком, який написав «Походження Русі». Величезні фоліанти батько правив від руки, відправляв в Америку, чекав три місяці, поки Пріцак

йому назад пришло. Коректура перша, друга, третя... Це каторжна праця!

– *Тобто батько займався великою редакторською роботою?*

– Так, він це вмів робити, і очевидно, любив робити. Потрібно мати колосальну посидючість, щоб за столом сидіти як проклятий. Я, коли малий був, пам'ятаю, прокидаюся, а через скляні двері видно, що в батьковому кабінеті горить світло. І в нього починало світитися з пів шостої ранку. Він кілька годин працював, а потім ми разом снідали. Я йшов до школи, а він – в інститут.

– *А крім роботи, що його ще цікавило? Були в нього якісь захоплення?*

– Він любив музику, зібрав величезну колекцію платівок. Мав старий програвач «Акорд» з довгою голкою. На жаль, він їх так запиляв, що їх слухати вже неможливо. Я купив собі «Вегу» з алмазною голкою, то батькові платівки на ній просто неможливо слухати – все скрипить. Я батькові платівки колекціонерам розпродав.

– *А крім музики?*

– Трошки збирав марки. Залишився в мене його альбом зі старими чехословацькими марками 1930-х років.

– *Він достатньо спортивно виглядав...*

– Коли він переїхав до Києва, то активно займався з друзями греблею. Мали базу на Трухановому острові, і на ній було три човни. В мене збереглося кілька фотографій, де вони веслюють на човнах у 1961 році на фоні Києва. В останні роки полюблив прогулюватися. На вихідні ми з ним кола намотували: практично всю Оболонь обійшли пішки, розмовляючи про всяку всячину.

– *Я чув, що він мав цукровий діабет, йому ампутували палець на нозі...*

– Він заробив діабет другого типу, коли працював у ВАКУ – Вищій атестаційній комісії із захисту дисертацій. На нервовому ґрунті розвинулася хвороба. Він почав там працювати у 1994-1995 роках, а через рік уже мав болячку. А оскільки жив один, то ще й погано харчувався. Що самотньому чоловікові треба? Накрає хліба, сала, цибулі... Хоча вмів готувати досить непогано. Його квасолу з капустою я пам'ятаю досі.

– *Він відносно рано помер – у сімдесят років.*

– На жаль, заробив собі ще й рак шкіри. Дуже любив засмагати на сонці. А будинок його стояв на краю озера: дві хвилини і ти вже

на пляжі. У квітні коли народ ще блідий, він уже ходив засмаглий. Як тільки температура підіймалася до двадцяти градусів, він брав рушник, книжку і йшов на пляж. Пригадую, приходжу до нього в неділю, а його вдома нема. Ясно: він на пляжі. От і дозасмагався.

При чому довго йому не могли поставили правильний діагноз. Він фактично згорів за місяць. Почалися втрати пам'яті. Думали, через діабет, а виявилось, що метастази вже пішли в мозок.

– Наскільки батько реалізувався як науковець?

– Мені важко сказати, бо він займався різними напрямками. То цікавився югославськими руснаками, потім видавничими проектами, далі – упорядкуванням 50-томника Івана Франка, згодом – дослідження з історії літератури. На початку 1980-х він був вченим секретарем інституту, далі – заввідділом давньої літератури. Згодом захопився дослідженнями діаспорних діячів. Чимало уваги приділяв політичному русинству, якому постійно опонував, доводячи, який це небезпечний рух для України.

– А про що ви з ним говорили?

– Під час навчання у мене виникали питання з літератури, фольклору. Коли внук з'явився у 2000-м році, названий на честь діда Олексієм, то вже батька цікавив тільки він. Приходив в гості, бавився з онуком. На жаль, малому було лише три роки, коли дід помер 1 січня 2004 року. Того самого дня в мене народилася донька. Новий рік, жінка в пологовому будинку, а я займаюся похоронами...

– Як ви вважаєте, чи належно поцінований академік Мишанич?

– Важко сказати. В наукових колах він досить відомий. Його праці видані. Залишається невідомим листування. Я просив Андрія: «Пошукай татові листи, може, вони у вас є». Бо півсотні листів від стрія Федора з 1967 по 1977 роки я знайшов. Батько тоді вступив до аспірантури, переїхав до Києва. Як помер старий Мишанич, то Федір чомусь перестав писати. А так десять років він розповідав старшому братові, що робиться вдома.

– Ви про маму нічого не розказали.

– Мама, Катерина Андрашко, працювала в Київському університеті викладачем французької мови. Вона із Олешника Виноградівського району. Далі її родина переїхала у Виноградів, де звела хату. Там жила моя бабка до смерті у 2016 року. Мама була

молодша за батька на 14 років. Вона вчилася в аспірантурі в Києві і їй запропонували місце на кафедрі. Пропрацювала 15 років і отримала інвалідність, бо не витримала такого напруженого темпу. Тоді ще існували студенти-вечірники. Вона йшла до університету зранку, а потім ще й підвечір аж до 23-ї. І на відпочинок лишалося 4-5 годин вночі. Тих вечірників на початку 90-х скасували...

Я пам'ятаю, як мама брала мене з собою. Той університетський жовтий корпус я вже в чотири роки знав напам'ять. З першого до четвертого поверху все облазив. Як прийшов потім туди вчитися, то наче до себе додому потрапив. Нині мама живе поруч з нами, в сусідньому будинку. Старшого сина Олексу переселив до неї, бо він уже студент медичного університету. Допомогає бабці.

- Знаю, що ваша дружина, Яна Дубинянська - відома письменниця.

- Так, Яна - кримчанка. Батьки її живуть у Сімферополі. Ми познайомилися з нею на семінарі творчої молоді в Ірпені. Мене друзі покликали: «Хочеш подивитися на письменників?» Сіли на електричку, поїхали. Там Кокотюха виступав, Пантюк...Цікаво було. Там і познайомилися з Яною.

У нас троє дітей. Яна закінчила художнє училище та факультет журналістики. Авторка понад двадцяти книжок. До 2009 року працювала журналісткою в «Дзеркалі тижня». Зараз пише сценарії фільмів. Жити якось треба...

- І як уживаються двоє творчих людей?

- Буває і складно. (Усміхається - авт.)

- А троє дітей - не забагато, як на наші часи?

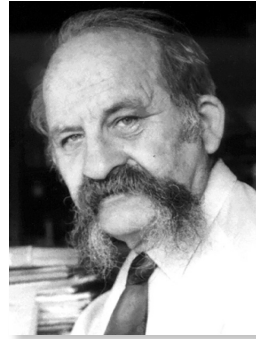
- Та ні, нормально. Та й вони вже великі: Олексі - 17, Мілені - 14, а Еліні - 7.

Розмовляв Олександр Гаврош

Микола Мушинка

МОЇ ВЗАЄМИНИ З ПОБРАТИМОМ ОЛЕКСОЮ МИШАНИЧЕМ

Заочно я знав Олексу Мишанича з початку 60-х років ХХ століття з його статей про Закарпаття (включаючи Пряшівщину), публікованих на сторінках «Української радянської енциклопедії» (1960-1965) та журналів «Вітчизна» (1961, 1965), «Дукля» (1962, 1963) і «Народна творчість та етнографія» (1963, 1964). Усі ці видання надходили до бібліотеки кафедри української мови та літератури Університету ім. П. Й. Шафарика у Пряшеві, де я працював молодшим науковим працівником від 1960 року.

Особисто ми познайомились восени 1964 року, коли мене було направлено у трьохрічне аспірантське стажування в Інститут мистецтвознавства, фольклору та етнографії ім. М. Рильського АН УРСР, який знаходився у тому ж будинку, де і його Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка. Уже під час першої зустрічі 20 жовтня 1964 року він подарував мені відбиток своєї рецензії на «Балади Закарпаття» Петра Лінтура з присвятою. Ця праця стала початком «мишаничіани» у моїй приватній бібліотеці. З того часу ми з ним обмінювалися своїми працями регулярно.

О. Мишанич познайомив мене з іншими київськими закарпатцями – художником Михайлом Романишином, мовознавцем Василем Німчуком, лікарем Володимиром Андрашком; але також із своїми колегами по роботі Іваном Світличним, Іваном Дзюбою, Євгеном Сверстюком та іншими, які ввели мене в дисидентський рух. Сам він держався осторонь цього руху, хоч внутрішньо симпатизував йому.

На жаль, наша дружба тривала недовго, бо в грудні 1965 року моє стажування закінчилося видворенням з Радянського Союзу. Причина – перевіз «самвидаву» із України у Чехословаччину.

На хвилях «Празької весни» я 1967 року захистив кандидатську дисертацію в Карловому університеті в Празі та після окупації Чехословаччини військами Варшавського договору в серпні 1968 року органи влади мені пригадали давні «гріхи» і на два десятиліття заборонили виконувати будь-яку педагогічну, наукову, публіцистичну та редакторську роботу. Працюючи колгоспним пастухом (1972-1977) та кочегаром (1976-1990), я припинив і взаємини з Олексою Мишаничем, щоб не наражати його на неприємності.

Не маючи змоги публікуватися в Україні та в українській пресі Словаччини, я прорецензував деякі праці О. Мишанича у пресі тодішньої Югославії¹, Польщі².

Та негайно після падіння тоталітарних режимів у Радянському Союзі і його сателітних країнах, наші взаємини відновилися. Вже влітку 1990 р. ми разом з ним брали участь у славістичному конгресі у великобританському Гарогейті, на якому вперше було порушено питання «політичного русинізму». У спеціальній секції, присвяченій цій темі, погляди доповідачів розділилися на дві групи: П. Магочі, Л. Медеші та О. Дуць твердили, що русини є четвертим східнослов'янським народом; О. Мишанич та я – що вони є етнографічною групою українського народу. Гарогейтські доповіді ми в короткому часі повторили на «пересувних семінарах» в Ужгороді, Пряшеві, Кракові, Ніредьгазі та Новому Саді. Ці семінари, на які ми їздили спільно машиною, а в готелях ми з Олексою завжди перебували удвох, нас зблизили не лише ідейно, але й особисто.

О. Мишанич як віце-президент Міжнародної асоціації українців був головним організатором усіх Міжнародних конгресів українців. А в них активну участь брав і я як голова Асоціації українців Словаччини та член головного комітету МАУ. Зустрічались ми з ним і на карпатознавчих конференціях в Ужгороді та Пряшеві, і на симпозіумах, конференціях та наукових семінарах у Києві, Харкові, Одесі, Львові, в італійській Венеції, Братиславі, Празі, Варшаві, Новому Саді та інших містах. У Пряшеві він по-

---

¹ Мушинка М. Перша радянська монографія дорадянської закарпатської літератури. (О. Мишанич: На Верховині, Ужгород, 1984) // Нова Думка. Вуковар. – 1985. – № 49. – С. 43.

² Мушинка М. Київська антологія творів українських письменників Чехо-Словаччини. (О. Мишанич: Карпатська замана) // Наше слово. – Варшава, 1990. – № 24. – С. 4.

бував кілька разів, здебільшого на моє запрошення. Кілька разів я був його гостем у Києві.

Олекса Васильович був офіційним опонентом моєї докторської дисертації, яку я захистив перед спеціалізованою вченою радою Інституту мистецтвознавства, фольклору та етнографії НАНУ в Києві 1992 р.³ За його пропозицією мене в 1997 році було обрано іноземним членом НАН України. Ювілейною статтею я привітав його із 65-літтям.⁴

Разом з проф. Василем Маркусем з Чикаго ми розробили детальний план окремого тому «Енциклопедії української діаспори», який мав охоплювати історію і культуру українців центральної та південної Європи: Чехії, Словаччини, Польщі, Румунії, Угорщини, Болгарії, Греції та Югославії. Олекса взяв на себе загальну редакцію, тому я – Чехію та Словаччину. На жаль, нестача фондів перешкодила реалізації проекту.

Листувались ми з ним не так вже часто. Частіше розмовляли по телефону. Я вже міг вільно (під своїм іменем) публікувати рецензії на праці О. Мишанича і в українській пресі Словаччини⁵.

Про смерть Олекси мене 3 січня 2004 року телефоном повідомив його колишній аспірант Євген Пшеничний із Дрогобича. Того ж дня я здав некролог про свого друга й побратима до г. «Нове життя»⁶, а електронною поштою повідомив про його смерть редакцію

³ Мишанич О. Відзив офіційного опонента про дисертацію Миколи Мушинки «Фольклорист Володимир Гнатюк і його місце в українській науці та культурі», подану на здобуття вченого ступеня доктора філологічних наук у формі наукової доповіді // Дукля. – 1992. – № 4. – С. 19-24.

⁴ Мушинка М. Олексі Мишаничу – 65. Найвизначніший карпатознавець в Україні // Нове життя. Пряшів, 1998. – № 11-12. – С. 5.

⁵ Мушинка М. Книжка про карпаторусинство (О. Мишанич: Карпаторусинство... Ужгород, 1992) // Дружно вперед. – 1993. – № 5. – С. 17-18; Його ж. Повернення «заборонених» письменників. – О. Мишанич: Повернення. – Київ, 1993) // Дукля. – 1993. – № 6. – С. 73-74. [Крип. -ка]; Його ж. Публікація про політичне русинство (О. Мишанич і кол.: Карпаторусинство – Київ, 1994) // Дукля. – 1994. – № 6. – С. 78-80; Його ж. Книжка, яку не можна читати без хвилювання (О. Мишанич: Митрополит Йосип Сліпий перед «судом» КГБ. – Київ, 1993) // Дукля. – 1994. – № 1. – С. 69-72. [Крип. -ка]; передрук: Паріярахат. – Львів, 1993. – № 11. – С. 13-14; Його ж. Посмертне видання робіт Олекси Мишанича. (Мишанич О. З минулих літ. Літературні статті і дослідження різних років. – Київ, 2004. – 390 с.) // Дукля. – 2004. – № 4. – С. 66.

⁶ Мушинка М. Бабота Л. Олекса Мишанич // Нове життя. – 2004. – № 1-2. – С. 3.

г. «Руске слово» у Новому Саді.¹ Вранці наступного дня я сів на поїзд і прибув до Києва безпосередньо перед похороном. З великим жалем і тугою в серці я сказав прощальне слово над його труною в Інституті суспільних наук НАНУ і кинув грудку землі у його могилу на Байковому цвинтарі. Після повернення додому я опублікував про О. Мишанича розвідку в «Дуклі».² Її було передруковано в американському журналі «Верховина».³ Про його взаємини з русинами колишньої Югославії я опублікував статтю в новосадській «Шветлосці».⁴ Пам'яті О. Мишанича я присвятив окремий збірник⁵, який крім моєї розвідки про нього та його передсмертних відповідей на мої запитання містить дванадцять інтерв'ю з його друзями та знайомими.

В Україні подібний збірник (з моєю співучастю) було видано до 70-річчя О. Мишанича⁶. Окремою студією я відзначив 70-ліття О. Мишанича і в руській пресі Сербії⁷ та українській пресі Словаччини⁸.

Олекса Мишанич був моїм кращим другом, справжнім побратимом. Його відхід у вічність на 71 році життя був великою втраченою не лише для карпатознавства, але й для українського літературознавства та славістики.

---

¹ Латак Д. У Києве умар академік д-р Олекса Мишанич // Руске слово. – Нови Сад, 2004. – Ч. 1-2. – С. 11.

² Мушинка М. Олекса Мишанич – карпатознавець за професією і покликанням // Дукля. – 2004. – № 1. – С. 33-40.

³ Верховина. – Вікторія (США), 2004. – Ч. 29. – С. 48-53.

⁴ Мушинка М. Україніст-карпатознавець Олекса Мишанич (1933-2004) // Шветлосц. – 2004. – Ч. 2. – С. 165-182.

⁵ Мушинка М. Розмови з однодумцями. Присвячено світлій пам'яті проф. Олекси Мишанича, д-ра філол. наук (1933-2004). – Пряшів, 2004. – 158 с.

⁶ Верховина. Збірник наукових праць на пошану професора Олекси Мишанича з нагоди його 70-річчя; упорядник Євген Пшеничний. Голова редакційної комісії Микола Жулинський. – Дрогобич, 2003. – 368 с.

⁷ Мушинка М. Києвски вигледовач литератури югославянских руснаох. (З нагоди 70-рочниці од народзєня Олекси Мишанича) // Шветлосц. – Нови Сад, 2003. – № 2. – С. 255-261.

⁸ Мушинка М. Олекса Мишанич – карпатознавець за професією і покликанням // Дукля, 2004. – №1. – С. 33-40.

Ярослав Орос

МІЙ ОЛЕКСА МИШАНИЧ

Нечасто у Києві зустрінеш закарпатця без пиhi та з почуттям національної гідності. Зазвичай мої країни з крайнками в столиці зустрічаються, принаймні мені, з надутими мильними щоками та вихолощеним почуттям родового куприка. Гляди, чомусь ураз вписуються вчорашні вуйки з тетками в колективний образ київського махрового жлоба. Наразі нічого не вдієш, нині, що закарпатець у Києві, що донбасівець, один продукт пострадянської епохи...

Та десь чверть віку тому мені випало познайомитися з особливим уродженцем рідного краю. Ставним, елегантним і, що прикметно, культурним у спілкуванні верховинцем – Олексою Мишаничем. Ех, справді про таких кажуть: народжуються раз на сто років. І я знав його! Щоразу при зустрічі або телефоном на моє: «Як ся маєте?» – Олекса Васильович з нотками іронії відповідав: «Помалу тручаю біду вперед». І зав'язувалася межи нами щира й по суті розмова. Не пригадую, щоб він коли-небудь вдавався до пустопорожніх теревень.

Наприкінці вісімдесятих років у приміщенні готелю «Братислава» зібралися були закарпатці, які мешкають у столиці, щоб офіційно відтак зареєструвати земляцтво, й на мою пропозицію іменувати його, земляцтво, – «Файні люди», обрали керівництво під орудою Миколи Бідзілі, куди ввійшов й О. Мишанич. Олекса Васильович узяв на себе керунок з гуманітарних питань. Тепер од тих «файних людей» залишилося мало, та кожен з них добрим і теплим словом згадує пана Мишанича. Позаяк Олекса Васильович під час «закарпатських» зустрічей у Києві передавав нам свої знання й таки ставрався мохом оброслих стовідсоткових совків просвітити...

Коли розперезалося на Закарпатті «політичне русинство», запросив мене до себе О. Мишанич в Інститут літератури, де тоді

працював керівником відділу давньої і класичної української літератури, й виклав своє бачення того, що коїться в краї спецслужбами чужоземних держав і доморослими холуями. На те й кажу йому: «Так чому ж нас тут тільки двоє... Гукайте сюди й Василя Німчука з Інституту мовознавства, світило ж, наше, закарпатське, нехай і він висловить свою думку: що і як нам робити...» Пан Олекса зателефонував В. Німчуку (Інститут мовознавства розміщений у тій же будівлі, що й літератури). Через хвилин десять-п'ятнадцять надійшов Василь Васильович, і хоч попервах Василь Васильович переконував нас обох, що він твердий русин та, попри те, ще й ширий українець, одначе, не збирається публічно боротися з «політичним русинством», Олекса Васильович, бачу, розгнівався, принципово й категорично поставив запитання: «Василію, ти з нами?!» Йі лагідна та мила вдача В. Німчука щиросердно кивнула: «Аяк...» І в республіканських ЗМІ незабаром з'явилися перші публікації на задану тему!

Не раз Олекса Васильович запрошував мене до себе на роботу й розповідав про своє верховинське коріння, знатний рід і батька-газду, який за чехів перебрався жити з сім'єю з Міжгірщини на Ужгородщину. Йі завжди дарував книжки, як свої, так з його ж передмовою, ним упорядковані, рецензовані й редаговані... Скажімо, Августин Волошин «Твори» (МПП «Гражда»), Олекса Мишанич «Карпати нас не розлучать» (В-во «Карпати»), Олекса Мишанич «Йосиф Сліпий» (ПБП «Фотовідеосервіс»), Олекса Мишанич «Крізь віки» (В-во «Обереги»)... Підписував каліграфічно ручкою з чорно-золотим пером «Дорогому Ярославу Оросу...» Безумовно, він мене шанував і щиро вірив у мої можливості. Написав широкий відгук на мою творчість, а 1999 року в колі «київських закарпатців», журналістів і видавців моїх «Кошун. Хроніки волхва» презентував дане видання.

Щоразу надсилав мені поштою бюлетень про Карпатську Україну, що отримував од видавця Василя Маркуся з Чикаго, з того інформаційного видання я вперше довідувався про маловідомі сторінки становлення українства в краї.

Пригадую, розповідав, що розшукує в архівах документ, який засвідчує, що мадяри Закарпаття мали б поставити «золотий пам'ятник» першому секретарю Закарпатського обкому партії

Івану Туряниці. Позаяк товариш Сталін, на кшталт кримських татарів, мав намір усіх закарпатських угорців як сателітів Гітлера переселити з насиджених домівок у «места не столь отдаленные», а на їхнє місце «перекинути» з Нечорнозем'я Росії Ванюш і Катюш. Але завбачливий і далекоглядний верховинець Іван Іванович, який устиг, перебуваючи кілька років в еміграції у Союзі, вивчити «скверный» норів тих таки Ванюш та Катюш, якимось чином зміг таки переконати Йосипа Віссаріоновича не чіпати вірних нащадків Альмуса й Арпада...

Якось їду незадоволений і на розі Хрещатика та Європейської площі зустрічаю О. Мишанича. Він укмітив мій кепський настрій. (Тоді я працював керівником прес-служби Товариства «Просвіта»). Цікавиться: «Що сталося?» Кажу: «Павло Мовчан вимагає писати й давати в ЗМІ те, чого насправді не робить «Просвіта»... На що я відмовився». Подумав Олекса Васильович і каже: «Мене призначили заступником голови щойно створеного ВАКу, ходіть піднімати вітчизняну науку». Та побув я з рік у ВАКу, надивився на корумпований український «науковий» люд і чкурнув од написання кандидатських і докторських дисертацій, що їх би, звісно, захистив за вигранки. Перегодом й О. Мишанича виїли звідти запопадливі хабарники від науки.

Коли не стало Олекси Васильовича, у день похорон, кажу професору Василю Яременку, з яким тоді працював: «Іду попрощатися з Мишаничем». (А знав, що В. Яременко й О. Мишанич порізно трактують «Велесову книгу», або ж «Слово о полку Ігоревім, [зараз не пригадую], через що мали натягнуті стосунки). Василь Васильович, до його честі, хоч і почувався тоді не вельми добре, замовив одразу службове авто: «Поїдемо разом»... І там, на погребі, я вперше побачив Миколу Мушинку з його розкішними вусами. Стояв осторонь академік і зажурено думав, либонь, що втратив надійного побратима.

Минуло кілька літ... Очоловав я редакцію газети «Українська газета плюс». Підходить до мене Ольга Мельник, яка «відала культурою» й запитує: «Пане Ярославе, ви знали Олексу Мишанича?» – «Ще б пак. А що сталося?» – «В музеї книги та друкарства України експонується виставка, присвячена його 75-літтю від дня народження. Можна, я зроблю звідти матеріал?» – «Не можна, а треба!»

У моїй скромній книгозбірні викрашається на чільному місці літературна та історична пам'ятка «Літопис руський» і чималенький том «Українська поезія. Середина XVII ст.» І там, і там відповідальний редактор Олекса Васильович Мишанич. Я знав Його... Чим дорожу й пишаюсь!

Сьогодні, 1 квітня, О. Мишаничу виповнилося б 80. З ініціативи Миколи Бідзілі та за сприяння Івана Магея в приміщенні Товариства закарпатців у м. Києві відбувся вечір пам'яті Олекси Васильовича. Тепла й зворушлива зустріч друзів і колег О. Мишанича. Іван Дзюба, який не зміг прийти, надіслав кілька слів. (Цитую):

«Олекса Мишанич – світла постать для всіх, хто його знав. А знали його і колеги-літературознавці, з якими працював у Інституті літератури ім. Т. Шевченка; і в Спільці письменників України, де не раз виступав; і у видавництвах, які радо користувалися його порадами, консультувалися з ним або просили його допомоги при складанні своїх історико-літературних програм; знали його й студенти, що читали його книжки або слухали лекції. Діапазон його літературознавчих праць був широкий, але раз у раз він звертався до рідного Закарпаття, до його історичної і культурної спадщини. В період нав'язаних Україні політичних ігор навколо «русинського питання» він мужньо і компетентно викривав фальсифікаторів історії, переконливо говорив про русинську гілку великого українського дерева.

Олекса Мишанич був талановитим і працюючим ученим. Він був красивим чоловіком, випромінював благородство і викликав довіру й повагу. Був доброї закарпатської породи!

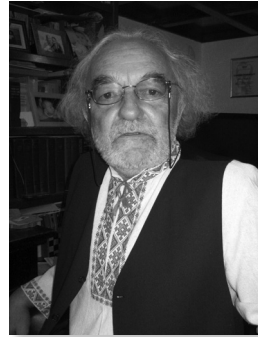
Ми його пам'ятаємо. Його слово живе» (Кінець цитати).

Директор Інституту літератури ім. Т.Г. Шевченка НАН України Микола Жулинський зазначив, що О. Мишанич був «фантастично відданий роботі чоловік. Я не зустрічав таких». І запевнив, що незабаром в Інституті відбудеться вчена рада, присвячена творчості Олекси Васильовича. Багато добрих слів про ювіляра сказали його учні та ті, хто з ним навчався ще в Ужгородському університеті. Зокрема, закарпатці: Василь Німчук і Василь Сухан, а також кияни: подружжя Сулим, Святослав Воїнов, Юрій Полещенко, Геннадій Нога...

Михайло Рамач

НАУКОВЕЦЬ, КОТРИЙ ЗНОВУ ВІДКРИВ УКРАЇНСЬКУ ГРОМАДУ «ТАМ, КОЛО ДУНАЮ»

Про Олексу Мишанича я чув ще на початку сімдесятих років ХХ ст, будучи журналістом в русинськомовній щотижневій газеті «Руске слово» в Новому Саді, центрі Автономного краю Воєводина, котрий тоді був у складі Югославії, а наразі – в Сербії. З ним контактував й розповідав про нього бард русинських письменників Михайло Ковач (1909-2005). Після Володимира Гнатюка він знову відкрив для української науки малочисельну русинську громаду на Балканах. Гнатюк зберіг від забуття народну творчість русинів, а Мишанич проклав русинським письменникам шлях до українських читачів. Він постійно листувався з Ковачем, надсилав йому книжки й часописи, отримувал від нього інформацію про культурну діяльність і літературну творчість русинської громади.

Через контакти з Мишаничем, Іваном Чендеєм та іншими українськими письменниками Ковач кілька років був у так званому «чорному списку» в колишній Югославії: його не друкували, в партійних документах називали «українським націоналістом», який прагне українізувати русинів. Нещодавно, 2018 року, я мав можливість читати рукописні щоденники Ковача. В них він не раз теплими словами пише про Олексу Мишанича від першої зустрічі в 1968 році до виходу у світ збірника оповідань русинських письменників «Там, коло Дунаю» (Ужгород, 1976, переклад С. Панька), збірника «Закарпатські оповідання», укладеного Мишаничем (Новий Сад, 1979, переклад на русинську М. Ковача) та збірника Ковачевих оповідань «Тихі води» (Ужгород, 1999, переклад І.М. Чендея та М.І. Чендея). Ковач розчаровано зазначає, що пар-

тійна бюрократія робить безліч перешкод співробітництву русинів з письменниками й інституціями в Україні. В СРСР з підозрою ставилися до всіх, хто контактував з югославськими культурними діячами. Ймовірно тому згадана книжка Ковача була надрукована не в Союзі, а в незалежній Україні, двадцять років після того, як її переклали.

З 1999 року моя дочка Анамарія була студенткою КНУ ім. Тараса Шевченка. В серпні того року ми з нею завітали до академіка Мишанича. Я відразу подякував за його сприяння, щоб 1997 року в Ужгороді вийшла антологія поезії югославських русинів «Ми тут не гості / Ми ту не госци». Цю антологію я уклав ще наприкінці вісімдесятих років. Вона мала вийти в Хорватії, а у воєнні роки (маю на увазі югославські війни) для мене невідомими шляхами опинилася в Україні. Мишанич скромно сказав, що його великої заслуги в цьому немає та що найбільше зусиль доклав перекладач Петро Скунець. Все таки, з інших джерел я знав, що він дуже наполягав, щоби видавництво «Карпати» надрукувало цю книжку.

Потім ми довго розмовляли про події в Україні та Сербії. Було це кілька місяців після повітряних ударів НАТО по Сербії. Він допитувався, як це виглядало, чи всі знайомі живі й здорові. Проводжаючи нас, він сказав Анамарії, щоби зайшла до нього, якщо будуть потрібні їй книжки, контакти з науковцями чи будь-яка допомога. Упродовж наступних чотирьох років вона час від часу заходила до нього. Він приймав й пригощав її по-батьківськи, не дивлячись на годинник. Кожного разу поверталася принаймні з одною книжкою.

Професор розпитував її про навчання, давав поради, передавав вітання знайомим в Сербії. Він дуже радів, коли почув, що русини в Сербії читають його книжки «Карпати нас не розлучать», «Від закарпатських русинів до закарпатських українців», «Загальноукраїнський контекст літератури Закарпаття», «Політичне русинство і що з ним» та що ці й інші його праці допомагають малій русинській громаді на Балканах зберігати національну ідентичність.

У березні й травні 2003 року ми з істориком Дюрою Гарді з Нового Сада кілька тижнів перебували у Києві. Професор Мишанич вже почув від Анамарії, що ми приїдемо й просив, щоб обов'язко-

во зайшли до нього. Його зокрема цікавило, як сталося, що Гарді для магістерської праці, яку він тоді писав, обрав тему про короля Данила Романовича («Спадкоємці Києва між папською короною й татарським ярмом»). Він бажав успіхів молодому науковцю й висловив сподівання, що його монографія проллє нове світло на цю тему. Адже академік дуже добре знав, що більшість сербських науковців бачить Київську Русь й історію України взагалі через московські окуляри. Він ще попросив, щоби ми через кілька днів прийшли з двома валізками, оскільки хоче подарувати нам «Словник української мови» в XI томах, з бажанням, щоби був доступний українцям, русиністам та письменникам в Сербії. Так воно й було. Нині всім доступна електронна версія одинадцятитомника, а паперова в моїй бібліотеці зберігає пам'ять про невтомного працівника на національній ниві, добру людину й щирого друга бачванських русинів.

Зустрілися ми ще раз десь на початку квітня, наприкінці нашого перебування в Києві. Професор запросив нас на урочистість, яку в Інституті літератури НАНУ влаштували з приводу його сімдесятиліття. Друзі, співробітники й молодші колеги з глибокою пошаною говорили про його плідну діяльність та про ввічливе ставлення до всіх. До щирих вітань долучилися й ми, з бажанням щоб наступна зустріч відбулася в нас, у Сербії. На жаль, наступної зустрічі не було. Через кілька місяців дочка передзвонила з Києва з сумною вісткою про смерть академіка.

Усну народну творчість русинів південної Угорщини зберіг від забуття Володимир Гнатюк. У другій половині ХХ століття русинську громаду на Балканах для української науки й літератури знову відкрив Олекса Мишанич. А на початку ХХІ століття їхню працю продовжує нове покоління: український письменник й журналіст Олександр Гаврош 2012 р. надрукував книжку «Блукаючий народ». Це роман-подорож у часі і просторі, в котрому земляк Мишанича подав нинішню картину найдавнішої української діаспори й переконливо довів, що праця його великих попередників не була даремна. Як свого часу Гнатюк, Гаврош докладно описує щоденне життя, звичаї, розмовляє з селянами, священниками, письменниками, змальовує портрети визначних діячів, розрізняє українських патріотів й москвофілів, досконало розуміє

процеси, які відбуваються в регіоні, хвилюється їхнім складним сьогоденням й невідомим майбутнім...

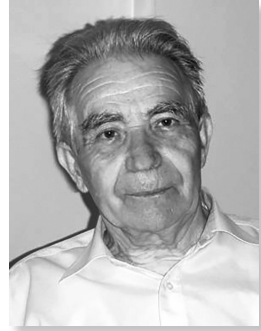
Русини в нинішній Сербії зберегли національну свідомість й чуття належності до українського народу завдяки підтримці братів із Закарпаття й Галичини. Олекса Мишанич упродовж десятиліть в несприятливих умовах допомагав їхнім діячам зберігати це чуття й одночасно нагадував Україні, тобто науковцям і політикам, що повинні не забувати про русинсько-український острівець «там, коло Дунаю». Може звучати патетично, але це правда: доки будуть існувати русинські анклави у Воєводині, в них житиме пам'ять про Олексу Мишанича.

Іван Сенько

ВЕРХОВИНЕЦЬ ЗІ СВІТОВИМ ІМЕНЕМ

Закарпатське верховинське село Лісковець (давня назва – Ляховець, бо першопоселенцями в цій місцевостідесь у XVI столітті були втікачі від панщини чи рекрутчини по той бік Beskidів, з підпольської Галичини, яку тоді закарпатські русини називали Лящиною) – рідне село Олекси Мишанича. Вчителюючи у 1960-х роках у сусідній із Лісківцем Новоселиці, я почав вивчати і її історію, й історію навколишніх сіл. Зібраний матеріал публікував розворотами під мотто «Верховино, мати моя...» в районній газеті «Радянська Верховина», про Лісковець – 23 вересня 1969 року. Ця публікація засвідчує, наскільки тоді я був зашорений соціальним підходом до історії. Розворот газети інформував читачів про відомих уродженців села – про коломийкаря Ілька Гурдзана та про нагородженого орденом «Знак Пошани» вівчаря Юрія Бігаря, про передовиків колгоспного виробництва Марію Ледиду, Михайла Жигана, Федора Рошка... І ні слова – про Олексу Мишанича, який на той час в Інституті літератури ім. Т.Г.Шевченка Академії наук України захистив кандидатську дисертацію «З історії розвитку української літератури Закарпаття в XVII-XVIII ст.» (1962), видав її в скороченому варіанті окремою книжкою (1964), працював у цьому ж інституті редактором-організатором видання «Історія української літератури у 8 томах» (для першого тому написав розділи про народну словесність, літописання, полемічну публіцистику і шкільну драматургію), з 1966 року в складі редакційного колективу почав готувати до друку 50-томне видання творів Івана Франка.

У згаданому газетному розвороті дотичним до цього есе може бути хіба спогад вчителя Івашкевича про школу в Лісківці в той час, коли у подружжя Василя та Анни Мишаничів народився пер-

вісток Олекса (1933): «До 1930 року в селі взагалі не було школи, а були так звані курси. Коли відкрили школу, в ній знаходилося усього 4 парти, зроблені батьками учнів. Стіл також принесли селяни, а стільця не було, тому мені доводилося сидіти на скрині, де зберігалися книжки. Класною дошкою служили двері».

Ні Олекса, ні його брат Степан (1936-2013), також відомий на всю Україну фольклорист і літературознавець, не вчилися в цій школі, бо їх батько у 1938 році переселився в село Барвінок на Ужгородщині і вони середню і вищу освіту здобували в Ужгороді, тому їх сприймали не так за тою ознакою, звідки вони родом, як за більш знаною: звідки вони ходом. Та батьківську хату під солом'яною стріхою з підвішеною до стелі колискою, над якою мамка співала їм колискових коломийок, може, й оцю:

*Колисочка нова, нова, з жовтого явора,
Та я в тобі приколишу малого сокола, –*

обидва згадували з великою повагою і любов'ю, переносячи цю любов і погорду на всю Верховину.

Піднявшись на літературознавчих соколиних крилах на таку висоту, з якої видно всю Україну, вони не випускали з поля зору рідний коломийковий і смерековий край, бідний на хліб, але щедро обдарований Богом красою та фрішною водою. Степан Васильович, досліджуючи пісенну культуру Поділля (у 1976 році видав збірник «Пісні Поділля»), спішить не менш солідним збірником «З гір Карпатських» (1981) вписати в загальноукраїнський контекст баладний репертуар закарпатців. А Олекса Васильович, академічно аналізуючи давньоукраїнську літературу, – монографії «Григорій Сковорода і усна народна творчість» (1976) та «Українська література другої половини XVIII ст. і усна народна творчість» (1980), знайшов час, щоб у 1984 році видати вперше в Україні твори не тільки «класово орієнтованих», але й замовчуваних, проскрібованих і табуйованих письменників дорадянського Закарпаття від XVI ст. до 1945 р. – Василя Довговича, Феодосія Злоцького, Василя Гренджі-Донського, Марка Бараболі (Івана Рознічука)... Хочеться наголосити на неவிпадковості того, що збірник названо за нарисом О. Митрака – «На Верховині». В одній із наших розмов Олекса Васильович ностальгічно зізнався: «Хочу поїхати на Міжгірщину, щоб послухати, як видзвонюють вівси».

Познайомилися ми з ним у видавництві «Карпати» того 1984 року. Познайомив нас редактор видавництва Дмитро Федака. На той час я уже мав три книжки фольклорні – «Як зачую коломийку», «Біля райських воріт», «Ходили опришки». Було підписано до друку укладений мною збірник «Зачаровані казкою» – вибране з репертуару 18 казкарів Закарпаття у записах Петра Лінтура, книга виходила у тій же багатотомній серії «Бібліотека «Карпати», що й «На Верховині». Я тоді не знав, що зміст серії видавництво розробляло разом із львівським «Каменярем» за рекомендацією і при консультативній допомозі Олекси Васильовича. Та з тієї розмови запам'яталось, як він жартував про мою реконструкцію колядним розміром тексту пісні «Дунаю, Дунаю, чому смутен течеш?» із рукописної «Чеської граматики» Яна Благослава. «Ого! – сказав жартівливо. – З Іваном Франком не погоджуєтесь!». З цього найдавнішого запису пісенної творчості українців в реконструкції Івана Франка починався збірник «На Верховині». І далі серйозно додав: «І така версія правдоподібна. Поспішайте з написанням та захистом кандидатської». Я був здивований, що він знав про мою публікацію в журналі «Народна творчість та етнографія» (1983, №5) моєї статті «Про жанрову атрибуцію пісень історичної тематики». А ще більше здивувався, коли кілька заохочувальних слів почув від нього про опубліковану в «Молоді Закарпаття» задовго до нашої зустрічі репліку на захист творчості Гренджі-Донського. Порадив: «Не обмежуйтеся вивченням фольклору. Вивчайте й літературний процес краю». Цій рекомендації неперевершеного знавця літературного процесу на Закарпатті сліую по сьогодні.

Та тільки після проголошення незалежності України, коли впали тягарі цензури і перешкоди для зв'язків з українською діаспорою, ми побачили не афішований, латентний в часи тоталітаризму розмах його діяльності по вивченню української літератури для утвердження їй достойного місця в контексті світової. 15 червня 1991 року ми з ним зустрілися в Пряшеві на міжнародній науковій конференції «Від наукового товариства ім. Шевченка до Українського вільного університету». Він зробив доповідь «Роль В. Гнатюка в літературному процесі Закарпаття в кінці XIX – першої чверті XX ст.», а я – з повідомленням «В. Гнатюк як збирач і дослідник легенд про Христа». Про рівень конференції промов-

ляють імена її організаторів та учасників: Богдан Стебельський (Канада), Леонід Рудницький та Василь Маркусь (США), Марко Павлишин (Австралія), Олекса Горбач (Німеччина), Іштван Удварі (Угорщина), Микола Мушинка (Словаччина)... Олекса Васильович чи не зі всіма був особисто знайомий. На той час він був лауреатом Шевченківської премії (за участь у виданні 50-томника творів Івана Франка, 1988). Мабуть, тоді домовився з науковцями української діаспори провести такого рівня наукову конференцію в Ужгороді. Конференцію «Українські Карпати: етнос, історія, культура» (кінець серпня 1991 р.) проводив разом з професорами Ужгородського університету Павлом Чучкою, Володимиром Задорожним, Василем Худаничем та відомими вченими української діаспори Василем Маркусем, Іваном Фізером, Вікентієм Шандором, Юліаном Химинцем. Його доповіддю «Загальноукраїнський контекст літератури Закарпаття» знімалося накладене комуністичними ідеологами табу на такі імена літераторів і письменників, як Г. Стрипський, Зореслав, І. Ірлявський... За круглим столом сказав: «Література краю потребує добрих робітників-дослідників!»

Тож коли на кафедрі російської літератури нашого університету, яку я очолював, виникла проблема з вибором викладачем Юрієм Бідзілею теми дисертаційного дослідження, вирішили звернутися за порадою до Олекси Васильовича. Проблемним було те, що тоді ще не був зламаний стереотип про аспірантуру як продовження базової вишівської освіти. Довідавшись, що він гостює в Барвінку, у батьківській оселі, поїхали до нього за порадою. Були вражені його бібліотекою чи не всього, що видано на Закарпатті за два останні століття. Порадив досліджувати творчість Івана Сільвая, звичайно, вписавши її в контекст протистояння чи співзвучності з літературним процесом в Карпатському регіоні другої половини ХІХ ст. Молодому досліднику порадив акцентувати увагу на культурно-історичне значення побутових і сатиричних повістей Сільвая та народність його байок, порівняти його сентиментальні повісті з аналогічними творами Юрія Федьковича, при аналізі творчості письменника спиратися на авторитетну характеристику Іваном Франком позитивних аспектів будителства на Закарпатті. Застеріг жартома: «При цьому знайте, що нині і негри пишуть по-українськи».

Поради були дуже слухними. І Юрій Бідзіля успішно у спецраді Львівського університету захистив кандидатську дисертацію «Творчість І. А. Сільвая і особливості літературного процесу на Закарпатті у другій половині XIX століття» (1998, червень). Тільки авторитет Олекси Мишанича, який погодився бути опонентом молодому ужгородському здобувачу наукового ступеня кандидата філологічних наук, посприяв тому, що тут на останнє (перед реорганізацією) засідання ради прийняли до захисту, на перший погляд, неактуальне дослідження. У виступі такого поважного опонента актуально прозвучала теза, що ігнорування (через ідеологічну зашореність чи малохудожність) закарпатським письменством XIX століття як складової українського літературного процесу може зашкодити ідеї єдності земель Соборної України.

В тому, що літературні явища на Закарпатті можна розглядати в українському та світовому контексті, переконуємося, читаючи посібник Юрія Бідзілі на допомогу вчителям «Байки М. Лучкая, О. Духновича, І. Сільвая» (2001), в якому вчителі знайдуть до байок закарпатських будителів порівняльні тексти із творчості Езопа, Федра, І. Крилова, Л. Глібова, С. Руданського, М. Годованця. Автор цього посібника, тепер уже доктор наук за спеціальністю «Соціальні комунікації» (2016, «Періодика транскордоння в контексті міжнаціональної комунікації») з гордістю пояснює, що вибір теми дослідження про українську періодику Закарпаття, Румунії, Угорщини, Словаччини спричинений «школою Олекси Мишанича».

Ерудитія, компетенція, простота, людяність... З такими означеннями згадують академіка Олексу Мишанича десятки науковців і діячів культури, з якими він спілкувався. Адже з його організаторською участю в Ужгороді відбулося сім карпатознавчих конференцій (на восьму, що відбулася в червні 2002 року не прибув через хворобу). Коли формувалася тематика третьої з черги конференції «Карпатська Україна – пролог відродження Української держави» (1994, березень) запитав мене: «А що ви скажете про свого земляка – президента Карпатської України?» Я запропонував повідомлення «Фольклор у шкільних підручниках Августина Волошина».

Участь у карпатознавчих конференціях спрямувала мене на вивчення ментальності русинів-українців Закарпаття. У цьому дискурсі зробив розвідки про Олександра Духновича, Василя Гренджу-Донського, Олександра Маркуша. Так відходив від методики радянського літературознавства з класово-ідеологічним підходом до явищ красного письменства. Над такими моїми публікаціями 1980-х років зіронізував Олекса Васильович, роблячи дарчі написи на книгах. Якщо на історико-літературному нарисі «Від карпатських русинів до закарпатських українців» (Ужгород, 1991) написав офіційно: «Високошановному Іванові Сеньку від автора. 30. 08. 1991. Ол. Мишанич», то на двох його наступних книгах зробив написи по-земляцьки теплі, з дружніми натяками: на науково-публіцистичні праці «Від карпатських русинів до закарпатських українців» (Ужгород, 1991) – «Дорогому Іванові Сенькові – на неглінно подкарпатурськоє чтеніє. Ол. Мишанич. 28. XI. 93», а на виданні «Митрополит Йосиф Сліпий перед «судом» КГБ» (Київ, 1993), створеному на матеріалі засекречених в радянський час судових справ 1945-46 і 1958-59 рр., – «Дорогому Іванові Сеньку на полезное християнськоє чтеніє. 28. XII. 93. Ол. Мишанич».

Про повагу до Олекси Мишанича, із переліком зробленого вченим зі світовим іменем, сказав я у статті «Великий трудівник на літературознавчій ниві», опублікованій в філологічній серії «Наукового вісника Ужгородського університету» (2003, № 7) до 70-річчя від дня його народження. Прочитую два заключні абзаци тієї ювілейної статті:

«Нині О. Мишанич працює над «Українським енциклопедичним словником «Слова о полку Ігоревім», який покликаний підсумувати 200-річне дослідження «Слова» в Україні і довести, що «Слово» – твір питомо української літератури, виражає ментальність і дух Давньої України-Русі. А ще він – відповідальний редактор і координатор шостого тому «Енциклопедії української діаспори», який охоплює життя українців і русинів у країнах Центральної Європи, Польщі, Словаччині, Чехії, Угорщині, Сербії, Хорватії і Румунії.

Досягши вершин академічної науки і обіймаючи різні високі й почесні посади, О.Мишанич не пориває зв'язків з рідним краєм, часто приїжджає на Закарпаття, працює в бібліотеках і архівах,

спілкується з ученими, письменниками й видавцями, не скупиться на добрі поради».

Він читав ці рядки, збирався реалізувати задуми. Та хвороба виявилася сильнішою. Напрошуються сумні слова: не напише, не приїде, не порадить... Але ж тримаю в руках «Твори» (1991) Василя Гренджі-Донського із серії «Бібліотека «Карпати». А ще «Вибрані твори» (2000) Августина Волошина із серії «Письменство Закарпаття». Він їх упорядковував, написав розлогі передмови до цих книг своїх знаменитих земляків – вірних синів Верховини і соборників України.

Під час однієї із поїздок на Міжгірщину в колі земляків запропонував видати книгу історико-культурологічних нарисів про Верховину і верховинців. Довгим був шлях до цієї книги, але у минулому році вона таки вийшла у світ з нарисами про кожне верховинське село, в тому числі і про Лісковець, та з 150 біографічними довідками про уродженців району. Розділ «З Міжгірщини родом» відкривається чотирма світлинами знаменитих верховинців – Василя Гренджі-Донського, Августина Волошина, Олекси Мишанича та Петра Скунця. Своєю діяльністю вони вписали свої імена і в довідник «Знамениті закарпатці», і в більш масштабний енциклопедичний довідник «Знамениті українці».

Валерія Смілянська

ДЕЩО ІЗ ДАВНОМИНУЛОГО (про Олексу Мишанича)

Я прийшла до Інституту літератури набагато пізніше за своїх однокашників по філфаку Шевченкового університету. Ще на 5-му курсі я вийшла заміж за свого товариша по праці в комсомольському бюро факультету – колишнього офіцера родом з Луганська, а натоді – студента російського відділу Миколу Гусева. Дуже скоро прийшов на світ син, а через 4 роки – дочка. 1958-го я скінчила українське відділення, але то сиділа вдома з дітьми, то працювала – лише два з половиною роки – в Державному музеї Тараса Шевченка. 1965-го поховала маму, а наступного року й батька; але він, знаючи, що приречений, устиг домовитися з Євгеном Прохоровичем Кирилюком, багаторічним завідувачем відділу шевченкознавства Інституту літератури, – про те, що мене візьмуть до відділу молодшим науковим співробітником як таку, що вже дещо тямить в шевченкознавстві. З початку серпня 1966-го я вже працювала в. о. молодшого наукового співробітника.

У дуже невеличкому відділі я зустріла знайому мені з воєнних років в Уфі Михайлину Коцюбинську. Вона й увела мене до тісного гуртка академічної молоді, де приятелювали Олекса Мишанич, Грицько Сивокінь, Василь Німчук з інституту української мови, дехто з інших академічних інститутів – математики, хімії, історії, згуртовані спільним побутом в академічному гуртожитку на початку своєї наукової кар'єри. На той час ще не вичахла «відлига», і молодь була сповнена оптимізму. Захоплено працюючи, вони вміли й відпочивати. Інститут мав у Матвіївській затоці два весельні човни – можна було робити тривалі прогулянки кількома протоками, і це були веселі подорожі з піснями, цікавими

розмовами, вогнищами на березі, з читанням віршів. Олекса дуже любив М. Вінграновського. Пам'ятаю, як він промовляв веслуючи: «Літа жадань, літа сум'ять і знади! / Усе, усе – водою з-під човна. / Страждай і плач тепер, моя Елладо, / Журись журбою серця і чола» і т. д. Пам'ять мав родову й професійну, університетську, мистецьки збагачену ще й працею літературним редактором на ужгородському радіо та частим відвідуванням концертів та опери. Я прижилася в цій веселій компанії, бо не відставала у піснях, веслуванні, лижних прогулянках. Дуже популярними були й автобусні мандрівки інститутів нашої секції суспільних наук Україною, Прибалтикою, Вірменією, навіть на Волгу.

Відлига сприяла й широким контактам із науковцями з Чехії, Польщі, Югославії, Словаччини. До Києва приїздили Микола Мушинка, Омелян Прицак, Мікулаш Неврлий, Зіна Генік-Беззовська, Андрій Куремський, Михайло Ковач і чимало інших. Олекса, будучи за фахом медієвістом і фольклористом, захопився славістикою, надбав чимало колег-друзів серед славістів, особливо серед українців Словаччини та Югославії, де нерідко бував у відрядженнях, друкувався у журн. «Дукля», виступав на славістичних з'їздах і конференціях. Але головними уважав історію літератури Закарпаття й українську медієвістику. Загалом коло його наукових зацікавлень було надзвичайно широким, він багато друкувався й видавав, і це при одночасному секретарюванні – і при підготовці 50-томника І. Франка, і в інституті, і в Міжнародній асоціації українців. Він охоче консультував молодь з багатьох проблем, причому ніколи не давав приблизних відповідей, а натомість дуже продумані й точні. Його вважали «ходячою енциклопедією». Був добрим психологом, з проникливим пильним поглядом, здебільшого серйозним, дещо іронічним, зосередженим, а у хвилини відпочинку – наприклад, при чаюванні у своєму відділі, куди часом закликав і колег із сусідніх кімнат, – веселим і дотепним. Міг бути й дещо авторитарним, зверхньо покепкувати. Михайлина Коцюбинська оповіла мені принагідно (ми тоді мандрували на веслах литовським Озерним краєм), що Олекса любив полякати її, завівши човном на середину Дніпра, вона просилася повернутися, але він тільки сміявся. Як добра у своїй суті людина, сам пропонував допомогу – різного плану, – якщо помічав

або дізнавався про складну ситуацію. Сам domeжно працьовитий і відповідальний, не терпів балакунів із цигарками, котрі годинами тусувалися на площадці дальніх сходів, а похвалитися новими «абзацами» не були спроможні.

З Олекси був красивий молодик – високий, ставний, дужий, з шапкою хвилястого русявого волосся, – справжній легінь. Він подобався жінкам, так само й мені (аж до романтичного віршування, якого, слава Богу, я нікому не показувала). Але Олекса стійко тримав дружню дистанцію, прискіпливо обираючи собі дружину. Зрештою і знайшов – гарну чорняву Катерину, землячку родом з Виноградова. Згодом у них народився син Ярослав. Олекса дуже любив малого, знаходив час понянькатися з ним, охоче хвалився подробицями його зростання.

Натоді мої з Олексою дружні взаємини перейшли в родинні. А було так: десь улітку 1968-го Олексу навідав в інституті його брат Степан, молодший на три роки. Він працював в ужгородському обласному Будинку вчителя і був цікавою людиною з різнобічними захопленнями – фольклор, гори, бокс, фотографія. Дізнавшись про мій інтерес до Закарпаття, куди я тоді вибиралася на автобусну мандрівку, Степан дав мені кілька адрес знайомих, переважно вчителів, де я змогла б спинятися дорогою, й запросив до батьківської садиби в с. Барвінок недалеко Ужгорода. Познайомив мене з батьками Василем Івановичем та Анною Іванівною. У їхньому будиночку нагорі у двох кімнатах була бібліотека, яку назбирав Олекса. На батьківському обійсті газдував середній, сказати б, брат Федір із чарівною дружиною Вірою. Їх було восьмеро братів, але на селі жили окремо ще брат Василь та двоє сестер. Мене гостинно приймали, а Степан і Олекса ще й водили довколишніми гарними місцинами, такими як Скалка – скеляста гряда над долиною річки Уж, – на диво розкішний пейзаж! Потім Степан з товаришем Тибієм поведе мене карпатськими верхами – Чорногорою. Були ми й на Говерлі. Ці мандри часом ставали неабияким випробуванням, неухильно проявляючи нашу людську сутність.

Ми зі Степаном помалу зближувалися і зрештою наприкінці 1969-го одружилися. Степан перебрався до мене, в батьківську квартиру в письменницькому будинку на Червоноармійській, 6 (нині Велика Васильківська), де я жила із Сашком і Маринкою.

Моїх же батьків тоді вже не було на світі. Степан вступив до аспірантури ІМФЕ (нині Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології), а по закінченні його залишили в інституті, у відділі фольклору. За чотири роки прийшла на світ наша донечка Марічка.

На кінець 60-х т. зв. відлига минулася, партія почала закручувати гайки: посилювалися ідеологічні переслідування самостійно мислячої молоді. І Олексу понизили в посаді на три роки за позитивну рецензію на книжку Л. Махновця про Сковороду. Та й тягар обов'язків зріс. Уже стало не до колишніх товариських розваг; колишня компанія розпалася. І на Барвінку ми бували не кожного літа, лише літа чорнобильського Закарпаття прихистило наших дітей.

Робота поглинала увесь час. У 1979 р. відновлено колишній відділ давньої літератури в інституті й Олексу призначено його керівником. Керівні посади Олекса посідав і в Міжнародній асоціації українців, а Національну асоціацію українців очолював (1999-2001). Олекса виріс в авторитетного вченого, чие слово важило багато й нерідко ставило останню крапку в багатьох дискусійних питаннях.

Можливо, така домежна самовіддана праця спричинилася до того, що його могутній організм не витримав. Його, котрий раніше не знав, що таке захворіти, перемогла смертельна хвороба, – перемогла, але не зламала. Він не жалівся й мало хто знав, які муки він суворо терпів. І пішов із життя не нарікаючи, залишивши по собі невтишимий біль.

Микола Сулима

ЗГАДУЮЧИ ВЧИТЕЛЯ

Я вже не раз писав про Олексу Васильовича Мишанича: це вітання у зв'язку з його 70-літтям (воно друкувалося в «Літературній Україні»), передмова до бібліографічного покажчика його праць (2003), огляди робіт про «Слово о полку Ігоревім» (2006), про югославських русинів (2008), про давню й нову українську поезію (2018)... Свого часу в Харкові була захищена кандидатська дисертація про українських дослідників «Слова о полку Ігоревім», де, звичайно ж, є й розділ про О. В. Мишанича. Сьогодні, я знаю, в тому ж Харкові пишеться кандидатська дисертація, присвячена його літературознавчій спадщині. У багатьох вишах працюють учні О. В. Мишанича, передаючи новим поколінням філологів думки й ідеї видатного вченого й патріота України.

І в щоденній практиці, і в ювілейні роки ми подумки озираємося в часи, коли спілкувалися з О. В. Мишаничем, чули його поради, раділи новим публікаціям, захоплювалися його організованістю й працьовитістю, сумували, дізнавшись про хворобу. Згадуються миті, коли, зазвичай стриманий, О. В. Мишанич дозволяв собі відвертість, якої, здавалося б, від нього годі було сподіватися. Він з теплою згадував шкільні та студентські роки, викладачів, які формували його літературознавчі погляди, зокрема, П. П. Пономарьова. Інколи заводив мову про навчання в аспірантурі Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка АН України, особливо наголошуючи на ролі М. К. Гудзія, свого наукового керівника, який прищеплював учням любов до медієвістики. О. В. Мишанич з незмінним пієтетом розповідав про директора Інституту О. І. Білецького, який знаходив час на аспірантів, давав свої власні книги, й ті,

які були під забороною, вимагаючи від аспірантів конспектувати праці М. Грушевського, Д. Чижевського, С. Возняка та інших, чим закладав наукові підвалини для майбутнього української філологічної науки.

О. В. Мишанич умів шанувати колег по фаху, він любив і поважав, – В. В. Німчука, Л. Є. Махновця, В. І. Кречотня, В. Г. Дончика, Г. М. Сивоконя, Ф. П. Погребенника, Я. І. Дзиру, І. В. Іваня, В. П. Колосову, І. П. Чепігу та інших. Вони були його інтелектуальним середовищем, кожен по-своєму вивчав і любив світ української давнини, письменства Київської Русі, пам'яток XVI-XVIII ст., класичної та новітньої літератури. Саме в ті роки і в колі колег-давників О. В. Мишанич відкрив для себе таємниці текстології, пізнав красу й привабливість рукописного тексту. Цю науку він сповна використав під час підготовки до друку збірників, присвячених «Слову о полку Ігоревім», літературі XVIII ст., творів С. Руданського, Л. Глібова І. Франка, А. Кримського, М. Черемшини та ін.

О. В. Мишанич багато сил віддавав Сковородинським читанням, започаткованим Інститутом літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України та Інститутом філософії імені Г. С. Сковороди НАН України. Щодвароки співробітники цих установ та знавці творчості видатного філософа з усіх куточків світу з'їжджалися до Переяславського державного педагогічного університету ім. Г. С. Сковороди, щоб поділитися новими спостереженнями над спадщиною нашого мислителя. І в цьому була велика заслуга й О. В. Мишанича.

Із великим ентузіазмом О. В. Мишанич підтримував конференції, присвячені «Слову о полку Ігоревім», які самовіддано організовував професор Сумського педагогічного університету д. філол. н. П. П. Охріменко. Підтримував він і колекціонера з Новограда-Сіверського С. С. Воїнова, який збирав навколо себе любителів «Слова о полку Ігоревім».

Щиру й зацікавлену підтримку О. В. Мишанича відчували музейники: він охоче рецензував, скажімо, тематико-експозиційний план Музею літератури України, підтримував збирацьку й масову роботу, охоче долучався до виставок і вечорів.

Моральну, а часом і не лише моральну чи наукову підтримку О. В. Мишанича відчували його аспіранти й докторанти – він не

раз надавав матеріальну допомогу в друкуванні автореферату чи в якихось інших життєвських обставинах.

Мабуць, О. В. Мишанич був чи не першим серед тих, що оцінили видавничі можливості, які відкривалися після проголошення незалежності України. За підтримки видавництва «Обереги» на чолі з Н. Л. Охмакевич він подарував читачеві твори Наталени Королеви, Катрі Гриневичевої, С. Черкасенка, М. Горбаня, П. Зайцева, І. Огієнка, М. Грушевського, М. Лазорського та ін. В Ужгороді побачили світ твори заборонених письменників І. Ольбрахта, В. Гренджі-Донського та ін.

Проте щасливим у праці О. В. Мишанич був не завжди. Через позитивну оцінку книжки В. Заремби «Іван Манжура» (1972; серія «Життя славетних») його самого покарали і в 1973 р. перевели з посади старшого наукового співробітника на посаду молодшого.

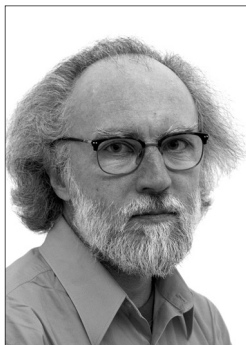
Збігав час, врешті праця вченого принесла плоди: за підготовку до друку кількох томів 50-томного Зібрання творів І. Я. Франка разом із іншими співробітниками Інституту літератури ім. Т.Г. Шевченка АН України 1988 р. О. В. Мишанича було увінчано Національною премією України ім. Т. Г. Шевченка. Проте він, звичайно ж, не міг забути й прикрих моментів роботи над томами творів Великого Каменяра. Зокрема, я не раз чув від нього сумні спогади про ганебну поведінку окремих членів текстологічної комісії Зібрання творів І.Я. Франка у 50-ти тт., які повсякчас закликали до пильності, щоб, не дай, Боже, не недогледіти чогось у творах Івана Яковича. Показовий приклад такої «пильності» – пропозиція одного з членів комісії в коментарях «осоружного» М. С. Грушевського згадувати без ініціалів: визначень «ідеолог українського буржуазного націоналізму, один із організаторів СВУ, голова буржуазно-націоналістичної Центральної ради» та ін., бачте, було замало...

В останні роки чимало клопотів О. В. Мишаничу завдало штучно реанімоване русинство. Йому особливо прикро було усвідомлювати, що таке ганебне й небезпечне явище зародилося на його рідному Закарпатті. Він ясно усвідомлював, як з того малого багаття от-от міг запалахкотіти цілий регіон, а тому з усіх сил гасив цей вогонь, спростовуючи псевдотеорії та різні брудні вигадки прихильників політичного русинства.

О. В. Мишанич, як і інші чесні й самовіддані вчені, здолав усі перепони, що виникали в його житті й зустрів незалежність України як людина, біографія якої не заплямована справами, гідними осуду. О. В. Мишанич любив цитувати слова І. Я. Франка про невтомну роботу на чорному дворі науки. Він ніколи не цурався такої роботи, ба, свідомо шукав її, приходючи в ранні години на той двір, закачував рукави і брав у руки, ясна річ, не заступ, а ручку, щоб писати свої праці, упорядковувати твори класиків, правити дисертації учнів, готуватися до опонування. Хотілося б завершити ці дещо скупі спогади словами глибокої поваги і вдячності моему Вчителеві, справжньому подвижнику і «робітникові науки», видатному вченому, щирому патріоту і громадянину О. В. Мишаничу.

Мирослав Трофимук

СПОГАД ПРО ОЛЕКСУ МИШАНИЧА

Вперше познайомився з Олексою Мишаничем 1984 року у липні. Тоді ми з моєю дружиною приїхали до Києва – у відпустку. До того часу я був страшенно незадоволеним тим, що мене «відмітали» щодень у системі радянської дійсності, як новоспеченого фахівця з галузі іноземних мов, випускника класичної філології ЛДУ ім. І. Франка.

Я прийшов на місце праці зі своїм дипломом, переговорив із завідувачкою кафедри, і на питання: «що ви можете робити» наголосив на моєму дипломі – викладач... Вона мене спитала:

– А ви вмiєте нарегулювати магнітофон?

Я відповів ствердно.

– Робіть.

Я зробив – за півдня. У мене був магнітофон вдома. Всі магнітофони в УРСР були недосконалыми. Борячись із тим механізмом, я зрозумів, чого йому не вистачає. Навчився ремонтувати. Отож, настроїв цілий лінгафонний клас за півдня.

І це було фіаско! Я повинен був довго-довго його настроювати. Ішлося про рахування трудовнів, ішлося про рахування затрат праці згідно із системою концтабірної (рабської) праці.

Далі було цікавіше: коли я заявив, що хочу займатися тим, що у мене записане у дипломі, мені та зав. каф. заявила:

– Повісьте свій «папірчик» на цвяшок...

Бо ішлося про «трудодрні», а я, «ідіотес» (про це поняття пізніше) – цього не зрозумів. Або не хотів зрозуміти – мені ж гірше. Я був шокованим. І вирішив, що не буду бавитися у їхні ігри. Мені треба було обирати свій шлях.

Отож, у липні 1984 року приїхав до Києва. Разом з дружиною. Ми ходили гарним (тоді ще) містом, «кайфували» від метро, від

літнього Києва, від Дніпра, від пам'ятника Володимира Великого, від Почаївської лаври, від Софії, від музеїв, оперного театру і його постановок, загалом – від життя. Нам тоді було під тридцять – що ще треба казати.

От тоді я й зателефонував до Олекси Мишанича, зателефонував, маючи листа зі Львова, де друзі мого вже покійного батька (але справжні друзі, бо різних було багато) написали до нього, що от я такий є, що хочу щось робити, писати, досліджувати і т.п., і т.д.

Ці «і т.д. і т.п.» зовсім не означають, що я ставлюся до тих друзів свого батька з іронією чи з неповагою. Ні. Іван Паславський був приятним до мого батька, який – NB – ще й мені за колишнім принципом солідарності українців намагався допомогти.

Я одягнув найкращу свою сорочку, костюм (такий «сіренький радянський», але костюм, зав'язав чеську краватку, яка пасувала до нього і до сорочки), – а то був липень (не такий спекотний, як у нинішні часи, але й не помірний) – та й пішов до Інституту літератури.

То не було для мене новиною. Ми з татом колись уже приїжджали машиною зі Львова до Інституту – коли він возив свою докторську до Києва на предмет можливості захисту, де йому відмовили.

Тому-то я у відповідь на пропозицію, чи не хочу до аспірантури у Києві, займатися «моїм-улюбленим» зіронізував: та хто мене чекає, там, у тому Києві... Так, мене там таки ніхто не чекав, як і батька свого часу із його докторською дисертацією. Причому, написано не так, як він хотів чи планував (я тоді вже був свідомим того), а так, як цього вимагалось. Може, й краще – думаю я сьогодні зі своєї перспективи, що це не вдалося. Зрештою, то було перед його кончиною у 1979-тому.

А тоді я прийшов до Мишанича – відтоді і донині я називаю його тільки так – на прізвище, і ми – для мене то було несподіванкою – проговорили близько двох годин, а, може, й більше...

Зайшов, і сказав, що я Мирослав Трофимук, що маю до нього листа зі Львова і що хочу вступити в аспірантуру. Він сидів за столом, потім підвівся і я був враженим його зростом, – мусив дивитися на нього знизу вгору. Він був свідомим того ефекту, проте цілком спокійно подав руку і відрекомендувався, запросив сіда-

ти. Сів. Виникла якась мить вимушеності. Він подивився на мене і спитав: «Каву будете?». Я промимрив щось на кшталт, що я вже снідав. А він так спокійно: «Я вам зараз зварю не львівської (з наголосом на «сь»), а закарпатської. Не пили ще такої?»

Я «закарпатської» таки не пив, хоча й любив варити каву. Просто сказав: «Не відмовлюся».

Ми сиділи удвох у кабінеті ученого секретаря в Інституті літератури (як нині пам'ятаю: заходиш до дирекції і наліво) і розмовляли. Для мене та розмова з незнайомим чоловіком (якого вирізняло і виправдовувало в моїх очах – як гідного співрозмовника – насамперед те, що він мав неповторний фонетичний присмак мовлення, для мене не новий, але «зі смаком» особливої фонетики), із чоловіком, від якого еманував спокій, впевненість у собі і притаманна йому гідність – він не намагався тоді ані зробити враження на мене, ані не оповідав чогось екстраординарного, ані не виявляв зверхності (до чого я звик у спілкуванні з чиновниками, – вже потім я зрозумів, що це просто був їхній (отих чиновників) самозахист, який походив від їхнього почуття неповноцінності), – отож, ми сиділи і розмовляли, як рівний з рівним.

На всі можливі теми – і чи я читав те та ще те, і чи я пробував перекладати щось із латини, і чи я пишу вірші, і чи я пробував писати статті, і як я ставлюся до... Мушу сказати, що багатьох речей, про які мене тоді питав Мишанич – я не читав і гадки про них не мав, хоча перед тим тривалий час, десь із дев'ять місяців, активно студював підручники з давньої української літератури. Та й не тільки: мав-бо практику спілкування з багатьма авторами літературознавчих статей, знав тих людей і за публікаціями, і особисто – як батькових товаришів.

Про що я йому одразу прямо і сказав, наголосивши, що хочу вступити до аспірантури саме для того, щоб усе «тоте» вивчити і пізнати.

Він глянув на мене якимось так, напівкоса, неначе з недовірою, і перепитав:

- Ви напевду того не читали?
- Та таки не!
- Ви напевду – перепитав він мене, – хочете вступати в аспірантуру?
- Так.

– Ви насправду хочете вивчати давню українську літературу? – спитав він мене, коли і каву вже було випито, і переговорено не начебто про усе, про що можна було.

Я відповів ствердно.

Тоді він якось повільно і важко підвівся з-за столу і промовив:

– Добре, тоді мусите написати заяву на вступ до аспірантури. Довільної форми, – випередив він мене, очевидно, спостерігши мій намір одержати зразок заяви.

А для мене, конкретно кажучи, це був шок, ні – нісенітниця: до цього часу я завжди писав заяви за зразком, а тут раптом – «довільної форми»... Зрештою, потім все життя я писав тексти саме «довільної форми», хоча всі ті тексти мали цілком конкретні жанрові ознаки: рецензії, статті, розвідки, передмови, відгуки, переклади...

Єдине, що в мене тоді відлунювало у голові – «написати заяву на вступ до аспірантури...» Ми встали із-за столу і я зрозумів, що авдієнція завершена. Мишанич вказав мені широким жестом на вихід. Я попрямував до дверей, а він за мною. Вийшли на коридор. Я упродовж секунди зорієнтувався, де вихід, а він обійшов мене, перегнав і промовив:

– Я проведу. Тут можна і заблудитися. (Це було пророчою фразою, бо я таки насправді заблудився у тому Інституті літератури, проте значно пізніше – уже закінчуючи навчання в аспірантурі – коли не зрозумів веління часу щодо мови, якою слід було оформляти дисертаційне дослідження).

Ми ішли коридором, потім сходами донизу, я тримався на півкроку за ним, як пристало. Ми вийшли до дверей на першому поверсі і зупинилися.

– Ви насправді хочете вивчати саме давню літературу чи Вам ідеться про класичну філологію? – перепитав він ще раз, уже перед самим виходом.

– Та ні, мені ідеться саме про давню українську, але латиномовну літературу, – ствердно відповів я. Він випустив мене за тяжкі двері споруди Академії наук і ще раз повторив:

– То пишіть заяву...

Я вийшов на вулицю, і раптом мною оволоділо відчуття польоту і перспективи. Після заявок мого львівського керівництва

кафедрою, що «ти можеш повісити свій диплом на цвяшок», після того, що від мене вимагали лише, аби я відкривав кафедру, регулював магнітофон, прибирав кафедру з моїм дипломом класичного філолога, я раптом знайшов чоловіка у Києві, з яким ми знайшли спільну мову і йшлося, власне, про наукову працю.

Олекса Мишанич став моїм науковим керівником, запропонував на вибір декілька тем. Я міг зайнятися перекладами творів Станіслава Оріховського: був запит на дисертацію про його творчість, проте обрав іншу тему «Антична література як підстава курсів поетики і риторики Києво-Могилянської академії (XVII–XVIII ст.)», вірніше – «Античная литература в курсах словесности Киево-Могилянской академии (XVII–XVIII вв.), але про це далі.

Зрештою, Оріховський мене теж не обминув. Коли я вчоргове збирався поїхати до Львова, до мене звернувся Володимир Литвинов з пропозицією зробити копію томика з творами Станіслава Оріховського: він знав, що той томик зберігається у Бібліотеці АНУ імені Василя Стефаника. Я знайшов можливість скопіювати книгу і привіз мікрофільм до Києва, а Володимир Литвинов зі свого боку запропонував перекласти один із найпопулярніших творів «польського Демостена». Я зробив переклад «Про турецьку загрозу. Слово перше», здається, 1989 року, але опублікувати цей переклад вдалося аж 1995 року в антології «Українські гуманісти епохи Відродження».

Пізніше зрозумів, що зробив таки правильний вибір, що стосується теми дисертації, адже за три роки аспірантури засвоїв основи теорії літератури вказаного часу, а це дало ключ до об'єктивного аналізу специфічної творчості епохи Бароко. Пізніше, через більш як двадцять років після написання тексту дисертації, його вдалося опублікувати у вигляді монографії.

А ситуація сталася анекдотична. Зайшовши до знайомих у видавництво, я почув: «Ви ж займаєтеся давньою літературою! Дайте матеріал про літературну творчість Івана Мазепи. Маємо подвійний ювілей – 370 років з дня народження і 300 років з дня смерті. Облрада виділила гроші на друк». Я доволі скептично заявив про невідомість авторства відомих творів Івана Мазепи, про те, що, мовляв, у нас завжди горазді списати кошти ні на що, аби лишень «зробити фішку», і про те, що так звані «художні твори»

Івана Мазепи – це okazaмилювання, бо основне, що той чоловік зробив і що в історії лишиться назавжди, це його проєвропейський вибір, а, точніше – антиросійський, на який він здобувся, а також його міжнародні переговори, контакти, договори і листи, а – головне – те, що він зробив для розвитку української культури в її найширших вимірах – від ктиторства, від покровительства українським митцям яко мецената і до участі у формуванні самої української ідеї чи внаслідок особистої участі, чи внаслідок бодай сприяння групі старшин, заангажованих справою оформлення такої ідеї (див. про це «Письмо Орлика до Стефана Яворського» та супутні історичні документи).

Проте, прийшовши додому, раптом згадав, що маю готовий текст дисертації про літературну теорію того часу. І подумав, що опосередковано всі критерії, визначені у розмові з редактором видавництва, сходяться у єдиному пункті – в описові стану української культури того часу, насамперед літератури. Отож, одразу зателефонував до видавництва і запропонував опублікувати монографію під назвою «Поетика епохи Мазепи», на що редактор радісно погодився. Передбачаючи, що вже покійному моєму керівникові і наставникові навіть така ювілейна, «датська» публікація про Івана Мазепу сподобалась би (бо ж, по-перше, ішлося про запропоновану ним самим мені тему дослідження, а, по-друге, про стан культури в «добу Мазепи»), а, насамперед, пам'ятаючи про роль Олекси Мишанича у моєму житті, я присвятив цю монографію його світлій пам'яті.

Треба теж віддати належне Олексі Мишаничеві, що він як керівник упродовж аспірантури не особливо звертав увагу на мої аспірантсько емоційні поривання, даючи мені зрозуміти, що я – молоде-зелене – не цілком розумію, що довкола мене робиться.

– Ви, хлопці, будьте обережними. Не повторюйте помилок своїх попередників. Якщо не можете працювати на Україну, працюйте хоча б на себе самих, – казав Мишанич нам – вузькому колові аспірантів і співробітників Інституту – при питті сакральної кави у «хаті», як неофіційно називали приміщення відділу.

Там була гарна атмосфера. Приходила Оксана Пахльовська, Соломія Павличко (яка чи не з першого дня моєї появи в Інституті перестріла мене на коридорі, подивилася на мене з-під лоба бла-

китним очком, та й спитала: «Це ти Трофимук? А я – Павличко»), інші співробітники Інституту і з-поза нього. Часто заходив Василь Німчук, Іван Мегела, Василь Яременко. Було затишно і «демократично».

До Олекси Мишанича горнулися люди. Приходили до «хати» і нові люди з інших міст, шукаючи можливості захистити свої уже готові дисертації. Так приїхали Леонід Ушкалов і Юрій Ісиченко з Харкова, Олександр Александров з Одеси, Петро Білоус із Житомира, Євген Пшеничний з Дрогобича...

Як стверджує Вікіпедія, Олекса Мишанич підготував 8 докторів і 12 кандидатів наук. Зрештою, жанр спогаду не претендує на вичерпність інформації, а кожен охочий може переглянути розділ авторства самого Олекси Мишанича у томі «Інститут літератури ім. Т.Г.Шевченка НАН України. 1926-2001. Сторінки історії», випущеному з нагоди 75-ліття діяльності Інституту.

Проте упродовж моєї персональної історії аспіранта в Інституті літератури «хатою» не обмежувалося. Проблема полягала в тому, що я змушений був шукати ширшого контексту, поза українськими чи теж слов'янськими філологами. Я «внадився» до Інституту філософії АН УРСР, від якого «потерпів поразку» на аспірантському іспиті з марксистської філософії. Це стосувалося не лише мене, але про це інша мова. Дякуючи Миколі Жулинському, тоді заступникові директора Інституту літератури, в обов'язки якого входила опіка над аспірантами, все залагодилося. Ми, галичани, таки здали іспит з філософії, щоправда, на трісочки. Хоча це був іспит з «марксистсько-ленінської» філософії...

В Інституті філософії працювали випускники кафедри класичної філології Львівського університету: Володимир Литвинов, Ярослава Стратій. Я принаймні раз у тиждень вчашав до відділу «домарксистської філософії» (як він тоді називався) і ми провадили широкий дискурс на теми української культури, літератури, філософії, обговорювали варіантів перекладів з латинської мови, загалом спілкувалися про філологію і культуру.

Тут треба зазначити, що від самого початку мого перебування в аспірантурі я намагався потрапляти на всі можливі конференції. І познайомитися з багатьма цікавими людьми. На одній із них до мене підійшла жінка, яка запитала, чи я – Трофимук? На

мою ствердну відповідь вона перепитала: «Син Степана?». Тоді я зрозумів, що батько мав набагато більше контактів в академічних колах, аніж мені було відомо, і що його власне інтелектуальне й наукове життя по його кончині назавжди залишиться для мене «білою плямою». Бо та жінка власне була Зеновією Франко. А я собі згадав, що у моїй домашній бібліотеці є брошура авторства цієї жінки.

З Дмитром Стусом ми познайомилися на початку «вивихнутих» 90-тих у Львові, у кав'ярні «на Скельній», – легендарне місце у Львові, яке вимагає окремого оприявлення.

А якось, їдучи зі Львова до Києва, звернув увагу в купе на двох людей. Я заслухався: розмовляли, як я зрозумів, бабця з онукою. Проте мовлення мало для мене, як галичанина, теж неповторний фонетичний «присмак», а мова була – як би це означити: «класично-українська». Такі речі відчуються одразу. Я просидів мовчки, як на концерті класичної музики, якийсь час, а тоді запитав щось незначне... Жінка пильно-пильно глянула на мене. Відчувши оту «жорстку пильність», я трьома фразами, неначе виправдовуючись, оповів про себе. І назвався. Реакція шокувала мене:

– То ви син Степана Трофимука? – перепитала вона. – А я Михайлина Коцюбинська...

Тоді я з тої перспективи різних контактів і розмов зрозумів одне: я був другим із аспірантів-латиністів під керівництвом Олекси Мишанича. Володимир Колінець дисертації не написав. Можливо, саме тому й відбулася тоді ота тривала розмова, коли я приїхав до Києва і прийшов до Мишанича – тоді ще ученого секретаря Інституту (який, можливо, уже знав про перспективу для нього посади завідувача відділом давньої літератури) з рекомендаційними листами саме у той момент, коли він уже втратив надію на Володимира Колінця, у висліді якої я й почув фразу про заяву до аспірантури.

Після мене ще була одна аспірантка, теж випускник кафедри класичної філології Львівського університету Ольга Савчук (Циганок). Її тема була: «Творчість Павла Русина з Кросна і деякі питання рецепції латинської традиції в українському віршуванні XVI – XVIII ст.». Я почувався «на сьомому небі», коли 1994 року, через чотири роки після мого захисту, потелефонував Олекса

Мишанич і запитав, чи не погодився би бути опонентом на її захисті. Для мене це було свідченням визнання моєї фаховості. А 1996 року відбувся ще один захист – моєї дружини, Олександри Трофимук. Тема дисертації звучала: «Творчість Пилипа Орлика доєміграційного періоду (1672-1714)».

Усі ті люди були з фахового погляду власне класичними філологами, які у той час займалися саме новолатиністичними дослідженнями. Спостерігши сталу тенденцію з боку Олекси Мишанича на створення латинознавчої галузі вивчення давньої української літератури, що було цілком природним в умовах переосмислення історії української культури, я, зрештою, почав активно цікавитися досвідом дослідження в галузях медіо- й неолатиністики інших національних культур у пострадянському просторі (білоруської, польської, російської), з одного боку, а з іншого – у світі. Це привело мене до ідеї створення осередка академічної дисципліни неолатиністики в Україні. Я написав план-структуру такого наукового відділу і спробував знайти можливості для втілення цієї ідеї. Проте тут забігаю наперед. А історія у роках 1988-90-х «пленталася» своїм ходом і це мене не те, щоб бентежило, але дуже злило.

Отож, коли вам близько тридцятки і ви можете «перевернути Землю», навіть якщо й не маєте точки опори, то хочеться хоча б «підцьвйохнути» цю історію, аби швидше перебирала копитами. Щоби наш віз летів, навіть не зважаючи на діряві і вибоїсті дороги пострадянського «всесвіту».

Я ж в аспірантурі не думав ні про що, а займався інтенсивною самоосвітою. Читав, а насамперед ще й оглядав інкунабули, палеотиписи, манускрипти і новітні статті, дотичні тематики давньої літератури. Спілкувався зі всіма, хто міг бодай щось повідати про ті справи, які мене цікавили. Як я вже казав, брав участь у всіх – буквально всіх – конференціях з тематики давньої літератури, філософії, музики і «культури загалом». Було нескладно, бо конференції відбувалися раз у квартал (тобто чотири планових на рік) і переважно були «касетними»: вони включали водночас секції літературознавчі, мовознавчі, філософські, мистецтвознавчі, інколи й релігієзнавчі. Я був настроєний на написання дисертації, вважав це моїм обов'язком. Проте теж слухав, дивився, спостерігав, мис-

лив: я намагався вловити, а про що, власне, ідеться, що є квінтесенцією отих досліджень давньої літератури.

Мене непокоїла якась недомовленість, якісь натяки, які можна було відчутти у тих складних розмовах про цю давню літературу, щось, що промовляло би за тим, що «уся говорильня» приховує щось інше. Не пам'ятаю вже нині, чи я таки вловив ту істину тоді. Зате зрозумів, що під дуже популярним терміном «бароко» (тоді ще барокко) ішлося, принаймні в Україні, про своєрідність саме української давньої літератури, про її відмінність/відмінності від інших слов'янських або й збіжність/збіжності з цими іншими слов'янськими літературами. А чим ця давня українська література була своєрідною – вловити не міг. Зрештою, я тоді ще не мав справи із латиномовними документами еліти Гетьманщини; все обмежувалося переважно поетиками і риториками Києво-Могилянської академії, богословськими працями Теофана Прокоповича, Стефана Яворського, а в тонкощі російськомовної, чи то пак «древнерусской литературы» я не вникав, принаймні, покликаючись на тему моєї дисертації.

Аж до того дня, коли мені сказали під кінець навчання (то був, здається, вересень 1988 р.), що «дисертації нет. Нет!», хоча папка з текстом лежала на столі комісії. Я вийшов з кабінету, цілком не розуміючи, про що ідеться. Ясність вніс нині покійний Григорій Сивокінь, з яким ми неодноразово на тому ж коридорі Інституту літератури спілкувалися з приводу його нових публікацій, ідей, висловлених у його статтях.

– Ти ж як написав свою дисертацію? – перепитав він, вийшовши слід за мною на коридор.

– Як то, як?... – промимрив я, бо відчував лише одне бажання: перекурити.

– Та, власне, як?

– Що Ви маєте на увазі?

– Та якою мовою?

– Та ж українською, а якою я міг її ще написати про українську теорію літератури у 17-тому столітті?!

– Ото ж бо й воно... – відповів він мені.

А тепер думаю, що Григорій Сивокінь у кінці тих 80-тих здобувся на... вчинок: він знав, що я йому повірю, саме йому. І перекладу свій текст дисертації. Перекладу російською. Що і зробив.

Повернувся до Львова, знайшов місце пожежно-сторожового охоронця у Музеї тоді ще атеїзму й історії релігії. Прийшов до Домініканського собору, де той музей містився, із портативною друкарською машинкою, сів у захристії та й заходився перекладати текст російською мовою.

Найгірше було із цитатами з античних авторів, особливо з цитатами з віршованих творів. Здебільшого номери віршових рядків у примітках не співпадали, а зміст російські перекладачі теж відображали досить своєрідно. Отож, мені нічого не залишалось, як набрати цілий наплічник перекладів з античних творів різних російських авторів і застосовувати лише ті цитати, які адекватно відображали зміст оригіналів. Назагал вийшло ще одне дисертаційне дослідження, тепер уже перекладознавче. Шкодную, що не зафіксував того досвіду. Зрештою, маючи нині перекладацький доробок Андрія Содомори, те знання просто непотрібне.

Вже пізніше, після того львівського екзилу у Домініканах, займаючись упродовж року «пожежною» оптимізацією власної дисертації, подумав якось, що і Григорій Сивокінь, і Олекса Мишанич, й інші нормальні люди в тому тодішньому Інституті літератури мімікрували, але робили все, щоб ми, не дай Боже, не викинулися з вікна науки у такому випадку. Берегли нас у такий своєрідний спосіб. Особливо, якщо підозрювали, що ми можемо бути прямими, простолінійними, правильними і нормальними.

Після захисту, який таки відбувся саме 22.01.1990 року, з чого я, зрештою, був радий і навіть гордим, я перепитав в інтимній атмосфері:

– Олексо Васильовичу, а чого, власне кажучи, Ви мене таки прийняли до аспірантури?

– Я Вас обрав тоді, бо знав, хто Ви і які ваші наміри, і знав, хто ваш батько, – така була його відповідь.

Відділ давньої і класичної літератури під керівництвом Олекси Васильовича став одним із формальних і неформальних центрів розвитку української культури у найширшому розумінні. А спілкування зі старшим поколінням науковців, які пережили і закриття відділу 1963 р., і часи жорсткої цензури і самоцензури – з Володимиром Крекотнем, Валерією Колосовою і з, власне, Олексою Мишаничем не лише формувало нас як фахівців, але й мало виразний національно-виховний ефект.

Інший досвід з того часу: вже пізніше я зрозумів неправильність своїх надій. Атож, знайшовши «свій шлях», як мені здавалося, я потрапив у пастку. Так, я став фахівцем з давньої літератури, вірніше, її латиномовної галузі. Так, я вдосконалився у перекладі латиномовних текстів. Так, я навчився насправду добре аналізувати історичні документи, відчувати їхню стилістику й писати адекватні статті.

Але тоді вже ішлося про зміну парадигми діяльності. Я не зумів перейти від наукової праці до іншого шляху заробляння грошей.

Зрештою, я і не хотів змінювати свій шлях. Я знав, що маю чуття до літератури, я знав, що вмю відчитувати різні тексти різних епох. Більше того: коли раптом ми – я і дружина – дістали замовлення на відчитування листів Пилипа Орлика, ми зрозуміли, що те, що ми робимо, що ми вміємо робити, є потрібним.

А нині думаю: багато хто викинувся-таки з вікна наукової праці тоді. І здібні люди поміж ними траплялися незрідка. Проте я їх не засуджую, більше того, пройшовши шлях «ідіотеса», який мене підвів у буквальному сенсі «під монастир», я і сам формально здався і почав шукати просто «хліба насущного». Синиця в жмені додає надії.

Отож, прийшов час на «ідіотеса». *Ἰδιώτης*. З грецької це слово означає цілком, абсолютно приватну людину. Не пов'язану із державою, із інституціями, з партіями, тобто з певним суспільним середовищем, що по-грецьки називалося *πολίτης* – громадянин, співгромадянин. За уявленнями греків, лише «громадянин» може сподіватися на повноцінний успіх у суспільному житті.

А оскільки суспільство 1990-20... ще не стало українським (у тому сенсі, як я собі його уявляю, – це теж «инча історія»), то я вирішив таки не возити «баюли» контрабанди з надією заробити отой гіркий кусень хліба, а спробувати, як казав свого часу Мишанич, «працювати хоча б на себе», з потаємною думкою праці на Україну. Це мало означати, що я шукатиму легальної – в межах можливого фінансування міжнародних фондів – можливості втілювати свої власні ідеї, які відображають ідеї і проекти, необхідні українській культурі.

Відверто кажучи, робив це радше від безвиході, аніж з метою втілити свої «геніальні» ідеї. У 90-тих не було, конкретно кажучи,

що їсти. Видавали на руки довідки, де чорним по жовтому стояло: зарплата нарахована, але не виплачена. Мільйони рублів нараховували щомісяця. І – «ні щота» на руки.

Дехто з людей із гідністю, яка не дозволяла їм позичати гроші («старцювати», як вони вважали), насправді померли від голоду. Я знав прекрасного фахівця у Бібліотеці НАН України у Львові, який міг віднайти будь-який манускрипт і рукопис, будь-яке джерело у фондах тої бібліотеки, і про якого я раптово довідався, що він... помер з голоду. Знаю теж, що жінки, працівниці бібліотеки, тоді від голоду падали, знепритомнілі, з бібліотечних драбинок.

Наступна черга прийшла й на «академіків». 1996 відбулося звільнення в Інституті імені Івана Крип'якевича НАНУ. Поміж іншими, воно зачепила і мене. Прийшов на робоче місце в Інститут – і знайшов папір про моє звільнення з посади «наукового співробітника відділу літератури». За скороченням кадрів. З тої посади, на яку мене рекомендувала вчена рада Інституту внаслідок одержання мною (який синтаксис!) диплома кандидата філологічних наук (для чого вони ані пальцем...), а найгірше: я тоді прийшов на місце мого вже давно покійного батька, теж історика літератури...

І тут я таки розізлився дорешти. Ото на календарі якийсь-там рік незалежності України, а я повинен стати «мурашкою», «човником»...

Але мені не хотілося процвиндрити здібності, життєвий час, зрештою, втрачати фаховість. І я став «ідіотесом». Тобто почав підмінювати функцію держави, якої, зрештою, не існувало, бо всі «політеси» послідовно піклувалися виключно власними шкурними інтересами. Нині ми звично таку «ідіотесну» діяльність іменуємо волотерством.

Спочатку написав проект до «Фонду Сороса». Виклав концепцію, доклав рекомендації. Подав кошторис. Одержав схвалення. Одержав видавничий комп'ютерний комплекс на платформі «Макінтош».

Ректорат Львівської Богословської академії надав приміщення, де ми розмістили ті комп'ютери. На дверях з'явилася табличка «Інститут неолатиністики». А я став директором-засновником із активами 1) технічного забезпечення і 2) ідей-концепцій. І почав

втілювати ідею неолатиністичних досліджень в Україні. Починаючи від фундаменту. Від створення основного інструменту наукових досліджень у цій галузі – словника.

Тоді частенько приїжджав до Києва. Надіявся, що у цьому місті ще можливо щось таки вирішити. Були неодноразові переговори з видавництвами. Переважно безуспішні: «балаканина».

Проте пам'ятаю й доволі скептичну реакцію Олекси Мишанича 1995 року на мою оптимістичну реляцію про заснування Інституту неолатиністики при Львівській Богословській академії. І ще скептичнішу його реакцію на моє рішуче заперечення, хоча, треба зауважити, що назва «Львівська Богословська академія» справила на нього враження.

Я тоді вже непогано вивчив вияв його емоцій та й знав переконання, щоби правильно зорієнтуватися у якості його реакції.

Довіряючи своєму досвідові, я тоді найжачився і заявив:

– Олексо Васильовичу, мені прикро, що Ви так скептично до цього ставитеся, бо в основі цього замислу ті ідеї, які я засвоїв саме від Вас. І за те дякую. А що тепер остаточно бачу, як воно має розвиватися і діяти, то, перепрошую, це вже моя компетенція, бо я класичний філолог.

І дуже добре, гостро-виразно пам'ятаю стримано-позитивний вираз його обличчя і прихильний погляд на презентації 1997 р. видання Конституції 1710 р. у приміщенні Міністерства юстиції у Києві у присутності тодішнього міністра Сергія Головатого, який і вступну статтю написав, і знайшов фонд, котрий профінансував це, без перебільшення, унікальне видання.

І пам'ятаю, як він стримано-схвально прийняв від мене «Латинсько-український словник» на 30 тисяч ключових слів (який і донині лежить у «хаті»). Я тоді згадав оте: «Ви, хлопці, якщо не можете працювати на Україну, працюйте хоча б на себе самих».

На жаль, пізніші наші видання – книги і статті, підготовані і опубліковані стараннями нашої сім'ї класичних філологів, були втілені вже по його кончині. А найбільше жалю про те, що він не бачив виставки «Europe – Erbe der Humanisten», яка тривала два рази по місяцю у Віденській бібліотеці та у Домі Європи у Відні. Як національний партнер Європи в Україні я сформував тексти цієї виставки у співпраці з працівниками Австрійської Академії

наук та Віденського університету, рекламуючи таким чином внесок української культури у загальноєвропейську.

Я це робив. Працював і на себе, і на Україну. Я це робив би і без його настанов. Але без його рішення прийняти мене в аспірантуру усього цього не було б. І, напевно, без навчання в аспірантурі, без читання оригінальних текстів і наукових розвідок, без розмов і дискусій у тій «хаті» на третьому поверсі Інституту літератури з різними людьми цього теж не сталося б. І, напевне, без моєї участі у всіх тих конференціях, які відбулися упродовж не лише моїх аспірантських, а й пізніших років, я б не зрозумів суті ані давньої української літератури, ані її значення для новітньої української історії.

Якби до Мишанича не приїжджали люди з цілої України, про яких я згадав, і про яких не згадав, то, напевне, таки не сталося б чогось у пізнішій нашій історії. Через те, що, спілкуючись з тими різними людьми з різних регіонів, різних конфесій, іноді різномовними, я – галичанин – не дістав би того досвіду, який спонукав мене, який спонукав нас із дружиною, а потім і з сином вкуші робити все те, що ми зробили.

***

Їм вдалося. Людям покоління Мишанича. Вдалося зберегти кадри. Їм вдалося втримати колективи, які вони намагалися створити.

Вони – покійні і спокійні, що мають продовження, адже, як писав ще Іван Франко, дослідницьке середовище повинне самовідтворюватися.

І додаю – це навіть важливіше, ніж армія. Бо армію можна-таки створити за короткий час, а з науковими кадрами такого феномену не буває.

Зрештою, Олекса Мишанич, якого напівіронічно-напівсерйозно в Інституті називали «Машиничем», відіграв свою роль і в цьому Інституті, і не лише в ньому. Він своє зробив. А видання, редаговані ним упродовж часів, лишаються актуальними.

І біда навіть не у тому, що я не маю змоги нині проконсультуватися з Ним, щоби черговий раз заявити йому про свої сумніви і свої заперечення з різних приводів. Так, я вже вийшов поза його

компетенцію, проте його зауваження, висновки і побажання, почуті свого часу, продовжують впливати.

Нині я задоволений, бо втілив його настанову про необхідність описати латиномовну галузь давньої української літератури. Що стала мою докторською дисертацією. А неформальна школа неолатиністики, заснована Олексою Васильовичем Мишаничем, про яку я неодноразово писав, продовжує існувати.

Нова академічна «Історія української літератури» у 12-ти томах, де два перші – вперше про новітнє прочитання давньої літератури – опублікована.

А ми – плеяда його аспірантів, вкупі з тими усіма добрими фахівцями, яким він не був керівником, але кому дав можливість вийти на захист і пройти захист, – продовжуємо Його справу. Нашу справу.

На завершення про вже опубліковані мої матеріали про Олексу Васильовича. Крім двох монографій, де чимало місця відведено і йому особисто і відділові, статті про нього опубліковані також в Україні¹, Польщі² та Росії³.

---

¹ Трофимук, М. Олекса Мишанич знав, що він робить [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zbruc.eu/node/34564>

² Трофимук, М., Трофимук, О. Олекса Мишанич – промотор розвитку дисципліни неолатиністики в Україні // *Studia Polsko-Ukraińskie*. – Warszawa, 2014. – № 1. – С. 205-213.

³ Трофимук, М. Алексей Васильевич Мишанич и развитие неолатинистики в Украине // *Индоевропейское языкознание и классическая филология - XVIII : материалы чтений, посвященных памяти профессора И. М. Тронского = Indo-European linguistics and classical philology - XVIII Proceedings of the 18th Conference in Memory of Professor Joseph M. Tronsky / отв. ред. Н. Н. Казанский*. – СПб. : Наука, 2014. – С. 920-925.

Леонід Ушкалов

МІЙ НЕЗАБУТНІЙ УЧИТЕЛЬ¹

Студенти-філологи «Сковорідки» – так харків'яни називають педагогічний університет імені Сковороди – добре знають, хто такий Олекса Мишанич, бо я часто згадую його на лекціях. Наприклад, коли говорю про улюблене Мишаничеве «Слово о полку Ігоревім». «Не знаю, – кажу я, – скільки тих українських перекладів «Слова...» на сьогодні існує. Я читав десятків п'ять чи шість, але то далеко не все... Один-єдиний чоловік, хто міг би вам точно сказати, скільки їх

є, – мій незабутній учитель Олекса Васильович Мишанич». Та ще частіше я згадую Мишанича в сімейному колі або на самоті. Загалом доля була прихильна до мене й на моєму життєвому шляху стрічалося багато-багато прекрасних людей. Але Олекса Васильович Мишанич посідає в моєму житті особливе місце. Сказати, що він був моїм науковим керівником – значить нічого не сказати. Він був моїм янголом-охоронцем.

Із Мишаничем мене познайомив його давній друг Григорій Матвійович Сивокінь. Почалося все з того, що десь у середині квітня 1986 р. останній приїхав у «Сковорідку» читати гостьові лекції. То було справжнє свято! По-перше, гостьові лекції на ту пору не були таким звичайним явищем, як сьогодні. А по-друге, як же жарно читав їх Сивокінь! Я й досі пам'ятаю блискучі варіації на теми книжки «Одвічний діалог (Українська література і її читач від давнини до сьогодні)», що незадовго перед цим побачила світ. Якось на перерві я наважився підійти до Сивоконя і – не без хвилювання, ясна річ, – попросив його глянути бодай краєм ока на один мій чималенький текст про творчість Сковороди в її зв'язках із літературою греків і римлян. Не знаю, що воно було за жанром,

---

¹ Ушкалов Л. Мій незабутній учитель // Слово і час. – 2013. – № 5. – С. 26-28.

але я називав це дисертацією. Надрукував я те добро на якомусь дуже цупкому папері, тому течка важила таки нівроку. Іронічний Григорій Матвійович узяв її в руки і сказав, хитрувато мружачись: «Ого! Вагомий труд!...» Мабуть, я збентежився ще більше, бо Сивокінь весело розсміявся й додав: «Давайте-давайте, я почитаю... Колись я трохи займався давньою літературою».

Наступного дня Григорій Матвійович говорив зі мною вже цілком серйозно. «Знаєте що, – сказав він, – мені здається, Ви написали щось справді путне... Але я в цій ділянці не великий знавець... приїздіть до нас в Інститут, я відведу Вас у відділ давньої літератури й віддам у руки Олекси Мишанича. Він і Сквороду добре знає, і людина чудова...»

Приблизно через місяць я й справді приїхав в Інститут літератури на якусь конференцію, і Сивокінь прямо в коридорі познайомив мене з Олексою Васильовичем Мишаничем. «Олексю, – торкнув він колегу за лікоть, – оце ось той хлопець, про якого я тобі говорив». «А, – сказав Мишанич, подаючи мені руку, – так це Ви написали дисертацію про Сквороду?...» Я промимрив у відповідь щось невиразне, бо, правду кажучи, ані тоді, ані тепер дисертація не була моїм улюбленим жанром. Отак у моє життя і ввійшов цей високий, красивий, розумний, добрий і надзвичайно шляхетний чоловік.

Це був блискучий учений енциклопедичного складу, який міг чудово аналізувати і «Слово о полку Ігоревім», і твори Сквороди, і закарпатських авторів XVII-XVIII ст., про яких я мало що знав, і таких несхожих один на одного поетів і прозаїків, як Спиридон Черкасенко, Катря Гриневичева, Богдан Лепкий, Олег Ольжич, Наталена Королева, Августин Волошин, Олекса Стефанович, й академічні розвідки Володимира Гнатюка, Дмитра Чижевського або Омеляна Пріцака. При тому його завжди вабила глибина опанування тієї чи тієї теми. Недарма ж він хвалив мою зосередженість на проблематиці українського бароко. Мовляв, уміння «не розпорощуватись» – дуже важлива річ для історика літератури.

Мишанич був просто ідеальним науковим керівником, про якого можна тільки мріяти: цілеспрямований, наполегливий, активний, доброзичливий і водночас вимогливий – справжня *raga avis* на тлі нашої рідної «барокової» розхристаності. До речі, навіть

обіймаючи високі адміністративні посади, Мишанич завжди був простий і людяний у спілкуванні. Для нього важили лад і справа, а не порожня форма чи поза. Ось хоч би його лист до мене від 3 квітня 1988 року: «Шановний Леоніде Володимировичу! Вашу дисертацію ми планували обговорити в січні-лютому. Та дійшли чутки, що Ви оформили річну аспірантуру, тому й не спішіте. Але час іде, треба розпланувати все так, щоб Ви встигли вчасно захиститися. Дисертацію ми можемо рекомендувати в будь-який час, вона готова. Було би добре зробити це в травні, щоб спецрада, якщо засідатиме в червні, – прийняла її до захисту. Тоді захист відбудеться у листопаді-грудні. Якщо Вас це влаштовує, то заплануємо обговорення на 13 або 20 травня. Спецрада засідає ще 27-28 квітня, але ми не будемо спішити, бо якщо прийняти зараз, то Вас відключуть з аспірантури. Краще Ви використайте цей рік для оформлення рукопису книги «Г. Сковорода і антична культура», обсягом до 10-12 арк., яку треба буде видати у 92-му або 93 роках, до 200-річчя з часу смерті Сковороди. Чи Вас влаштовує такий план? З пошаною, Ол. Мишанич». Ось він – стиль справжнього керівника, який, з одного боку, чітко окреслює твої завдання, а з другого – дає тобі свободу, виказуючи тим і свою повагу до тебе, і свою віру в те, що ти чоловік відповідальний і за слова, і за справу.

Часом мені здається, що у ставленні Мишанича до мене було щось батьківське. Кажу «здається», бо із чотирьох років звик жити без батьківської опіки й не дуже добре уявляю, що воно таке. Так чи ні, але саме Мишанич учив мене не бути надміру категоричним, саме він, як міг, убезпечував мене від марудних «паперових» справ, бо знав, що я їх терпіти не можу, саме він м'яко, але наполегливо радив мені захищати докторську дисертацію, коли я десь у середині «веселих» 90-х вирішив, що не варто витратити на це ані сил, ані часу, саме він разом із Володимиром Івановичем Кречотнем пропонував мені переїжджати до Києва, щоб працювати у відділі давньої літератури...

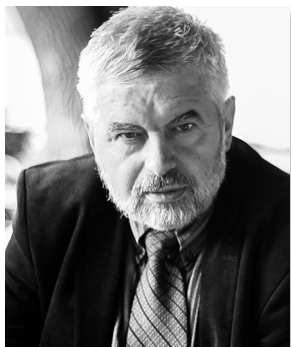
Добре пам'ятаю, як 22 травня 1996 року, у той день, коли я захистив докторську дисертацію, Олекса Васильович казав у колі моїх дорогих колег і друзів: «Може, ми нічим і не допомогли Леонідові Володимировичу, але одну добру справу ми напевно таки зробили – ми йому не заважали». А наприкінці літа 1996-го

Олекса Васильович сам привіз мій докторський диплом у Харків. Він приїхав сюди на III Міжнародний конгрес українців і ще до початку пленарного засідання вручив мені той диплом прямо у фойє нової харківської опери...

Пам'ятаю й нашу останню розмову. Це було восени 2003-го. Я телефонував Мишаничеві в якійсь справі – видання книжки, здається. Я знав, що Олекса Васильович хворіє, тому намагався говорити бадьоро: «Доброго вечора, Олексю Васильовичу!» Він одразу ж упізнав мій голос: «О, доброго вечора, Леоніде Володимировичу!» Голос Мишанича звучав як завжди – спокійно, м'яко, наче трохи зі смішинкою... «Як Ви там поживаєте, Олексю Васильовичу?» «Та нічого... дякую, Леоніде Володимировичу... Прямуємо вперед...» «Куди це вперед, Олексю Васильовичу?» «Як куди, Леоніде Володимировичу?!... У світле майбутнє»... Я й зараз ніби чую голос Мишанича, його слова про «світле майбутнє»... І в тому «світлому майбутньому» хотів би я знову стрітися з Олексюю – так просто називали Мишанича його друзі-однолітки, а між собою – і ми, молодші... Потиснути йому руку, помилуватись його прекрасною сивою головою, поговорити про бароко, про Сковороду, про нові книжки... Та й загалом про життя, бо воно ж таке барвисте й чудове.

СИВОЧОЛИЙ

З Олексою Васильовичем ми познайомилися завдяки моєму батьку. Та їхня дружба тяглася ще з молодих років. Власне, батько поступив до Ужгородського університету, коли О. Мишанич його вже закінчив, проте пам'ять про нього залишилася і у майбутніх поколіннях місцевих студентів. Він же бо став першим закарпатцем, який вступив до аспірантури київського Інституту літератури, відтак успішно завершив її, захистився і став працювати в цьому інституті. Згодом цей самий шлях за підтримки земляка спробував здолати й мій батько, але всередині шістдесятих до вихідців з західноукраїнських земель ставилися у верхах вже зі значно більшим підозрінням (про що батькові прямо натякнув, здається, той самий О. Мишанич), то ж нічого з тієї екзаменаційної екскурсії не вийшло. Єдина втіха, що те екзаменаційне місце зайняв майбутній академік Микола Григорович Жулинським, з яким у батька збереглися на все життя якнайкращі відносини. Його ж дружба з О. Мишаничем теж усіляко зміцнювалася і поглиблювалася. Сприяло ще те, що в обласному Інституті вдосконалення вчителів (нині Закарпатський інститут післядипломної педагогічної освіти), де батько працював надалі, він познайомився з молодшим братом останнього – Степаном Мишаничем. Окрім найбільшої спільної любові (літературознавства і фольклористики), їх поєднувало дуже багато – фотографія, туризм, грибівництво, схоже сільське дитинство. Більш того, коли С. Мишанич переїжджав до Києва (одружився з киянкою і оселився у знаменитому письменницькому будинку на вул. В. Васильківській, 6, геть завішаному меморіальними дошками), то поступився своєю кооперативною,

ще до кінця не оплаченою квартирою моєму батькові. Це був будинок, що споруджувався ще 1963 р. спеціально для освітян. Це дозволило батькові, який до того тулився на орендованих квартирах з мінімумом (а частіше і взагалі з відсутністю) зручностей здійснити возз'єднання сім'ї – перевезти до Ужгорода мене і мою маму. У цьому будинку я досі і проживаю. Він розширив батькові знайомства із родиною Мишаничів, зокрема зблизив зі ще одним з цих братів – Федором, який мешкав у їхній родовій (батьковій) садибі у приміському селі Барвінок, чи як сам він казав – Барвінкош. Саме він допомагав виселятися і вселятися до ужгородської квартири, а відтак і «підлатати» її. Оскільки Федір був фаховим інженером-будівельником, то через кілька років вони удвох з батьком, котрий успадкував відповідні таланти від мого діда-теслі, загіпсували тріщини у стелях обох кімнат і побілили ті стелі.

Три брати Мишаничі, з якими я знався (Олекса, Степан, Федір), були дуже несхожими одне на одного. Вони нагадували пісню «Були в мамки три сині, та всі троє – русини». Щоправда, братів там було значно більше, усі вони зробили успішну кар'єру, тому про цю унікальну сім'ю вихідців з Верховини згадували у своїх книжках Ю. Ільницький і Г. Бандровський, тоді ж бо було прийнято, щоб перші секретарі обкому партії виступали з книжками про свій регіон, де підкреслювали здобутки радянської влади у краї. Доля Мишаничів справді максимально надавалася на те – нехай часто вони і просувалися уперед не так за підтримки, як усупереч владі, завдячуючи передусім власній селянській наполегливості, працелюбству та взаємній підтримці справді розгалуженої рідні. Проте найбільш близькими видавалися саме ці троє брати, які найчастіше зустрічалися – принаймні на моїй пам'яті.

Наймолодший з них Федір жив у батьковому обійсті в селі Барвінок. Це великий довгий будинок наприкінці села (якщо їхати з Ужгорода), за яким старий сливовий сад. Одну з кімнат займала велика бібліотека, яку почали збирати ще старші брати. Ми з батьками часто приїжджали до дядька Федора і тітки Віри, я грався з їхніми дітьми Андрієм і Іваном. У їхньому садку влаштували пікніки, але частіше – у барвінкових лісах (справді насичених цією квіткою, що була для мене тоді передовсім персоніфікацією персонажу казки Б.Чалого «Про Барвінка і Ромашку»). Зараз

ті ліси поріділи, з одного боку там тягнеться міське кладовище, яке цілком заповнене, з іншого боку – готель-ранчо «Золота гора». Тоді же ліси здавалися неозорими. Разом з Федором з нами часто гуляли й його брати, які, наїжджаючи до Ужгорода, теж найчастіше зупинялися у батьковій оселі.

Степан був досить комунікабельним, давалося взнаки його освітянське минуле, та й подальша його робота в київському Інституті фольклористики теж вимагала вмінь наводити мости з людьми. Він постійно намагався розтормошити мене, вічно балагуривав, сипав жартами і примовками, мав невичерпну пам'ять, знов-таки характерну для фольклористів.

Натомість Олекса Васильович був людиною замкнутою. Саме про такий історично зумовлений тип українського інтелігента – відомий віршик Юрка Позаяка:

*У мене у гени виштампована «емка»,
А в «емці» три хлопці
Із НКВД.*

Зрештою, таким самим був у нас Боршош-Кум'ятський та й дуже багато людей з того покоління. Хоча у провінції їм було дещо легше. Натомість АН УРСР була справжнім павучим гніздом. Звідси застигле обличчя-маска з незворушним поглядом – як у професійного розвідника чи картяра. Справляв враження людини, що знала на порядок більше, ніж говорила. Явно забрав з собою чимало таємниць. Було в ньому і щось від карпатського опришка.

Ще за радянської доби О. Мишанич був одним з ініціаторів, а головне промоторів міжобласної книжкової серії «Бібліотека Карпати», яка здійснювалася у співпраці двох видавництв – ужгородських «Карпат» і львівського «Каменяра». У тій серії вийшло десь 80 книжок, причому фантастичними як нас сьогодні накладами, що обчислювалися десятками тисяч, тому вони й досі присутні у багатьох бібліотеках – як приватних, так і публічних. Редактором цілого ряду закарпатських томів із цієї серії був мій батько, а його неодмінним консультантом – О. Мишанич. Особливо дорогим для них обох був том 1984 р. «На Верховині», названий за однойменним нарисом О. Митрака. Це була перша і остання за радянську добу антологія давніх закарпатських авторів – від пісень XVI-XVII ст. до Дмитра Вакарова. Вона починалася знаменитою піс-

нею про Стефана-воеводу, що була взагалі першою українською піснею, виданою друком, і містила виразні риси саме закарпатської говірки. Відтак ішли інші тексти з наших старих пісенників. Їх продовжували І. Пастелій і М. Андрелла, вперше в СРСР подавалися настільки повні добірки В. Довговича і О. Духновича, затим ішов добрий десяток наступних будителів. XX століття відкривав В. Гренджа-Донський, що вперше посмертно повертався до України, відтак слідували призабуті уже (навіть замовчувані) Л. Дем'ян і О. Митрак, інші наші класики. Упорядником, текстологом, автором передмови, приміток і словника був О. Мишанич, редактором – Д. Федака. 15 тисяч примірників широко розійшлися у народі, пішло у бібліотеки поза той бік Карпат, на велику Україну. Для багатьох закарпатців книжка стала справжнім відкриттям: виявляється, і у нас в краї здавна була своя література, причому цілком читабельна, яка нічим не поступалася письменництву інших українських земель. Для багатьох імена, які раніше були просто вуличними табличками на будинках, тепер набули плоти і крові. Обидва творці цього видання чи не найбільше шанували оцю свою співпрацю. У батьковій бібліотеці зберігся примірник «На Верховині» з дарчим написом від академіка, виконаним на дивовиж гарним каліграфічним почерком: «Дорогому Дмитру Михайловичу Федаці – ініціатору видання цієї книги і її редактору – з щирою приязню, сердечними побажаннями щастя й добра у житті і успіхів у літературознавчій праці. 14 травня 1984 р. Ол. Мишанич» Додам, що книжка вийшла якраз напередодні першого, 10-річного ювілею моєї сестри, то ж у батька було подвійне свято. Подібна антологія давно заслужила на перевидання – звичайно, у значно розширеному вигляді, але з обов'язковим збереженням концептуальної передмови О. Мишанича.

З незалеженням України подібні проекти стало виконувати і легше, і тяжче. Легше – бо зникли цензурні обмеження, можна було друкувати багато з того, про що раніш не доводилося навіть мріяти. Так двоє однодумців видали першу після 1944 р., але досить представницьку збірку творів О. Духновича, а відтак і збірку теж замовчуваного у нас сатирика Марка Бараболі, чії твори виявилися напрочуд суголосними тому, що відбулося у нас на порозі 90-х.

1993 р. І. Ребрик започаткував власне видавництво «Гражда» (нещодавно відзначило своє 25-річчя). Глибоко символічно, що це видавництво, яке спеціалізується саме на поверненні і популяризації закарпатоукраїнської літературної спадщини, першою книжкою мало саме працю О.Мишанича, який започаткував ці процеси ще у глуху і навіть реакційну добу В. Щербицького і В. Маланчука. Ідеться про його збірку «Політичне русинство і що за ним». Невелика 48-сторінкова брошура, якою дебютувало видавництво, одразу і назавжди визначило його бійцівський, навіть задержуваний характер, а водночас і глибоку науковість, опертя на місцевих інтелектуалів, міцну закоріненість у рідну традицію. О. Мишанич бачив спецслужбівське (московське) коріння сучасного політичного русинства як ніхто інший з нас. Він напрочуд тепло ставився і до етноніму «русин», місцевих говірок, традиційної культури, але зробив усе, щоб цей місцевий колорит не було використано в антиукраїнських, протидержавних цілях. Якщо 2014 р. на Закарпатті навіть близько не дійшло до проголошення фейкової ЗНР (як то, на жаль, сталося на Сході), то одним з перших, кому слід за це подякувати, це Олексі Васильовичу. Звісно, важливими є і традиційна толерантність закарпатців загалом, наше неприйняття радикалізму, але міцні наукові підвалини під ці настрої почав підводити саме він.

Олекса Васильович був серед головних співорганізаторів карпатознавчих конференцій 1991 і 1992 р. в Ужгороді. Власне, їх була ціла серія, але найбільш значимими, навіть багато в чому переломними були саме ці дві. Перша з них почалася 26 серпня 1991 р., усього через лічені дні після спроби державного перевороту у Москві і подальшого проголошення незалежності у Києві. Тому публіка була особливо збуджена, тим паче, що було чимало представників діаспори, багато з яких чи не вперше повернулися на рідну землю після десятиліть розлуки. О. Мишанич тоді різко виділявся з-поміж них своєю прямою поставою і шляхетною сивиною моложавого патріарха (він був заступником голови оргкомітету, головував П. Чучка). Друга конференція відбулася 1-4 вересня 1993 р. Та осінь була чи не найбільш критичним сезоном наступу псевдо-русинської ідеології (ця перша кількарічна хвиля спала тільки в середині 1995-го), тож конференція мала перш

за все полемічне, контрпропагандистське спрямування. Пам'ятаю О. Мишанича на тих конференціях – зосередженого, але і усміхненого, оптимістичного, певного у своїй правоті і кінцевій перемозі. На першій конференції він говорив про загальноукраїнський контекст літератури Закарпаття. На другій – про такий самий контекст найдавнішої закарпатської літератури.

Співпраця О. Мишанича з моїм батьком значно розширилася. На порозі нового століття-тисячоліття вони започаткували нову книжкову серію, яка багато в чому продовжила естафету вже перерваної на той час «Бібліотеки Карпат». Звалася вона «Письменство Закарпаття» і містила переважно неопубліковані раніше праці наших класиків і сучасників. У батьковому архіві зберігся проспект серії, задуманої аж на 87 томів. З того вдалося видати тільки 17, проте й вони стали подіями у культурному житті краю. А почалося усе з бажання вперше видати 6-томну «Історію карпатських русинів» М. Лучкая на його батьківщині, чого рукопис чекав понад півтора століття. До того латиномовна історія почала перекладатися і видаватися на Пряшівщині, але на Закарпаття поступали буквально одиничні примірники «Наукового збірника Музею української культури в Свиднику», де це друкувалося. Тепер же йшлося про введення історіографічної пам'ятки до широкого обігу. Перший тому готувався до друку 2000 р., тож був присвячений 2000-річчю від Різдва Христового.

Перші два томи вийшли за прямої фінансової підтримки тодішнього ректора Ужгородського університету Володимира Юлійовича Сливки, який знайшов відповідні кошти з вузівського бюджету. Планувалося, що після того, як вийдуть усі шість томів, видання буде повторене (із необхідними виправленнями і доповненнями) уже у вигляді двох великих томів. Але на той час не стало вже ні В. Сливки, ні О. Мишанича, та й у суспільстві багато чого змінилося, тож слушний задум так і не реалізовано. О. Мишанич щиро радів виходу кожного тому (хоч і повідомляв про це з традиційно незворушним обличчям) – це ж бо справді один з наріжних текстів закарпатської літератури, та й при нашій досі бідності на книжки про закарпатське середньовіччя вона все ще не втратила і пізнавального значення. О. Мишанич чекав кожного тому з особливим нетерпінням і сприймав його як велике досягнення.

На жаль, переклад останнього тому ужгородськими латиністами дещо затягнувся, і він вийшов уже по смерті академіка.

Особливою турботою О. Мишанича була наша автура 1920-30-х років. У серії «Письменство Закарпаття» видано А. Волошина і В. Гренджу-Донського, причому кожному присвячено по два томи. Фактично саме О. Мишанич найбільше доклався до повернення закарпатцям цих двох наших велетів.

Подарував він мені невеличку свою книжечку про Йосифа Сліпого. Це була перша в Україні біографія видатного церковного діяча (якщо не рахувати контрпропагандистських статей в атеїстичних виданнях). Згодом довелося писати про нього і мені, опираючись і на цю книжку, і на багато інших джерел.

Та найбільше ми говорили про «Слово о полку Ігоревім». Олекса Васильович був палким адептом давньоруської поеми, і схоже, що головним аргументом на користь автентичності твору були для нього саме його високі художні достоїнства.

З великою симпатією академік ставився до Леоніда Махновця, який 1989 р. опублікував сміливу монографію «Про автора «Слова о полку Ігоревім»» і одночасно власний коментований переклад на сучасну українську мову Літопису Руського за Іпатським списком (за нього отримав Шевченківську премію). Обидві книжки дуже довго і тяжко ішли до друку, робота над ними тривала паралельно не один рік і навіть не одне десятиліття, а побачити світ вони змогли тільки у перебудовну добу. Відповідальним редактором другої книги був О. Мишанич, який один з примірників подарував моему батькові, а від нього він одразу ж перейшов до мене, був настільною книгою при роботі над докторською, а відтак вірно служить і понині.

Натомість подібні словознавчі студії Степана Пушика академік сприймав зі скептицизмом, хоч той так само вважав автором «Слова...» Володимира Галицького, але будував свою систему доказів принципово інакше – переважно на фольклорних джерелах, які інтерпретував не надто строго, більше з поетичним розмахом, ніж зі скрупульозністю академічного дослідника. Все-таки С. Пушик отримав кандидатський ступінь за свої словознавчі студії. Між Л. Махновцем і С. Пушиком точилася суперечка за першість у цьому відкритті, котре, як їм здавалося, закриває питання про

атрибуцію «Слова...». Хоча, строго кажучи, вперше гіпотезу про авторство Володимира Галицького висунув ще у 30-х роках Богдан Лепкий. Обидва ж науковці посилили цю гіпотезу суттєвими доказами – кожний своїми. Проте переконати наукове співтовариство так і не зміг ані один, ані інший. О. Мишанич у цій суперечці чітко був на боці Л. Махновця, хоча вважав, що «Слова...» має досліджуватися з різних ракурсів, то ж чим більше різноманітних (але аргументованих) підходів буде до нього, тим краще.

Тому Олекса Васильович був одним з промоторів всеукраїнських конференцій по «Слову о полку Ігоревім» у Путивлі, на яких довелося побувати двічі. Путивль – унікальне українське містечко, що нині більше нагадує розлоге і впорядковане село, яке геть утопає в зелені. Натомість у XVII ст. (тоді воно було прикордонним містом Московської держави) воно входило до п'ятірки найбільших її міст, зростало завдяки торгівлі. Зараз про добу «Слова...» там нагадує пам'ятник Ярославні над високим урвищем. Завдяки О. Мишаничу запрошення на ті конференції отримали і ми з Б. Яценком. Конференції стали головним форумом словознавців, багато цікавих гіпотез висувалося і обговорювалося саме там. Там я познайомився з академіком М. Котляром, що теж дуже суттєво вплинув на напрямок моїх студій з давньоруської історії.

Також я бачився з Олексою Васильовичем на конгресі українців 2000 р. у Чернівцях. Виглядав він страшенно втомленим, говорив стиха. Відчувалося, що хвороба з'їдала його зсередини. Тоді був саме один з чергових сплесків політичного русинства. Академік виступив із черговою брошурою на цю тему, його опоненти поширювали серед учасників конгресу свою друковану відповідь.

Далі була моя кількарічна епопея із написанням, апробацією і захистом докторської дисертації. Наїжджаючи час від часу до Києва, я обов'язково заходив до кабінету О. Мишанича в Інституті літератури. Це була кімната, закладена від підлоги до високого склепіння книгами і журналами (здається літописна стаття 1240 р., де кияни точнісінько так заклали книгами більшість простору Десятинної церкви, аби врятувати їх від Батисевої навали). Здавалося, що там час зупиняється і висить нерухомо. Вірилося, що таким вічним буде й Олекса Васильович. Тож коли в перші дні 2004-го до Ужгорода дійшла звістка про смерть Мишанича, у це

спершу не повірилося. Я написав за гарячими слідами газетний некролог. Чекав, що десятки закарпатців виступлять зі своїми спогадами. Щасливий, що це відбувається бодай зараз, хай і з 14-річною затримкою.

Олекса Васильович був персоніфікацією української гуманітаристики радянської доби: підрізані крила, дозовані ковтки свободи. Це була людина франківського штибу. На відміну від Каменяра йому вдалося закріпитися і просунутися і в офіційному науковому середовищі, хоч в УРСР доби Щербицького воно було ще більш токсичним, аніж у підавстрійській Галичині. Він лишився серед нас величезною кількістю публікацій, концепцій, вперше прокладених піонерських стежок.

Надія Ференц

ПОДВИЖНИК НАУКИ

Олексу Мишанича я вперше побачила у травні 1966 р. на конференції, присвяченій новелі, яка проходила в Ужгородському університеті. Високий, ставний, в елегантному костюмі, він привернув особливу увагу жіночої публіки. Його як свого учня представив нам, першокурсникам, професор Петро Петрович Пономарьов. При нагоді на своїх заняттях Петро Петрович знайомив нас із науковим доробком свого талановитого учня. З часом ми довідалися, що Олекса Мишанич відмінно вчився, з відзнакою закінчив українське відділення філологічного факультету Ужгородського державного університету й після закінчення аспірантури в Інституті літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України працює старшим науковим співробітником у відділі давньої української літератури.

Коли я почала працювати в університеті, довелося навідуватися до Києва для проходження стажування. Кілька разів стажувалася на той час у відділі радянської літератури. У цьому відділі, який очолював професор Леонід Новиченко, рекомендували до захисту мою кандидатську дисертацію. Тоді Олекса Мишанич був ученим секретарем Інституту літератури. Жоден мій приїзд до столиці не обходився без візиту до родини Мишаничів. Там, у невеликій двокімнатній квартирі на просп. Палладіна, основне місце займали книжки. Вони були не лише в кабінеті, але й у коридорі. До речі, велика бібліотека була і в с. Барвінок на Ужгородщині, де проживав брат Олекси Федір, інженер-будівельник за професією. Вона чекала на Олексу, коли приїжджав у відпустку.

Олекса Мишанич жив наукою, була вона для нього справою усього життя, за словами Г. Сковороди, «сродною працею», вважав

себе робітником науки, «ставав на всяке жниво і жав свій скромний сніп». Часто шкодував, що не міг повністю віддатися науково-дослідній роботі. Половину часу витрачав на упорядкування, підготовку до друку творів давньої і класичної літератури XIX – поч. XX століття. Гордився, що підготував 8 томів із 50-томного видання творів Івана Франка, двотомники Спиридона Черкасенка, Осипа Маковея, Івана Нечуя-Левицького, Наталени Королевої, Марка Черемшини. За видання творів Івана Франка Олекса Мишанич у 1988 році був удостоєний Державної премії України ім. Т. Г. Шевченка. На творах Івана Франка він учився аналізувати художні твори, бачити українську літературу в світовому контексті.

Першою візитною карткою Олекси Мишанича у велику науку стала книжка «Література Закарпаття XVII – XVIII століть: Історико-літературний нарис» (1964). Після неї побачили світ видання «Григорій Сковорода і усна народна творчість» (1976), «Українська література другої половини XVIII століття і усна народна творчість» (1980), у яких досліджено літературно-фольклорні зв'язки. Наукові пошуки Олекси Мишанича завершують книги «Крізь віки: Літ. та історіограф. статті й дослідження» (1996), «Повернення» (1997), «На переломі» (2002). Роки незалежності України були вершинними в його науковій роботі.

З 1985 по 1999 рр. Олекса Мишанич очолював відділ давньої української літератури Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України. За цей період було опубліковано 6 збірників наукових праць. Олекса Мишанич був відповідальним редактором таких відомих видань, як «Літопис руський» (1989), «Літопис Самійла Величка», «Українська поезія середини XVII століття» (1992).

Олекса Мишанич простежив 75-річну історію інституту літератури (1926 – 2001), написав розділ про здобутки вчених цього закладу у вивченні давньої української літератури. Він проаналізував наукову спадщину таких відомих медієвістів, як В. Перетц, С. Маслов, О. Білецький, М. Гудзій, Л. Махновець, В. Кречотень.

У полі зору Олекси Мишанича постійно перебувала література Югославії та Словаччини. Він упорядкував збірник «Там коло Дунаю» (1976), написав до нього передмову. Це видання представляє досягнення літератури югославських русинів. Був одним із упорядників збірника художніх творів письменників Словаччини

«Карпатська замана» (1990). У довідкових виданнях «Українська Радянська Енциклопедія», «Українська Літературна енциклопедія», «Енциклопедія сучасної України», «Краткая литературная энциклопедия» – сотні його статей про українську літературу.

Олекса Мишанич стояв, так би мовити, біля колиски Міжнародної асоціації українців (МАУ), був її ученим секретарем і віце-президентом, організатором п'ятих конгресів. Робота в МАУ (організація зв'язку з комітетами МАУ, листування з учасниками конгресів, укладання програм) була вершиною його науково-організаційної роботи. О. Мишанич пишався, що за двадцять років українство об'єдналося і стало світовою наукою.

У результаті співпраці з відомими американськими вченими-україністами з'явилися книги академіків Омеляна Пріцака «Походження Русі» та вихідця із Закарпаття Івана Фізера «Психолінгвістична теорія Олександра Потебні».

Справою душі, сентиментом була для О. Мишанича література Закарпаття. Зізнавався, що карпатознавцем став насамперед із обов'язку перед рідним краєм. Прагнув, щоб карпатознавство спиралося на джерела. До речі, у його бібліотеці було все, що видано з кінця 40-х років XIX століття в Ужгороді, Пряшеві, у Новому Саді, Руському Керестурі. Вчений-літературознавець О. Мишанич підготував збірник творів письменників дорадянського Закарпаття «На Верховині» (1984), написав до нього передмову, опублікував книжку «Твори» (1991) В. Гренджі-Донського з передмовою і примітками. З мовознавцем професором Павлом Чучкою підготував видання «Твори» (1995) Августина Волошина. Збірник включає спогади, інтерв'ю, політичні виступи, праці з культурно-національного відродження, статті та дослідження з педагогіки, мовознавства й літературознавства, п'єси. Літературі рідного краю присвячені книги О. Мишанича «Література Закарпаття XVII – XVIII століть» (1964), «Карпати нас не розлучать» (1993), «Загальноукраїнський контекст літератури Закарпаття: Літ.-критичні студії» (1996), «Повернення» (1997). Статті про літературу Закарпаття є у книгах «Крізь віки: Літ. та історіограф. статті й дослідження» (1996), «На переломі: Літературознавчі статті й дослідження» (2002).

О. Мишанич – автор статей про Олександра Духновича, Івана Сільвая, Івана Ірлявського, Івана Чендея, Юрія Керекеша. Завдяки

Мишаничу з'явилися факсимільні видання «Прошлоє Ужгорода» (1937, 1992) Петра Сови, «Народні пісні підкарпатських русинів» (1944, 1992), «Літературні стремління Підкарпатської Русі» (1937, 1993), «История Подкарпатської Русі для народа» (1924, 1991) Іриня Кондратовича.

Поза увагою О. Мишанича не залишалася жодна книжка письменника Закарпаття. Він щиро радів кожній публікації про літературу рідного краю. На вихід монографії Юрія Балеги «Література Закарпаття 20-30-х рр. XX ст.» (1962) відгукнувся розлогою рецензією «З увагою до фактів» (Радянське літературознавство. – 1963. – № 2. – С. 131-135). Про мою книжку «Поезія і поети Закарпаття» сказав, що це найкраще видання про літературу Закарпаття за останній час і попросив п'ять примірників для бібліотек Києва. Коли з'явилася моя рецензія на упорядковану ним книжку «На Верховині», написав вдячного листа.

О. Мишанич ніколи не забував подякувати за подаровану йому книжку. Отримавши від Юрія Балеги книжку «Віщій вогонь», писав: «Сердечно дякую за пам'ять. Не утримався, щоб не перебігти всі тексти і біографічні довідки, а оце щойно закінчив передмову. Враження від усього дуже приємне. Вимальовується якась цілість. Я навіть не уявляв собі після розмов про рукопис, про переклади і добір авторів, що може вийти така пристойна картина – з книжкою не соромно вийти в люди. Добір авторів, на мою думку, вдалий, охоплено всі, які бодай якоюсь мірою торкалися суспільних тем. Шкода, що не було чого вибрати із поезії Ю. Боршоша-Кум'ятського. Гарні сторінки ще склали б Балицький, Карабелеш, Лазорик, але раз був такий принцип, то нічого не вдієш. Звичайно, що редагування, доопрацювання і переклади пішли надто далеко, але оскільки більшість авторів ще живуть, то прав на це досить.

Ти зробив добре діло. Серед книжок вид-ва «Карпати» останніх років – ця книжка буде справді помітною і потрібною. Післямова є добрим ключем до розуміння того процесу. Написана добре, по-діловому, без зайвого пафосу, вона ставить всі необхідні акценти до розуміння тем і проблем поезії, добре характеризує суспільні умови. Ще раз вітаю Тебе з виходом цієї книжки і дякую за її присилку... З пошаною Ол. Мишанич» (13.10.1974 р.).

О. Мишанич сподівався побачити монографічні дослідження про творчість О. Митрака, І. Сільвая, Є. Фенцика, І. Ірлявського, Зореслава, насамкінець про наукове висвітлення історії літератури Закарпаття в повному обсязі, у всій складності, суперечності, без «білих плям» і кон'юктурних перекосів. Він мріяв і про ті часи, коли активізується літературне життя на рідному Закарпатті та з'явиться такий літературний журнал, що зможе об'єднати письменників краю.

О. Мишанич був одним із ініціаторів проведення в Ужгороді міжнародних наукових конференцій «Українські Карпати: етнос, історія, культура» (1991), «Культура українських Карпат: традиції і сучасність» (1993), «Карпатська Україна – пролог відродження української держави» (1994), членом редколегії збірників матеріалів, опублікованих після конференцій.

О. Мишанич увійшов в історію як талановитий публіцист. Про це яскраво свідчать його матеріали про політичне русинство «Від підкарпатських русинів до закарпатських українців» (1991), «Карпаторусинство, його джерела й еволюція у ХХ столітті» (1992), «Політичне русинство: історія і сучасність. Ідейні джерела закарпатського регіонального сепаратизму» (1999). З доповідями про таке ганебне явище як карпаторусинство, спрямоване на відрив Закарпаття від України і витворення із закарпатців нового народу, він виступив на Першому конгресі асоціації українців у 1990 р. і V Міжнародному конгресі українців у Чернівцях (2002). Про політичне русинство О. Мишанич надрукував десятки статей у вітчизняній і зарубіжній пресі.

Упродовж усього життя О. Мишанич простежував становлення на Закарпатті української ментальності, тяжіння до української культури. Як справжній учений, патріот України, він не міг, за його словами, «покійно вичікувати, кому нас продадуть, як це робили значна частина... високошанованих і вчених земляків». А я додала б, продовжує робити.

О. Мишанич зі щемом згадував свою альма матір, Ужгородський університет, викладачів, що дали йому такі знання, з якими міг податися у велику науку, зокрема професора Петра Петровича Пономарьова, який розкрив йому, допитливому студенту сторінки літературознавства, познайомив із такими його корифея-

ми, як Михайло Грушевський, Микола Зеров, Петро Волинський, Олександр Білецький, Євген Кирилук. Коли приїжджав на Закарпаття, ніколи не забував провідати свого вчителя. Важко переживав його смерть, хвилювався за долю дружини Зінаїди Луківни. У листі до Ю. Балеги від 09.09.1984 р. писав: «Кілька разів я заходив до Зінаїди Луківни. Вона дуже тяжко переживає втрату Петра Петровича, оскільки залишилася зовсім сама. Хоч усі ми були готовими до того, що Петра Петровича не стане, все ж смерть його була якоюсь несподіваною і передчасною. Як людина, вчений і педагог він зробив для нас багато доброго. Мені тяжко змиритися з думкою, що в Ужгороді вже нема Петра Петровича. Я відчуваю і свою вину, що за останні роки ми мало зустрічалися, коли йому потрібна була наша моральна підтримка та й просто добре, уважне ставлення».

Усі свої книжки із автографом (акуратним каліграфічним почерком) О. Мишанич надсилав Ю. Балезі. На книжці «На Верховині» читаю: «Дорогому Юрієві Івановичу Балезі – першому читачеві і рецензентові моєї книги – з щирою вдячністю за доброзичливе ставлення, глибокий науковий підхід до моєї праці, з побажанням щастя і добра у житті і нових здобутків у дослідженні літературного процесу на Закарпатті». Сердечно – Олекса Мишанич (17 травня 1984 р.).

На збірнику «Твори» Августина Волошина, який О. Мишанич підготував разом із професором Павлом Чучкою, лаконічний автограф: «Дорогому Юрієві Балезі, побратиму карпатознавцю від упорядників. Ол. Мишанич (7.V.1996 р.).

Багато своїх книжок О. Мишанич передав нашій кафедрі української літератури.

Наукове життя О. Мишанича склалося успішно. Він встиг багато зробити, але з середини 80-х років почало підводити здоров'я. Наприкінці листопада 2003 року О. Мишанич востаннє приїхав на Закарпаття. Зателефонував своєму другові Юрієві Балезі, домовилися про зустріч. Про цю останню зустріч Ю. Балега згадував у своїй книжці спогадів та есе «З відстані часу»: «Зустріч справила на мене гнітюче враження. Замість стрункого, високого, міцної статури шатена з буйним, трохи хвилястим волоссям на міцно поса́женій голові, з упевненою походою атлета я побачив утомленого

виснаженого важкою хворобою чоловіка. Здавалося, що в очах, які ще недавно світилися радістю при зустрічі з рідним краєм, згасає сонце. Було враження – кожен крок озивається у його серці пронизливим болем, який ховався за силуваною посмішкою». Лікарі обіцяли О. Мишаничу два роки життя, він поспішав завершити й видати ті книги, що були на черзі. «Книга – це єдине, що залишиться після нас», – сказав учений.

У той день Олекса Мишанич разом із Юрієм Балеґою прийшли на могилу свого вчителя П. П. Пономарьова. На прохання когось із київських колег він мав сфотографувати пам'ятник Брацкайків.

Олекса Мишанич, робітник і сподвижник науки, залишив по собі велику наукову спадщину, яка ніколи не втратить свого значення.

Олександр Гаврош

ЗАКАРПАТСЬКІ ДИНАСТІЇ: МИШАНИЧІ¹

Доля цієї родини є незвичною для Закарпаття. Народившись у простій верховинській сім'ї, семеро братів Мишаничів отримали вищу освіту. Причому не тільки добилися визначних висот у своєму фаху, але й пішли кожен власним шляхом. Як у старому радянському фільмі, серед братів Мишаничів є академік, музикант, учитель, інженер, лікар, військовий. Знають нині Мишаничів не тільки в Ужгороді, а й у Києві, Львові чи Донецьку. Сьогоднішня наша розповідь – про цю особливу родину.

Родовід

У метриках батька і діда поруч з прізвиськом в дужках було записано «бухман», що з німецької перекладається як «книжник». Йдеться, очевидно, про давню історію, бо Василь Мишанич, селянин зі Студеного, був напівграмотний. Його син Федір, який любить всілякі гіпотези, і тут має свою версію. Слово «мишна» на давньоєврейській означає «п'ятикнижжя Мойсеєве». Отож «бухман» – перетлумачення прізвища Мишанич на німецький лад.

Так це чи не так, достовірно відомо, що це споконвіку була селянська родина. Василь Мишанич одружився на молодій удовиці у Ляхівцях. За дружину взяв собі Ганну Бушко, батька якої забрала Перша світова війна. Чоловік її разом з дитиною загинули від мору, коли вимерла чи не третина села. Тож Мишанич пристав на вдовине господарство і став давати йому раду.

Був це селянин до кістки. Як би міг, то обробив би цілу Землю. Але купа дітей та пісні верховинські ґруні не давали великих

---

¹ Гаврош, О. Мишаничі : закарпатські династії // Новини Закарпаття. – 2001. – 28 квіт. – С. 12.

гараздів. На щастя, допоміг випадок. Чехи за державною програмою продавали ділянки на долині, тож Мишаничі купили собі землю у щойно заснованому селі Барвінок. На місці дубового лісу біля дороги виросло поселення верховинців.

На новому місці газдувалося краще. З кожним роком прикуплялося землі, так що до 1944 року її вже було близько семи гектарів. Мали двох коней та двох корів. Прихід визволителів було зустрінuto Мишаничами з піднесенням. Батько навіть очолив Народний комітет у Барвінку. Відносний спокій тривав до 1949 року, поки не забрали землю. Родина з десятьма дітьми важко це пережила не тільки морально, а й фізично. До 1956 року, коли настало деяке полегшення, не полишали великі злидні. Всі зусилля були спрямовані на те, аби вивчити дітей.

Мати все життя була неписьменною. Підписувалася хрестиком. Була звичайною закарпатською селянкою, залюбленою в господарство та дітей. З побожністю ставилася до книжок своїх синів, хоч прочитати їх не могла.

Олекса

Олекса був четвертим у родині, народився у 1933 році. Змалку вже виділявся: ріс замкнутою дитиною, уникав ігор, розваг зі своїми ровесниками. Весь час проводив у читанні. Першою його книжкою став «Катехизис», який знав напам'ять. Олекса завжди був дуже акуратний. Мав каліграфічний почерк, охайні зошити. У школі був серед найкращих.

Батьки відчували, що він має стати великим чоловіком. Тому йому ніколи не робили зауваження, що робить уроки допізна, палячи гасова лампу. У сім'ї був улюбленцем. Доброзичливий до всіх, ніколи не вивищувався своїми успіхами. У родині мав такий авторитет, що до його порад дослухалися батьки.

Після закінчення філологічного факультету УжДУ вступив до аспірантури в Інститут літератури. Опинився в центрі руху шістдесятників, які виступали проти тоталітаризму та національного гноблення. Багатьох його знайомих було репресовано чи позбавлено роботи. Олекса цього unikнув, але був підданий критиці з боку партійних ортодоксів за «антиісторизм» та «націоналізм». Наслідок – понизили у посаді і записали сувору догану в облікову картку.

Нині професор Олекса Мишанич – відома постать в українській науці. Досить перерахувати його регалії, щоби зрозуміти, кого маємо в особі нашого земляка. Завідувач відділу давньої літератури Інституту української літератури, президент Національної асоціації українців, член президії Академії наук України, лауреат Національної премії імені Тараса Шевченка.

Написав 15 власних і упорядкував 35 чужих книжок. У його доробку робота над такими фундаментальними проектами, як 8-томна «Історія української літератури» чи 50-томник Івана Франка. В останньому виданні він виконував усю чорнову роботу, бо був редактором-організатором, до того ж сам упорядкував 8 томів. Себе в науці вважає робітником, чорноробом.

Попри те, що 44 роки пропрацював у Києві, велику частину своїх досліджень присвячує Закарпаттю. На сьогодні – один з найавторитетніших знавців літератури нашого краю. Є значна частка зусиль Олекси Мишанича в тому, що закарпатці нині є органічною складовою загальноукраїнського літературного процесу. Багато робить академік у справі повернення забутих та репресованих імен. Зокрема, під його упорядкуванням у «Карпатах» вийшли вибрані твори таких знакових для Закарпаття постатей, як Іван Ольбрахт та Василь Гренджа-Донський.

Людина, залюблена в працю. Трудиться щодня по 12-14 годин без вихідних і свят. Єдине хобі – книжки. Бібліотека Олекси Мишанича, певно, одна з найбільших приватних книгозбірень на Закарпатті. Частина зберігається в Києві, частина – в брата Федора у Барвінку. Учений старається купувати все, що стосується нашого краю. Окрім того, любить собі заграти вдома на скрипці, сопілці чи флюярі. Син Олекси Мишанича пішов стопами батька: захистив кандидатську дисертацію з літературознавства.

Федір

Федір молодший від Олекси на два роки і тому постійно хотів наслідувати брата. Але доля до нього була менш прихильною. Після закінчення Мукачівського педучилища учителював на Тячівщині. Під час служби в армії вів щоденник, в який записував відверті думки. В тому числі про тоталітарний режим, вторгнення радянських військ в Угорщину тощо. Записи були вилучені, і

солдата чекали великі неприємності. Закінчилося тим, що з армії йому дали примусове направлення на роботу у Воркуту. Причому наклали заборону на професію. Так учитель став забійником у шахтах разом із зеками.

Посилено займаючись вечорами, Федір таки склав іспити у Ленінградський гірничий інститут. 6 років навчання в Ленінграді стали найкращими у житті. Вчився добре, але повертатися належало в ту ж Воркуту, звідки отримав направлення. Вирватися з півночі вдалося тільки тоді, коли батько залишився один і не було кому за ним доглядати.

У 1986 році ціле літо провів на відбудовах у Чорнобильській зоні. Очолював понад тисячний загін будівельників, з яких вже чимало на сьогодні повмирало. Нагороджений урядовою нагородою.

З початком демократії активно включився у політичну діяльність. Делегат установчого з'їзду Народного Руху України та один з організаторів НРУ на Закарпатті. Був серед 72-х засновників Демократичної партії України. 5 років очолював обласне відділення ДПУ. У цей час був досить помітною фігурою у закарпатському політикумі.

Опісля від активної політики відійшов. Нині цікавиться релігійною філософією і навіть випустив дві книжки на цю тему. У дослідженні «Релігійна свідомість» по-своєму трактує Біблію.

Степан

Степан усього на рік молодший від Федора. Тому між ними були особливо дружні стосунки. Був дужим, фізично сильним і витривалим юнаком. Після того, як пішов працювати, несподівано для сім'ї вирішив, що йому треба вчитися. За два дні до іспитів здав заяву в УЖДУ і вступив на українську філологію. Студентом зацікавився етнографічними дослідженнями. Працював заввідділом естетичного виховання Інституту вдосконалення кваліфікації вчителів.

Одружився з донькою письменника Леоніда Смілянського і переїхав до Києва. В Інституті мистецтвознавства, фольклору та етнографії захистив кандидатську та докторську дисертації. Окремими виданнями вийшло з десяток книжок професора Степана Мишанича, присвячених українському фольклору – пісням,

переказам, легендам, прислів'ям та переказам. У 1989 році переїжджає в Донецьк, аби очолити щойно відкриту кафедру української філології Донецького університету. Пізніше стає ректором науково-педагогічного інституту по підготовці кадрів з української філології та етнографії.

Степан Мишанич є помітною постаттю на Донеччині. Бере активну участь у громадській роботі. Очолював обласне відділення «Просвіти» та Конгрес національно-демократичних сил Донбасу. В непростих умовах тотальної русифікації продовжує нелегку роботу зі збереження і плекання української свідомості та культури.

Михайло

Передостанній з Мишаничів – Михайло, який народився 1943 року. Після Ужгородського музичного училища закінчив Львівську консерваторію. Є фахівцем з народних інструментів та народної творчості. Живе і працює у Львові. Доцент. Викладає в консерваторії, музичному училищі та духовній семінарії. Має ідеальний слух. Зібрав музичні записи із Закарпаття, Львівщини, Івано-Франківщини, які видав у кількох книжках.

Центр українських студій Гарвардського університету (США) зацікавився роботами Михайла Мишанича і викупив у нього п'ять об'ємних рукописних томів по 600 сторінок із записами українських народних пісень. Самотужки вивчив англійську, італійську та польську мови. Випромінює оптимізм, життєрадісність.

Сім'я

Ми детально зупинилися тільки на братах Мишаничах, які зробили помітний вклад у наукову та громадську роботу. Але гріх не назвати інших членів цієї незвичної родини, які кожен на своєму місці робить хай скромний, але посильний внесок у життя свого народу, держави.

Найстарший брат Ілля 1944 році з третього курсу Ужгородської учительської семінарії вступив у добровольці Червоної армії. З маленького села Барвінок їх пішло 12 чоловік. З них семеро загинуло, а четверо залишились каліками. Поранений був й Ілля. Закінчив педінститут і все життя пропрацював вчителем на Міжгірщині.

Сестра Ганна побудувалася в Барвінку. Працювала робітницею на Ужгородському машзаводі.

Василь – єдиний серед братів, якому не лежало серце до науки, був роботящим і вправним газдою. Працював водієм дальніх рейсів. Також звів своє гніздо у Барвінку. Усі троє старших нині вже пішли із життя.

Сестра Софія одружилася в Чехії і тепер живе в місті Ліберець. Юрко закінчив медичний факультет УЖДУ, працює терапевтом. Добрий діагностик. Живе неподалік від решти – у селі Підгорб. Наймолодший з родини, Микола, закінчив Харківське вище авіаційне училище. Служба кидала його по всьому СРСР. Був командиром військової частини з обслуговування ППС. Військову кар'єру закінчив у званні майора. Після проголошення незалежності України повернувся у рідний Барвінок аж із Сахаліну.

Ось так роз'їхалася родина по світах, а на старість почала по троху збиратись довкола батьківського обійстя. Живуть Мишаничі дружно. Щороку з'їжджаються на вулчій батьківщині, аби покласти квіти на могили тим, хто своїми мозолястими руками вивів їх у люди.

**III. ОЛЕКСА МИШАНИЧ
У ЛИСТУВАННІ
З БРАТОМ ФЕДОРОМ**

*Федір Васильович Мишанич
22 (17) березня 1935 р.,
с. Ляхівець – 6 лютого 2004 р., с. Барвінок*

ЛИСТИ ДО ОЛЕКСИ МИШИНЧА* 1969 – 1996

23/VIII-1969 р.

Вітаю тебе Олексо!

Не певний, що ти зараз не у відпустці, але пишу про всякий випадок. Може лист застане тебе.

Хочу поділитися з тобою новинами, а також вислати тобі фотографії. Щодо останніх, то вони не дуже вдалися. Хай цей раз залишиться у тебе хоч така пам'ятка. Іншим разом зроблю краще.

Запропонували мені поступати цього року в аспірантуру Інституту гірничої справи в Москві. Вирішив не поступати. Знаю, що відкладений рік в мої роки – це аж занадто багато. Та інакше не можу. Треба привести до порядку особисті справи. Маю зараз дівчину, із якою, якщо все буде гаразд, скоро одружимося. Десь в жовтні-листопаді. Затримує квартира. Питання про виділення мені квартири уже вирішене, затримує здача будинку, в якому цю квартиру одержу. Як гадаєш, ти зможеш приїхати до нас на весілля?

Мабуть зараз проводить відпустку в Києві Степан. Передавай йому привіт від мене. Люсі теж, і Німчукові.

Пиши.

Бувай здоровий.

Федір.

12/XI-1969 р.

Доброго тобі здоров'я, Олексо!

Напишу тобі трохи про мої новини. Певний, що ти вже повернувся додому і лист знайде тебе відразу.

---

* Упорядкування листів Ярослава Мишанича. Тексти подаються в авторській редакції.

На наше із Вірою весілля не приїхав ніхто ні від мене, ні від неї. Закликали ми тут 36 чоловік наших знайомих та співпрацівників і справили весілля в ресторані. Все було дуже гарно, і я признав, що весілля — хороша річ, хоч втомлює і багато коштує, але робити треба, це справді перелом у житті.

Нарешті дали нам квартиру. Окрему однокімнатну у новому будинку. Якраз перед святами. Зараз влаштовуємось. Вже дещо купили до неї, в першу чергу диван, щоб було на чому спати. Книги, чемодан, мою фотолабораторію звалили в куті на підлозі, так що у нас зараз точно так, як було у тебе на початку.

Свята пройшли для нас дуже весело та приємно. Приїхав до нас Микола. У нього було сюди відрядження на 5 днів, допомагав мені переноситися із гуртожитку, влаштовуватися в новій квартирі. Було у нас багато гостей, наговорилися по своєму, поспівали українських пісень. Микола усім дуже сподобався, Вірі особливо. У нього все гаразд, тільки командир не дає йому дозволу поступати в наступному році в академію. Микола хороший офіцер у частині, командир його від себе не відпускає. Одружуватися поки що не думає, тай дівчини хорошої не трапляється. Через місяць, 18 грудня у нього день народження (24 роки), пошлю йому вітання.

Щоб трохи підробити грошей, я влаштувався ще читати лекції вечорами в гірничому інституті. Маю 8 годин на тиждень. Читаю руйнування гірських порід на IV курсі. Ще вісім годин на тиждень маю в учбовому комбінаті, де готують кваліфікованих робітників. Читаю машиністам комбайнів основи гірничої справи. Платять мало, 1,50 крб за годину (в інституті 3 крб), але і це благо, коли треба купувати усе до квартири. Навантаження маю велике, та нічого, справляюся.

Мав листа від Степана, але не розумію, що там у нього. Ніби переїздить до Києва, ніби жениться з Люсею, але все це неточно, і я не знаю, як там у нього. Якщо переїде до Києва і вирішить продати квартиру в Ужгороді, я куплю її у нього. Може переберемось через декілька років туди.

Обіцяв я тобі ондатрову шапку купити, та досі ще не зробив. Надзвичайно важко стало цього року в мисливців шкірки купити. Обіцяли принести, але не несуть. Я і не певний, що принесуть.

Мабуть збувають кудись. Так що замовлення я зробив, а віз і нині там. Може ще щось і буде.

Маю до тебе прохання. Роздобудь для Віри кулінарну книгу українських страв, кажуть, що така була видана в Києві.

Що у тебе нового? Пиши, як справи.

Бувай здоровий.

Федір

29/ХІІ-1969 р.

Доброго здоров'я, Олексо!

Листа твого одержали ми досить давненько. Новин з того часу особливих не було, а дома завжди знайдеться якась дрібна робота, так що ніяк не зберуся із відповіддю.

Ти писав, що трохи заздриш нам із Степаном. Звичайно, нормально для дорослої людини — це жити у шлюбі, сім'єю. Але на твоєму місці я не дуже старався б завести сім'ю. Такий крок треба робити, коли на це є дуже поважна причина, і інакше поступати не можна, тільки так. Сім'я, дружина відволікали б тебе від наукової та літературної роботи. Варто зважити, що краще: ублажати примхливу дружину та виховувати вередливого вундеркінда, чи віддати увесь свій час та енергію для науки та праці. Щодо мене, то я не поспішав би удруге одружуватися, та така вже моя доля. Багато жінок навколо мене крутилося, і нічого вартого не було. Тут ще Ріта улітку сказала, що приїде сюди. Мені тут трапилася непогана дівчина, і я вирішив, що краще поставити на цьому питанні крапку, завести собі шор у житті. Не можу похвалитися, що я дуже надто одружився. Але в моїх умовах і можливостях вибору це був найкращий варіант. Зараз працюю над вихованням дружини. Оту кулінарну книгу я просив тому, що вона абсолютно не вміє готувати. Мені власне не готування її потрібне, а хист до роботи та вміння тримати дім у порядку. Сучасна 20-річна дівчина на це трохи важкувата. Одночасово вчу її українській мові. Її батьки обрусіли ще в молодості на Смоленщині. В Донбасі вона вчилася українській мові і російській школі, як обов'язковому предметові. Мовою володіє і нічого не має проти того, щоб ми постійно дома говорили по-своєму, але на роботі і із знайомими, коли до нас приходять, говоримо російською, то вже вироблюється звичка і між собою так говорити. Зараз даю

їй читати українську літературу. Оце прочитала «Декамерона» в українському перекладі, Хемінгуея «По кому б'є дзвін», «Ярошенко» і інші, але бібліотека у мене дуже мала. Мені в тому, що вона охоча вчитися українській мові, допомогла та обставина, що три її старші сестри одружилися із росіянами, і життя у них не вдалося, як у нашої Анни. Чоловіки багато п'ють, деруться, хохлами обзивають і тому подібні циркуси роблять. Тому батьки благали Віру, щоб не йшла за росіянина, тільки за українця. Тут із нашими хлопцями такі драми стаються, що серце стискується, як подумаєш. Відбухали по 10-15 років у таборах, після звільнення залишалися 5 років на поселенні, поодружувалися із росіянками, а зараз лікті кусають, бо у хаті слова рідного не почуєш ні від дружини, ні від дітей, і додому не з'явитися, бо в рідному селі за свого перестали признавати.

Такі то мої проблеми. Зараз готуюся поступати наступного року до аспірантури. Вірніше хочу наприкінці весни скласти аспірантський мінімум із філософії та англійської мови. Буду працювати над кандидатською роботою. Готуюся також поступати у партію. Це як у Драйзера, який наприкінці життя вступив у комуністичну партію. Коли його запитали, чому прийняв таке рішення, він відповів, що до цього кроку підвело його усе його попереднє життя. Так і я, мене теж життя підвело до цього кроку. Зараз настає той час, коли усе, що має хоч якість значіння для науки, техніки, виробництва, культури, робиться членами партії. В наш час бути комуністом — велика та важлива річ.

Із дому та від Степана не маю ніяких вістей. Розпочав додому висилати гроші, бо попередні 3 місяці не висилав. Гадаю, що через це вони великої скрути не мали, а я не міг для них нічого викраяти, сам ще із боргами не розрахувався. Із від'їздом Степана в Київ тато та мама там цілком осиротіють. Та нічого не пороби-мо. Погано, що тато пристрастився випивати, мабуть цієї звички йому вже не знебавитися ніколи. Через це ще більше опустився.

Передавай привіт від нас Люсі та Василю, Федорові Мазуру, Івану Клепарю. Пиши що у тебе нового.

Вітаємо тебе з Новим роком, бажаємо доброго здоров'я, усього найкращого.

Бувай здоровий!

Федір

24/IV-1970 р.

Олексо!

Давно м ти не писав, усе ми якось ніколи. На роботі завантажений надзвичайно усякими виробничими та секретарськими справами, а після роботи — справами господарськими.

Діла наші пішли на поправку. Порозраховувалися з довгами, купили до квартири усе необхідне, залишилося дати зробити книжкову полицю та купити стіл. Та це вже не так терміново, бо стіл маємо на кухні, а в хаті — журнальний.

На роботі після реорганізації хоч справ і більше стало, виріс також масштаб і авторитет. Рядом питань в комбінаті займаюся тільки я, і маю справу із шахтами та цим питанням від імені комбінату уже без посередніх чи допоміжних організацій. Так що й відповідальність виросла. Не виросла тільки зарплата. Маю нагоду перейти на шахту помічником головного інженера. Це, як коли я працював на шахті гірничим майстром, через дві інстанції вище. Зарплата там була б в два рази вища, ніж зараз маю. Але є багато «но». Зірветься відпустка, кожного дня їхати в шахту, пропадати там 10-12 годин на добу, ходити також і в нічні зміни. Робота неспокійна. Хочеться наприкінці літа із Вірою у відпустку разом поїхати. Поки що зачекаю.

Дуже треба було б мені зараз зустрітися із тобою та порадитися по деяким особистим питанням. Не пізно і восени, потім поговоримо.

Мав я листа від тата. Пише, що скучно їм там двом, діти ся до них не взивають, добре би тото мені подумати, чи не ліпше перебраться май ближче ід Закарпаттю. В найближчі роки мабуть не переберемось.

Буваєш ти там у Мазура. Чи отой трудящийся гуцул на мене часом не сердиться? То такий файний був до того, як минулого літа їздили удвох з Харитиною Степанівною до Мукачева, а пак ся з ним щось стало, гі би го шляк трафив. Що ти про то знаєш?

Як на твою думку справи у Степана? Давно ми не пише.

Пиши про себе, що в тебе нового.

Бувай здоровий.

Федір.

5/Х-1970 р.

Олексо!

Забув віддати тобі в Києві гроші, що передав тобі Ілля на порцеляновий набір. Сьогодні же висилаю тобі 100 крб., а інші 100 вишлю, як одержу. Справа ніби не термінова, а ми трохи розтратилися в дорозі.

Долетіли добре, у неділю в обід були вже дома. Тут холодно, випав сніг. Стоїть невеликий мороз. Квартира наша у порядку. Сьогодні уже вийшов на роботу.

З того часу, як ти поїхав, дома особливих новин не сталося. Тато з мамою помаленьку валяються, коли ми не чуємо, а то і коло нас. Тато багато агітував нас переїхати у Барвінкош та сесе у нього прийняти, щоб він знав, хто там газда.

Рахівська пані дуже бідкалася, що ти не приїхав до неї. Вона спеціально терміново вчилася водити машину. Коли ми там були, уже гарно їздила, сама возила нас. В тому домі ти у великій шані.

Пиши, що у тебе.

Бувай здоровий.

Федір.

Воркута

20/Х-70.

Олексо!

Є тут зараз непоганий матеріал на зимне пальто. Особливо гарне чорне сукно із рідкою білою шерстиною, гладке та добротне. Ціна — 41 крб. Якщо хочеш, я купив би тобі. Напиши, чи брати і скільки. На мою думку темносірий, майже чорний, колір тобі йде добре, тільки не знаю, чи підійде до нього той комір, що ти вже маєш.

Посилаю тобі декілька літніх фотографій. Останні потім пришлю.

У нас все гаразд. Уже маємо міцну зиму. Працюємо, встигли акліматизуватися після відпустки.

Привіт тобі від Віри.

Федір.

25/X-1970 р.

Олексо!

Посилаю відношення із роботи на здачу іспитів. Якби вдалося їх скласти, як ти говорив, було б дуже гарно. 15 листопада їду в Москву в клініку на консультацію, одноразово вирішуватиму питання відносно аспірантури.

Віра оформляється на підготовчі курси до інституту, може із того щось буде.

У нас все гаразд. Пиши про себе.

Федір.

Воркута, 24/XII-1970 р.

Вітаю тебе,

Олексо!

Посилаю декілька твоїх літніх фотографій. Давно зробив їх, це були пробні, думав, що перероблю краще, більш якісно, та все яюсь ніколи. Посилаю так. Гадаю, деякі з них відкладеш у свій золотий фонд як хорошу пам'ятку. Напиши чи сподобались.

У нас все гаразд. Живі, здорові. Багато працюємо. Особливо Віра перевантажена на новій роботі, вдоваток ще ходить на підготовчі курси. Допомагаю їй, як можу, але моя поміч така, що хіба лиш тарілі на кухні помию.

Аспірантські мої справи такі, що зараз треба брати тему і розпочинати працювати. Перш за все писати реферат, а як будуть складені іспити із філософії та іноземної мови, їхати складати спеціальність та везти на показ реферат. Така у мене домовленість із інститутом.

Відпустку будемо мати наступного року мабуть восени. Там побачимо. Буду домогатися, щоб поближче до літа.

Прохання до тебе. Роздобудь мені, будь-ласка, хороше ювілейне видання Лесі Українки, хоча б поезій та «Лісової пісні». Попробуй би Степана, та він забуде.

Пиши про свої новини. Передавай привіт від нас Німчуку.

Бувай здоровий.

Федір.

P.S. Вітаємо тебе з Новим роком, бажаємо усього найкращого.

Воркута, 30/I-71 р.

Олексо!

Посилаю тобі три кольорові фотографії власного виробництва. Це я сфотографував напочатку вересня, коли ми з Вірою їздили у відпустку, в Києві, Каневі на могилі Шевченка та в Квасах. Степан сказав би, що в технічному відношенні роботи не цілком досконалі, та при бажанні їх можна довести до досконалості, якщо ще більш точно підібрати фільтри. Покажи їх Степанові, як повернешся із відпустки, а йому я вишлю інші, не такі. Марії Василівній теж вишлю, їй я зробив декілька дуже хороших. Тільки зараз спромігся все це надрукувати, раніше все якось було ніколи.

«Лісову пісню» одержав, спасибі, Віра вже її прочитала, книга гарно доповнить мою добірку української літератури. Ще одне прохання. У вашій книгарні була восени книга «Гайдамацький рух на Україні в 18 ст.» Якщо ще є в продажі, будь-ласка, пришли мені примірник.

Нового у нас мало. Почуваю себе гарно. Крім роботи опрацьовую багато книг та матеріалу дома, шукаю, до чого руки прикладати і на майбутнє. Хотілося б уже зараз дещо зробити для дисертації. Віра теж почуває себе добре, тільки важко їй і на роботі, і на підготовчих курсах. Якось того буде.

Привіт від нас Німчукові. Пиши нам.

Федір.

Воркута, 19/IV-1971 р.

Вітаю тебе, Олексо!

Нарешті одержав твого листа. Спасибі. Хвилювався, чи там у вас щось не сталося, бо довго не було ніяких вістей. Виявляється, Степан з Люсею роблять ремонт, а ти завантажений додатковою роботою. Буває.

Можу собі уявити, як зараз у Степана. Але то вже давно треба було зробити. Як ти? Твоя квартира теж потребує ремонту. Краще найняти хороших майстрів, щоб зробили добре. Якщо не зробиш до осені, то восени, як будемо у відпустці, зробимо в тебе бетярський ремонт. Все одно маю намір зупинитися в Києві бодай на два тижні, попрацювати в бібліотеках та музеях. Тимчасом може й кандидатські іспити будуть складатися. Побачимо. Якщо матимеш труднощі з ремонтом, розраховуй на мене.

Книги та сережки, що Люся прислала Вірі, ми одержали. Спасибі. Передай Люсі, що сережки дуже сподобалися і, головне, вони йдуть їй.

Гроші ми теж одержали. То Степан вирішив, що ми потратилися на поїздки і бідуємо без грошей. Тоді у нас справді була скрута. Тепер все гаразд. Борги повертали, збираємо уже на відпустку.

На днях я послав тобі 100 карбованців, що дав Ілля на сервіз. Ти пишеш, що із висилкою матеріалу на пальто я розраховувався за ті гроші. Ні, то був наш подарунок до дня народження. Якщо вважаєш, що то забагато, то дай відремонтувати мою скрипку, бо гроші на це я тобі не залишив. Отже, як бачиш, із грошима якраз усе гаразд.

Ми живі, здорові, новин у нас особливих нема. Мали листа з дому. Тато почав проявляти активність. Раніше було пиши йому, не пиши, все одно не відповідь. А тут досить справно в цьому році вже другий лист шле. Мабуть Василь йому пише під диктовку.

Позвони, будь-ласка, отим замащеним газдам і передай їм наше вітання. Тепер ми знаємо, чого вони довго не писали і не хвилюємось.

Пиши про свої новини.

Бувай здоровий.

Федір, Віра.

Воркута, 30/IX-71 р.

Олексо!

Досталисьме яблука, що сь нам загнав. Дуже файні, не побилися. Дякуємо красно.

Із паком сталася мала пригода. Цідула, що маємо пак, прийшла нам, тобов написана, а пака на пошті не було. Комуś віддали. Аж під вечір найшовся. Печатки на ньому не було, але ладичка повна яблук. Значить, порядок.

Кажеш, пальці ти ся покривили од роботи? А ти не бий собов дуже. Дай си покій. Хіба лише врожай зібрати.

Замовляю ти точно такий пак із грушами, що коло студні, кидь не перестигли і ще тверді. Віра їх дуже любить і забагло ї ся груш. Понеси в сітці на пошту, там купиш ладичку та відправиш. Я все так робив, най ти мама повість.

У нас все гаразд. Жиємо собі тихо та спокійно, як то бог приказав. Віра почуває себе добре, уже готує всякі там льолі для малого, та добиват ся од мене, обим і повів, де буде постіль малого стояти. Бо я такий фاینний ремонт зробив, що де її не поставити, там добре буде.

Наробивемся із ремонтом немало, уже майже готовий. Зробивем красну полицю під книги на всю стіну, лиш бібліотеку маю не зовсім укомплектовану. Буду просити Степана купувати для мене літературу. Із дому я ніби то все перевіз, що мав там із книг.

Скрипочка моя грає люксусово, звук має просто чудо. У того майстра руки золоті. Мене тут просить викладач із музшколи, чи не можна його такої ж цінності скрипку переслати до Києва, щоб віддати тому майстрові на реставрацію. Згоден платити хоч скільки, вважає, що 50 крб — це небагато. Як думаєш, чи взяв би той майстер ще таку роботу?

Напиши як там справи, що нового?

Бувай здоровий.

Федір.

Воркута, 3/ХІ-1971 р.

Олексо!

Туй маєш фотографії твої і дівчині. Обисьте не казали, що з мене піллий фотограф, бо се робота дуже красна. Кидь хочете, можете замовити точно такі ж фотографії, але збільшені до розмірів Льва Толстого. Негативи це дозволяють, вийшли гарні.

Листа твого одержав. Бачу, погаздував ти на славу. Зараз дома гаразд, аж душа ся радує. Кожного року зробити хоч би одну дома велику роботу, і можна тримати те феодалне королівство в порядку. Тепер я вже знаю, що зроблю наступного року: перебрискаю стайню, як стіна на веранді, побілю задню кімнату і, кидь ся вдасть, треба перестелати в ній підлогу. Та то ще нескоро.

У нас все гаразд. З 9-го Віра йде в декретну відпустку. Почуває себе гарно. У мене здоров'я теж ніби вирівнялося.

Передавай вітання від нас Катерині.

Бувай здоровий. Пиши.

Федір

14/III-1972 р.

Олексо!

Гадаю, ти вже повернувся до Києва. Напишу пару рядків про нас.

Малий росте й міцніє. Вже файно виріс, може посміхатися, впізнає матір, не вередливий, маємо з ним спокій. Через три дні Віра виходить на роботу. Мабуть наймемо жінку, щоб приходила до нас посидіти з малим, поки ми на роботі. З директоркою ми домовилися, що Віра піде у відпустку на 3 місяці починаючи з липня. Буде їм обидвом на користь. Щодо мене, то я в цьому році мабуть не матиму відпустки. Якщо й буде, то може аж пізно восени.

Щодо іншого, то все гаразд. Робота йде своєю чергою. Здоров'я теж непогано. Щось зір зіпсувався, прийдеться користуватися окулярами.

Щодо паперів, які ти надсилав сюди, то я підписав їх і відправив татові. Мали ми звідти листа з повідомленням, що Василя засудили на 3 роки. Прикрість неабияка. Як йому, так і сім'ї буде нелегко. Такий обережний та досвідчений шофер, і сісти за аварію. Видно, щось-таки був винний.

Від Степана давно ніч не маю. Чи у нього все гаразд? Чекаю від нього книги.

Передавай привіт від нас Катерині, Мазурові, Клепарю.

Пиши, що в тебе нового, як вдалася мандрівка.

Бувай здоровий.

Федір.

3/VI-1972 р.

Олексо!

Коли я приїздив у Барвінкош, були занадто свіжі враження від маминої смерті, ми не змогли й поговорити як слід. Дорога й відстань трохи відволікли мене, за цей час я дещо обміркував і хочу поділитися із тобою.

Ти і тато запитували мене, чом я не перебираюся з Воркути. Зараз, коли з'явилися не тільки можливості, але й необхідність переїхати до Барвінку, я трохи розгубився. Справа у тому, що якраз зараз для нас з Вірою є зміст попрацювати у Воркуті, бо маємо файну надбавку до зарплати у вигляді вилуги років на півночі. Я — 80%, Віра — 60%. До цього часу нам не вдалося зібрати гро-

шей. Цього року ми почали складати на книгу. Думали, попрацюємо ще роки 2-3, зберемо тисячі три карбованців на кооперативну квартиру та подамося штурмувати Київ або Ужгород. Тепер я обміркував так. Якщо в Києві живеш ти та Степан, і ще там є Клепар і Мазур, то й нам там теж дома. Якщо ми з Вірою будемо жити у Барвінку, то може нам здасться зберегти той дім, як наше загальносімейне гніздо і там вам із Степаном, Миколі, Михайлові і іншим теж буде дома. Може й я за допомогою такого аргументу розпрощався б із цими богом проклятими місцями, щоб пожити трохи в людських умовах.

Маю план. Якби ми туди переїхали, я хотів би дещо переробити. До задньої хижі біля комори із веранди треба прорубати двері. З веранди надвір — теж двері, як у Василя. Веранду розширити на 1,8 м. Стовпики, що є зараз на веранді між вікнами, перетворюються на колони. У веранді можна зробити прекрасний зал під природу, там будуть оленячі роги, моя колекція мінералів, квіти, акваріум. В задній хижі і в кухні треба прорубати вікна на Дурундів двір, щоб кімнати провітрювалися. Вікна можуть бути занавішені, але важливо, щоб хата дихала. Жили б ми у задній кімнаті, а кухня була б, як кухня.

Дві передні кімнати були б, як і зараз, кабінетом та світлицею для гостей. На веранді зверху був би солярій. В саду треба зробити альтанку.

На таку реконструкцію у мене зараз нема грошей. Нема й матеріалів. Я хочу вивезти звідси деякі матеріали, бо їх тут можна купити порівняно недорого. Прохання до тебе. Візьми у Баранинцях на сільраді (або хай тато візьме, ти напиши йому) довідку, що для ремонту хати нам потрібні матеріали:

дошки для підлоги — 2 м³

брус окантований — 2м³

шифер — 100 м²

двері — 3 одиниці

Я тут взяв би на підставі цієї довідки дозвіл на вивіз, організував би перевозку цих матеріалів до Барвінку. Камінь, цемент, трохи цегли купимо там. Це в тому випадку, коли підтримуєш мій план. Тоді Віра приїхала б туди з малим восени і залишилася б на зиму, а я переїхав би через рік, коли знайшлася б робота, щоб мені оформили виклик.

Якщо Ілля дасть згоду туди переїхати, це ще краще. Хай перемуровує печі і робить, що може. Для мене навіть бажано, щоб вони з Ольгою там були, разом жити було б приємніше. Але це мало ймовірно, що вони переїдуть. Тому пропоную свій план. Якщо переїдуть, може нам і нема необхідності зриватися звідси зараз, здійснили б план, що намітили раніше.

Як тато? Чи п'є? Що б воно зробити, щоб старий не деградував далі? Чи з'явився Юра?

Напиши, будь-ласка, що там. Бувай здоровий.

Федір.

13/VII-72 р.

Олексо!

Одержав я твого листа і лист-рецензію від Катерини одноразово. Відгуками на мою працю я задоволений. До того, що вона не може бути надрукована, я готовий, тому не дуже розстроююся. Власне я ні на що не розраховував, я проробив цю роботу із внутрішньої потреби висловитися та систематизувати свої думки на цю тему. Філін тільки дав конкретний матеріал, вдобавок я мав надію, що актуальність питання (книга видана недавно) сприятиме тому, що видавництво чи редакція помістять у друк хоч би ті місця, де йдеться про метеріалістичне розуміння походження давніх народів та їх мов. Однак, все це багов. Ти не думай, що я так уже багато напрацювався над нею. Написав я її за 2 місяці, коли був хворий, і мені сказали, що у мене туберкульоз очей. Я спеціально не намагався охопити якомога більшу кількість літератури, бо в цьому не було потреби. Щодо того, що я слабкий фахівець у суто лінгвістичних питаннях, так це хіба відносно. Ти не читав Філіна, тому не знаєш, якими дешевими аргументами він задурює голову читачеві. У мене просто не було потреби у відповідь на його доводи приводити доводи більш сильні, ніж я привів. Та хай йому біс, тому пневі, досить з мене, що я дав собі труда розглянути його книгу. Фахівець дійсно слабкий.

Катерині відповім окремо, бо є місця, у яких я з нею не згоден.

Щодо домашніх справ, то я тут вдалині від Барвінку прийшов до того ж висновку, що й ти. Я не претендую на хату і те феодальне королівство. Я тільки хотів би зберегти його, як родинне гніздо.

Тільки ми з тобою мабуть і розуміємо, як ми всі осиротіли із смертю мами, і яке там настало запустіння. Померла душа родини, і я розумію, що її нічим не замінити, але якби те гніздо збереглося таким же відкритим, гостьовитим до всіх нас, як було, то може не так би відчувалося, що вже нема мами. Крім того, там близько її могила.

Міняти все, що маю зараз, на хату звичайно не варто. Якби там прижилися Ілля та Ольга, було б гарно, і я не думав би про переїзд. Одну Віру з малим я туди не пошлю. Така у мене думка була тому, що я бачив, як тато плаче та говорить, що от ми роз'їдемося, а йому не буде кому їсти подати. Я нічим не міг тому зарадити, хіба що дружину до нього послати. Але вона не готова прийняти на себе ні важкий татів характер, ні удари від тих газдів, що претендують «зайняти квартиру», ні той увесь щоденний клопіт із самим господарством. Про тата хай дбають Анна та Гафа. Щодо мене, то я по мірі сил та часу пророблю ту реконструкцію, про яку писав. Якби для мене в Ужгороді знайшлася хороша робота, я переїхав би туди, доки не застряв тут остаточно. Під час найближчої відпустки буду шукати місце в Ужгороді та Києві.

Очі продовжую лікувати. Бачу не краще, але помутніння трохи проходить. Є невеличка надія, що колисьвилікуюсь.

Віру з малим у відпустку відправлю через місяць, коли сам поїду точно не знаю, мабуть десь у жовтні, а може і взагалі цього року не поїду.

Пиши, що і як у тебе.

До побачення.

Федір.

20/IX-72 р.

Олексо!

Воно, звичайно, неприємно дізнаватися, що тато так деградує. Через це я немало розстроювався. Але що є, то є, нікуди від цього не подінемось. Хотів я туди Віру із малим на два місяці відправити, але як дізнався про татові коники, то передумав. Зараз вони відпочивають у Віриної матері в Шахтарську, будуть також у її сестер, в Дніпропетровську. Прикро, що тато залишився один, мов перст. Все життя любив показуху, щоб про нього люди говорили,

то тепер домігся найкращого результату. Поговорять, і немало. Є в цій справі й протилежний бік. Як би там не було, мені шкода тата. Можливо всіх тих циркусів він витворяв би менше, якби йому прийшлося на дяку переселення до Барвінку Іллі з Ольгою. Ти знаєш, якими антиподами вони були з Іллею все життя. Змінилася й Ольга, характером дуже наблизилася до Іллі, стала досить нетерпимою й сварливою. Ще рік-два тому вони були незадоволені мамою, грозили нас за те, що ми з такою шаною до неї ставилися, краще ніж до тата, «заступалися» за тата, ніби ми його притісняли. Я думав, що вони знайдуть з ним спільну мову швидше і краще, ніж хто інший. Все, що там стається, дуже прикро.

Мої справи не блискучі. Головна моя неприємність — нависла загроза втрати зору. Лікуюся з березня, покращення нема. Очі немов набиті ватою, бачу мов через запітніле скло. Окуляри не допомагають, взагалі не показані. Щоб не переривати лікування, не поїхав у відпустку. Через місяць поїду до санаторію в Выборг, там лікують туберкульоз очей. Пробуду там до Нового року, а може й довше. Зараз хожу на процедури, приймаю ліки, закачую всяку отруту в очі, все це сильно діє на серце і нерви. Тримаюся і не даюся хворобі, як можу, читаю, працюю, маю лекції в інституті в вечірню зміну, дома завжди щось шніпаю. Якось то буде, є надія вибратися з цієї халепи.

На роботі застій. Зарплата порівняно невелика, про підвищення по службі зараз думати не доводиться, його не буде і в майбутньому. Треба збирати лахи та наживати звідси ногами, поки їх не протягнув.

Як буду їхати до Выборгу, виберу днів 5, щоб приїхати до Києва побачитися та поговорити. Напиши, коли будеш у Барвінку на осінніх роботах, чи взагалі у від'їзді, бо я хотів би тебе застати.

Привіт від мене Катерині.

Бувай здоровий.

Федір.

19/II-1973 р.

Олексо!

Напишу ти, як ми тут радилися відносно нашого переїзду і що вирішили. Віра не чекала, що питання стане так скоро, тому я

вислухав багато заперечень, про які знав і сам. Але я переконав її (і себе теж), що чим раніше переїдемо, тим краще, бо мені потім важко буде на іншу роботу перекваліфіковуватися. Крім того, подбаємо про тата, може поживе з нами ще які роки.

Я примирився з тим, що Кисва нам не бачити, він коштував би нам великих грошей, яких у нас нема. Науковець із мене, мабуть, теж не вийде. Отже буду будівельником. І фермером.

Якщо буде мого здоров'я і ніщо не стане на перешкоді, те татове господарство я перетворюю на гарну дачу, куди буде приємно приїхати погостювати чи відпочити кожному із нашої родини.

Я говорив тобі, що візьму відпустку на великдень, щоб нам в Ужгороді зустрітися. Ще раз про все переговорити та пошукати роботу. Мабуть недоцільно брати відпустку. Якщо їхати, то треба їхати, а не примірятися. Тут головне питання навіть не влаштування з роботою, а сам факт переїзду. Нам тут зараз непогано. Нас вистачило б ще на декілька років, щоб тут побути, а потім все одно треба звідси їхати. То краще вже відразу. А з роботою влаштуємося, не пропадемо.

Таке наше рішення. Якщо маєш щось порадити чи заперечити, то напиши нам, бо через місяць розпочнемо готуватися до переїзду. Маємо намір на великдень бути вже дома.

Вітай Катерину. Пиши нам.

Бувай здоровий.

Федір.

6/IV-73 р.

Олексо!

У мене тут ще не все готово і ясно із звільненням та переїздом, тому не міг тобі нічого написати.

Ти радиш нам дивитися тільки свої інтереси у справі з переїздом, в листі акцентував на цьому увагу. Не розумію, що маєш на увазі. Щодо саме нашого туди переїзду, то питання відпадало б начисто, якби не ситуація, що склалася сама собою. Я розумію, що нам тепер переїхати просто-таки треба. Як для себе, так для тата, так і для всієї сім'ї. Я не проти того, щоб доглянути тата, не проти того, щоб туди приїздили гості як на дачу, врешті решт мені також зараз дуже на руку те, що є куди приїхати, як до себе додому.

Непокоїть мене питання з роботою. Ти гадаєш, що у мене якісь амбіції. Тільки такі, що хотів би мати роботу, яка прийшлася б мені до душі. Це головне. Крім того, стільки довгих років я так багато працював над собою, над кругозором та розвитком, що зараз не хотілося б просто так іти на роботу тільки заради прожиточного мінімуму. Такі мої амбіції. Щодо претензій на татову спадщину, то я їх не маю, і не мені б там влаштуватися за господаря, якби не само собою так склалося. Не думай, я не буду ремствувати, як Ілля, що господарюватиму на «дачників» і тому подібне, все-таки я далеко не Ілля. В усіх життєвих питаннях я так близько знаходився завжди біля нуля, що мені ніколи не пізно розпочати знову з нуля. Не трачу надії, що з татом найду спільну мову, з іншими хлопцями теж. Поговоримо про це, як побачимось.

Маємо намір виїхати літаком 20-го, якщо ніщо не стане на перешкоді. Залежить від того, як тут встигнемо оформити розрахунок і відправити контейнер. Якщо затримаємось, черкну листівку чи телеграму. В усякому випадку на великдень хотілось би бути там.

У нас все гаразд. Іванко і Віра здорові.

Вітай від нас Катерину.

Бувай здоровий.

Федір

P.S. Було б найкраще, якби Степан зараз, не дочекавшись нас, поїхав туди до тата та допоміг йому зробити весняні роботи, бо тато буде намагатися зробити їх сам і може собі із здоров'ям нашкочити. Чи не переконав би ти Люсю відпустити Степана туди?

28/VI – 73 р.

Олексо!

Посилаю обіцяні фотографії. Для вас з Катериною в них багато нового не буде, бо аналогічні фотографії зробив Степан. Та хай будуть, може й мої сподобаються.

Про домашні новини я завжди говорю вам по телефону. Завтра теж поговоримо, якщо прийдеш до Степана. Більше того, що говоримо по телефону, новин і нема. У неділю, буквально через два дні після приїзду Юри, приїхав Ілля. Був страшенно нервовий та злий. Наговорив грубостей Васильови, а також Вірі. Зупинив-

ся у Каналоша. Увечері всі прийшли до Анни, і там була гостина. Я, як прийшов із роботи (супроводжував по області гостей із Тернопільської обл.), то потрапив на кінець гостини. З Іллею спершу не було про що говорити, а потім трохи розговорилися. Але вже по-людські. Йому не легко, бо будова коштувала шість з половиною [тисяч] карбованців, тому вліз у борги. У селі йому нічого не говорили, поки він жив на горищі, а зараз, уже має й ворогів, дехто дудрає, а Ілля на це чомусь реагує. Хата збудована, під стріхою, але штукатурні роботи буде робити сам. На це потратить всю відпустку. В хатах у нього відразу буде пусто, тому збирає всю меблю, де що коли мав, в тім числі і дещо із татової хати. Занепокоєний появою Юри в Колочаві. Колочавці знають Юру (колись хтось із села бував там) по Рахову і Вільшанах, тому зараз там шушукають. Юра взявся енергійно працювати, і на цей раз по якомусь неписаному закону йому теж повезло. Головний лікар запропонував його на своє місце, а сам їде до Березного. Ілля бачив наказ. Каже, що як Юра допадеться до матеріальних цінностей, то все пропало. Зараз не п'є, бо не має за що. Коли був тут, то напився до поросячого вереску. Ілля каже, що довжен Юрі єден красний алдамаш за то, що «хоть єден (Юра) найшовся, що наступив газдівству на шию і потряс трохи кармани старого». До тата він справді вороже ставиться, і я ніяк не второпаю, звідки це взялося у таких масштабах.

Не встиг дописати до початку робочого дня. Зараз їду до Берегова, тому відправляю так.

Бувай здоровий. Вітай дружину.

Федір.

Добридень, Олексо!

Мало ти напишу, бо ті телефонні розмови не завжди виходять, та й часу там завжди мало. А тут новин стільки, що саме пора листа писати.

Серед видатних барвінкошських новин заслуговує уваги випадок із старою Олейничкою. Побила її дочка Ірина так, що зламала їй ногу. Стара відлежала в лікарні, а потім боялася додому повертатися, просилася до Вінця, та той теж стару не пустив. Вмішалася в то Марія Шляпецька, разом із Буришинкою написала

в газету, щоб погрозити Балажку. Домоглися того, що Балажку зареєстрували, як алкоголічку, і був їм суд, на якому присудили сплачувати старій аліменти. Отаке. Померла стара Черевканя. Давно чекала.

Помер Дурунда. Від пиятики. У великий піст. Побив стару Дурунданю, побешкетував, у неділю спочивав, бо у молодих газдів була гостина, то вже не пив, погано себе почував, а в понеділок рано встав ніби на роботу, але від воріт вернувся, і протягом години помер. Тато з цієї нагоди напився і взагалі не скривав своєї радості. Ми з Вірою ще раз прослухали всю історію від великого переселення на Барвінкош та до цього літа, коли Дурунда взяв старого за комір, тряс ним і говорив, що той скоро здохне. Коли Дурунду ховали, дід повиносив до переднього керту із захода удобрення і дався їм взнаття. Ледве ми його зацитькали, щоб не робив ціркуси, але то все одно всі помітили, особливо Белень.

Помер Маркович Іван. Щось наремно. Від якоїсь пухлини в животі. Наш дід зліг, об'явив, що прийшла і його пора, не пішов на хованя, а коли прийшли його кликати, то сказав, що занебировав. Мене потім всі запитували, чи правда то, що наш дід при смерті. А у діда був просто черговий випадок коверзування. Лежав у розпачі «не буду їсти, не буду пити», каже «нич ня не болит, лиш слабну і слабну». То їв прекрасно, спав теж прекрасно, а тут що не покладем на стіл, не їсть нічого, тільки бульйон п'є і хіба десь там голубчик з'їсть. Коли не зайдю до нього, то голосно стогне, просить не класти у нього огня, бо його збиває парою. У село виходив лише із палицею. Я вже занепокоївся. Бо бачу, що здоровий, але психічна атака щось тривала. Плакав у селі, що не дай боже коло дітей дні добувати. Ми приділили йому підвищену увагу. Розкладали в кухніні вогонь. Стіл завалили їжею, яку любить. На ніч я давав йому валідол та дві таблетки снотворного (демідрол). Все уже пройшло. Але виявилось, що він зняв із комина круг ковбаси, положив собі під заголовок та спокійненько їв, поки ми переживали, що нич не їсть. Раптом відознав, що в Баранинцях повертають гроші, що давали на молоко за корову. Одягнувся та пішов через поля по розмоченій ріллі без палиці, повернувся, гарно пообідав і подався в магазин уже абсолютно здоровий. Ми з Вірою полегшено зітхнули і полівило.

Загалом ми з нашим дідом ладимо. Віру він любить і цінить за те, що добре його доглядає, любить також нашого малого Андрія, бо дітина охоче йде йому на руки. Щодо мене, то я з ним воюю, щоб переодягнувся та помився і всяке таке слідкую за тим, щоб у нього завжди було їсти, щоб в кухніні було тепло. Та на людях він весь час розповідає, як з ним погано обходяться діти, і приведе приклад про Василя чи Анну, але перед цим всіх зіпхає в одну борку.

Новорічні свята пройшли у нас гарно. Я мав вихідний день, то закликалисьме Василя і Каналоша різати паця. На цей раз все було якнайкраще. Я зав'язав пацяти мотузку на лапку, вивів удвір, воно і не пискнуло. Була хороша морозна погода, тому легко обпалили та розібрали. За оцінкою майстра-різника паця мало десь біля 200 кілограмів. За день ми з Василем зробили буквально все, навіть ковбаси і гурки. Наступного дня Віра тільки жир потопила. Увечері, коли все було пороблено, ми гарно посиділи та відмітили Новий рік. До нашої «грішної хижі» зійшлося багато народу, всі Васильова челядь, Аннина за винятком самої Анни та Петі, Шляпецькі, Коля Каналош, зайшов тато, заглянув Александр стриків із дружиною та малим, а також Микола, що повернувся із армії. Було цілком гарно. Особливо хороший настрій був у Василя, бо ми визнали його великим різником усіх часів і виділили файну пайку із похребтини за роботу.

Приїздив щедрувати Михайло із другом. Були два дні, друг тільки заночував і пішов шукати своїх в Ужгороді, з Михайлом ми хоч наговорилися.

Приходив Юра. Раз був всередині грудня, тепер знову. Йде тільки до тата. Відознати про стан здоров'я. Це люди заговорили, що тато заслаб, от він навідується не як лікар, а подивитися, «чи вже скоро». Перший раз тато з ним і говорити не став, бо в нього в гостях був старий Ходанич, а зараз розмова відбулася. Тато сказав Юрі, що він гарно собі наробив, що зараз із іншими братами й стрітитися не може. Юра буквально вибухнув лайками типу «я їм ср..., миритися не буду, ще побачать, що тут буде, тут ще Василь свої кулаки прикладе» і т.д. Порахувалися не на жарт. Тато не переварює Юру за ту зраду із грошами за корову та за вичищену хату від добра. Не переварює тато й тії невістки, що в Підгорбі,

сказав тоді Юрі, що міг краще жити з тими, що мав в Ужгороді та Берегові.

— А, то були [...]

— Зато тепер маєш найбільшу змежи них.

На це Юра страшенно образився і почав ляяти Соню, що вона на його дружину всім наговорює. А Соня таки дійсно наговорює, але «правду», бо то всі бачать та знають і т.д. Соня тепер і до нас ставиться трохи краще, але до нас ще не йде.

Отакі барвінкошські новини.

Щодо наших з Вірою тут справ, то все йде до кращого. Готуюся навесні робити ремонт. Заготовив уже деякі матеріали — цемент, цеглу, вікно, двері. Треба ще вапно, пісок, плити із стружки на стелю в комору, титан. Ще щось заготую, проте ремонт почну вже в березні. Замовив ще двоє дверей — із задньої кімнати до коридору та із кабінету в теперішню кухню, де у нас після ремонту буде спальня. Та без тебе пробивати двері із кабінету в спальню не буду. Після ремонту у нас має бути непогана трикімнатна квартира із деякими зручностями — ванною та водою. Опалення дуже би треба, але то в далекому майбутньому, як розбагатіємо. Цією весною маю намір закласти невеличку винницю на шпалерах. Маю дещо із літератури, теоретично підготовлений непогано, навіть стрико признав, що з мене буде добрий вінсляр, і вже дечому у мене повчився (я дав йому дві брошури «Літній догляд за лозою»), бо до цього часу робив не так як треба. Маю арматуру на шпалери, як потепліє, зроблю шпалери. Переробив я вже пліт від саду, де були копиці, поставив стовпи із труб на бетонний фундамент. Замовив я також, щоб зробили мені машинку плести сітку, як буде готова, то потроху наплету і заповню там сіткою ту частину плоту. Цього року маю намір трохи навести порядок у дворі. Хлопochу зараз, щоб в одній із наших районних організацій зробити гарні залізобетонні стовпи на лугош. Тоді від літньої кухні до вулиці я поробив би лугош на залізобетонних стовпах, а існуючі угольники використав на стовпи для плоту. Та ще побачимо, як вдасться. Такі справи. Настрій маю хороший, поступово зроблю всю цю роботу. Все упирається зараз в гроші, а у нас їх не густо. Після нового року легше стало, бо не треба щодня по 7-8 яєць. Корова дає лиш 2 літри молока на день, але і то благо.

Картоплі нам вистачить. Капуста є. Шовдарі засолили всі, солонини лишили 13 дарабів, м'ясо теж все лишили, щоб повісити у комин, натопили понад 30 літрів жиру (як і минулого року). Тому зараз маємо можливість гроші направити на господарство. Наші воркутинські запаси вже закінчилися, надіятися нема на що, крім моєї зарплати.

Нове місце моєї роботи мені подобається. Тут цілком інша справа, людське ставлення з боку керівництва, робота за характером така ж, як і в попередньому тресті, мені знайома, працювати не важко. Багато їзжу у відрядження, вже об'їздив трохи не всю область. Якби не ці поїздки, я й не знав би нашого Закарпаття.

Діточки ростуть гарно, Андрій вже вільно ходить і дещо говорить, їсть все підряд. Іванко теж гарно підріс, з ним не маємо великого клопоту. Нема кому з ними бути, щоб Віра пішла на роботу, це нам справи дуже ускладнює, але нич не зробимо. Вірина мати не приїхала, бо потрібна там, у сина не все ладиться із сім'єю, мусить бавити його дітину, та ще й дбати про домівство. Віра вже примирилася з тим, що ніхто їй не допоможе, тому робить все сама. Гарна з неї газдиня. Але яка би гарна газдиня не була, я щодня і на кожному кроці бачу, як тут невістачає нашої мами. Її діла і її душа — буквально в усьому.

Весною маю намір підсадити ще бодай десять дерев в саду замість існуючих несортних. Тато не проти.

Думаю, ти вже переконався, що у мене нема іншого хоббі, крім одного — перетворити це газдівство на таке господарство, на якому можна було б жити і відпочивати. На це літо чекаємо до себе Миколу, Степана і вас з Катериною. Ваші відвідини не тільки не будуть нам на перешкоді, але і необхідні для того, щоб ліквідувати спробу місцевих газдів ізолювати нас з Вірою від оточуючого середовища. До цього часу нам вдалося налагодити гарні стосунки тільки із стриком. А проти нас уся місцева рідня та всі Васильові куми — Белень, Мазур, Маркевич Василь і інші. Воно добре, але при умові, що ви від нас не відвернетесь.

Вітання від нас Катерині. Цілуємо Славика.

На все добре. Пишіть.

Федір.

Ужгород, 24/I-1975 р.

Олексо!

Користаюся тією ж нагодою, що й ти нею скористався, щоб послати вам із Степаном скромне приношення. Це те, чим ми зараз багаті. Поділіться по-братському. Шкода, що не маю цього року вина. Було всього 70 літрів і ніби непогане, але закінчилося на свята.

Зараз дома все гаразд, хороша атмосфера, тато має гарний вигляд і здоровий. Приймаю міри, щоб підсадити в саді сортові дерева, домовився із агрономом колгоспу в Сторожниці, дасть мені 5 парадних яблінок, що будуть рости на нашому ґрунті. Маю вже машинку плести сітку на пліт, зробили за 25 крб., проте цілком професійно, бо на механічному заводі. Починаю обрізувати наш сад. Домовився із стриком, що наріжу в нього лози на школку, вже час нарізати тепер, бо начитався спеціальної літератури, а там рекомендують готувати сорти, що важко вкорінюються, спеціальним способом. Спробуємо. Такі мої сільськогосподарські турботи.

Приходила до нас Аліца Сивохопова як працівник сільради із дорученням від голови, щоб я дав відомості про всіх членів нашої сім'ї. Матеріал такий, який потрібен в газету. А взагалі мені треба було б мати копії особових справ кожного, бо є такі речі, яких не знаю, наприклад точне місце останньої роботи, нагороди Іллі та Миколи і деякі інші дрібниці. Треба буде від всіх зібрати, щоб це зберігалося у нас дома. Я дав їм твою адресу, бо це спеціально просили.

Помер Фучко з Підгорбу. Тато ходив на хованя. Подивився господарство, що той залишив, і на нього справило велике враження, що Фучко на городі мав винницю. Тепер уже не стоїть мені на перешкоді, щоб я робив винницю у нас, навпаки, збирається піти на великий берег та смикати там молоді виноградні кущі. Знову клопіт, бо натягне додому всякого сміття, а потім спробуй то викинути.

Поступово вирисовується із різних джерел, що пан Мозіль таки дійсно доклав зусиль, щоб створити навколо нас з Вірою вакуум. Сам він відкрито не виступає ні проти мене, ні проти тата, але з іншими газдами має домовленість. Про це говорив також мені Міша Ревта.

Василь у себе поробив велику роботу, закінчив городитися. Робота багата та капітальна, проте не зовсім гарно спланована. Але то вже справа смаку.

У мене на роботі все нормально, набагато краще, ніж було на попередньому місці. Я задоволений, що перейшов сюди.

Малі доглянуті, ростуть гарно, приносять нам багато втіхи.

Вітання дружині.

Федір

Ужгород, 14 лютого 1975 р.

Олексо!

Напишу ти наскоро про останні новини, бо то зараз важливо, а потім застаріє, ти і знати не будеш. Дома все в нормі. Вірина мати не приїхала, бо має клопіт дома із наймолодшим сином. Нам воно до кращого, Віра переконалася, що мусить опиратися тільки на мене, начисто перестала мені душу їсти, як минулого та позаминулого року. Ми і раніше розумілися непогано, а зараз розуміємось цілком добре. Малі підросли, Вірі з ними легше, вдобавок з роботою на господарстві навчилася справлятися цілком успішно. Тато дуже змінився на краще. Перестав пити. Багато працює, тепер більше шукає роботу в дворі та на городі. Вечерами читає псалтир, окремі розділи вивчив напам'ять. Допоможе мені в усіх моїх починаннях. Увесь час розповідає, як він розпочинав газдувати, які перешкоди доводилося долати. Я і не чекав ніколи, що з татом станеться така метаморфоза. Раптом пробудилася в нього ніжність до дітей. Заходить в хату спеціально, щоб погратися з ними, особливо з меншим. Домарить, коли Віра їде до міста. Так що нам легше, особливо мені, бо я було порядно був засмиканий в щоденній боротьбі то з місцевими газдами, то з дружиною, то з ним, а ще і на попередній роботі, щоб відстояти себе, сім'ю, прижитися на новому місці.

Серед газдів добра нема. Приходив Юра із Маргітою на Барвінкош до Анни, а там були Гафа і Василь. Гафа розкрила рота на Маргіту, Юра образився, а Василь трохи не нарізався на Гафі, в усякому випадку наговорив їй такого, що вона смертельно образилася. Каналаш підтримує Гафу на всі 200 процентів, бо вона тепер стала нарешті чесною дружиною, а він дуже засуджує, як

Маргіта швендяється по місту без Юри із ффраїрами. Гафа сказала мені на днях, що прийде до нас у гості в суботу. Це після того, як не була в нас півтора року. Заперечень не маємо, аби тільки приходила з добрими намірами. Збираються їхати до Іллі, передамо ними яблук.

Василь зацімборовав із стриком, дістає йому матеріали на пліт. Все було би файно, але стрико перестав до нас приходити, не був вже три тижні. Будемо вважати, що йому ніколи.

Ти запитував про Анниного Петю. Я його й не бачу, бо у хлопця свої інтереси серед молоді. Влаштувався працювати в складі горючих та змазуючих матеріалів в ПМК-120, там, де працює Міша Ревта головним механіком. Записався в вечірній 11 клас, але кажуть, що часто пропускає. Зацімборовав із Іваном Басарабовим, інколи бачать їх п'яними. Недавно сталося таке, що вони удвох після півночі ломилися в хату до Буришинки, бо там є дівчина, дуже роботяща, чесна і порядна, і хтось чув, як кричали: «Курво, відкрий!» Буришинка грозилася дати їх на міліцію. Света має через два місяці народити, має намір перебраться в місто, мати чоловіка влаштовує їм квартиру. Петя залишається за газду. Міша показав йому, де що лежить і як взяти, то він уже нашпоровав матеріалу на пліт, скоро буде робити.

Більш видатних новин серед газдів і на Барвінкоші нема, все йде своєю чергою.

Я зараз плету вечерами сітку на ту частину плоту, що між двором і садом. Хочу до весни зробити. Вирішую питання, щоб виписати на роботі матеріали і встигнути одержати їх до літа. Як приїдете улітку, допоможете мені зробити пліт напарадно. Це головне, бо ганьба до хати підійти, двір дуже не в порядку, особливо пліт. Щодо лугоша, то хай постоїть доти, доки до нього черга не дійде. Не такий він уже й поганий, тільки я хотів би переробити ту частину, що над двором від вулиці, бо там наліплено трохи не до путя, а у єдного інженера-будівельника має то бути краще. Справа в тому, що двір, у якому влітку практично жиємо, як у хаті, зроблений перед стайні, шопин та кухні, а не перед хати, як то би мало бути. Як приїдеш, порадимось, як би то краще зробити. Маю ідею, щоб новим плотом частину під оріхом перед пивниці не відгороджувати, а самий двір розширити до пивниці. Та части-

на у дворі, де не росте виноград, в перспективі буде заасфальтована, тільки від кущів винограду треба відступити на метер, щоб не сохли. Це зробиться, як розбагатіємо і дійде до того черга.

Щодо лугоша, то я його ніскільки не недооцінюю. Над двором йому якраз місце. В нормальні роки матимемо з нього понад 500 літрів вина. Хочу його тільки поліпшити сортовими кущами, поміняти поступово звичайну ізабелу та нову на більш якісний сорт – банську ізабелу, який має сильнорослий кущ ніби спеціально для лугоша. Заведу також на лугоші лідію – рожевий сорт. Але лугош дуже тяжко обробляти, а виноград потребує обов'язкового літнього догляду за лозою, щоб можна було розраховувати на врожай. Тому ту винничку, що хочу закласти за курятником, маю намір зробити на високій шпалері, щоб завжди можна було доступитися до лози. В додаток з ружового делавару, який там буде, і який дає вино із прекрасними смаковими даними, має низькорослий кущ із тонкими лозинами, що годяться тільки на шпалеру. Така логіка цього питання. Щодо економіки, то на цій площі більш вигідно мати винницю, ніж декілька фруктових дерев.

Тепер щодо хати. Цього року я привожу до порядку тільки комору, відмуровую від стайні цегляною перегородкою (впритик до існуючої дубової, яка залишиться збоку стайні) і роблю стелю. Від комори відрізаю 2,5 м і роблю там ванну із входом до неї з задньої кімнати, яка буде служити за кухню. В теперішній кухні влаштую нормальну житлову кімнату. Щодо дверей з цієї кімнати до кабінету, то мабуть вони справді недоцільні, бо всі кімнати стануть прохідними. В усякому випадку ця робота не цього року, і питання буде вирішуватися тоді, якщо буде робитися більш капітальна реконструкція із розширенням коридору до розмірів кімнати на 20 м², влаштуванням другого виходу на вулицю з кухні попри комору. Повторяю, якщо буде робитися, бо тепер на це не маю ні матеріалів, ні грошей, ні часу. Поки що добре то й так. Тільки із задньої кімнати зроблю двері до коридора, щоб зручно було ходити із кухні до комори. Такі плани.

Тепер ще одне. Відділ пропаганди обкому не на жарт зацікавився нашою сім'єю. Це помічник Ільницького Лендел дав завдання голові сільради Ричаку підготувати про нашу сім'ю матеріал, і той прислав до мене свого працівника. Тиждень тому по завдан-

ню того ж Лендела був у нас кореспондент газети «Молодь Закарпаття» і відділу пропаганди Зенон Михлик — молодий хлопець із Львівщини. Я був у нього також в редакції, розповів досить подробно про кожного члена сім'ї, в тім числі більш детально про маму. Наші короткі біографії він передав до обкому, сам же працює над матеріалом для газети про нас. На його прохання шукав я в сімейному архіві фронтові листи Іллі, але то не збереглося. Збирався їхати до Іллі та Юри. Я також більш детально висвітлив йому деякі моменти із татового життя, що в молодості тато був сезонним сільськогосподарським робочим (віздили до Мадярщини на заробітки), був лісорубом, війну перебув у мадярським мункосазоті в Ужгороді, був йому суд за те, що його і Іллю звинуватили в комуністичній діяльності, врятувало їх тільки те, що 12 чоловік в Підгорбі і 6 чоловік в Ляхівцях поручилися за них. Це розповів тато. Тато також співробітничав із комуністичним агітатором і делегатом на партійні з'їзди Косючем, для якого привозив з Галичини книги, і було це в 20-ті роки.

Розповів я також, що ми зараз дуже згуртовані та дружні, що Степан співробітничав з Михайлом в науковій роботі, я із Степаном — в фотографії, всі ми допомагали будуватися Гафі, Анні, татові, всією сім'єю відробляли трудовні за маму і т.д., а зараз коли потребувалась поміч Юрі, то ми використали весь свій вплив на нього, щоб кинув пити, і допомогли йому в цьому. Багато хорошої і позитивної інформації дав я про Іллю, Василя, Анну, Гафу і всіх інших. Кореспондент обіцяв, що як закінчить роботу, покаже мені, щоб я відредагував йому можливу кострубатість у викладенні фактів.

Бачив я у видавництві примірник книжки коломиїок, що упорядкував Сенько і ілюстрував фотографіями Степан. Гарна вийшла книжка, як за змістом, так і за виглядом. Фотографії надають їй документальність, а для коломиїок це важливо. Фотографії там чудові.

Ще одне. У мене відібрали 20 кольорових слайдів для книги, що вийде в наступному році, про Ужгород, і два слайди — для книги Ільницького, яка має вийти в цьому році, про Закарпаття. Замовили ще 10 робіт, єдина умова — щоб швидше зробити. А тут погода хмарна. Зроблю в суботу та неділю. Буду конкурентом

Степанові у фотографії, тільки з моєю допотопною технікою мені його ніколи не наздогнати.

Вітання від нас Катерині. Обнімаємо малого.

Федір.

Ужгород, 17/III-1975 р.

Олексо!

Поки сеї-тої, напишу вам, хлописка, мало письма про наш опробіток, щоб тримати вас в курсі справ на феодалному королівстві і в Барвінкоші.

Через село зробили тротуар із Васильового боку від Ігнаца аж до Дурундового мостика. Далі не робили, бо дорога не в порядку і не забрані плоти. Поки що підсипали кам'яною крошкою, але ходити вже гарно, особливо коли мокро. Прогресуємо. Куртанич, наш сусіда від Беленя, робить желізний пліт, Мікловш – теж, тільки я відстаю і уже ганьблюся. Як ся мало приділаю, візьмуся за нього. Бо і Василь свій пліт від вулиці підрізав та підняв на 20 центів, щоб то рендешно випозировало, а у мене лем стовп коло оріха від вулиці зломився. Мушу щось чинити. Поки що яруємо. Із самого початку березня так потепліло, що по деревах пішов сок, скоро все буде цвісти. Земля ще із зими дуже мокра. Як трохи підсохне, розпочнем картоплю садити та грядки копати. Поки що тільки прибираємо сміття. Сад більш-менш у порядку, половину я обрізав сам, а другу частину обрізав тато, бо дуже му ся не любить, коли я до того руки докладаю. На цьому тижні постараюся зробити обприскування, щоб хоч трохи знебутися шкідників.

Маю трохи клопіт із татом. Він непогано себе почуває, якщо не враховувати весняної атаки його старечої суставної хвороби та деяких ускладнень із серцем. Але справа в тому, що він набагато краще себе почуває, ніж два роки тому, багато працює, і на мене дудрає, що я рано не встаю до роботи і повільно виконую реконструкцію. Він було так розігнався, що навіть взявся робити альтанку, таку як у лісі на Лазькому березі, я тільки ледве переконав його робити в саду, а не під оріхом коло пивниці. Правда, відносно краси тут і говорити не доводиться, зато буде міцно. Уже натесав стовпля. Докладу зусилля, щоб то мало хоч трохи людський вигляд. Але мій з ним клопіт не в цьому. Я почав було з ним

вести себе дуже по-доброму. Вислуховував усі його байки, вечерами вів довгі бесіди, радився, щоб та робота, яку веду, йшла не від мене, а від нього, і так далі. Здавалося, наладив з ним прекрасний контакт. Слідкував, щоб в кухніні у нього було завжди тепло та чисто, а на столі не переводилася свіжа їжа. Він любить малих, грається з ними, охоче залишається за домароша. Цінить невістку. Все було дуже гарно.

Та коли я почав обрізувати сад, він з великою енергією перехопив у мене цю роботу, бо вдень я не дома, за два дні закінчив, а потім сказав, що більш робити нічого не треба, все зроблено, бо він до того розуміється і не перший рік робить. По-моєму, робота зроблена погано, але я не настоював, залишив так як є. До того я спеціально ходив дивитися, як робиться обрізка в колгоспному саду в Сторожниці, там садоводом кандидат с/г наук, я багато говорив з ним. Дивився я також сад у Мукачові за замком біля Ключарок, в Берегові, а також в Буштині, де дружина одного з наших виконробів працює агрономом (звідти я привіз собі деревце сортової вишні). Напитався літератури. Уже знаю, що гілка, яка росте вертикально, не родить, або родить гірше ніж та, що росте під кутом чи горизонтально, відрізняю вічка на врожай і на листя, знаю, коли треба лишати однолітки, коли їх вирізати, або коли притинати на третину чи наполовину і т.д. Але хороші стосунки із татом більш цінні, ніж правильно обрізаний сад, тому я не став з ним сперечатися.

Багато душі я вклав у вирощування винограду. Поки що це тільки одні можливості. Але я встиг зібрати і засвоїти усі знання, які тільки є в цій області, як практичні так і теоретичні. Ніби заглянув у рослину із середини, порозумів закони, за якими вона росте, розвивається і плодоносить. Навчився щепити, формувати кущ, підбирати сорти для конкретних ґрунтових та кліматичних умов на Ужгородщині, перепробував вина із різних сортів і знаю, від якого сорту що можна чекати не тільки щодо врожаю, але і якості вина. Знаю, як можна виготовити вино близьке до «Гроянди Закарпаття» або «Променистого» в домашніх умовах. Стрико передав мені свій практичний досвід, а я йому теоретичні знання, і ми дійшли такого варіанту обрізки винограду та формування куща, що колгоспний агроном водить людей і показує його роботу як зразок культурного обробітку винниці. Стрико цим дуже

гордиться і переробив наново всю свою винницю. Щодо мене, то я вирішив тільки поправити, наскільки можливо, те, що є, і закласти школку для невеличкої винниці кущів на 150-200, але яка були би укомплектована хорошими сортами та закладена на високу шпалеру – найбільш доцільну форму на присадибних ділянках. Коло Іршави, Виноградова, Берегова, Мукачова люди давно вже високу шпалеру використовують. Щодо сортів, то я підбираю найбільш цукристі, але стійкі до морозу і захворювань. На лугош ідуть білий делавар, банська ізабела, рожевий лопух (Лідія), на шпалеру – рожевий делавар, гамбурзький мускат, рожевий трамінер. Останні два – це скіпні європейські сорти, але, коли прищеплені на ріпарію, в умовах Закарпаття дають прекрасні результати щодо врожаю і винятково смачні вина. Домовився в одному із радгоспів під Мукачевом що дадуть мені по 10 кущів із кожного сорту із школки і ще деяку кількість стратифікованих (вкорінених) саджанців для школки. Нарівав лози у стрика із ружового делавару, у себе розмножив кущів 10 банської ізабели із того куща, що пропадав у керті перед студні. У перспективі весь цей матеріал мав бути використаний приблизно так, що сформується прекрасний лугош від вулиці до кухні, старі кущі поступово поміняються на молоді і кращих сортів, а за плотом, що поза кухнею (уже зроблений із сітки у рамочках із арматури) лугош мав бути продовжений вільним від дерев місцем до великої яблінки, правда, трохи нижчий, ніж у дворі, а справа від нього – невеличка винниця на високій шпалері. Домовився із шоферами, що завезуть мені для неї машин шість гарного ґрунту. Маю цемент на стовпи та шпалери. Лугош покриє двір так як і зараз, проте на півметра ширше в обидва боки і прямо від кухні аж до вулиці, а там навпроти нього будуть ворота широкі десь 3,2 метра (без малих дверей, що будуть навпроти тротуара). На пліт маю уже 120 метрів швелера №8, із яких буде 60 штук прекрасних стовпів довжиною 2 метри. Виписано, але ніяк не привезу, бо треба довгу машину із причепом, 30 штук арматури довгої 12 м кожна, а також стільки ж уголка 28x28 мм. Як бачите, мої плани – це не просто фантазії, а розумно продуманий варіант кращого влаштування хати і подвір'я, який стараюся поступово, наскільки маю можливості, матеріалізувати. Із татом я ділився ними настільки, наскільки було треба, щоб він був у курсі справ і

не стояв мені на перешкоді. Він навіть ображався, що я щось роблю і з ним не ділюся. Але що йому треба було знати, я казав. Ми з ним домовилися, що виноградом буду займатися я, тим більше, що він признався, що не бирує лазити по драбині і т.д. Я розпочав обрізувати уже «по науці», маючи порядний багаж у цій справі. Мій (і стриків, і взагалі науковий) метод дуже простий. Для плодової ланки залишаються найбільш міцні та визрілі пагони, які обрізуються не накоротко, а надовго, по 10-12 вічок на кожному. Залишається сучок заміщення на 1-2 вічка — це посилена плодова ланка. Між такими ланками відстань має бути не менша, ніж 25-30 центів. Цього року лози багато просохло, бо погано визріла. Щодо обрізування, наш лугош дуже запущений, тепер треба проявити багато вміння та винахідливості, щоб поправити. Я півдня попрацював, обробив половину того, що в керті перед хати, і поїхав на три дні у відрядження із тим, що там зекономлю день, повернувся і дороблю ту роботу і кінці тижня. У мою відсутність тато зробив шкоду, яку тільки міг, обрізав накоротко весь лугош, але полишав часто, мов щітку. Серед залишеного багато сухих сучків, бо він погано бачить. Я як повернувся, так впав від несподіванки. Вдодаток тато пішов на колгоспну винницю, накопав там старих кущів і по-підсаджував на ті місця, де на лугоші були вікна. Ті кущі обрізувалися біля землі, мають там старий пеньок, а від нього декілька лозин. Уже не говорячи про те, що сорт невідомий, а скоріше нова, чи проста ізабела, такий кущ на лугош не годиться, бо має старий корінь і хворе місце біля землі. Врожай на ньому може й бути, але то мука, а не врожай. Про обрізку я татові нічого не сказав, а про підсажені кущі сказив, що то сміття, туди треба було ті кущі пересадити, які у нас вже є у школі. Тато страшно образився. На це ще стрико прийшов допомогти мені зробити обрізку, глянув на роботу, порозумів ситуацію і пішов собі геть. Тато ліг в кухніні, два дні не їв і не пив, а Вірі жалівся на мене, що я в книжках вичитую якусь мару і слухаю, як мене стрико нарадить, а він не перший рік робить, тому знає, як треба робити. Так що моя спроба обходитися з татом добром на перший раз закінчилася невдало. Шкода, звичайно. Не трачу надії, що в майбутньому все буде краще, хоч тепер він зі мною не говорить. Сказав, що я можу все повирубати та понищити, а насадити рози, він на перешкоді не буде. А рози я

й не сажу, бо не до них, проте посадив шість кущів чорної смородини, пару кущів дуже сортової малини і ту вишню. Важко з татом, бо він, як той вовк у ліс, все не в той бік дивиться. Найгірше, що хоч яким посмітюхам на своїх дітей жаліється, тепер уже й на мене. Чекаю, що приїдете до нас у відпустку, трохи дасте мені моральної підтримки і зробимо деяку роботу. Сталася така помилка, що я нічого татового не ламав і не переробляв, а дуже рахувався з ним, то він вирішив, що зі мною нема чого й рахуватися. Зараз, коли я трохи захотів зробити по-своєму, він не згоден. Ясно, що сваритися з ним не будемо. Поки що зроблю ремонт у хаті, літній кухні, розпочну відливати залізобетонні стовпи. А як ви приїдете, зробимо дещо більш капітальне. Не в розумінні, що я запряжу вас у роботу, а в розумінні, що зробимо так, як вирішимо без тиску з боку тата. Зі мною він справляється легко не тому, що у мене нема характеру, а тому, що я піду з дому на роботу, а він зробить по-своєму і мене поставить уже перед фактом. Не перший випадок!

Трохи про газдів. Живуть нормально. Гафа гарно тримається дому, але боїться їхати на Барвінкош, бо Василь уже вдруге хотів її побити. Крім того, Василь дуже здружився було із Анною та її молодшим зятем (той ні за що не брався дома робити і не проти випити), але малий Петька почав дуже енергійно газдувати, Василь все радив, як робити, доки його не стали слухати. Він образився і вже туди не йде. Нарешті, я порозумів Василя. Він попросту хотів би над усіма верховодити. Його спроба ізоловати мене від стрика не вдалася ще й тому, що Василь сердиться на Чучку, а той — найкращий друг стрика. Вдодаток стрико гарно все розуміє сам. У суботу до мене йшли штукатурити вхід до пивниці стрикові хлопці — Степан та Микола, а я стояв та говорив із Василем. Він як почув, в чім справа, аж розстроївся і тут же почав тягнути їх до себе випити по чарчині. Ті відмовилися, а на другий день ми із стриком зійшлися біля нього, щоб подивити та похвалити, як переробив пліт, так він нас ні до себе не кликав, а коли я кликав їх до магазину пропустити по чарці, він відмовився. Важко бути гегемоном у такій ситуації.

Погода в нас прекрасна, справжня весна, тепло та сонячно. Наші малі багато часу ходять по дворі, здорові та веселі. Вірочка заявила, що вже не хоче повертатися до Воркути, особливо якщо зроблю їй ванну.

Такі наші справи. На мою думку добре би було, якби ти, Олексо, приїхав із своїми до нас в липні. Якраз буде врожай слив, а мене в цей час може не бути дома, то дав би їм ради. Щодо Степана, то хай би дітей відправив до нас на все літо, а сам краще би приїхав в серпні-вересні, в цей час може й я буду мати відпустку, то зробимо пліт від вулиці, а може й ще дещо. Але про це ще домовимось потім, поки що такі мої міркування.

Вітання від нас Катерині, Степанові та Люсі.

Обнімайте за нас малих.

Федір

[без дати]

Олексо!

Ти вже мабуть помітив, що листи мої стають схожими на вісті із фронту. Багато подій, змін, а особливо емоцій. Я не хочу забивати тобі голову і тиснути на психіку, бо сам тільки те й роблю, що відбиваюся від цього, але хочу тримати вас, хлописка, в курсі справ, щоб були інформовані.

Спочатку про нашу інтелігентські діла. Той матеріал про нашу сім'ю, що потрібен був відділові пропаганди обкому, вони обирали для книги про Закарпаття, яка от-от має вийти. Це таємниця видавництва, але мені відомо про це не від працівників видавництва, тому ділюся і з вами. В тій книзі мали би надрукувати також декілька моїх фотографій. У редакції газети «Молодь Закарпаття» підготовлена до друку об'ємна стаття про нашу фамелію, це вже із матеріалів інтерв'ю кореспондента у тата тай із того, що я йому розповів. Матеріал парадний. Головна лінія — праця та радянська влада вивели нас в люди. Тато пройшов шлях від сезонного сільськогосподарського робітника до кадрового робітника на підприємстві. Мама — колгоспниця, телятниця, свинарка, робітниця на винниці і т.д. Багато хорошого про Іллю, в тім числі як про фронтовика. Уяву кореспондента вразила і моя біографія, він багато уваги приділив також мені. Кожному знайшлася точна характеристика хоча б пару словами. Стаття парадна. Закінчується словами тата «якщо не працюю, то хворію» — це кореспондент вихопив у нього без мене, але точно.

На роботі у мене склалася гарна ситуація. Поступово спрацювався із хлопцями, набув авторитету в керівництві і не підхалима-

жем, а серйозним ставленням до тих доручень, що дають, і оперативним їх виконанням. Тут, одним словом, можна жити і можна працювати. А той трест, де я працював раніше, зараз трясуть, як чорт грішну душу, за зловживання і запускання рук керівництвом до державної кишені.

Пару слів про стан мого здоров'я, бо про це я ще не писав. Поки не знаю, гарно чи погано. Переміна клімату припинила втрачання зору, більше того, зір відновився на 100%. Але покаламутнення в очах ще залишилося, я привикнув до нього. Думав, що пройде ще курс лікування десь в санаторії, та не можу відірватися від дому, від сім'ї, бо тут я більш потрібен. Потім полікуюся. Та зараз маю інший клопіт. У мене болять суглоби рук – в плечах, локтях, долонях, інколи терпнуть руки і ниє серце. Схоже, що це розвивається поліартрит. Від перебування на півночі, роботи в шахті, від очих двох мокрих закарпатських років і взагалі від того, що мені вже 40 років і треба трохи поберегтися. Хай закінчу хоча б головну частину моєї реконструкції, тоді побережуся. Я і так не дуже б'ю собов, що аж тато на мене за це дудрає, але буду робити в міру сил і не дуже надсаджуватися.

У нас весна на повний хід. Цвіте сад. Я так і не пілляв його, бо коли було поливати, йшли дощі. Пілляю яблуні, ще не пізно, а сливи від гуселниць пілляю після цвітіння. Віра займається грядками, квітами і всяким таким, це вже мені полегка. Розвела курей, посадила аж три квочки.

Я завіз вапна півтони, загасив у яму, тепер маю чим ремонт розпочинати. Виписав також трохи дощок на альтанку та на форми, щоб виготовити залізобетонні виноградні стовпи.

Будівництво винниці йде успішно. Уже закладені 4 шори, трохи поправлений та розширений біля літньої кухні лугош. Привезено трохи глини, щоб підсипати більш високо ті чотири шори. А взагалі я домовляюся із колгоспними трактористами, щоб, як трохи підсохне, привезли мені пісковитої чорної землі від Тови бодай 10 самоскидів. Обіцяли, але ще не сказали, скільки то буде коштувати, мабуть 5 крб. за самоскид, як то тут прийнято.

Такі мої газдівські турботи. Крім того працюю за виконроба у стрика на будівництві пивниці. Все буде як у мене, тільки пивниця більш велика і із гідроізоляцією підлоги, стін, перекрыття.

На пивниці буде кухня. Допомагає йому ще Степан та Микола. Мої всі інженерні рішення, Степанові — опоряджувальні. Поки що викопаний котлован, на цьому тижні відливаємо підлогу. Усі великі знавці будівництва, як Василь, Мазур і інші, проти заглиблення пивниці в землю, але стрико заслухав усі за і проти і вирішив заглибити на 1,2 м нижче поверхні. Із досвіду будівництва нашої пивниці знаю, що при влаштуванні гідроізоляції води не буде.

Мої стосунки із місцевими газдами розвиваються точно в тому напрямку, як ми і передбачали. В селі виріс наш авторитет, бо живемо з Вірою гарно, тихо і спокійно, без циркусів, ростимо діточок та доглядаєм діда, займаємось своїми справами без галасу. Мене тут не знали, бо 20 років мандрував по світу, то оця історія з Юрою і постійний потік так званої «інформації» про нас і про мене особисто від Копрушаків із Підгорбу і Василя збивали народ немало із толку. Тепер все це поступово нейтралізується, все стає на свої місця, до нас ставляться все краще і краще. Цієї неділі нарешті були в нас Анна і Гафа. У Василя минув строк, тому його ніби поміняли. Став точно такий, як був. Бешкетує, задирається з людьми, часто побитий, п'є. Тероризував Анну з усіми її зятями і сином, відбиває від Барвінкоша Гафу, грозився побити Каналоша і його машину. В усьому цьому виявилися деякі характерні нюанси. Причин для такої ворожнечі з його боку нема, просто він хотів бути серед них гегемоном, а вони не далися. Завидить Анні, що її Петька так скоро став зрілим чоловіком (а це дійсно так, аби тільки не перезрів), береться за господарювання, зробив за півроку стільки, скільки сам Василь за роки. Завидить Каналошові за те, що той має машину. Завидить стрикові, що той уже не один, я допоміг йому втягнути хлопців у оту роботу з пивницею і видно, що із Степана та Миколи є толк. Завидить і мені, але тут не тільки зависть. Оці інші газди розповіли, що він дійсно відмовився від ідеї дати дідову спадщину в придане за донькою. Але у нього є інша ідея, якої я й не помітив, але за неї знали Анна та Гафа. Дідо все хвалив Славика за те, що той допомагав йому корови пасти. Поки Славик підросте, непогано б нас обробити так, щоб ми все-таки пішли звідси. Тому він проти того, щоб Анна і Гафа дружили з нами. В неділю пізно увечері після того, як всі наші гості йшли

від нас додому, він перестав нас на дорозі коло Анни і влаштував гидкий скандал, закатавши рукави і розмахуючи на всіх кулаками, — на Гафу, Анну, Ревту Мішу, Каналоша. Мені й Вірі не казав нічого, але люди потім говорили, ніби вихвалявся, що й мені дав перцю. Останнє, видно, тільки у плані. Юра мабуть щось чув до того, як казати татові: «Ви ще побачите, як Василь кулаки в хід пустить». Ще одна тонкість. Мабуть газди знають все-таки, хто мамині шіфони та сервант почистив, бо Василь зараз каже, ніби його оббрехали, ніби це його та Анночки рук діло. Я й не сподівався такого повороту. Гафа і Анна сказали мені також, що Надя і він спеціально до Києва плитки возили, але не забували й тут гидоти говорити про вас, особливо Степана та його дружину. Такі у нас моральні витрати на ці родинні стосунки. Щодо мене, то єдина політика, яка дала позитивні результати і якої намагаюся дотримуватися, доки можна, — це не йти ні з ким на відкриту ворожнечу, особливо з родичами. З татом полагодимосся завжди, а от з Василем мабуть справи будуть ускладнюватися, бо він вважає, що має вже розв'язані руки і може ними діяти.

Такі справи. Передаємо вітання Катерині, Степанові та Люсі, обнімаємо всіх вас і ваших діточок. Чекаємо від вас листів, а також вас самих, приїздіть до нас у гості.

Федір.

Ужгород, 10/X-1975 р.

Олексо!

Після відпустки перший день вийшов на роботу, напишу коротко, що зроблено за відпустку, або точніше за місяць моїх каторжних робіт. Виконав далеко не весь обсяг роботи, що планував собі, але робити самому то дуже пеняво, вдоваток заїдають тисячі дрібних справ, які попутно треба зробити. Одним словом, підсумок такий: реконструкція в стадії завершення (готова комора, кухня або колишня задня кімната, коридор, пивниця), зібрано виноград і здавлено в бочки, викопана картопля, прибраний інший врожай, завезена машина вугілля. Пивницю та комору штукатурили мені стрикові хлопці, ванну штукатував я сам. Двері із хати в коридор і в ванну прорубали і вставляли ми із стриком. Фасад ззовні біля вікон штукатував я сам, побілку роблю теж сам. Вино-

град зібрала Віра, я здавив і розлив вино в бочки. Добре нам було, бо погода стояла напрочуд сонячна і тепла.

Хата після ремонту має дуже гарний вигляд і планіровку нормальній міській квартири. Кухня прямо шикарна. Це буде головна наша житлова кімната, бо тепер вона світла, добре провітрюється і тепла, має вихід у ванну і комора поруч. Щодо маминої кімнати, то маємо намір її капітально відремонтувати і стилізувати на кімнату саме мамину. Замовляємо Степанові мамин портрет, у нього є негативи. Ти, Олексо, може зміг би дістати гарні божі образи на зразок копії Сікстинської мадони або Мадони Літта, а ще краще старовинну ікону. Речі там будуть в основному ті, якими користувалася мама — шкаф, диван, стіл. Взагалі реконструкція вдалася настільки, що всім, хто не подивиться, відразу подобається. Але на мою думку, тільки мама могла би оцінити ті зручності, яких вона при житті не мала і які я зробив зараз — раковина на кухні, поруч ванна, де можна і покупатися, і прати, а воду ляти прямо тут у трап на підлозі, а також комора без мишей і без пороху з горища через стелю, і ходити до неї близько. Тепер і Віра вже не хоче міської квартири на п'ятому поверсі.

Пивниця нарешті приведена до порядку, стіни гладкі, в ній побілено, як у хаті, сухо, пахне вином і яблуками, вино в ній кисло, як у вулкані, прямо випирало з бочок. Ззовні я обкидав її сирою глиною, два дні підряд ліпив лопату до лопати, обтесав із боків, так що має гарний вигляд. На верх накидав дернової землі, вже проросла трава. Але Ілля сказав мені, що мій «престиж інженера» все одно впав, бо стеля прогнута, хоч я і реабілітував себе на стриковій і Каналошовій пивницях. Я ся з того смію, бо міцності в ній запас чималий, а от мою ідею влаштувати дренажний шар під підлогою і приямок для води вже використав Мікловш Калянинів на будівництві своєї пивниці. Моя пивниця коштувала всього 150 крб. плюс своя робота, але найкраща поки що на селі після стрикової, яка коштувала 400 крб. плюс робота, та ще треба не менше сотні на опорядження. Час показав, що користь від неї чимала, вдоваток витримує як холод так і тривалі дощі. Після цієї зими, що буде, побачу, чи не треба прорубати вікно у двір, щоб полегшати провітрювання. Поки думаю, що не треба буде, а там побачимо.

Вина маємо повну посуду, надавив усі великі бочки, тобто біля 500 літрів чистого вина, але то бочки неповні, із одної столітрової

діллю останні, а в неї і в малі бочівчата заллю вино підрабляне, яке поки що настоюється на каменях за всіма правилами передової виноробної технології. Так що і доброго і підрабляного вина матимемо 600 літрів. Вино буде кисле, бо білого делавару цього року не вродило, а проста ізабела має дуже низьку цукристість (16% при 22% у стрикового рожевого делавару і 26% у рожевого трамінера, який хочу у себе завести), і порівняно високу кислотність.

Для міцності я додав у вино трохи цукру (в межах розумного). Але якість вина треба покращувати підбором кращих сортів винограду, а не цукром чи спиртом, це я добре розумію. Щось буде робити в цьому напрямку. Цього року вина порівняно багато вийшло не тільки тому, що був гарний врожай, бо були роки, коли врожаї були кращі, але й тому, що змолів врожай у велику бочку і дав постояти 4 дні, щоб почало бродити і гарно пустило сок. При такій технології тільки одного самотьоку вийшло 300 літрів, інше давилось легко.

Яблук маємо мало, бо не вродили, але що було, то зібрали у ящики і склали в підвал, хай полежать. Картоплі взагалі нема, не повернулось і насіння, будемо купувати.

Іншу роботу, що була на черзі, поки відкладено на потім, як закінчу роботу з хатою. Ворота вже маю, треба сплести на них сітку та ставити їх на місце, забетонувувати стовпи, а фундамент і заповнення із рамок зроблю поступово. Оце і все, що зможу ще зробити цього року.

Два тижні тому їздили ми з Вірою, малими і стриком на вікенд у Колочаву до Іллі. До того він був у нас і кликав нас. Прийняв нас дуже гарно, проте Ольга (всі це помітили) не була особливо рада. Ілля запросив Юру, бо, каже, що було то було, а тепер треба жити по-людськи. Юра справляє краще враження, ніж раніше, говорить уже розумніше, не нарікає і не бреше, очі в нього не бігають, як у ненормального. Але все одно у нього недобре почуття до тата, до нас із Степаном і до тебе, вважає себе скривдженим. Має славу хорошого доктора як серед колочавців, так і в редакціях газет, бо знову про нього згадували в статті «Колочава, Колочава». Хоче, щоб ми відносилися до нього доброзичливо, говорить, що хату обчистив не він, а Васильова Анночка і Анна, а бочку вина випив тато. Та це було між іншим, бо я про це прямо

не говорив із ним. Щодо Іллі, то в нього дуже розхитані нерви, якийсь постійний неспокійний напружений стан, душа весь час кудись рветься, він завжди ніби кудись тікає. Має вже притулок, оту хату, має «Лісю», щоб бавити, а все одно чимось невдоволений. Багато бурчить на старого. Я не певний, що вони з Ольгою бажають добра і нам з Вірою на цьому господарстві, хоч шкоди нам не роблять, і робити не будуть. Недобрий черв'ячок завівся у них і на тебе, бо ти в свій час, як головний юристконсульт, не узаконив їх перебування дома і дав можливість татові з опереточною легкістю розправитися з ними. А взагалі нам у них сподобалося. Все зроблено просто і акуратно, нічого зайвого. Купили столовий гарнітур мукачівського виробництва, квартира обставлена у них прямо шикарно.

Сьогодні позвоню вам, частину новин скажу, тому не пишу про все. З татом у нас справи пішли на ускладнення. Він відкрито виступив проти нас, свариться, бурчить, нарікає. Це після того, як я розпочав реконструкцію в хаті. Воно зрозуміло, що вклав він праці в хату немало і шкода йому бачити, що я щось переробляю, але підігрують в ньому цей стан ще й Василь з Анною. До Василя ходить часто, із Анною почав ділитися, на нас жалуватися. То ми пацята купили без нього, то вино здавили не так, як він казав, то поїхали на день і залишили на господарстві одного (хоч сам з охотою перед цим погодився), то розвели в дворі будівельний лом, і т.д. і т.п. Я стримую цей етап невдоволення, як можу, щоб то не переходило у сварку так він все виповідає Вірі. Якщо дуже потисне, то викличу тебе, а може й Степана з Михайлом, щоб дати цьому якусь раду, бо в такій атмосфері жити не хочу.

Такі справи. Загалом настрої маємо непогані.

Вітання від нас Катерині, Степанові з Люсею.

Бувайте здорові!

Федір

Ужгород, 8 квітня 1976 р.

Олексо!

Минулої п'ятниці я думав, ти прийдеш на телефонну розмову, але не застав ні тебе, ні Степана. Казала мені Люся, що збираєшся мені листа написати, але він поки не прийшов, а у мене є до тебе

пара важливих справ, то черкну тобі декілька рядків до одержання твого листа.

Були ми з Вірою у Михайла 22 березня, в неділю. Застали його в хорошому стані і настрої, допомогли у вирішенні господарських питань, привезли з магазину холодильник, із роботи — його бібліотеку і інші речі, що були там у завгоспа на збереженні. Він уже встиг обжити свою квартиру і там у нього цілком непогано. Він поправився після лікування, втягнувся в роботу, перестав чу다кувати із жінками. Михайло показав мені дещо із зробленого ним в науковому доробку. Я не спеціаліст, але відчуваю, що він міг би зробити толкове дослідження на тему про риндзівки, як це було домовлено між ним і Степаном. Михайло збирається бути в кінці цього місяця у вас у Києві спеціально, щоб показати свій матеріал і дістати поради на дальнішу роботу. Він уже дозрів до того, щоб не займатися збиранням, а робити теоретичні дослідження того, що вже зібрано. На мій погляд, вам із Степаном потрібно його в цьому підтримати і допомогти, щоб пророблена ним робота не полетіла в мусорну корзину.

Привіз я із Виногорова три батареї по сім секцій. На жаль не застав дома Михайла Івановича. Господиня просила, як буду з тобою говорити, щоб просив не затримувати довго її господаря. Щодо мене, то й мені треба розрахуватися з ним за батареї.

Дома йде ярвання. Вспів обрізати сто дерев. Потім переключився на виноград, обрівав лугош і шпалеру. Зараз роблю ремонт в літній кухні і підготував обприскування саду до цвітіння. Із цим буде закінчено до неділі. На тому тижні продовжу обрізку яблунь, бо вони на 2 тижні пізніше розквітають, і розпочну аршовати під картоплю. Посадив ще один раз виноград (банської ізабели) в новій винниці. Із тими парадними скіпними сортами вийшла перша невдача — вони вимерзли. Але винниця цього року буде в основному сформована, потім залишиться попрацювати над її доведенням до належного рівня.

Маю неприємність із татом. Ті його коники так мене наїли, що сил моїх більше нема. Нарешті він відкрито виступив проти мене. Я знав, бо люди нам доповідали, усі його коники в нашу адресу поза нашою спиною. Але то якось миналося. Тепер його не влаштує жалітися Васильови, Балажови, Палазі і всякому сміт-

тю, хто його тільки слухати стане, почав воювати з нами відкрито. Щоб не живописати всі подробиці, бо то все одної піпи багови не варто, напишу коротко, як я розумію, в чім справа.

Перш за все у нього якась патологічна потреба їстися з кимось, особливо із домашньою челяддю. Я думав, що буду до нього уважний, терпеливий, проявлю піклування про його здоров'я та добробут, так він зміниться. Аніскільки! Виробив собі легенду, згідно якої він ніяк не добідує старі дні біля сина й невістки, ходить голоден, необіпраний, нам потрібна тільки його робота.

По-друге, на нього насунулася старість із повними фізичними та психічними змінами, особливо хворобами серця й суглобів («болить кістя»). Тяготи по переживанню своєї старості він перекладає на нас. Таких постійних жалоб, трагічних жестів, заучених фраз пошукати треба, і тому кінця-краю нема. Від симптомів грудної жаби я дав йому курс лікування, і це в нього пройшло, а от чим лікувати суглоби, я не знаю.

По-третє, старий хоче, щоб на державній роботі я тільки числився і був там якомога менше, а центром основної моєї діяльності було «газдівство». Крім того, хоче, щоб я господарював під його команду як він розуміє. Ненавидить всі мої нововведення і відверто радіє, якщо десь допущу промашку, хай якнайменшу.

Цієї весни цілком потис на мене, дав мені порозуміти, що він господар, а я у приймах. Я не став ображатися, вияснити стосунки, сваритися. Він чекав саме цього, тому не втерпів і запитав мене прямо, що я думаю про його роботу. Кажу, добре дивлюся, робота, на присташа, але ся не сержу, якось тото буде. Тоді він вирішив, що я його образив, поніс на мене таке, як колись на Іллю. Коли він виговорився, нажалівся на мене, виклав усі «факти», як то погано «старому коло дітей», відлежався п'ять днів у себе в кухніні, то все стало по-старому, як і раніше, ніби він і не ніс на мене ніяку абракодабру. Чим далі, тим з ним важче. Розуміємо, що то наш тяжкий хрест, але від свідомості цього нам не краще, бо старий має рідкісний дар každоденного у дрібницях капати на нерви. Корисні для нас ваші приїзди, бо тоді він веде себе трохи інакше, маємо хоч на цей час супокій.

Юра просив твою адресу, не знаю нащо. Ота радість, пов'язана із народженням малого Юри, була йому потрібна, щоб поясни-

ти втечу з Колочави. Схоже, що радість та минулася, бо малий був уже на порозі смерті, тільки підгорбська фельдшерка випадково врятувала дитину, хоч дохтур в цей час був дома. Чув я від газдів, що до мене він лояльний, тільки чекає, щоб я «перепросив Рігу». А от з іншими «Бухманами» знатися не хоче.

Як одержу твого листа, напишу про інші справи.

Вітання дружині.

Федір

Ужгород, 9/IV-1976 р.

Олексо!

Одержав твого листа, напишу коротко про деякі питання, щоб то не застаріло і не забулося.

Дмитро задоволений, що ти відгукнувся на вихід книжки, бо він ніяк не міг тебе розшукати, а ти мовчав, то він вже почав було думати, що сердишся. Видавництву цікаво ще мати відгуки із Югославії, але то буде з часом, а поки що Дмитро попросив показати йому і редактору абзац із твого листа, де йдеться про це.

У нас подув сильний північний вітер із холодом. Тільки ще морозу і снігу нема, а весняні роботи заповільнилися. Ми продовжуємо яровати. На цей раз Віра проявляє неабияку активність і працьовитість. Сад я поки що полишив, повернуся до нього, як звільнюся від іншої роботи. Ті дерева, що я обробив, в майбутньому не будуть потребувати стільки роботи, як зараз, із іншими ще попрацюю. Заготував бочку розчину для обприскування, чекаю слушного моменту, щоб врізати по морді шкідникам. Наступного тижня всю увагу приділимо тільки посадці картоплі. Ділянку треба аршувати, бо зорати нема кому.

Сталася у нас шкода. Корова отелилася, але теля було мертво. Це результат татової роботи, бо старий начисто здурів, лавив у корову брудними руками, питав теля, так корова потім очищалася кров'яними згустками. Видно, розкрив корові матку, бо за декілька днів до втеління з неї видно було місто, а як втелилася, то місто не зчистилося протягом доби. Вночі, коли ми спали, тато мабуть щось наробив там, обірвав ту частину міста, що вийшла назовні, бо ранком її не було. Але корова запухла і не знати, чим то все кінчиться. Корова може і пропасти, найближчими днями побачимо.

З іншими газдами новин поки ніяких. Петя Камозін живе в робочому гуртожитку, знову зацімборовав із битангами, видно не буде з нього толку.

Такі останні новини. Вітання від нас Каті і малому.

Усіх вам благ!

Федір

Ужгород, 18.XI.76 р.

Олексо!

Мабуть не зможу позвонити до Києва завтра, тобто у п'ятницю, бо передбачається відрядження до Іршави, а звідти повернуся пізно, тому краще черкну пару слів.

Коротко про новини. Ми досить ґрунтовно підготувалися до зими, хіба що не порізали частину дров через те, що у пили зігнувся вал і вона потребує ремонту. Якщо приїдеш сюди взимку, або Степан приїде, я до того часу лісопилку відремонтую, то поріжемо увесь дерев'яний лом біля хати, в тім числі і дрова. Побачимо. Я вже казав Степанові, що закопав на місце частину винничних стовпів, ті стовпи, із яких буде лугош від літньої кухнини до кінця винниці — до теперішньої копиці. Те місце уже має гарний вигляд, бо утворився коридор шириною 3 метри і висотою 2,5 м, а ділянка землі з обох боків оброблена і підсипана глиною. Вздовж цього нового лугоша посажений виноград до половини, другу половину досажу ще цього року, якщо буде погода, а то навесні. Сорт — Банська Ізабела. Посадив я також на винниці, де були пусті місця, рожевий делавар, кущі дав мені стрико, але небагато, бо було мокро і ми не змогли всі кущі викопати. Посадив я також нові кущі на лугош від студні до вулиці, там буде сорт Лідія, або рожева Ізабела. Так що потроху розживаюся на порівняно культурні сорти. Наступного року маю надію повністю укомплектувати винницю. Маю також чотири яблоньки для пересаджування, причому всі прекрасні сорти — Джонатан, Червоний Делішез, червоний ранній Старк і якийсь культурний клон Батула або Антонівки. Останній перещеплю на золотистий Делішез. Масце є готове тільки для одного деревця, для останніх треба шукати там, де треба поміняти сорт чи старе дерево. Такі турботи з садом.

З татом справи непогані. Відносно здоровий і дужий, а це головне. Тепер на нього найшов період благодаті, коли не бурчить і не свариться, не варить із нас воду. Дуже му навдяку, що влаштували його на зиму в передній кухніні. Від шпори там тепло і сухо, а із обстановки має шіфон, бамбет, стіл, постіль і вішак. Доста культурно. Тепер нарешті маю можливість викинути із літньої кухні піс, перестелити в тім приміщенні підлогу, а навесні зробити мурований шпор із стінкою обігріву для передньої кімнати. В деталях прорадимось, як приїдеш.

У нас не проходить період труднощів із дітьми, бо возити їх до садочку в Радванку важко. Не легше було би возити і до іншого садика. Але якось того буде.

Моя реконструкція тимчасово стала. Нема матеріалів, діставати їх і важко, і нема часу, і нема грошей. Поки що дам собі спокій, а навесні треба буде роздобувати цемент, дошки, цеглу, камінь, труби на опалення і т.д.

Із родичами божа благодать. Стало на нулу, як було, коли ми приїхали, тільки додалося вороже ставлення Василя. Інколи Каналош до нас загляне, але і то без Гафи і у яких-небудь газдівських справах. Об'явився Юра. Прийшов як ні в чому не бувало гроші зичити, бо на закуску не вистачає якихось 500 крб. Позичив у стрика 600. Виявляється, він взяв у держави позику, обзичив де у кого лиш міг, а як дійшла черга до столярки, то вона не заплачена і борг хазяїну в Колочаві не повернений. Хвалиться Юра і бреше безбожно, як і колись, єдина різниця, що тепер уже не п'яний і нема на що скидку робити. Хата у нього вже змурована і закрита. Коли заходить до нас, я не кличу приходити ще, не захочую хвалитися і брехати, але у його справах говорю з ним цілком доброзичливо і просто. Схоже, йому сподобалось, прийшов ще «на каву».

Із влаштуванням плоту у мене знов невдача. Підводить зварувальний апарат, прогорів удруге. Тепер цю справу відкладу до слухного часу. Або дістану інший апарат, або цей, що є, розберу на дрібні частини, доведу до належного рівня, потім буду певен, що є чим послужитися.

Ще одне. Замовлені і уже нарізані, тільки привезти, дошки на книжкову стінку до кабінети. Гарно було би взимку, як приїдеш, разом зробити ту делікатну роботу.

Такі газдівські справи. Одним словом, чорт богачами б'є.

Вітання від нас Катерині. Був я проїздом у Виноградіві, на хвилинку забіг до Андрашків. Там все гаразд. Баба дуже скучає за Славицом, багато про нього розпитувала.

Бувайте здорові.

Федір

Ужгород, 9/ХІІ-76 р.

Олексо!

Маю ще декілька родинних справ, про які хочу написати в додаток до того, що написав у попередньому листі. 31-го грудня цього року одружується Михайло. З Орисею. На новий рік поїдуть до її матері і там будуть тиждень, потім приїдуть до нас у Барвінок. Про це написав мені Михал. Він хотів би, щоб у нас 9-го січня зібрався родинний круг і ми відмітили б його одруження. Так би мовити, щоб відбулася святкова вечеря. Ми з Вірою організуємо вечерю, закликаємо тут близьких родичів. Вважаємо, що якщо у вас із Катериною чи у тебе самого є можливість приїхати сюди в цей час, то було би добре. Я порозумів, що Михал цій події придає важливе значення, тому хотів би, щоб нас зібралось більше. Неважна склалася ситуація, бо Василя я не закличу, Анна сама не приїде, а Гафа побачить, що ті не йдуть, і теж не приїде. Юру теж не покличу, бо він хоч і показує своє дружнє ставлення до мене, але я мав від нього неприємностей і ганьби немало, тому зараз у мене не лежить душа до нього. Минулого тижня він закликав Василя із собою до Колочави і вони привезли звідти вікна та двері на хату і п'ять кубиків дощок. Юра граєся у великого діяча, якому все ніпочому, взяв у держави позику, обзичив усіх, кого тільки міг, причому зичить великі суми і щедро платить майстрів, за матеріали і т.д. Василь обалдел від того, як Юра виклав за столярку і дошки дві з половиною тисячі. Щодо Юри, то він розуміє, що рано чи пізно, а гроші доведеться повернути. Зараз він до нас не має претензій, робить вигляд, що нічого й не було і він такий же член родини, як і інші, а може й більше. Предбачаю, що згодом він повісить свої борги на ту ж дуже шановану ним родину. Поживем — побачимо. В усякому випадку Ілля часто повторяв мені, щоб ми (тобто я, ти, Степан і інші) ставилися до Юри по-людськи, забули, що було, бо Юра вже не той і се таке.

По-перше, Юра все той же. По-друге, він обрав Іллю за своєрідного троянського коня. По-третє, зводить політики із Василем і Анною, він часто буває у них, а мені пояснює, що то його як лікаря кличуть.

Такі справи з Юрою. Ілля в значній мірі ставиться до мене негативно саме через Юру, бо відчуває до нього солідарність і вважає як себе так і Юру ображеними через невдалу спробу поселитися на Барвінку. Одним словом, це «історія с продовженням». Вдодаток Юра напускав їм диму в очі своїми успіхами серед колочавців. Я трохи пізно вловив настрої Іллі і не відреагував на них відповідно під час посліднього у нас перебування Іллі з Ольгою. Більше того, я ще, сам того не знаючи, підлив масла в огонь, коли вони заговорили про те, що Ілля хоче перейти працювати на завод, тим, що сказав:

— Ілля, ти все життя пропрацював у школі. Знаєш всі тонкощі цієї каторжної роботи. З тебе прекрасний вчитель. Маєш гарний заробіток, який тобі порівняно легко дається, враховуючи досвід роботи. Твоє місце в школі, а не на заводі. Моя думка — попраюй вчителем до пенсії, не шукай собі клопоту на заводі.

На це вони з Ольгою мовчали, я так і не знаю, як сприйняли. Мабуть, погано, як спробу повчати, або ще як.

Щодо машини, то це мабуть тільки зачіпка. У нас не було з ним серйозної ділової бесіди. Були жарти на ділову тему. Я знаю його болячку, як він цінить ту машину, тому говорив з ним у такому плані:

— Хочу купити машину. Не тепер, а через рік. Допоможи знайти, або продай свою. Ти фронтовик, дістанеш собі нову, я ж знаю, хочеш мати «Жигулі». Заплачу ти за неї, як за нову. П'ять тисяч доста?

Така була наша в останній час на цю тему бесіда. Його реакція на все це мені дивна. Добре, що ти мене попередив, на цьому тема про машину з Іллею вичерпана. Вдодаток до всього він порядком здичавів. Шкода. Поклав життя на дрібні та другорядні справи, а тут явні ознаки обаблення Ольгою. А був колись дуже здібний і талановитий.

Моя поїздка до Черкас перекладена на другий тиждень. Побачимось.

Вітання Катерині.

Федір.

Барвінок, 21.I.1977 р.

Олексо!

Прошло 10 днів з того часу, як ви із Степаном поїхали звідси. Зібралось трохи новин, напишу файну інформацію і трохи коментарів до неї.

Найперш коротко про стан мого здоров'я. Діагноз поки точно не встановлений. Пішов до іншого лікаря в диспансер, там прохожу обслідування. Ця лікарка дещо змінила курс лікування. Якщо в міській поліклініці аналізи показували норму по всіх позиціях, то тут відразу показали відхилення від норми. Лікарка ахнула, що я із таким гострим запаленням хожу по білому світу, а не лежу в лікарні. Дає мені путівку до санаторію із 1-го лютого в с.Довге. Можна було поїхати в Аркадію під Одесу, але то через місяць, а тут краще їхати відразу. Я дав згоду. Поки що тішу себе надією, що то всього тільки запалення простати. Мабуть склалось невдало все до купи, перевтома, простуда, нервове напруження. Ще побоююся із болячкою, маю надію на виздоровлення, занадто багато недороблених справ, а головне — дітки маленькі.

Сьогодні дісталисьме твої 100 крб. Ти не пишеш, що з ними робити. Віра відклала. Якщо не буде твого розпорядження відносно цих грошей, вчиню за них зварювальний апарат, навесні матиму можливість продовжити роботу з плотом.

Новин поки що особливих нема. Рівно тиждень тому ми зарізали друге паця. Робота зроблена дуже вдало. Шовдарі і 5 фалатів солонини, а також ковбаси я повісив до комина будитися. Інше Віра пустила в переробку. Натопили масти, законсервували м'яса, дали лад всьому іншому. Кров'яна ковбаса нам вдалася, послали і тобі на пробу через наших співробітників і Степана. Юра чогось не хотів взяти тобі передачу. То був у нас із Оксаною цілий вечір, коли ми різали паця, а в неділю я дізнався, що він їде в понеділок, послав за ним Оксану і він обіцяв зайти, то я передав, нащо, але ні в неділю, ні в понеділок він не зайшов. Мабуть старі заказали. Погладь го там за це по голові.

Заготовив я собі 15 шліперів із розібраної штреки, може зроблю з них місток із вулиці до двору. Треба ще бодай 15, щоб місток був міцний та широкий. Це тимчасово, бо постійний місток збудую після того, як проведуть реконструкцію дороги. Шліпери можна брати вільно, їх полишали, а дорогу списали.

Вивіз я в кінець саду віз гною із стайні. Возив на санках, бо тато забастував із цією роботою, в стайні вже було назбиралася гора гною. Якщо буду здоровий і матиму час, навесні погнуо сад так, як я розумію і як книжка пише, тобто переаршую під деревами в діаметрі трохи меншому, як проекція крони, і приаршую до коріння гній. Якби був вдалий рік, на сад можна давати більше навантаження, ніж досі. Пишу «можна давати» не випадково, бо садовод може регулювати в якійсь мірі навантаження на дерево. Але то вже область спеціальних знань, десь при нагоді коротко розповім.

Був у нас твій тесть Михайло Іванович. Їхав до Запоріжжя, то йому зручно було у нас переночувати. Гарно провели з ним вечір, був стрико, ми випили, поговорили, в передній хаті було натоплено, то він і спав в ній. Була велика комедія, коли я розповів йому, як ти брав телевізор не із бази, а він розповів, як на базі перебрали йому сто телевізорів, і все одно попався бракований, бо через декілька днів ремонтували. Але то вже із області фіглів на сучасну споживацьку тему.

Із газдами все тихо. Вчора знайома дохторка їхала дорогою на машині швидкої допомоги, завернули до мене на хвилинку. Не встигла від'їхати, як прибіг Міша Ревта. Признався, що його послали відознати, чи то дохторе не до діда. Відвертість теж дещо коштує, я пригостив його паленкою.

Тато у порядку. Благополучний, дохторів не потребує. Якщо не слухати, що говорить, а поспостерігати за ним, то його біда через запущену хворобу суглобів. Вдодаток розвивається у нього грудна жаба, або атеросклероз. Тут він небезпеки не бачить і лікуватися систематично не хоче. Навпаки, використовує кожен мій прояв турботи про нього для того, щоб капати мені на нерви і варити з мене воду. Не можу запропонувати йому жоден лік, бо мушу декілька днів потім слухати історію всіх його болячок, а ліки, що йому пропоную, стоять на столі без вжитку. Тепер я ще раз у цьому переконався, бо запропонував йому сок алое. На другий же день після вашого від'їзду відновив на нас психічну атаку. Стогне, йойкає, лежить цілий день, нічого із того, що даємо, не їсть. Проте цілу ніч не спить, шурує вогонь у шпорі, з котом розмовляє, їсть хліб із маргарином, дешеві рибні консерви, яйця, гріє собі пиво. Щодо яєць, то ми з Вірою тільки приговорюємо, щоб йому на здоров'я

було, але помічаємо, що кури дуже розбираються, коли нестися. В будні дні знесуть тільки по три яйця, а в суботу-неділю по шість-вісім. Всього не описати, які то вишукані форми приймає його вередування, але він вдосконалює свою майстерність з кожним днем, як талановитий артист відпрацьовує жести і модуляції голосу перед зеркалом. То закотить істерику із передсмертними муками, а коли я заявляю, що йду за лікарем, скочується з постели і каже, що він здоровий, дохтора не треба. То йойкає і стогне, зображає нестерпну біль в тілі, а як я несу орвошаги, він їх не приймає. Проте завжди його уважні і розумні очі стежать за мною, за кожним моїм рухом, виразом обличчя, словом. Він розуміє також і те, що я безпорадний проти цього. Якщо діє мені на нерви, його це якраз влаштовує. Тому коли починає йойкати або заводити, я йду геть. Він йойкає так голосно, щоб я чув в сусідній кімнаті або надворі. А то ще перестає годувати і поїти корову, а також класти у себе огня. Так було і сьогодні. Корову годую і пою, розклав йому вогонь і стежу, щоб не погасло, Віра вимила у нього підлогу, стіл завалили їжею. Коли почалася істерика на тему «скоро ся докончу», я йому вривав:

— Можете ня не пуджати тільки!..

Той замолився:

— Боже, що м зробив своїм дітьом, що м перед ними завинив, защо ня так ненавидят!?

Я вийшов. Через 15 хвилин він уже спав, хрпів аж гуло. Простав увесь день, а тепер, коли вже за 12 ночі і я пишу цього листа, він ходить по дворі, чую, як сніг скрипить, гримають двері до стайні, у нього запалене світло, дід ожив. Я пішов до нього, він здоровий, веселий, випочинутий, розповів мені історію про то, як у 42 році мадяре на Шипоті вище Пилипця рубали ліс, різали шліпери, а партизани того підпалили, так що лиш 40 тисяч сягів там згоріло, народ гнали гасити. Я посидів, послухав, подивився, як варить собі компот (графін вина поки не п'є), і коли підвівся, він здогадався про йой, відразу голову набік, руки вгору і хрестом на груди і цілком професіонально:

— Йой, йой, йой...

Уже з хати чую, як зазиває до себе кота:

— Ціц, ціц, куцурику, подь сюдки, ціц, куцурику, іди, бо ззябеш...

Благословенна будь, дідова старість!

Чому так подробно про все це пишу? Тому, що тяжкий то хрест, отой наш предок, геніальний прискіп. Ілля мав правду, у тата ще вистачить енергії і вміння, щоб довести кого завгодно до неврозу, туберкульозу і шизофренії. Докладаю зусиль, скільки можу, щоб не сприймати всерйоз, як нас старий обробляє. Але набридло би й чорту. Що би такого придумати?

Тепер про головне, власне через що і пишу цього листа. Усі ми не могли собі нахвалити, що так гарно зустрілися, повеселилися, поговорили, одноразово фактом зустрічі проявили повагу (і звагу) до Михайла з молодого дружиною. Само собою так вийшло, що ми наглядно побачили ще раз, хто є хто. Щодо мене, то моя позиція проста і ясна: я радий, коли ви сюди приїжджаєте і відчуваєте себе тут дома. Розумію і трохи уявляю собі, що збоку виглядаю не так, як сам про себе думаю чи хотів би. Може мої поступки і бесіди не завжди витримані і достатньо змістовні. Буваю інколи емоційний і вразливий там, де міг би бути більш рівний і спокійний. Але що є, то вже є. Це — недоліки виховання. Вдодаток рівень моїх інтересів відрізняється від вашого. В чому я впевнений, і ти не маєш підстав це заперечити, що я не буваю нечесним і дволиким, нещирим до вас. Цей вступ роблю тому, що так склалося, що ми, влаштувавши гостину Михайлові з молодого дружиною і з'їхавшись із цієї нагоди сюди, ще раз вивірили стосунки між собою, і я хочу, щоб моя позиція була максимально ясна. Адже через мене посилювся розкол між місцевими гасдами — Василем, Анною, Гафою і Юрою з одного боку і іншими з другого. Думаю, ти розумієш, що я, як господар, не міг кликати Василя на гостину. В усякому разі ти не казав мені, що кликати треба, а якщо і казав би, то я не покликав би. Ти підкреслював, що у Василя є причини вести війну проти мене. Але справа не тільки в цьому. Він оббрівував мене перед мою дружиною, щоб вона мене покинула. Він образив мене в її присутності, а потім і при народі. Він варив із мене воду де міг і як міг. Я інформував вас про все, ви радили не йти на відкритий конфлікт, я так і робив. Ви говорили, що морально ви мене підтримуєте. Ти знаєш, я не ставив питання так, щоб ти посварився із Василем через мене. Більше того, мені прикро, що я став причиною деякого розходження між вами, адже ви змалку росли упарі і непогано ро-

зумілися. Коли ти йдеш до нього і красно з ним говориш, я дивлюся на це правильно і у мене не виникає жодних негативних емоцій. Я певен, що з Василем ще і я колись буду в хороших стосунках. А зараз він повів себе зі мною підло, я не певен, чи скоро він перестане воювати зі мною і поправить все, що зробив проти мене. Коли він перевершив усяку міру, я знайшов можливим справитися з ним тими засобами, які на нього подіяли. В усякому випадку результат маю різко позитивний і у двір мені не йде, воду з мене не варить, сім'ю мені не розбиває, мене на сміховисько перед людьми не виставляє, Віру, мою дружину, руками не цапає. Доступ його челяді собі в хату я теж припиню. Степан прямо і безкомпромісно засудив його вчинки як такі, що не годяться в родині серед братів, перестав з ним знатися, хоч я і не вимагав від нього цієї позиції. Тебе я розумію, ти хочеш бути вище над моїми з Василем передрагами, не ставиш питання так різко, як Степан, допускаєш, що і я в чомусь не правий перед Василем. Але склалася одна несподівана обставина: Гафа і Анна не прийшли на гостину через те, що я не закликав Василя. Солідарність і прямолінійність, прямо скажу, високого порядку. Ти, Степан, Михайло, я, тато, Віра, Орися і ті люди із Жидачева — нуль, от Василь — фегура. На них я не сердитий, по відношенню до себе кращого я і не чекав. Але плювати на інших — пардоньте! Цим ситуація загострилася. Мені важко говорити про твої стосунки з іншими і Василем, бо я — зацікавлена сторона. Але на мою думку, ти повинен був відреагувати на все і або мені сказати, в чому я не правий, або від Василя не приймати його «приношення» і вияснити з ним стосунки. Ти не зробив цього і образив цим Степана. Щодо мене, то я більш терпеливий і певен, що клубок все одно розмотається. Але я не хочу, щоб ви із Степаном перестали розумітися і жити так дружно, як розумілися і жили до цього часу. Боюся, що між вами можуть статися розходження, якщо не проявити мудрість і не ліквідувати їх в самому початку. Тому я хотів би, щоб ти поговорив із Степаном і ви порозумілися б в інтересах справи і просто тому, що оба ви хороші люди.

Оце те головне, про що я хотів тобі написати.

Передавай наше вітання Катерині.

Обнімаєм Славика.

Федір

с. Довге, 3 лютого 1977 р.

Олексо!

В день мого від'їзду до санаторію надійшов твій лист. Не стану зупинятися на наших родинних міні-чварах, бо тому дійсно кінця не буде, а у мене зараз інший, більш важливий клопіт із здоров'ям.

Санаторій цей – порядна яма. Мабуть тому, що це більш лікарня, ніж санаторій. Переважна більшість хворих – старі німечні люди, дуже багато лежачих, що ніколи не встають, є також випадки, коли помирають. Мене помістили в палату на 8 чоловік, усі місцеві хлопці, десь від 45 до 55 років, я серед них наймолодший. Почуваю себе прескверно як через захворювання, так і через те, що дома залишив діток і дружину, як вони там будуть без мене. Призвичаюсь і до цього, що робити.

Головним лікарем тут не Марголін, а Кузнецов. Марголін працює, мабуть у лікарні, бо крім санаторію тут є і лікарня. Але то не має значення. Лікар у мене добрий – Фешко Іван Юрійович. Десь наш ровесник, толковий, мені подобається, він на своєму місці, у моїй хворобі розбирається. Отже з цим усе в порядку.

Матиму ускладнення на роботі, бо перебування у санаторії зарахують мені як відпустку. Такий порядок. Практично це вже четвертий рік буду без відпустки. Може потім вдасться випросити 10 днів за свій рахунок.

Як довго буду тут, не знаю, проте кожен суботу-неділю буду старатися їздити додому, кажуть, можна відпроситися. Тому пиши додому на Барвінок.

Вітання від мене Катерині. Обнімай малого.

Бувай здоровий.

Федір

с. Довге, 15.ІІ.1977

Вітаю тебе, Олексо!

Був я на суботу-неділю дома, отже напишу тобі, що нового. Купили ми за ті гроші, що ти прислав, котел для водяного опалення і дві батареї по 7 секцій кожна. Коштувало все 160 крб. Нарешті ця справа посунулася значно вперед. Як потепліє і як матиму час, то розпочну монтаж системи. Всю роботу буду робити сам. З'єднання маю намір виконати на різьбі, воно хоч і дорожче, але

легше піддається ремонту, а у разі необхідності систему можна демонтувати. Тих батарей, що маю, поки що замало, але маю надію привезти 5 штук по 7 секцій із Львова від Дещиць, секції у них у підвалі і вони віддають мені безплатно. Місце для кітла я думаю робити у стайні. Відгороджу від тієї стіни, що від Дурунди, два метри шириною приміщення, у куті зроблю комин, туди пущу дим також із колонки у ванній, бо бляшана труба прямо на вулицю дає багато конденсату, який стікає до приміщення, а це створює незручності. Самої стайні залишиться достатньо, приміщення 4x4 модній корові досить. Доречі, тато уже вдруге заговорив зі мною про те, що корову треба продати. Видно, це у нього на повному серйозі. Останнім разом він висловив такі міркування: як тільки корова розпочне значити, тобто через місяць, треба запропонувати колгоспові, чи не купить корову, а за виручені гроші у разі продажу треба купити теличку. Нічого з того плану я не заперечую. То він пояснював, що переконався в тому, що ми не маємо можливості самі доглядати корову, а він не бирує, і я вірив, що це так, але коли заговорив про теличку, то все стало на свої місця. Він розлюбив Лисю через отой недолік на вим'ї, хотів би вигодувати собі другу корову. Я запропонував дочекатися, поки корова отелиться, може буде теличка, то й лишимо. Він не згоден, каже, що від Лисі телички вже не буде. Як би там не було, а стайні на одну худобину треба. То я мав намір збудувати в цьому році прибудову до хати на місці шопи і хлівчати, але тепер, коли захворів серйозно і надовго, бачу, що з цією справою треба рік почекати. Відчуваю, що не проверну весь об'єм роботи, яка на мене чекає. Мабуть у цьому році буде достатньо закінчити пліт біля вулиці і від сусідів, змонтувати опалення і дати раду садові, винниці та городові. Цього буде доста.

Я писав Степанові, може він тобі й казав, що ми, наша вуличка, найняли бульдозеристів розрівняти штреку і робота ця вже зроблена. Вийшло непогане поле, але поки що там файне болото. Як навесні підсохне, заросте травою то буде гарно. На вулицю прямо перед воріт я зробив місток із шпал, які набрав біля тока. Без мене, коли я вже поїхав до санаторію, був обход дворів залізничним майстром і міліціонером. Довелося Вірі заплатити за шпали 10 карбованців. Але то було варто, бо я взяв у двір 50 штук гарних

шпал, із яких будуть колись добрі мостини під пацят у новому хлівчаті, а 30 шпал положив на місток. Одним словом, із цим все в порядку.

Віра там непогано справляється із своїми обов'язками, годує курей і пацята (дідо знає за корову), возить малих до садка, готує їм і ддівові їсти, встигає з них випрати. На більше її не вистачає, але поки що і не треба.

Цього року в нас буде, мабуть, рання весна. Вже два тижні, як стоїть плюсова температура, сніг згинув, держиться тільки в горах на вершках, увесь час ішла велика вода, як весною. У неділю було так тепло, що гриміло і блискало. Отже мені вже зараз не дає спокою думка, що треба чим скоріше обрізати сад і виноград. Тут в санаторії мене переконують, що лікуватися треба довго, аж до літа. Не знаю ще, як це у мене вийде, але постараюсь домогтися якимось способом, щоб поїхати додому бодай на тиждень, щоб зробити цю роботу. Приурочу се до моменту, коли у мене закінчиться перший курс лікування. Мій лікар Фешко І.Ю. виявився досить твердим і острим, не любить додому відпускати. Гадаю, якось до нього знайду підхід. На крайній випадок, якщо нічого не можна буде зробити, попрошу виписати мене звідси, лікування продовжу в Ужгороді. Дати раду садові цього року для мене не менш важливо, ніж здоров'я, бо ми з Вірою дуже хотіли б зняти хороший врожай, продати його вжало державі, щоб вкласти в намічений план із збиранням грошей на машину. Це для нас зараз мабуть першочергове завдання.

Тепер трохи про сільські новини. На Барвінку їх нема. У Підгорбі померли обоє старих Копрушаків. Старий помер у четвер, стара в понеділок чи у вівторок слідом за ним. Тато був на хованю старому. Поговорив із Юрою, подивився його хату. Говорили мирно. Тато пожалівся йому на Василя, що той чекає його смерті, щоб із Федора «спросити». Юра нібито із обуренням заявив, що якого чорта Василь буде «спрошовати» коли все давно ясно і у повному порядку, а до мене він претензій ніяких не має, тоді він так уперся помилково, бо не знав, що я мусів сюди переїхати за станом здоров'я. Тато трохи пом'якшав від такої його заяви і похвалив хату, тільки висловив думку, що на селі нема потреби мати двоповерхову споруду. Юра каже, що його це влаштує, збудує

її від початку до кінця і буде певен, що має своє домівство. На хованя старої тато вже не пішов, каже, що був нездоровий, там йому тяжко стояти.

У Анни Голоднякової появився новий квартирант, 42 річний чоловік, міліціонер, що залишив в Ужгороді якусь маскальку із двома дітьми, друга дитина його. Той чоловік хотів би брати Свету. Света казала про це Вірі, мені не казала ні Света, ні Анна. В суботу у Свети був день народження, нас закликали туди на гостину. Я було хотів не йти, бо Света послала за нами Аню і Мішу, вдоваток мені не можна було пити, але побачив, що Віра потігає йти, то ми пішли. Света закликала і стрика. Була також Надя. Ото і вся публіка. Ми повели себе просто і скромно, приділили увагу Светі, погомоніли про се та те і досить скоро пішли собі, бо Анні весь час щось було не тецик, слова з неї не витягнеш. Потім прийшла Василева Анночка, стало взагалі не цікаво. Потім стрико розповів, що Василь різав у нього паця, стрийна закликала, був дуже задоволений, якраз надворі була така вода, що у двір зашливали шліпери із штреки, то він пропросився подивити пивницю. Анночка не могла нахвалити, як там красно, а Василь не сказав ні слова. Міша як то почув від стрика, розсміявся і сказав, що Василь йому говорив, що бачив, як у стрика бочки у воді плавають. Стрико каже: «Тепер ясно, чому позавчора до мене приходила «комісія» із чотирьох чоловік дивити, чи є у мене в підвалі вода, а Зозулинець посміявся із «комісії», запитував, що кидь води не було, то ци хоть насикали до кута». І сміх і гріх із тими страстями навколо цього питання, але для Барвінкоша то актуальне, бо вода була така велика, що у всіх людей пивниці позаливало, котельні теж, є така шкода мабуть і у Василя, то всім цікаво подивити на стриків досвід.

Света нам розповіла, що була у Василя, коли до нього приїхали якісь люди із Ужгороду чи Стрия. Розпитували про його родину, тата, братів, коли сиділи за столом і випивали. Від розповідав, які всі високоошколовані, а коли зайшла розмова про тата, то зобразив картину так, що нема справедливості на світі, бо зло бере верх над добром. Тато все життя поклав на то, щоб дати освіту дітям, а тепер оті високоошколовані захопили все, що старий мав, хату, майно, його вигнали жити в комірчину, старий остаточно

зійшов на жєбри, ходить цуравий і необіпраний, весь час голоден, бо йому нікому їсти подати, отак мусить життя доживати, а вони чекають смерті старого. Щодо нього, то він, Василь, ніч не може помочи, бо йому наказали не мішатися, у двір не пускають. Такі-то ипешнім ділом високоошколовані діти. Я не вірую, що Света то придумала, тим більше, що Анна воліла би бути солідарна з Василем, ніж терпіти мене у хаті за столом. Мабуть Василь повторив свою легенду про дідову біду, ще раз родичам із Мукачова, бо ті (дочка Мазурової Настуні Марія із чоловіком) їхали від матері із лікарні на своїй машині і заїхали до Василя, там погомоніли, а звідти заглянули до нас, і не хочуть іти до хати, а пруться прямо до діда. Я досить настирно звав їх у хату, навіть за руку брав, вони ні за що не йдуть. Тоді я попхав їх до діда. Він лежить на постели, як нова копійочка, у новій білизні, свіжій сорочці, випраних штанях, в хаті у нього тепло, на столі два блюда їжі і солонина, графін вина і четвертинка горілки. Діло в тому, що я зрана торчав коло діда, казковав з ним і ледве умовив старого переодягнутися. Ніщо на нього не діяло, так я попросив, щоб він зробив мені на вдяку і переодягнувся, а також нагримав при ньому на Віру, чом подала просто випрану, а не нову білизну. То на нього подіяло і він переодягся. Марія з ним посиділа майже годину, дід як завівся казковати, так фонтан уже не можна було заткнути, хоч вони страшно поспішали. Я радий, що хоч ці не понесуть по світу розповсюджувану про мене Василем дурну славу, як я погано поведився із старим.

Такі газдівські діла.

Пару слів про наше, особисте. Попередній лист я написав дуже короткий, бо був жахливо хворий і вбитий обстановкою в санаторії. Тепер мені краще і я привик тут. Розумію, що ти образився на Степана. Вірно також і те, що Степан був завжди не в ладах із Василем. Я певен, що я ще трохи потримаюся твердо у справах з Василем, а ви мене підтримаєте, бо це природно, раз я тут дурниць не роблю, то Василь згодом подасться і вщухне. Якщо ні, то я певен також в тому, що ти, як він наїсть тебе хоч би так, як Юра, повстанеш проти нього ще більше, ніж я чи Степан. Просто тебе ще не наїло. Тому я вас із Степаном благаю помиритися і не заходити між собою до глибоких розходжень, бо це не тільки

прикро, але і не розумно. До фраса, нич ми ся тота ситюейшн не подобає. Но, то най ся діє божа воля!

Напиши мені сюди, скорше як за місяць звідси не вижду.

Вітання від мене Катерині. Обнімай за мене малого. Як він там, не такий розбійник, як наші? Як посуваються справи із лікуванням, чи не відпало питання про операцію аденоїдів і гланд?

Бувайте здорові.

Федір

P.S. Вітання від мене Німчукові. Із вікна своєї палати бачу його хату і подвір'я. У них ще не був, бо якось не ланно.

с. Довге, 4.III.1977

Олексо!

Три дні тому я повернувся із дому. Відпросився на 4 дні, бо була красна погода, то хотів трохи погосподарювати. На жаль погода зіпсувалася, але дещо зробив. Обрізав обидва лугоші від вулиці до хати, залишилося обрубати від студні до кухні. Обрізав також декілька слив із тих дерев, що від хати до вулиці. Привів до порядку штамби троянд, кущі малини, смородини, квітів і всяке таке, бо в лютому було тепло і вічка почали вже розвиватися. Зняв обгортку із молодих дерев у саді. Не полінувався роздобути для свого лугоша 30 кущів винограду Банської Ізабели, яким уже три роки. У мене в школці є ще 10 штук, отже буде чим укомплектувати повністю лугош, як той, що від студні до вулиці, так і той, що від кухні до альтанки, а також один ряд винниці від Дурундового. Відправив вам із Степаном невелику посилку, тільки Віра увечері мала вже без мене відвезти на вокзал, не знаю, як справилася. Понаводив трохи порядки і оце були всі мої діла за ті дні.

Коротко про новини. Знову почав активно діяти Юра. У нього померли обоє старі — тесть і теця з інтервалом у 5 днів. Наш дід ходив на хованя старому. Юра з ним поговорив дуже лагідно, то тато почав жалітися на здоров'я, свої біди і всяке таке, виклав йому, як Василь чекає, коли «старий здохне, щоб із Федора спросити». Юра бурно на це обурювався і татові це сподобалося. На хованя старої тато не пішов, казав, що хворий, а через декілька днів до нього прийшов Юра і завів таку бесіду:

— Загнала ня жена, обем вас просив іти до нас діти бавити. Я звідався від Василя, ци мож бы то так зробити, він сказав, що нич не знає, бо з вами не говорить. Анна теж каже, що вже рік із вами не мала бесіди. А ми у великій скруті, нема на кого дітей лишити, будете там лежати...

Тато йому на це відповів:

— Радий би я тобі, Юрочку, помочи, але що людям скажу, чому лишив своє домівство і пішов на чужос, Копрушаково, дожавати. Туй мені добре, тепло, дают ми їсти, Віра із ня обпере, що ми хибить, обем тікав звідси.

— А ми би хотіли, обисьте вмерли у май ліпшій хати, а не серед сякого смітя, як тут маєте.

— Абись ми давав царські палати, то не поміняю оцю хижчину. Я ся смітя не бою, я смітя люблю, я ся у смітю родив. Я радий, що ми сесю кухню иньгедовали, а не заперли ня у передню хижу, обем ся ззував, як іти до неї і т.д.

Одним словом, посварилися. Про то потім було багато розмов. Я думав, що Юра скоро вже не прийде. Але коли я був дома, він прийшов до тата знову. Поговорив, розпитав про здоров'я, але побачив мене. Зайшов до хати, ми з ним заговорили і він запропонував зробити татові укріплюючий курс лікування, а також підлікувати йому язву. Щодо язви, то її у тата нема, тато сам поставив стобі такий діагноз, а цей дохтор повірив. А от загальноукріплюючі інекції і таблетки татові були би потрібні, особливо зараз, навесні, коли у нього авітаміноз. Я сказав, що не заперечую проти введення татові глюкози, вітаміні В1, В6, В12, вливання крові чи плазми, інекції карбоксилази (од серця) і ампул місклерона від початкової стадії грудної жаби. Така моя думка і думка Марії Василівни, бо я говорив із нею про це. Юра запропонував ще щось, але я відкинув, бо то далекі заходи а без відповідних аналізів і проб лікарства давати не можна. Запитую у Юри: «Ти чи говорив про це із татом?» Говорить не говорив. — «Чому?» — «З тобов ся раджу». — «А кидя ся відмовить, Ілону Блапарьову ходити на процедури умовиш?» — «О, це запросто.» — «От і спробуй».

Потім я запитав про це тата. Той розвів руками: — Юра мені нич не казав. Не розумію. Не розумію, що він хоче? — Миритися хоче, щось му від нас треба, але поки що не каже, але найкорше

має скруту в грошах і крім того їздити до Середнього на роботу йому далеко, потребує допомоги Олекси і Степана, щоб перебратися до Ужгороду. — Но, та я бем не против, обісьте ся помирили...

Залишив я ту ідилію в такому стані, а Вірі строго наказав бути присутній при всіх медичних процедурах, якщо доктор за них всерйоз візьметься, щоб часом не ліквідував старого. Нічого іншого, крім вищеперерахованих ліків, Віра дати старому не дозволить. Справа в тому, що старий із вередуванням щодо їжі і з харчуванням всухомятку таки заслаб. Але підпускати до нього Юру просто небезпечно. Той знову встругне щось із ряду вон. Та ная ся дія божа воля, повернуся додому, побачу, що там і як.

Допишу потім. Бувай здоровий.

Федір

13.III.1977 р.

Доброго тобі здоров'я, Олексо!

В попередньому листі ти запитував про стан мого здоров'я. Картина ще не цілком прояснилася, але в першому приближенні її вже можна обрисувати.

Десять років тому у мене було запалення нирок, через це я був навіть у лікарні. Скоро то пройшло і я виписався, але через пару місяців дістав велику кількість антибіотиків уже по другому поводу, коли лежав в онкології із запаленням лімфатичного вузла. Ясно, що, самі того не знаючи, лікарі тоді вилікували мені також і почки. На цей раз все почалося з того, що я дуже простудився, бо восени і на початку зими багато працював надворі у порватих штанах. Запалення почалося не із нирок, а із сечового міхура, простати і т.д. Про те, що і нирки тут були зачеплені, говорить хоч би те, що у мене весь час болів і болить попереk. Правда, гострого запалення нирок, на щастя нема. Уролог із Ужгородської міської поліклініки хотів, щоб йому заплатити. У нього таке правило, як я вияснив пізніше, що йому заплати, тоді він прикладе максимум енергії, щоб тебе вилікувати. Я не поспішав із цією справою, то він назначив мені лікування, яке посилює б запалення і заставило мене попроситися на нього. Тим часом я знайшов іншого лікаря, який заткнув мене в цей санаторій ще не маючи на діагноз про туберкульозне походження хвороби достатньо підстав, бо аналізи

не були позитивні. Але я вирішив для профілактики пройти курс лікування саме в цьому санаторії, бо в решті решт противотуберкульозне лікування є не що інше, як боротьба із хронічним запаленням. Вдодаток тут харчування першокласне, не те що урологічне відділення обласної лікарні дає. Тимчасом я перечитав усю літературу щодо мого захворювання. Перший, найголовніший висновок на даний період той, що відпадає на сто процентів варіант рака сечостатевої системи чи аденоми простати. Останнє зустрічається у літніх людей, а у мене є ще певна ознака, яку література рекомендує лікарям як орієнтир для точної діагностики, що це не рак — запалення придатків, яке при ракові завжди відсутнє. Залишилося відрізнити банальний простатит від туберкульозного, бо це вимагає деякої диференціації в методах лікування, хоч в обох випадках лікування однаково тривале. Так от, тут поки що нема ясності. В усякому випадку для мене. Лікареві що, необхідно зібрати достатню кількість ознак, щоб зупинитися на одному варіанті, записавши ці ознаки в історію хвороби як «жалоби хворого», а потім вже по готовій схемі назначає ліки, не докопуючись далі до істинної причини хвороби. Щодо мене, то мені це важливо, бо це ж ідеться про моє здоров'я. Взагалі всі ці мої захворювання — це ланки одного цілого. Коли я забідовав тоді в Мукачеві в училищі в 50-х роках, то тепер маю погану основу як із організмом, так і з нервами. Останні чотири роки багато працював без відпустки, із трепанням нервів газдами, татом і власною дружиною (що таке життя влаштував їй), от і дійшов краю. Такий найточніший діагноз, а далі — то вже деталі. На даний момент у мене із дружиною все в порядку, перестала мене їсти. Тато продовжує викомарюватися, хоч вже багато чим поступився і багато чого порозумів. Газди не здалися, але їх я відшив. Одним словом буду давати собі раду, а головне, берегти здоров'я і далі, як зможу.

У нас потепліло, справжня весна. Поки що допомагаю лікареві обрізати виноград, дерева. Через три-чотири дні маю надію поїхати додому на 4 дні обробити лугош у дворі, посадити виноград (маю 40 кущів банської Ізабелі), обрізати дерева. Взагалі пора вже виписуватися звідси. Зроблю це мабуть на початку квітня. Почуваю себе добре, отож і за роботу пора.

Щодо іншого, то дома все гаразд. Я писав Степанові про де-

талі, мабуть він говорив тобі. Юра і не збирався лікувати тата. Це він шукав способи «помиритися» із татом і мною сам, а також помирити тата і мене із Василем. Василь приходив до тата, але п'яний і почав просторікати «хочу, як з братами, чесно...» Тато врізав йому, за «як старий здохне», і за «Федір веде себе неправильно», за брехню Вірі про мене і т.п., одним словом знайшов за що. Василь образився на тата, але в останній момент зорієнтувався, забрав від тата псалтир і біблію («Ми з Анночкою почитаємо»). Тато обіцяв від нього забрати.

Стокмилися із колгоспом продати Лисю за 630 крб., не знаю, як там зараз це питання. Тато хоче купувати малу теличку, щоб її вигодувати на корову. Оце я вже не хотів би.

Такі справи дома. На роботі мною незадоволені за довгу відсутність. Кажуть, я щось хитрю. Справу, про яку ти говорив, я не проштовхував. По телефону це неможливо, і тобі не радив би. Як прийдеш, спробуєш ще. Коли матимеш відпустку?

У Німчуків буваю часто, потоваришував із ним. Передавай вітання від мене Василеві.

Вітання Катерині. Обнімай Славика

Бувай здоровий.

Федір

с. Довге, 3 квітня 1977 р.

Олексо!

Сьогодні неділя. Ходили ми з Німчуками — Іваном та Дмитром трохи в ліс, бо тепло, зацвила абрикоса і дика черешня, розпустили листя береза, ліщина і терен, от ми пройшлися в гори кілометрів на 10 від села у бік Широкого Верху аж до Понизі. Я трохи фотографував. Після обіду маю вільний час, щоб написати тобі трохи інформації.

Три дні тому я повернувся із Барвінку. Був там п'ять днів дома. Мав намір яровати, але не вдалося, бо постудило, пішов холодний дощ із снігом, довелося відкласти. Проте попрацював із садом. На цей раз займаюся тією частиною саду, що від вулиці до альтанки. Це приблизно третина. Зробив там обрізку, обкопав пристовбурні круги та погноїв, під кожне дерево у ярки в радіальному напрямку закопав по три тачки гною. Це по науці. Так сад удобряється раз

в три роки, хоч пристовбурні круги треба обкопувати щороку. Поки що вспів обробити так тільки сім дерев. Залишилося ще 14. Тоді будуть приведені до порядку усі старі дерева, сливи і яблуні в передніх кертках і за винницею, ще один ряд прихоплю за альтанкою. Наступного року у такий спосіб оброблю середину саду від альтанки до сливника. Сливник обробив минулого разу, там тільки не обкопано, бо тато не дає, щоб трава росла. Хай росте трава, я і не настоюю, щоб сливник обкопувати, все одно не справляюсь з роботою. Щодо винниці, то там буде всього 150 кущів, а на теперішній час посаджено 110. Залишилося 40 кущів, їх досаджу легко, розмножу із тих, що маю, і стрико восени дасть бодай 15 штук. Ще 15 кущів матиму готових у кертці перед студні, тепер позагинав лозу в землю, щоб пустила коріння. Лугош обрізаний, а від студні до вулиці ще і засаджений кущами Банської Ізабелі. Мав я два кущі Лідії (рожева Ізабела або ружовий Лопух, як тут інколи називають), то я загнув їх в землю, якщо не станеся шкоди, на осінь матиму з них 16 кущів. Це я хочу підсадити цей сорт на лугош перед хатою від студні до літньої кухні, де найбільш тепле та сонячне місце, найкраще для Лідії. Цей сорт дає прекрасне вино, а у нас там всяка мішанина. Збережу також білий делавар, де тільки є, але біда в тому, що він у нас попередні роки повисихав. Ще я посадив на цей раз 4 деревця дикої аличі, маю намір прищепити на них абрикоси та ренклюд. Усього я посадив цієї весни 15 молодих деревець, із них сім диких груш. Груші хочу щепити на культурні зимові сорти, такі як Бере Боск, Крієр, Бере Гарді, Деканка дю Коміс та Першотравнева. Прищепи маю. У перспективі груші у мене мають зберігатися у підвалі до лютого-березня, а якщо реалізувати державі, то мають давати прибуток більший, ніж сливи. Грунт під грушу у нас підходить. Ще я вирубав одну (третю) сливу на грядках. Такі «подвиги».

Як бачиш, газдюю повним ходом. Хочеться швидше привести все до належного порядку, щоб у майбутні роки не братися за нове, а тільки вспівати обробляти те, що є. Настрій маю доста оптимістичний, бо здоров'я пішло на поправку, от і появилася надія, що доведу все до кінця.

Трохи про барвінкошські новини. Там іде великий піст, всі сидять тихо. З газдами маю супокій, що мене абсолютно влаштовує. Василь за бідую, бо щодня п'яний, то буде поступово деградува-

ти і біду робити, але поки що має здоров'я та тратить його, як може. Приходив ще Юра (з Підгорбу). Тоді він і не думав всерйоз лікувати тата, та пропозиція просто так у нього з язика злетіла. Сказав, що старий здоровий, лікування не потребує. Мав Юра неприємності, бо хтось написав на нього жалобу, що незаконно хату будує, приходили із ОБХСС перевіряти. Показав документи, то його лишилися. Казав стрико, що була десь там мова про те, ніби Янчисько (Мітин брат, що має Пилиптчачку) претендує на другий поверх хати. Тато каже: «Так му треба, нащо сідав у чужий двір, тепер го відти вигонят». Як у підтвердження цих слів буквально через тиждень був у нас його старший хлопець, шукав батька, бо вони з матір'ю «дуже повадилися». Поки вони обходили Підгорб та Барвінок, шукаючи Юру, він прятвся на поді. Крім того, мені розповіли, що Юра зайшов собі у суперечку із Решетарем, головним лікарем в Середньому. Я поцікавився, і Юра підтвердив, що суперечка дійсно є, тільки він не бере це всерйоз. Це тільки писати довго, а фактично я говорив з ним всього 5 хвилин, коли він зайшов у двір, а ми із стриком садили виноград.

Щодо тата, то з ним справи такі, як завжди. Здоровий. Цієї весни я приносив йому гілку куща алое, він весь час сирими їв їх, а потім я ще приніс йому два флакони соку цієї рослини. Дав я йому один курс лікування реопірином — це від артрити, хвороби суглобів, відкладення солей і т.д. Старий дуже добросовісно приймав ті ліки. Каже, зараз йому краще. Я теж бачу, що краще, бо як візьме в руки лопату, то перевертає гонти мов бульдозер. Їсть теж із прекрасним апетитом по чотири рази на день. Щодо іншого, то челядь свою ганить і мене стараєся їсти із подвійною енергією. Це теж показник здоров'я. Тримаюся, як можу, щоб не попадатися на гачок старому, що хоче повередувати, але то дуже важко, бо він дуже винахідливий, а мені то вже надоїло. Поки що якомсь співіснуємо. Ліпше не буде, а до гіршого стараюся не допустити. Біда в тому, що старому все нем тецик. Загнув я в землю кущ Лідії, він то відразу каментує: «Уже сь го звалив!» Обрізую дерево із сікатором, уважно оглядаю кожну гілку від основи до кінця, він весь час ходить дуже заклопотаний, а потім звертається до мене: «Не розумію, нащо ся так мучити, возьми ліпше сокиру та зрубай го коло землі, поліви собі». Саджу молоді деревця. Він запитує:

«Із сього що хочеш?» — «Підновити старі дерева». — «Підновити легко, доста сокири, тяжко тото вигодовати». — «Тату, не говоріть так, самі видите, що старі бистриці сохнут». — «Коли я ходив за ними, не сохли». Попробуй, поговори з ним. Минулого разу, коли я від'їзжав із дому, кажу йому: «Тату, їду з дому на чотири дні. Вернуся й буду аршовати під грядки. Кидь щось ви будете робити, то робіть ззаду, але і то не раджу, бо ще мокро». — «та я нич, лиш на штреці перед двору черлені сливи посажу». — «Як хочете». Посадив червоні сливи (8 штук), потім почав аршовати грядки, але не з того боку і не до путя, лишив то, навозив гною на винницю. Я приїхав через 4 дні і ахнув, бо кущі погноєні глибоко в землі, а через цей гній я потім бур'янам не дам раду. Він як мене побачив, тут же лишив це і пішов в кінець саду. Поробив там трохи і повзе звідти скривлений. «Що є?» — «Вшитко, а май жолудок». — «Полежте, може вас перейде». — «Скоро ся належу, лиш обем ся не мучив довго». — «Ци дати вам вина?». — «Боже хрвань». — «То випийте півдеци паленки». — «Лиши, може так вип'ю». Випив, попоїв мису борщу, вареного шовдаря, поспав три години, встав, нагодовав Лисю і знову аршовати. Борозду кладе, мов трактор плугом. Запитую: «Хіба не мокро?» — «де там мокро! От бувало на Верховині...» — і пішла казка про те, як колись було, як він ще легіньом був, кінця не дослухатися. Вже не хворий, вже ся не докончить, вже має добру дяку. Прямо-таки цирк на дроті. Отаке мені з дідом. Воно все би нічого, але жакливо нехаротний. Причому навмисне то робить, а потім приговорює: «Діти по-панські хотят жити, мнов ганьбляться». Я не годен заставити його умитися та переодягнутись, поки не нагримаю на нього, як на дітину. Все то не описати, бо то каждоденні мої будні. Скоро ідіотом стану з тим дідом.

Лисю не купили, бо має ганч. Старому то було дуже неприємно, особливо як прийшов Юрцо і сказав, що «то всьо Калянинка наробила, сказала тим людьом про ганч» (кущі були із Коритнян, хотіли брати корову на держаня). Тато аж позеленів від злості. Я заспокоїв старого: «Олекса писав, і я бем так казав, обисьте корову тепер не продавали, най ся отелить, то буде теля, корову продасте восени». — «То Олекса писав?» — «Айно». — «Но, добре, оно і буде. І молочко на літо буде. Я єї попасу. Не продам корову!» Те-

пер я тільки переживаю, щоб він не погубив її, як минулого разу, коли запхав у корову руку за два тижні до втеління. Коли йшов із дому, то попередив його. Каже: «Май розум, хіба я сам не знаю!». Може на цей раз так і не зробить, але хто його знає, що старому спаде на розум.

Мої малі тепер простуджені, кашляють, тому до садка не ходять, Віра сидить із ними дома. Одноразово поробить трохи порядок у хаті після зими, висадить у землю квіти.

В санаторію я буде ще два тижні, а потім хочу щоб мене написали. Пора на роботу. Тим більше, що на мене там сердяться за довгу відсутність.

Думаю, що Василь Німчук мене тут ще застане, буде файно тут з ним зустрітися.

Передавай вітання від нас із Вірою Катерині. Чекаємо, що на літо приїдете до нас у гості під час відпустки. Із С'явчиком. Тепер, як малі значно підрости, їм буде гарно тут гратися.

Бувай здоровий ти і твоя родина!

Федір

с. Довге, 16. IV.1977 р.

Наш сад цього року буде цвисти фантастично рясно, особливо сливник, що я обробив минулого року. Я й предбачав це. Одна прикрість, що ще можливі заморозки. Є надія, що не буде їх в найближчі 10 днів, в усякому випадку такий прогноз. Потім я вже буду дома, на випадок чого буду курити димом.

Доброго здоров'я, Олексо!

Напишу ти коротку інформацію про останні новини. Я послав Німчуком листа Степанові і тобі, але коли то від Степана до тебе дійде, я не знаю. Поки що маю час, писати є коли, черкну пару рядків.

У нас постуденило, в горах випав сніг, були морози до 4 градусів. Коли я був дома, то наніч обкурював сад спеціальними шашками, що оберігало його від морозу до рана. Два сильні морози були після мого від'їзду, то не знаю, чи робила там щось Віра без мене. Цвили сливи надзвичайно рясно, як я і передбачав, але чи зав'язався врожай і чи не вимерз, побачу, як поїду додому. Це мене хвилює, бо ми з Вірою надалися цього року пришпорувати

гроші і купити машину. Сад — головне джерело нашого прибутку. Яблоні будуть цвисти на Першотравневі св'ята, з ними буде легше. Постараємось із них хосен взяти.

Новин на Барвінку особливих нема, усе йде як завжди. Був недавно випадок, коли у Корнути 16 річний хлопець повісився. Купили машину, а коли дома нікого не було, він вчився на ній їздити і трохи пошкодив її. Видно, перелякався, бо не дочекавшись додому батьків, повісився.

Тато було дуже завоєтив, бо після лікування реопірином у нього трохи розпухли ноги. Я знав про можливість цього побочного явищі, тому як їхав із дому, сказав Вірі ліки старому не давати крім тих, що я дав. Це безболісне припухання, проте не болять суглоби («кости», як він каже), хоч і свідчить про непорядок із серцем. Старий жакливо перелякався, помив ноги і хто лише зайшов у двір, тут же показував, який він хворий. На Великдень ліг до постели, «робіте, що хочете, бо я ся кончу». Я приготував у суботу ванну, але старого не можна туди ні затагнути, ні переодіти. Я пішов на цвинтар на маминій могилі квітку посадити, він тимчасом передумав, умився, переодягнувся і знову ліг. Кажу йому: «Завтра понесете на цвинтар паску святити». — «Я не понесу, бо'м не годен. Ви мені не віруєте, що'м хворий». — «Віруємо, хворієте, у мамі такі ноги, як у вас, були розпухнуті послідні 10 років. Але як хочете, можете й не нести, буде несвячена». Поніс, а як вернувся, мав дуже добру дяку, ми з ним казковали до полудня. Потім одягнувся тепло і пішов пішки до Дравець до Каналоша, звідти теж прийшов пішки. Ноги-таки у нього пішли на поправку.

Казавем Степанові і писав, може передав тобі, що Юра після сварки із Мітою вішався на горищі, але Біолоусов зняв його звідти. Перед тим Юра ніби-то напився. Зараз Юра з того ся сміє, каже, що хотів Міту налякати. Не знаю, чи налякав, а ганьби таки наробив. Стрико вихоже з нього гроші, але Юра не поспішає повернути.

З Василем маю супокій. Анна на нього мені жалілася, але мене то не обходить. Гафа хворіє, лежить та телевизор дивиться, а Никола ходить по родичах, усіх вислуховує, хто до кого які претензії має, і тут же пошту переносить.

Щодо мене, то моє перебування в санаторії підходить до кінця. Мабуть перед Першотравневими святами випишуся. Воно лі-

куватися можна до безконечності, але мені того не треба. Був я в обласній лікарні на консультації, там тут же назначили перевірити нирки, бо вважають, що інфекція пішла звідти. Пройду цю перевірку, попутно прийму процедури від бронхіту і виїду на роботу. У мене на роботі звільнився начальник відділу Пересоляк. Зараз там працювати нема кому, на мене сердиті, що довго хворію. Мене це особливо не обходить, просто пора вже закінчувати лікуватися. Руки чешуться на те, щоб попрацювати дома. Кухня не ремонтвана, а тато мені за це врзав, бо на третій день Великодніх свят розвів болото і почав дірки замазувати біля вікон. В свій час я не замазав їх. Бо не прибиті зависи, отже буде ще лупатися, але він вимагає усе болотом — стелю, підлогу, стіни, двері, навіть шпор, а потім сказав, що за тим ніхто «не дивит». Там треба буде перекрити верх, викинути піч, поставити підлогу в задній кухніні, перетерти штукатурку, побілити і помалювати, тобто зробити капітальний ремонт. Мурований шпор із духовкою зроблю потім сам тоже. А тато тикає мене носом в щілини в штукатурці, «кидь бы хтось хотів, та час того зробити». Або: «Ототы дрова треба спорайити, по-мому, бо в них гады ся заведут, а пацканы вже завелися». — «Пацканы у стайни завелися та коло свиней. Дрова спораю, як буде на то час». — «А онтоты геренды, що коло гною, тоже відты забери, туй ся вже нич будовати не буде». — «Кидь бог дасть, та буде». — «не буде, бо я вже не бирую». Вийди із тим золотим предком на дорогу!

Цього року маю надію поробити багато роботи. Ясно, що робитиму в першу чергу те, що реально і що в першу чергу треба — пліт, дорожку, винницю, сад, кухню, опалення. Маю надію, що влітку будуть у мене помічники — Степан, може Никола, а головне май і юній буде у мене молодший Попович із півночі. Він давно токмив собі, щоб я приготував для нього роботу, бо він хоче у нас не тільки відпочивати, але і руки прикласти до роботи. Для мене це просто велика удача, що матиму за помічника хорошого спеціаліста (інженер-механік) і енергійного хлопа. З ним зробимо пліт і добудуємо винницю. Цього місяця я закінчу головну роботу із садом і лугошем — гнойити і обкопувати, залишиться тільки обприскування, а відразу по першотравневих святах беруся за більш капітальну роботу.

Я тому так часто і багато зупиняюся на своїх турботах і ділах, що це одне мене зараз дійсно займає, крім того, тоді ще краще обдумую все в деталях. Ти неодноразово писав мені, що цілком і повністю підтримуєш мене в усіх моїх ділах, і я маю на увазі, що це справді ділова підтримка, а не викликання позитивних емоцій у «хворого челядника». Так склалося, що для мене виховання дітей і приведення того невеличкого господарства до порядку, де можна і по-людськи жити, — зараз головний зміст життя. Із мене вже не буде ні поет, ні письменник, ні музикант, ні художник, ні громадський діяч, ні науковець, ні навіть скільки-небудь значущий керівник виробництва. Маю оцей свій мікро-світ, хоч в ньому зроблю спробу залишитися самим собою, а головне — людиною. Це — моя фортеця. Доти, доки не пришлють бульдозер, щоб сковирнути все те до шанцу. Цього літа буде 20 років, як мені підрізано крила. Можна справляти ювілей. І я справляю тим, що нарешті усвідомив: я багатий тим, що маю, — дітьми, домівством, рештками збереженого здоров'я, вірною дружиною, братами. А се чимало.

Ілля не пише і не приїздить. Мабуть чогось образився. Михал казав, що ті люди, які були на різдво у нас, дуже хвалили нашу родину, особливо гарно відзивалися про тебе.

Вітання Катерині. Обнімай малого.

Федір

Барвінок, 5 травня 1977 р.

Доброго тобі здоров'я, Олексо!

Скоро буде місяць, як я не писав тобі, напишу про всі останні новини. Найперш про здоров'я. Рівно три місяці відбув у санаторії. Здавалося, результати позитивні. Випочився, поправився на 6 кілограмів, хворобу перестав чути. Деяку слабкість відносив за рахунок великої кількості антибіотиків, що прийняв. Час від часу я відпрошовався додому на два-три дні і поробив багато роботи. Все йшло до кращого, і я попросився, щоб мене виписали. Макара звів мене із толковим лікарем-урологом із обласної лікарні, було вирішено проконсультуватися ще у нього. З лікарем із санаторію я поводив себе гарно, бо він теж свого роду світило, тягне на кандидата, проте переконав його дати мені офіційне направління. Консультація у Ковальчука була проста. Він ознайомився із історією

хвороби і написав зробити пієлографію — серію знімків органів виділення із контрастною речовиною. Фешко — лікар із санаторію не здивувався і перед самою випискою зробив мені ці знімки. 29 квітня я приїхав додому і почав ярювати. Два дні аршовав, добробив винницю і почав аршовати ділянку, та мені стало все гірше і гірше, а на 1 травня цілком звалився. Гостре запалення повторилось ще з більшою силою, ніж було на новий рік. Замість того, щоб вийти на роботу, я пішов у диспансер, там мені знову відкрили лікарняний листок і дали направлення до обласної лікарні. Тепер я пішов до Ковальчука із направленням на стаціонарне лікування і знімками. Лягти не довелося, бо дома непорядок, тому я скористався із того, що там трохи ремонтували, мовляв прийду після ремонту. Лікар погодився, відпустив до 10 травня. Ускладнення із здоров'ям у мене в тому, що Ковальчук відразу догадався про хворобу нирок і приписав зробити пієлографію. Знімки показали, що права нирка опущена, її лоханка розширена, а на мочеточнику — звуження, якась спайка. Ліва нирка ніби в порядку, але є підозра на камінь у мочеточнику. Видно, нирки у мене хворіли давно, але у заповільненій хронічній формі, зараз почалася друга стадія хвороби, звідси і моя слабкість, всі ці гострі запалення, температура, потливість, велика кількість споживаної рідини і болі в попереці та внизу живота. Вже світа божого не бачу, але мушу не лише терпіти, а зібрати всі сили і волю, щоб вийти із цього.

Тепер щодо домашніх справ. Тут горазду нема. Маємо ускладнення з татом. Коли я захворів, він об'явив, що не має права сам хворіти, на ньому все господарство, мусить тому раду дати, бо «ни знати, ци Фидір вернеся живий». А я час від часу вертався і робив собі роботу. Зпершу він мене благав нич не робити, щоб не шкодити здоровлю. Потім, не звертаючи на мене увагу, став робити усе по-своєму, навпаки тому, як я заплановав чи почав робити. Потім почав зі мною сваритися, причому сваритися не на жарт. («Дерева лиш рубаш, та рубаш, а нич не садиш, скоро туй пустиня буде». «Не копли під деревами, дай тому покі, най трава росте». «Тото дуже панська винниця, бо я кидь садив, то на третій рік гроно їв, а туй уже чотири роки ся робиг, та ци нич ни є». «Фидір не сповна розуму, я тото давно виджу, та й люде говорят, та нич ми ни жаль, лиш тых малых його діточок»). Але то була область емоцій, а ті

дрібні блохи, що він мені влаштував, якось миналися. Та 30 квітня старий об'явив себе хворим, ліг і не встає, хіба піде до до Василя і назад. Перестав доглядати начисто Лисю і її бичка, що втелила 22 квітня. Цим самим притис нас, мов горбатого до стіни. Два дні навіть не їв, а тепер уже їсть, бо від рибної консерви із магазину йому погано. Не скажу, що він здоровий, але і не такий вже хворий. Юра оглянув його і знаходить, що старий у прекрасному стані на його роки. Легені чисті, тиск непоганий, апетит теж. Одним словом це у старого черговий психічний задзьоб, коли хоче бути пупом землі. У зв'язку з цим треба негайно щось робити з коровою. Вона ще на зимовому утриманні, тобто на січці. Старий її навіть в обід не годує, у воду не пускає, теля до неї не відв'яже. Якби я не лягав до лікарні знову, ситуація не мінялась би. Ми з Вірою раді би її тримати, діти і ми привикли до свого молока, але як її тримати? Якби не старий, я найняв би Калянинку або Деячку доглянути її в обід, коли нас нема дома. А тут тато чужу челядину в двір не пустить, не то що до своєї Лисі. Я об'явив на сільраду і в колгосп, що продаємо корову. Сільрада бере на здачу до м'ясокомбінату, колгосп теж мабуть для цього ж. З колгоспу мають сьогодні-завтра прийти, інакше треба буде везти її у вівторок на м'ясокомбінат (приймний день), взявши довідку із сільради. Бичка візьме Симковичка на відгодівлю. Гарно би було, якби ти приїхав і допоміг мені у цій справі, особливо через те, що за корову від старого потім супокою не буду мати. Гроші за неї мені не треба, положу на татову книжку, але все одно буде біда, що я корову від нього знашив. На тебе так не скаже.

Тепер трохи про інші справи. Відносно саду. Цього року показують високий врожай сливи-бистриці, яблоні, груші, виноград. Мало буде слив червоних, мороз 17 квітня знашив їх, коли відцвіли. Та що вже є.

Ми ще не до кінця поярвали, бо ділянка поорана трактором, а засіяти її вівсом із горохом та команицею не змогли, бо велика грудка, треба її посічи дисками. Сьогодні-завтра Симкович зробить. У других людей не краще. Грядки у нас зроблені, тут все гаразд, хіба що не можу старого сперти, щоб не опорозняв на них нічний горщик.

Хлопці принесли мені всередині квітня ще 25 виноградних саджанців, тому тепер моя винниця всі укомплектована. Все при-

йнялося на 100 процентів, гарно росте, цього року треба закопувати шпалери і натягати дріт. Посаджені молоді деревця теж прийнялися і ростуть, щеплення, де я робив, дало позитивні результати. Пройде ще декілька років, і я таки доможуся як кількісних, так і якісних змін на цьому господарстві. Якби не моя хвороба і якби не оці непорозуміння із татом, тут зараз було би немов у раю. Все зеленіє, цвіте, росте, надворі сонячно і тепло, тільки жити і радіти.

Пару слів про інших газдів. Юра звільнився із роботи. Решетар його з'їв з потрохами, тепер він влаштується на механічний завод у конструкторське б'юро. Я вчора його випадково зустрів у місті, радив шукати роботу лікаря, бо як його хліб, а не що інше. Жалівся Юра на Василя, що заплатив йому 65 карбованців за то, що вони із Шияном вставляють йому на хаті вікна і двері, а недавно був вітер, то два вікна випали, а на інших скла побитися від протягу. Василь каже, що то хтось нарочно шкоду зробив. Не везе Васильови із тим вітром тай годі. Юра каже, що посварився із Василем, бо той на всіх тисне на правах старшого, вимагає, щоб його слухали і робили, як він каже. Щодо мене, то я це давно помітив, а цього року ще й чув, як він привітався з Михайлом:

— Ты будеш поводити себе, як положено молодшому братови, ци ты будеш когось слухати!

Що й казати, гегемоністські устремління тут не скриваються. Шлепецька виступила адвокаткою Василя перед нами:

— Василь старший, то слухай Василя, хотя він і не правый!

В цій ситуації хтось точно не сповна розуму.

Гроші на прожиток маємо, корм для поросят та курей теж є, ще прикупимо, Віра прекрасно дає лад дітям і хатнім справам. Єдине що ремонт літньої кухні відкладений до мого повернення із лікарні.

Такі діла. Вітання від нас усіх Катерині та Славику.

Обнімаєм.

Федір

Ужгород, 16.V.-1977 р.

Олексо!

Не дочекався я від тебе листа, видно маєш свого клопоту до біса, а може й якісь додаткові мотиви, що не пишеш скоро. Мушу з

тобою разом обміркувати, як бути далі, бо підтримки шукати буквально ніде. Я зараз в лікарні. Через три дні (в четвер) зроблять мені операцію, потім три тижні на виздоровлення, а потім дадуть мені путівку в Крим до санаторію на тривале лікування нирок. Такий план зі мною. Віра дома сама, ходить на роботу, малі у садку. Корову ми не продали. Під садом є прекрасна трава. Ділянку засіяли бекіньом і команицею. Маючи стільки зелених кормів був би гріх продати корову. Вирішили, що будемо їй давати до ясель. Старий продовжує вередувати, уперся в одне: продати та продати, бо за корову і теля дають йому 600 крб. Варить із нас воду, що ми наддалися, аби він її доглядав, хоч практично він лише пускає її у воду і на обід треба подоїти та теля поплекати. Я сказав, що корову не продаємо, так він зараз Віру буквально тероризує. Мара го знає, що їй чинити, чи поступитися старому, чи найняти яку жінку, щоб ходила вдень корову доїти і плекати теля, але від цього із старим буде ще більше загострення. Його я розумію: він хоче дістати 600 крб і зберегти траву, а восени купити теличку і годувати з неї корову. Так що справа не в його безмежній слабості. Що ти нас порадиш? Може, поки нас щось порадиш, самі знайдемо вихід, або уступимо старому, хай робить що хоче. Щодо останнього, то я не так-то і згоден йому уступати, бо знов дурницю встругне. Нам буде легше, як хтось до нас приїде, бо тоді він менше вередує. Поки що нарікає, що залишили го дома самого, помре і знати не будемо. Не помре, до того не йдеся, а біду робить велику. Віра без мене мала від нього декілька істерик в тім числі і ефектне конання, після якого через декілька годин пішов у роботу. Тепер лиш на Василя проситься, а Васильова Анночка «носила би му їсти, лем...» мабуть жадність не дає. Те, що дає Віра, не їсть, нарікає на їжу, буквально вимагає, щоб біля нього припадати.

Мав я надію, що травень і червень якимось перебудемо, може прийдуть до нас молоді Поповичі, в липні приїдеш ти і малим, в серпні — Степан з малою і т.д. Тепер бічу, що з того нич. Поповичі щось не їдуть, а ти тут не відпочинеш. Вчора був у нас Ілля, ми з ним про це говорили, так він кличе тебе до себе. Хотів би в липні поїхати до санаторію полікувати поліартрит, але боїться залишити хату. Там на нього почали гундіти, що розбагатів, а їх діти у вузи не поступають, навіть був анонімний лист із загрозами «пусти-

ти в дим». Ольга виходить на пенсію і йде працювати на завод. Так от, вони хотіли б, щоб ти поселився у них на дачі на період твоєї відпустки. Безперечно, відпочити там можна набагато краще, ніж у нас. У нас предок зіпсує кому завгодно відпочинок. Якщо треба буде допомогти сливи збирати, ми тя заличемо. Отаке.

Ніколи не думав, що із старим буде така покута. Я ніби в бога й камінням не метав, а тут таке наказання.

Наше вітання Катерині і малому. Приїздіть, ми вам надзвичайно раді.

Бувайте здорові.

Федір

Ужгород, 25 травня 1977 р.

Доброго тобі здоров'я, Олексо!

Прошло п'ять днів, як мені зробили операцію. Описувати все подробно нема чого, все-то те не що інше, як жорстока життєва проза. Почуваю себе зараз гарно, нема температури, хожу аж на вулицю, одним словом все до кращого. Як заживе все і мене випишуть звідси, закінчиться другий етап мого лікування. Третій етап — санаторій в Криму. Лікар твердо пообіцяв мені, що направить туди на срок до повного виліковування. Ти маєш правду, попередні рази я тільки заліковував хворобу, вона час від часу десь вилазила. Останні роки я тягнув на ентузіазмі та на каві, щоб встигнути якомога більше зробити дома, та довелося вчинити перерву. Проте зараз Віра булав же морально готова прийняти на себе всі турботи. Дає всьому лад непогано, тепер мені можна і полікуватися.

Лист твій надійшов дуже вчасно. Із старим складності всі більші та більші, тому для Віри оцінка тобою його вчинків мала не оціненне значення. Вона зараз ще потримається, а то було цілком розкисла. Не чекала, що ти так добре його знаєш і розумієш. Крім того, коли місцеві газди навкруг пак тільки гундять щось під ніс, шукають плями на сонці і при найменшій нагоді раді би завдати нам кривду — серед усього того раптом ти пишеш ясно й просто, без натяків, без задніх думок. Віра принесла мені листа, весела, каже: «гарний лист!».

Найперш поясню тобі, чому ми не продали корову. Ти знаєш, що корова в руках тата — це той бук, яким він тут дубасить нас ось уже чотири роки. Знаєш усі незгоди, які ми терпіли із дідом та його коровою. Вдодаток у Віри алергія на корову, без медичних рукавиць її не подоїть. Але ми до всього того призвичаїлися, привикли до свого молока. Коли тато почав нас особливо тероризувати коровою, я вирішив її продати. Прийшов Весендив із ферми і пристав до старого, мов реп'ях: продай корову і теля за 600 крб.! тато пристав, але послав до нас, як ми. Тоді я вирішив не продавати. Мало того, що на 200 крб. корова стокмлена дешевше, наші біди із нею на цьому не припиняться, бо тато візьме ті 600 крб., покосить під садом і бекінь на ораниці, напарує сінця, а вкінці літа купить другу корову або теличку і знову повісить нам на шию. Моя догадка настільки підтвердилася, що із наступних його дій стало явно очевидно, що він мав саме такий план. Одноразово у нього була б сакраментальна причина поносити нас перед селом: «готову перезимовану корову з молоком від дітей задарь придали!» (продажу об'явив-то я, а не він!). Його аж морило, так був її продавав, тільки при одній умові — щоб ми її продали. Перестав її напувати. Як я ліг до лікарні, перестав годувати теля. Тоді я за день до операції попросив Макару, щоб прямо у лікарняному одязі відвіз мене додому. Там я домовився із Симковичкою, що п'ять днів на тиждень в обід подоїть нам корову, погодує бичка і кине в яслі плахтину приготовленої трави. Симковичка погодилася. Я сказав про це татові. Він ся розплакав, що ніч раз не годен, бо помирає, робіте що хочете. На другий день він Симковичку від хати відправив, до корови не пустив, але сам її не подоїв, теля не нагодував, тобто лишив так, а сам пішов та від вулиці із старого плота стовпа викопав, того самого, до якого були підперті пошкоджені нові ворота. Потім завіз у яму дві тачки глини, пообідав і ліг помирати. Зранку Віра була біля мене по дорозі до банку, то я попросив її взяти на роботі машину і махнути на обід додому, що там робиться. Симковичка їй розповіла, як було, а дідо зобразив, як конає, заставив бігти за Васильом, дохторами, людьми. Тепер Віра їздить щодня на обід додому вділати корову, поки я звідси не вийду. Тато ще декілька разів репетирував конання, Віру лише збиває з толку, що він плаче справжніми сльозами і благає взяти

папір та записати адреси усіх родичів у Студеному, та Мукачеві. Зробив на два дні перерву, а вчора знову плакав, як тото старшині тяжко умирати і знати, чи живий буде... дійсно, фарисейство у нього на всіх лукавих. Щодо корови, то я став на тому, щоб її тримати до осені, або бодай доти, поки теля зможе бути без неї. Потім корову продамо, а теля подержимо ще рік, вчинимо за нього гроші. Нам люди вже пороги повідбивали, щоб теля їм продали. Тримати бичків тут найбільш вигідно. А ми мусимо на ту машину гроші звідкись мати. Більше того, як мене старий із коровою морочить, то я ще і за корову гроші йому в руки не дам, а відкладу на пам'ятник. Він жаліється, що ми у нього буваєм раз на день. Але ж раніше, коли я був дома, жалоб не було, це тільки зараз, коли я в лікарні. Слава богу, що Віра ще й так там щось встигає. Доречі, тато теж відповідно і на свій лад відреагував на наше рішення годувати корову у стайні: то нічого не косить, а то накосить дводенну норму і стисне то до ясель. Мета одна — швидше дійти кінця траві, а тоді подивитися, що будемо робити, а одноразово ще й нас позбитковати.

Добре, що ти надіслав татів лист. Першого травня я на тата нагримав. Другого і третього травня він цілі дні пропадав у Василя, там челядь і листа написала під диктовку, я догадувався, що якийсь папір народився, але не знав який. Тепер знаю.

Я думав, що старий з часом присмиріє, втихомириться від своїх звичок робити чуда, а воно вийшло навпаки. За ці чотири роки він ще Віру якось не чіпав. Говорив їй на мене всякі пакості, на інших своїх дітей, але її особисто не чіпав. Тепер там нікого крім неї нема, почав даватися і їй в знаття. Але ми вже готові і до того. Щодо кулаків, якими я ніби перед ним махав, так то його вигадка. Він мене на це часто провокує, але я ще до цього не опустився. Зображає він також справу так, ніби для нас добрий був, закі бировав, а тепер нам го не треба. Знов вигадка, бо всю роботу дома, крім дати їсти Лисі і напоїти її, ми робили всі ці роки самі. Курята, пацята, пес, діти і дід — все це було моїм обов'язком, доти на роботу не піду, доки не нагодую, напою, на цілий день їсти залишу, а малих до садка відведу. Як прийду з роботи, знов все обійду, нагодую, а старого ще й вислухаю із нескінченними казками. Це я коли їхав до санаторію, то попросив старого у мою відсутність до-

помагати Вірі. Той так додопомагався, що ще й Лисю їй передав, та ще з яким ефектом.

Най ти напишу ще трохи інформації про Юру, для відома. Лишив роботу, звільнили його за прогули. Зараз ніде не працює. Кликав його Петя Камозін до себе, влаштувався на механічний завод, але не влаштувався. Стрикові гроші не повернув, а коли стрико пішов до нього відознати, як думає вертати гроші, Юра нагримав на стрику, мовляв не маю і не ходіть за мною. П'є, але біда на нього потисла, бо відразу, як вип'є, тиск підскакує і очі з лоба випирає, тому пити може лиш малими порціями.

Чекаю, коли вийду звідси та пороблю собі деяку роботу. Привезли мені півтори тони марочного цементу, можна було розпочинати яке будівництво, а тепер хіба що доріжку віділлю, у ванній підлогу, щоб нахил мала, та деякі стовпи на винницю пороблю. Маю думку, щоб з літньої кухні піч викинути, стару підлогу зняти та зробити там бетонну підлогу, вкриту плиткою або лінолеумом. То ще треба обдумати і то ще треба мати доброго помічника, як Степан.

Поки писав листа, пройшов день, була перев'язка і говорив із лікарем. Якщо все буде так гарно, як досі, то через тиждень випише мене звідси додому. Побачимо.

Вітання від нас Катерині. Обнімаєм Славика.

Бувайте здорові.

Федір

Ужгород, 10 червня 1977 р.

Олексо!

У відповідь на твої останні два листи напишу тобі пару рядків для інформації. Я вже вийшов на роботу. Гістологічні дослідження після операції показали інший діагноз, ніж мені ставили. Вважали, що у мене туберкульоз сечо-статевої системи і всі розстройства від цього, а виявилось що процес неспецифічний, тобто банальне хронічне запалення від простуди або ще чого. У зв'язку з цим лікар порадив припинити приймати ліки, вийти на роботу, а через три місяці, коли очухаюся від медикаментів і операції, він зробить мені детальне обстеження нирок і всього іншого. П'ятимісячне лікування антибіотиками і ліками, що містять кальцій,

дало мені ускладнення на кості, маю яскраво виражену хворобу суглобів, коли болять не тільки локті та коліна, але і пальці на руках, навіть лопатки і ключиці. Маю надію, що з часом у роботі все це поступово пройде.

Дома все гаразд. Життя пішло веселіше, сад оприсканий, кущі ріпарії на винниці прищеплені, інше все теж доглянуте. Діти здорові, помітно виростили. Тато здоровий. В усіх його циркусах я розібрався і найшов систему тільки останнім часом. Він жахливо боїться смерті. Береже себе, як зіницю ока. Мене збивало з толку оте його лежання, бо челядник здоровий, а лежить. Виявляється, силу береже. Пити перестав начисто. А вередує тому, що хоче нас заставити навколо себе побігати. Жалоби на хворий «жолудок» при першокласному апетиті — це не що інше, як вимога покращити йому стіл. Я певен, що він проживе ще довго. Тепер, коли я вже дома, він хоч і буде циркуси робити, але я дам тому раду.

У нас останніми днями велика спека. Як би вона не перетворилася у засуху.

Чи не приїдеш сими днями на пару днів до нас?

Вітання Катерині. Обнімаємо Славика.

Федір

Ужгород, 14.IX.77

Олексо!

Пишу тобі у терміновій справі. Мені трапляється купити машину. Москвич-412, у хорошому стані, з рук, проїздив 30 тис. км. Продає диригент філармонії Рак П.М. Ціна — 5800 крб. Я схильний до того, щоб її купити. Маю зараз готових 4 тис. Одну зичить Федака. Невистачає ще однієї. Чи не позичиш ти? Якщо відверто, я ще не дуже готовий купувати машину: не закінчена реконструкція, нема гаража, не маю прав, нема всіх грошей. Але якщо очікувати всі ці умови, то ніколи її, ту машину, не купити. А вона мені потрібна. Самому їздити на роботу, дітей і дружину підвозити. Менше на холоді взимку бути. У неділю приїде до Києва Степан, в понеділок з ним побачимося, я думаю, на роботі. Я хотів би, щоб ти позвонив мені, або ще краще я позвоню в понеділок після роботи до Степана додому, і було би гарно, якби ти туди прийшов і сказав мені про своє рішення.

Дома все гаразд. Закінчили ми бетонну роботу на влаштуванні фундаменту під пліт від сусідів з обох боків. Зварювальна робота з металічними рамками поки ще не зроблена. Маю надію встигнути до зими цю роботу зробити.

Продали ми корову. Імрійови Сивохоповому разом із бичком за 680 крб. Там же беремо молоко для малих.

Підготував я пивницю до нового врожаю, просушив її, побілів, влаштовую підставку для бочок.

Оце поки що всі подвиги. Тато здоровий, ходить майже щодня до Василя поговорити.

В суботу йдемо до Гафи на весілля. Такі новини.

Вітання від нас Катерині, Славикови.

Бувай здоровий.

Федір

Ужгород, 22 вересня 1977 р.

Доброго тобі здоров'я, Олексо!

Допишу ще декілька рядків до літопису ідіотизму селянського життя. Без мериговання, просто для інформації. Відшуміло літо, тепер можна і погуляти, тим більше, що погода так і шепче, підштовхує на випивку. Я як ся вип'є, то й рахунки простіше зводяться. На весіллі у Гафи все було тихо та спокійно. На мене напали, особливо Ілля та Гафа, чому тебе нема, де Михайло, чом Степан на день не залишився. Ми з Вірою зробили Гафі честь, були там всією родиною. Ілля приїхав прямо до них. Порядком напився і був веселий, а Ольга зла як мегера. Її виперли на пенсію, а тут ще Ілля сказав, що ночуватимуть вони у нас, я кликав, все було нібито добре, але малі розіспалися, було пізно і ми поїхали додому на попутному автобусі, що віз мукачівців із весілля. Ілля, кажуть, образився, що ми їх кинули, сіли вони у свою машину і тут же серед ночі поїхали до Колочави. Загальне враження таке, що тим двом по відношенню до мене щось дуже не тежик.

Вчора була Свята Марія. Барвінок гудів, співав, веселився, перепився — одним словом гуляв. Ми поробили домашню роботу і полягали спати, як у тата запалилося світло. Віра пішла подивити і сказала, що там Юра, роздягнувся до майки, говорить із татом. Ми вже заснули, як чуємо від тата жажливий крик. Я вибіг у плав-

ках та майці туди, а там все поперекидано, Юра нагнувся над татовою постіллю, а тато верещить. Я ухопив Юру і випхав вон. Той п'яний у чіп, упирається, провокує мене на драку, щоб я його бив, скидає із себе шмутки, виламає колик із плота, ледве ми випхали його із двору. Він і Віру пару раз вдарив, за що я теж йому врзав, хоч я старався відступатися, як міг і не давати втягнути себе у драку. Виявилось ось що. Коли всі від нас поїхали і коли ми продали корову, тато почав ходити по селу і жалітися на свою гірку долю. На свадьбу до Гафи в перший вечір він не пішов, проте у неділю скоро рано ще затемна одягнувся, сів на перший автобус і поїхав до Дравець. Був там до обіда, потім Каналош привіз його, Боричка, Даліду Івана і стрика до заправки. Всі зайшли до стрика, а тато від них утік додому, бо стрикове господарство його не цікавить. Що він там говорив родичам і місцевим газдам, невідомо, але видно, що за три дні вони то обговорили, прокоментували, переварили, а коли Юра прийшов до них на гостину, напоїли його і розповіли, яка татова з нами біда. Той прийшов до тата із добрими намірами забрати старого до себе. З годину вони розмовляли мирно, тато вивідав від Юри інформацію про нього («працюю дохтором на заводі»), про Підгорб і всяке таке, а потім втратив інтерес до бесіди. Юра приступив до реалізації свого плану:

— Вы хочете щи жити? Та вы в отакому мусите жити? — і почав перевертати речі в кухніні. Старий перелякався та в двері. Юра загородив йому дорогу. Старий швидко розчинив вікно і підняв крик. Юра відтягнув його від вікна і почав втихомирювати, на це прибіг я, подумав, що Юра б'є старого, і грубо випхав Юру від тата. Поки ми вовтузилися надворі, тато вийшов і приговорював:

— Іди собі, іди ми з двора, туй ти не дома, у Копрушаків ти дома!..

— Ага, уже'м вам не потрібний?

По цій репліці я догадався, що старий кликав Юру у спільники проти мене. На прощання Юра заявив мені з-за воріт із темноти:

— Згориш, Федоре, згориш, кажу ти — згориш!

Все це по-ідіотські глупо, пошло, ніби і не зі мною стається, а так, ніби йдеш біля циганського табору і раптом побачиш сценку із побуту дна суспільства. На жаль, все це реальність, оця публі-

ка не заспокоїться, поки не поставить знак рівності між собою і мною, або ще гірше, поки не знищить мене із моєю «мацкалькою». Я думав, що все вже минулося, а тут виходить навпаки, ще й Ілля прийшов із своєю ложкою дьогтю. Якби тато не був такий паскуда, все було би інакше. На цей раз теж він вірний собі, накаламутив воду, змішав мене з болотом, задовільнив свою потребу когось ганити і їсти, а коли біда притисла, на мене проситься, уже ми добрі. Та вже що є, мусимо тручати тоту свою біду.

Старий почуває себе добре, але трохи запухає у нього обличчя і ноги. Це із серцем непорядок, нирки теж здають. Ще за ним поспостерігаю, якщо буде гірше, викличу лікаря. Так він в цілому здоровий, ходить, прибирає у дворі, все щось шніпає.

У нас був хороший настрій до цього випадку. Літо закінчилося добре, мали ми багато гостей, раді, що всі приїхали до нас, як додому. Зробили заготовки на зиму, зараз націлилися купити картоплі, капусти, попиляти дрова, зробити винобраня. Я підготував пивницю, просушив і побілів її, склав бочки у ряд, заготовив соду, щоб їх помити, звільняю бочку від слив, до якої буде ся грозно молоти. Одним словом, знаємо собі шор і даємо вчасно всьому лад. Залишилося у мене ще 9 мішків цементу на фундамент під гараж. Якщо в жовтні не буде дощу і буде плюсова температура, постараюся зробити цей фундамент, щоб, як потепліє навесні, змуровати стіни і забетонувати перекриття. Все було би гаразд, якби не той ідіотизм газдів. У Віри руки опускаються, каже, тут нам ніколи не буде дома, бо це поки лиш Юра лізе, і то який клопіт, а як почне ще й Василь лізти, а то ще хтось, буде не життя, а пекло. Подивлюся, спробую від них відбитися. Віра каже: а як справді запалять? Не думаю, але що шизофренікам не приходить в голову!

На роботі у мене все гаразд, не маю жодного клопоту, роблю багато і справно, мене тут цінять. У Віри вийшла на роботу працівниця, на місце котрої Віру приймали, так Віра залишилася, як була, а тій знайшли іншу роботу. Вірою задоволені. Діти трохи кашляють, але температури не мають, добре їдять, водимо їх до садочки.

Я не позвонив у понеділок, як обіцяв, був на засіданні, а потім було вже пізно. Я схилиюся до того, щоб Степан зняв свою спробу дістати мені нову машину через знайомих. З того нич, бо нову

машину рік не можна продавати, такий закон. Вдодаток то чужі люди. Ще позвоню Степанові у п'ятницю.

Вітання від нас Катерині. Обнімаємо Славіка.

Бажаємо тобі і твоїй родині доброго здоров'я.

Федір

Ужгород, 5.X.77 р.

Доброго здоров'я, Олексо!

Відповідаю на обидва твої листи, бо з відповіддю на перший трохи затримався, як надійшов твій другий лист. Перш за все хочу тебе переконати, щоб ти не розстроївся надовго з приводу невдалого рішення свого квартирного питання. Просто ти добросовісно служив довгий час радянській владі і нічого від неї не жадав, а як дійшла справа до того, що і тобі щось від неї потрібно, то виявилось, що здійснюють цю владу люди, яких менше всього турбує твоя житлова проблема, хоч ти і заслуговуєш, щоб жити більш по-людські, ніж досі жив. Давай виходити з того, що є. Квартиру на дві кімнати бери. Більше від держави нічого не дістанеш. Але не може того бути, щоб за гроші це питання не вирішити. Обіцяю приїхати десь до Києва і відновити свої старі знайомства із жидами. З їх допомогою організуємо обмін двокімнатної на трикімнатну. Це — один із виходів і причому реальний. Другий вихід — не брати нову квартиру, жити в цій ще хтозна скільки і чекати божого змилованя, може колись дадуть трикімнатну. Але, їй богу, краще переплатити жидам. Це одне.

Друге, хочу тебе запевнити, що мене ніскільки не розстроїла твоя відмова позичити гроші. Якби я знав, що ти одержуєш квартиру, то і не просив би з тебе. Але все до кращого. Ще зиму побідуємо, як є, проте на другий рік будем більш готові купити машину. Сьогодні прохожу медкомісію і йду на курси шоферів, до нового року матиму права. Одноразово зрушу з місця гараж. Поступово все то вуладиться. Степан дійсно щось легко на то дивиться, та чим чорт не жартує, почекаємо до весни. Доречі, може статися й так, що весною до нашої фірми поступлять машини, тоді є імовірність 50%, що мені виділять. Серйозних претендентів на машину у нас двоє, а поступить одна. Кому дати рішатиме правління. Якщо Степан проверне цю справу раніше, то тим краще, не наживу собі тут на роботі

ворогів. Щодо грошей, то не такий вже я й оптиміст, але надіюся, що за три-чотири роки борги повернув би. Цього року продамо ще свиню і поросята, а навесні — більшу частину вина. Матимемо за це тисячу карбованців. Може статися, що наступного року вродить сад, тоді реалізуємо врожай і ще додамо до тієї суми. Такий розрахунок. Безперечно, тут більше мук, ніж доходів, але що робити, коли нема іншого виходу. Не купуємо меблі до хати, у мене один потрепаний костюм і пара черевиків, припинилася реконструкція хати і літньої кухні, бо всі ресурси хочемо направити на одну, для нас важливу справу. Мене, як і всіх, хто купує машину, найбільше влаштовує Жигуль за 5,5 тис. крб не тому, що Москвич або Волга гірші машини, а тому, що це зараз найдешевша машина. Москвич коштує на тисячу дорожче. Волга взагалі мені недоступна, бо все життя за неї не розрахуюся. Тому коли будеш говорити із Степаном, кажи йому, що хай веде мову про Жигуль і ніщо більше.

Новин у нас мало. Багато працюємо як дома, так і на роботі. Дома зібрали все із грядок, за винятком буряків, обібрали виноград майже увесь, ще цієї суботи-неділі дозбираємо. Вечерами я зараз працюю в пивниці, роблю вино. Буде цього року карще, ніж минулого. Для себе приготую бочівча десертного вина і бочівча столового, інше — на продаж. На цю суботу запланував ще поробити зварку рамок на плоті від сусідів, а може ще й дрова трохи поріжемо. Одним словом, газдуємо.

Із родичами клопотів більше не мали. Тато роздзвонив по селу, що син приходив го бити, люди перестрівують Віру і розпитують. На тому поки що все стало, лише Юрова Маргіта підійшла до Віри поговорити, як з родичкою. Лте на Юру помиї, як може. Тоді на свята Юра був у жониних родичів у Поповича, потім був у Василя, а звідти взяв ще сухим пайком четвертинку, а по дорозі до Мікловша зачепився за діда. На цей раз я мав нагоду ще раз поспостерігати, яка то з нього стала [...]. Він сам це усвідомлює, робив спробу себе стратити, але з того нич, крім більшої ганьби, не нажив, тому тоді в той вечір він буквально напрошувався на те, щоб я його бив, понівечив, бо тоді мав би амністію, а може ще й деякі інші вигоди. Зараз я наніч закриваю ворота на ключ, щоб не йшов до двора. З іншими легше, бо Василь, Гафа і Анна домовилися між собою не йти у наш двір, тому маю від них божий спокій.

Щодо мене, то я точно так, як і ти, відношуся до всього цього якомога спокійніше і філософськи.

Вітання від нас Катерині, обнімаєм Славіка.

Бувайте здорові.

Федір

Ужгород, 10 жовтня 1977 р.

Доброго тобі здоров'я, Олексо! Хочу похвалитися деякими господарськими успіхами і одноразово написати про останні новини. Погода у нас стоїть прекрасна, справжня золота осінь. Поробили ми більшість осінніх робіт, залишилися буряки на городі. Зібрали яблука, я їх тут же пересортував, дрібні пушу в переробку на сок, а гарні хай стоять на зиму. Маю намір відправити вам із Степаном до Києва декілька скриньок і Михайлові до Львова. Поки я працював з ними, вирисувалась така картина. Маємо зараз 10 йонотанок, із яких п'ять уже родять, маємо чотири яблоні «Золотий пармен», але одну, що на винниці, доведеться вирубати, і є 8 шоварок, які зараз дуже перспективні після йонотанок. Та велика яблоня шоварка, про яку ти казав, що пуста і її треба вирубати, виявилася прекрасним мадярським варіантом шоварок, але запущена, не гносна, не обрізована, не обприскувана ніколи, тому попросту здичавіла. Сього року на ній були чудові сортові плоди, і я за ті дерева, що чотири підряд візьмуся ще цієї осені, щоб їх привести до ладу. Ті деревця, що я підсадив два роки тому і щепив пізніше, вже гарно підросли і теж доповнять кількість яблунь, що вже є. Так що розширювати їх я вже не буду. Цього року навантаження на них було невелике, бо мороз винищив врожай під час цвітіння, тому дерева заклали багато вічок на цвітіння на наступний рік. Червоні сливи теж. Якщо буде гарна весна, то мої прогнози на хороший врожай наступного року повинні збутися.

Зібрали ми також виноград. Маємо вже в бочках 400 л. вина, а ще на 400 л. маю намолотого грозна. Такого результату і сам не чекав. Грона вирости великі, ягоди крупні і порівняно непогано визріли. Роблю одну бочку на 150 л. десертного вина, таку ж бочку столового — це про себе. Іншу тару заповнюю із розрахунком, що 500 л. вина навесні і влітку пушу у продаж. Наробився я із бочками зараз, як на каторзі, бо чотири бочки були безнадійно загажені

сірою цвіллю, довелося їх після всього миття розбирати, готувати антиформін і тим мити і вискрібувати дротяною щіткою. Тепер маю надію, що вино не зіпсується. А на наступний рік мушу вже замовляти робити ще одну бочку літрів на 200, бо буде врожай і на молодій винниці, якщо буде вдалий рік, вина ще прибавиться. Такі результати мого хазяйнування із садом — виноградом.

Цієї суботи попрацював я на славу із зварювальником на плоти. Від Дурунди вже все готово, тільки десь приділаюся, та сітку повішу. З протилежного боку готові 4 поля. Більше не встигли, бо після обіду упала напруга в електричній мережі, та й ми потомились, нікому було допомагати. Домовились, що в цей четвер продовжимо роботу, а я тимчасом заготовлю желізо на кожне поле. Якщо в четвер це поробимо, то в суботу при хорошій погоді поріжемо дрова, щоб дідо мав загуру їх складати до кліток, і разом з тим підготувати місце під гараж.

Тепер щодо гаража. Хотів би я встигнути розпочати його будувати. Як вдасться, то ще подивимось. Справа тут ось у чому. Можна було його зробити у стайні. Але у мене не дуже лежить душа до цього варіанту, ти не радиш, та і пожарний нагляд може заборонити, якщо не обкласти стіни цеглою і не поштукатурити стелю. Тому все за то, щоб будувати новий. Я думав, зроблю на тому місці під лугошем, де псова будка. Споруда 4х6 м, в'їзд прямо з вулиці, більш-менш замкне двір між літньою кухнею і стайнею на лінії вхідних дверей до кухні. Степан не радить, бо двір матиме вигляд гражди. Каже, робити треба там, де шопа з дровами. Але тоді не буде вікна у бік саду в тій кімнаті, яку зроблю із стайні. Що ти радиш? Одне, що я знаю точно, так це те, що за пліт у бік саду виносити гараж недоцільно. Потім ще обміркую це питання і маю намір вже в кінці цього місяця розпочати земляні роботи, тобто копати під фундамент.

Проїшов я медкомісію, дістав справку по формі і записався на курси шоферів. Курси платні — 135 крб, початок занять 25 жовтня.

Відносно здоров'я нема нічого поганого, але і веселого теж. Від перевтоми, святомарійської нервотрьопки та осінньої погоди у мене повторився поліартрит, коли запалені суглоби дрібних кісток у долонях. Відновив приймати ліки, тому поки що можу ще робити фізичну роботу. Одноразово буду на себе більше вважати.

Тато почуває себе відносно непогано. Охоче казкує з кожним, хто до нього прийде, непогано їсть і весь час лежить. Порівняно з тим, як було раніше, тепер клопоту від нього маємо менше, тобто ціркуси на деякий час припинилися.

Був у мене Федір Мазур, ночовав, ми з ним гарно поговорили. Розтовстів, вигляд і настрій має цілком благополучний, але гонору менше, вів себе простіше. Похоже, він тепер шкодує, що послався з вами. Запитував, де мож купити ваші книги.

Є ще на Барвінку новина: у Думишинця здохла корова. Прямо на пашкові. Всі кажуть, що то його бог побив за те, що порізав нашу корову. Як би там не було, не веде їм ся і все тут. Ми тепер переживаємо, щоб нашим пацятам щось не підкинули, поки що закриваємо капуру на замок, але і пацята мабуть переведу до стайні.

Із газдами маємо історію з продовженням. Василь ходить до діда через сад, люди нам це доповіли, він пояснює, що кладе дідови огня. Навколо нас продовжує створюватися «громадська» думка, що «замішалися до того академіки», діда збиткують, у стрика «закаламутили, що пішов у блуд», із родиною не хочуть знатися і всяке таке.

Такі справи. Маю намір у п'ятницю подзвонити Степанові, приходи до нього, поговоримо. Подзвоню десь о 7 годині вечера. Чий?

Вітання від нас Катерині Михайлівній, обнімаємо Славика.

Бажаємо вам доброго здоров'я!

Федір.

Ужгород, 24.11.1977 р.

Вітаю тебе, Олексо!

Напишу ти коротку інформацію про останні новини. Степанові ще інколи подзвоню, а з тобою тримати зв'язок тяжче, особливо зараз, бо не знаю, чи переїхав ти на нову квартиру.

Вчора відвіз я тата в обласну лікарню і влаштував до кардіологічного відділення. Ти знаєш, яка з ним все літо була історія. В липні я зробив було спробу влаштувати його до лікарні, але дільничий лікар і невідкладна допомога були проти. Місяць тому татові стало гірше, так що із хати не виходив, а шість днів тому почав пухнути (рука, ноги і обличчя) і йойкати на біль у грудях.

Я почав давати йому ліки од серця (кардіамін і місклерон), а він настоює на тому, що у нього «жолудок хворий». Коли на нього по-тисло, почав я по дохторах ходити, але їх до хворого не допросишся. Тоді я домовився в обласній лікарні, що знайомий лікар візьме його до себе, добився від Баранинської лікарки направлення (хоч вона тата і не бачила), викликав скороу допомогу і відвіз старого до Ужгороду. У нього вже почався отьок легенів. Якби ще два-три дні побув дома, то помер би. Негайно був скликаний консіліум, зробили кардіограму, всі аналізи, повне обстеження і було встановлено, що у нього відмовляє сердечно-судинна система. Дали йому інекцію, щоб вигнати воду з організму, і години через дві у нього припинились болі в грудях. Хотіли відправити до Часловець помирати, але я доклав усіх зусиль, щоб він залишився в обласній лікарні. Звернувся по допомогу навіть до Марії Яцькової, яку 15 років тому посміховав Юра. Я випадково зустрів її тут, коли лежав у лікарні. Вияснилося, що вона працює доценткою на кафедрі клінічної терапії і є провідним лікарем-терапевтом в обласній лікарні. Вона трохи допомогла мені, в усякому випадку подзвонила в прийомне відділення, щоб старого із лікарні не відпускали. Кардіологи взяли старого без особливого ентузіазму, бо старий, і у важкому стані. Це було вчора. Сьогодні я був біля нього, але він спав, тому я не став будити. Піду ще після роботи. Вияснив, хто у нього лікуючий врач, поговорю з нею при нагоді і заплачу, щоб старому дали ґрунтовний курс лікування. Тато страшенно задоволений, що дістався до лікарні і має надію вийти з неї здоровим. Щодо мене, то я теж маю таку надію, хоч знайомий лікар і попередив, що може померти. Як би не було, а тато дуже тирвучий.

Сказав я про те, що тато в лікарні, Анні і Васильови. То вони його на людях дуже жаліли, а тут не проявили особливої зацікавленості, я встановив це по тому, що вони навіть не запитували, як знайти палату в якій лежить тато.

Такі справи з татом. Я зацікавлений у тому, щоб його якомога краще вилікували і щоб він жив ще багато років. Останнім часом він до нас змінився, нарешті переконався, хто йому добра хоче, а хто його смерті чекає. Як буде іти лікування, проінформую тебе потім подрбно.

У нас все гаразд, малі здорові, влаштуємося на зиму.

Нарешті мені вдалося непогане вино. До Києва їде стрико, пошлю ним одну корчажку, щоб ви із Степаном розпробували. Якщо сподобається, робіть заявку на додаткову порцію на новорічні свята, вишлю.

Вітання від нас Катерині, обнімайте за нас малого.

Бувайте здорові.

Федір

Ужгород, 5.I.78 р.

Олексо!

Напишу ти коротко про всі наші новини, бо вже може знаєш про них від Степана, я розмовляв з ним по телефону.

Після смерті тата ситуація дійсно дещо помінялася. Недивлячись на те, що ми найбільше натерпілися від його коверзування, зараз ми дуже забановали за старим. Утворилася велика пустота на місці, яке він займав, а ти сам розумієш, що у нашому житті він займав багато місця. Та обставина, що він пішов із цього життя, не принесла нам полегшення, а навпаки, ми забули все те погане, що знали від нього і горюємо, бо на кожному кроці бачимо сліди його перебування, роботи, залишилися не тільки його речі, але і діла. Зараз я вже не можу навіть сердитися на нього за те, як в останні дні життя наплював на нас усіх, ніби облив поміями вже з того світу. Тоді в лікарні я ще не розумів до кінця, чому на мене всі так дивляться. Приходять із сусідніх палат, шепчуться. Коли я стояв біля нього в палаті, він піднімав молитвенно вузлуваті руки і приговорював:

— Господи, що'м ся дома намучив, що м ся намучив!..

Або ще:

— Не дай господи того, що'м ся дома натерпів!..

Недавно я вступив лікарку, що його лікувала. Вона не відповіла на привітання, але зупинилася і зло мене запитала:

— То як же, вже розділили все, що вам старий залишив?

Виявилося, що він наговорив там на своїх дітей такого, що вуха в'януть, ніби ми тільки те і робили, що нищили його на старість, чекаємо, щоб помер, тоді будемо битися на тому, що нам лишив, а вивів нас у люди. Його діти і льотчики, і дохторе, і академіки, і музиканти і іп теперки, а його не честують і т.д. Лікарка мені те все

виплеснула і залишила стояти, мов обпльованого. Мабуть воно і краще, що старий помер, бо його патологічна ненависть до своїх домашніх набула вже занадто потворних форм.

Щодо інших газдів то справи такі. Васильови того сниться, а Анні ся привиджат.

Анна приходила до нас декілька разів посидіти, але з нею важка справа, бо часто любить сказати таке, ніби тато з гроба встав і сказав, щоб комусь чести урвати. Злий язик має і нутро якесь нещире.

Щодо Василя, то Василь до мене помінявся. Поки що веде себе просто і без вибриків, без бажання верховодити. Різав у нас паця, так то не порівняти до всіх попередніх років, коли нас порядком вимотав. Хай би так і далі, то між нами все було би в порядку.

Юра поїхав на БАМ. Із Білоусовим з Підгорбу та ще з декілька такими ж золотими робітниками. З останньої роботи його погнали теж. За прогули. Залишився довжен людям 3 тисячі крб., це сказала Соня, а вона десь дізнала.

Щодо наших господарських справ, то все в порядку. Завезли ще машину дров, 3 центнери комбікорму, виметали піч із літньої кухні, зняли пліт всередині двору від кухні до пивниці, зробили розтяжки з одного боку на винниці. На тому стало, бо був інший клопіт і часу було мало.

Тижньовиня пройшла добре, була служба і савтиря, приходили на гостину вдовиці. Сороковини будуть у вівторок 10-20 січня. Буде служба, савтиря, поминальна вечеря.

Діти ростуть, здорові, вчать буквам, Іванко впізнає цифри і вмє рахувати до 49. Треба йому буквар.

Мене здоров'я поки що служить непогано, серце послабло, часто ние, інколи приймаю ліки. Але жити можна і треба. Продовжую ходити на курси, в другій половині лютого їх закінчу, матиму права.

Домовився навесну із Федором Далідою, що допоможе мені зробити опалення. Готуюся до тієї справи вже відтепер.

На роботі все гаразд.

Вітання від нас дружині, обнімаємо малого.

Бувайте здорові. Вітаємо вас із Різдом!

Федір

Ужгород, 13.II -1978 р.

Вітаю тебе, Олексо!

Збирався тобі вже написати, як ти зателефонував. Додам ще трохи новин до того, що сказав по телефону.

За татом була савтиря 10-го січня. До того піп, на кожній службі читав молитву і оголошував татове ім'я. Читали савтирю ті ж дяки, що й на хованю, було їх п'ятеро. Із села було народу 15 чоловік, читання затягнулося геть за північ, але все було серйозно, по-людськи і по-християнському. Люди хвалили, що ми приділили таку увагу цьому питанню. Тепер треба буде поставити гарний пам'ятник, а потім ще замовити за татом і за мамою службу.

У нас змінилося мало що, маємо все той же об'єм повсякденної роботи, що й завжди, хіба що відсутній тиск, який ми постійно відчували з боку тата у вирішенні господарських питань.

Газди дали нам спокій. Василь помінявся на сто процентів. Мабуть щось велике в лісі здохло, аж не розумію, що на нього так вплинуло. Гафа втекла від Каналоша у лишанню до Чехословаччини, має там чоловіка 55 років, закарпатця, вдівця. Звільнилася із роботи, ніби виписалась із паспортного столу, рік тому вони звертались до чехословацького уряду за дозволом одружитися, але дозволу не отримали, тепер вона продовжила своє там перебування до 3 місяців, має намір продовжити ще, а потім і одержати дозвіл на проживання у чоловіка. Прізвище має дівочу, розлучена давно, забрала із собою увесь свій гардероб, тільки перед від'їздом зробила дома велике прання і прибирання. Про її наміри знала тільки Анна, але нікому не сказала, за що Каналош тепер на Анну сердиться. Каналош тепер рве і мече, ходить до Міші Ревти і стрийни жалітися на свою долю і на нашу родину, хоче писати у радянське посольство в Чехословаччині, щоб Гафу відправили додому, на нього жаль дивити, який нервовий, злий на весь світ, а на нас в першу чергу, і прибитий горем. Щодо Анни, то вона до нас не помінялася, а навпаки, все щось скаже таке, що видно, як їй щось не тежик. Але то мабуть більше натура, ніж справді претензії. Юра, кажуть, в Магадані. Міта зараз в Києві на підвищенні кваліфікації. Дітей віддала родичам, тільки старший хлопчик дома.

Шоферські курси я закінчив без особливих труднощів, хіба що дещо занедбав дома реконструкцію, але і то не особливо. Кош-

тувала мені ця операція всього 160 крб. Водити машину навчився непогано, але то тільки початок, сам розумієш.

З того часу, як ти був у нас, на господарстві я зробив дещо у продовження виконання плану реконструкції. В літній кухні розібрав піч, виносив усе надвір, розгайив приміщення від усіх речей, хочу буквально ще на цьому місяці розпочати штукатурити, перестелити підлогу і переробити двері. Затримує мене поки що відсутність штукатурного розчину. Дошки на підлогу маю. Не поспішав я із цією справою ще тому, що треба було дати лад пацяти. Тепер це вже відпало, бо паця зарізане і розібране, все перероблено, кухні для цього вже не треба. Одноразово вирішую питання із монтажем центрального опалення, як тільки потепліє. Шукаю труби, дрібні фасонини, до весни дістану. Домовився із Федором Далідюю, що він допоможе мені виконати монтаж системи. Скористався я з нагоди, що трапилось паливо по невисокій ціні і завіз 8 складометрів гарних букових дров, а також 2 тони антрациту. Разом із тим, що вже маємо, цього палива на рік вистачить, но треба буде займатися цим питанням улітку чи восени.

Розпочав я обрізку сада. Обробив усі дерева від вулиці до альтанки — 20 штук, якраз ті, що я їх минулого року обкопував та удобряв. Тепер вони непогано відмолоджені, років на три дам їм спокій. Як тільки зможу, продовжу цю роботу далі, бо навесні не встигну, там треба буде їх обкопувати і гнойити, займатися городом, винницею і всяке таке.

Отакі мої господарські справи. Відчуваю, що здоров'я пішло на поправку, маю надію, що деякий час не буду з ним мати клопоту. Треба буде поберетися і колись нарешті приділити увагу і собі, власному відпочинкові.

Буквально днями скористаюся із першої ж нагоди, щоб відправити вам із Степаном трохи дарів природи. Потім дам вам знати.

Вітання від нас Катерині, обнімаємо малого. Плануйте собі на літо відпустку після моря у нас на Барвінку, побачите, що буде набагато краще, ніж попередні роки.

Бувайте здорові.

Федір

Ужгород, 6.IV – 78 р.

Олексо!

Коротко напишу ти трохи інформації, бо по телефону так, як у листі, не скажеш.

Говорив я із Анною Ліпчійкою у справі із садом і ділянкою. Вона каже, що наш двір уже не рахується колгоспним, тому ділянку нам відміряют таку, яка належиться по закону, то 0,15 га. Інша частина, що під садом, може бути заорендована, улітку прийде комісія оцінити прибутки, які дає сад, щоб визначити розміри орендної плати. Я ставлю питання так, щоб ділянку виділили також і на тебе, тому що будинок приходиться на двох. Вона говорить, що для цього треба тут жити, але на всякий випадок привези із роботи довідку, що від своєї організації не маєш у користуванні ніяких ділянок як індивідуального так і колективного користування. Може правління зробить яку скидку. Справа у тому, що колгоспи поки що не роз'єднали, а в Коритнянах новий голова то і бере трохи строга.

Новин особливих нема. Від Гафи, Юри та Іллі не чути нічого. В усякому випадку я ніч не знаю. Василь побив жону і дав розгон дівці, жалувалися на нього голові сільради, але та не стала шукати між ними правду. Василь також образив дуже Анну Ліпчійку, бо напився і ляпав на неї язиком. Це його Мазур і Белень підшпиговують через те, що Анна зробила тінь на Мазурів двір своєю хатою, а у Василя особисто нема причин виступати проти, як він виразився, Сивохопової «банди». По великодню Мазур робить свадьбу, віддає старшу дівку. Щодо іншого, то Барвінкош постить, ні тобі крестин, ні тобі гостин, народ лиш працює.

У мене робота посувається. Приїдеш, сам побачиш. Мав підщепи, то зробив щеплення груш, абрикосів, слив-ренклад. Посадив ще чотири прекрасні яблоні-американські гібриди типу Спур, що родят на три роки раніше звичайних, дають плоди високих товарних якостей, дерева порівняно менші за класичні і міняти їх треба через 15 років. Тепер у нас немає місця, де би не було щось посажено – дерево, виноград, ягоди, квіти. Нарешті кількість перейшла у якість, коли видно результати праці.

У видавництві твої матеріали вже одержали.

Бачив я тут хлопців, які розпитували про тебе, це Білак, Басарб, ще дехто, казали, що прийдуть до нас на першотравневі свята зустрітись з тобою, якщо приїдеш.

З машиною поки що глухо, але зараз у квітні має поступити одна на фірму, тоді може дадуть її мені, в усякому випадку маю надію. Тоді матиму проблему, у кого дозичити грошей.

Маю надію на хороший врожай саду в цьому році, а відповідно і на повернення частини тих грошей, що позичу, але то буде видно тільки пізніше. В усякому разі сад буде цвисти дуже ясно.

Такі наші справи. Пиши, телефонуй, давай знати, чи приїдеш. Як будеш їхати, захопи із собою тару.

Вітання від нас Катерині. Обнімай малого.

Бувайте здорові.

Федір

Ужгород, 22 травня 1978 р.

Є варіант, що наступного тижня десь у середу приїду до Києва, матиму справи у Міністерстві. У понеділок-вівторок позвоню Степанові.

Доброго тобі здоров'я, Олексо!

Ти довго не телефонуєш, напишу трохи інформації про наші новини. Із весняними роботами ми вже впоралися, розпочинаємо літні. Сад я все-таки обробив так, як хотів, дерева мають прекрасний вигляд, уже відцвіли. Коли не буде якого стихійного лиха, цього року буде мені винагорода за ту тривалу і важку працю, що я доклав у цей сад протягом п'яти років. Врожай має бути такий, якого ще не було за історію цього саду. Немає жодного дерева, за винятком молоденьких підсажених, яке би не цвило і не обіцяло врожаю. Тому кличу тебе на кінець липня-серпень на допомогу збирати врожай.

Винниця наша теж переаршована, приведена до порядку. Трохи підмерзли молоді куці, але не пропали, тепер будуть рости. Скіпні сорти деякі за зиму пропали, інші ростуть зараз прекрасно, може на них зможуся.

Приступаю до капітального ремонту літньої кухні. Зробив бетонну підготовку підлоги, на цьому тижні буду робити перетирку штукатурки. Маю намір також перекрити верх. Був у мене вчора Федір Даліда, і я домовився з ним остаточно, що через 2-3 тижні будемо робити опалення в хаті.

У нас зараз дуже гарно в дворі, все зеленіє, цвигте, росте, лобо подивитись. Успіхи в сільському господарстві маю гарні, душа радіє.

Новини про газдів такі. Гафа вже одружена і влаштувалася на роботу. Залишиться там точно. Старший її син Мітьо пішов до війська, служитиме здається у Мадярщині. Аннин Камозін поїхав на зарібки, дівчина із Словаччини народила йому сина, шле сюди Анні листи і фотографії, вважає себе Петровою дружиною. Василь як завжди, провів сина до армії, була гостина як весілля, а от Надя щастя на одруження не має. Василь дуже подружився із Литканею, мабуть через опозицію до стрика. А у стрика нема горазду. Виступив на нього найменший син Никола, та ще так, що всі аж ахнули. Каже: половина винниці моєї, половина хати, половина пивниці, половина бочок, а буде ще щось не так, зовсім викопкаю. Стрико дає у суд на розлучення і розподіл майна, щоб відстояти свої права. Чучка на сто процентів його підтримує, каже що буде свідком. Стрийна консультується із Василем, як провести старого, але про стрикове рішення ще не знає. Стрико абсолютно безпорадний як перед дітьми із дружиною на чолі, так і перед урядами, хоч Шандор стоїть на його боці і трохи постояв за нього. Мені ніколи стриком займатися, бо свого клопоту багато маю, тому хай дієся божя воля. Малий Никола виявився поганим сином, аж на диво. Лишив роботу, пішов завгоспом, проснулися в ньому споживацькі тенденції, майже щодня випиває. До нас має претензії, що не допомогли йому поступити вчитися. Малий нарешті виріс.

Юра не появився, але повернулися із Сибіру всі, хто з ним туди поїхав. Кажуть, лишили Юру в лікарні, на лісоповалі притисло його деревом. Тепер уже давно від Юри ніяких вістей не було.

Бачив я Іллю з Ольгою. У Мазура. Були ми з Вірою там привітати Дмитра із 50-річчям. Приїхав і Ілля на машині, я вийшов їм назустріч, весело привітався, обняв Ольгу, Іллі виказав усяку радість, що його бачу, але він сів до машини, захлопнув дверці і не став зі мною говорити, а через півгодини поїхав геть, тільки привітав Дмитра. Із Вірою Ілля навіть слова не сказав, не відповів на привітання. Видно, щось дуже йому не тежик.

Такі новини. Ми з Вірою тручаємо свої клопоти, годуємо малих, раді, що самі більш-менш здорові, а все це шипіння і страсті з боку родичів хоч і прикре, але якось то буде, близько до серця стараємось не приймати.

Вітання від нас дружині. Обнімай за нас малого.
Бувайте здорові.
Федір.

6 грудня 1990 р.

Олексо!

Посилаю тобі останні дві вирізки із газети з подачами твоєї статті. Уже маю зворотній зв'язок, тобто реакцію громадськості. Реакція дуже позитивна. Усі відмічають своєчасність матеріалу, глибину, громадянську позицію автора, вичерпність і аргументованість, високий науковий і теоретичний рівень, навіть твої хороші бійцівські якості. Спільна заява громадських організацій проти Декларації русинів, а потім твої грандіозні подачі, які сім днів били в одну точку і зробили тебе дуже популярним, підрізали під корінь теоретиків від русинства. Затіяли навколо тебе якусь мишачу возню, збирають «компрогат», точать ножі і лаштують балістичну ракету. Хочуть пальнути по «українізованому русинові з Києва», а буде то просто ганебний плювок горбатих неверблюдів — Томчанія, Фединишинця, Петровця, Поповича Іллі та ин деяких із тої компанії. Університет має намір дати їм бій.

Русини тому так підняли голови, бо примислові керівники від тіньової економіки, а точніше мафії пробивають питання про створення на Закарпатті вільної економічної зони, а в разі створення такої зони стає можливою автономізація області із послідуочим її виведенням із підпорядкування українському парламентові та Урядові. Громадські організації повели боротьбу із зоною, але вже пізно, ставиться питання про зону перед обласною радою. Я написав велику статтю, щоб відкрити людям очі, прошу Макару допомогти протиснути і газету до сесії Ради, а то здуріють і проголосять за. Буде видно, прогнози невеселі, буде наш край пограбований так, як ще ніколи не був пограбований, вдоваток, на цей раз назавжди, відірваний від України. Най ся діє Божа воля! А ми ще поборемось.

У нас все гаразд, усі здорові, робимо собі роботу і чекаємо весни, щоб продовжити будувати хату.

Бувай здоровий!

Федір

P.S. Буду в Києві 14-15 грудня на установчому з'їзді ДемПУ.

Ужгород, 27 березня 1992 р.

Вітаю тебе, Олексо!

Вітаю з днем народження. Здоров'я, здоров'я тобі і успіхів бажаємо всі ми.

Оцю вирізку з газети посилаю не для того, щоб ти розстроювався. Просто для інформації. Видно, скільки б ми не працювали на ниві захисту свого народу, млини історії перемелюють все підряд і дають муку іншого гатунку, ніж ми очікуємо. Із газети «Карпатська Україна» ти бачиш, яку запеклу боротьбу ми тут ведемо проти ворогів українського народу, але їх так багато і вони такі злі, багаті і активні, що залишається дивуватися, звідки та рать береться, і зміцнювати свій дух, щоб не здаватися. Твої зусилля тут на Закарпатті дуже відчутні. Пришли нам зміст (текст) тої передачі, що прозвучала по радіо «Свобода». Хлопці у захопленні, хочуть надрукувати. Газета «Карпатська Україна» зараз буквально забита матеріалами, могла би бути щоденною, та немає паперу. Нарешті в університеті тріснула однотайність мовчання і недоброзичливого ставлення до України. Почали прорізатися голоси у молодих, посмілішав Чучка, замовчав Гранчак, під чужим іменем продовжує кусати Болдижар. В цілому ситуація потеплішала. Вороги України ходять такі розлючені і безсилі, що їм залишається тільки ядовитою слюною бризкати. Думали, що візьмуть реванш на початку становлення державності, та наразилися на чисельну гвардію переконаних, добре загартованих, професійно підготовлених захисників України.

Хочу тобі повідомити, що при виїзді за кордон М.Сладек був затриманий, хлопці з СНБ взяли з нього допит, підготували інші матеріали про його діяльність. Повинна проявитися реакція Києва щодо на зразок ноти протесту, чи заява урядові ЧСФР.

Я приїду до Києва 11 квітня на конференцію. Позвони Вірі на роботу що тобі привезти.

Бувай здоровий!

Федір

Барвінок, 20 січня 1993 рік

Олексо!

Посилаю тобі декілька обласних газет. Сам порозумієш, що у нас робиться.

Дома все гаразд. Хата обігріта, нарешті ми зажили нормальним людським життям. Готуємось до весни. Проговорюємо із сусідами хто нам буде орати, де роздобудемо насіння, почали вивозити у поле гній. Разом із тим домовляємось, щоб на Николову та Іванову ділянки завезти камінь.

На Новорічні та Різдвяні свята ніхто у нас не був окрім колядників. Приїздив Іван зі Львова у зв'язку з днем народження. З ним все гаразд. Андрій здає сесію. Все на відмінно.

Давай про себе знати, звони на Вірин телефон.

Федір

Барвінок, 1 березня 1996 р.

Доброго здоров'я, Олексо!

Посилаю тобі матеріали на тему «Заповіт Президента» – преамбулу, молитву і два вірші. Прочитай, оціни, відредагуй і, якщо знайдеш потрібним і можливим, помісти десь у масовій газеті чи в журналі.

Скоро річниця Карпатської України. Закарпаття її відмітить. Радіо Свобода теж готує велику передачу із звучанням записаного колись голосу Августина Волошина та Августина Штефана. Було би доцільним, щоб і Україна відмітила цю дату. Вважаю, що Карпатоукраїнська держава має загальноукраїнське значення. Для того, щоб пам'ять про неї дійшла до широкого (масового) українського загалу, треба ті події, тему Карпатської України ввести також у мистецтво – поезію, прозу, живопис. Оця моя подача є не чим іншим, як скромною дилетантською спробою опоетизувати образ Президента. Якщо за це не беруться маститі майстри, то хай справу зрушить із місця звичайний інженер.

Дома все так як і було. Андрій готується до випускних іспитів, Іван з Інною без особливого успіху займаються комерцією, Віра працює на двох роботах по напівставки, а я, як і кожний пенсіонер, шніпаю на господарстві. Обрізав винницю і сад, обстругав дошки на східці, висіваю насіння на розсаду, поки холодно – кочегарю і т.ін.

Нам відновили телефон, номер той же – 7-43-20. Зателефонуй як-небудь. Коли прийдеш до нас, чи будеш на Великдень?

На все добре!

Федір

IV. БІБЛІОГРАФІЯ

Окремі видання

1962

1. **Из истории развития украинской литературы Закарпатья в XVII-XVIII веках** : автореф. дис. ... на соиск. уч. степени канд. филол. наук / А. Мишанич ; АН УССР, Отделение обществ. наук. – К., 1962. – 18 с.

1964

2. **Література Закарпаття XVII-XVIII століть** : іст.-літ. нарис / О. Мишанич ; АН УРСР, Ін-т літ. ім. Т. Г. Шевченка ; відп. ред. Л. Є. Махновець. – К. : Наук. думка, 1964. – 116 с. – Бібліогр. у підрядк. прим.

Рец.: Балецький, О. Мишанич О. В. Література Закарпаття XVII-XVIII століть // *Studia Slavica Hung.* – XI. – 1965. – С. 438-444. ; *Кириченко, Ф.* Сягаючи у давнину : література Закарпаття XVII-XVIII ст. // *Закарпат. правда.* – 1965. – 12 берез. ; *Кириченко, Ф.* Вічні джерела // *Літ. Україна.* – 1965. – 25 черв. ; *Балега, Ю.* Сторінки давнини // *Закарпат. правда.* – 1964. – 18 листоп. ; *Пекар А. ЧСВВ.* Мишанич О. В. Література Закарпаття XVII-XVIII століть // *Analecta Ordinis S. Basilii Magni.* – Romae, 1981. – Т. VII. – Кн. 1-4. – С. 495-496.

1976

3. **Григорій Сковорода і усна народна творчість** / О. Мишанич ; АН УРСР, Ін-т л-ри ім. Т. Г. Шевченка ; відп. ред. М. Є. Сиваченко. – К. : Наук. думка, 1976. – 152 с. – Бібліогр. в підрядк. прим.

Рец.: Яременко, П. Збагачений мудрістю народу // *Жовтень.* – 1978. – № 1. – С. 150-151. ; *Грицай, М.* Мишанич О. В. Григорій Сковорода і усна народна творчість // *Рад. літературознавство.* – 1977. – № 4. – С. 89-91. ; *Іваньо, І.* Творчість Г. Сковороди і фольклор // *Нар. творчість та етнографія.* – 1978. – № 4. – С. 91-93. ; *Березняк, О.* Біля джерел // *Друг читача.* – 1977. – 3 берез.

1980

4. **Українська література другої половини XVIII ст. і усна народна творчість** / О. Мишанич ; відп. ред. М. Є. Сиваченко ; АН УРСР, Ін-т літ. ім. Т. Г. Шевченка. – К. : Наук. думка, 1980. – 342 с. – Бібліогр. у підрядк. прим. – Покажч. імен і назв: с. 334-342.

Рец.: Шаблювський, Є. Мишанич О. В. Українська література другої половини XVIII ст. і усна народна творчість // *Рад. літературознавство.* – 1980. – № 11. – С. 90-91. ; *Ерчиґ, В.* Рецензія // *Зборник за славистику.* – 1982. – № 22. – С. 149-151.

1981

5. Українська література другої половини XVIII в. и усне народное творчество : автореф. дис. ... д-р наук / А. Мишанич. – К., 1981. – 46 с.

1991

6. Від підкарпатських русинів до закарпатських українців : іст.-літ. нарис / О. Мишанич. – Ужгород : Карпати, 1991. – 64 с. – Бібліогр.: с. 52-62 та в підрядк. прим.

Рец. : **Naraksim, L.** Мишанич О. Від підкарпатських русинів до закарпатських українців (Ужгород : Карпати, 1961) // *Historicity fiasopis*. – 1992. – № 5. – С. 629-630.

1992

7. «Карпаторусинство», його джерела й еволюція у XX ст. / О. Мишанич. – Дрогобич : Відродження, 1992. – 54 с.

Рец.: **Мушинка, М.** Книжка про «карпаторусинство» // Дружно вперед. – 1993. – № 5. – С. 17-18. ; **Данко, О.** «Карпаторусинство» – засіб політичного обману // Закарпат. правда. – 1993. – 11 берез. ; «Карпаторусинство, його джерела й еволюція у XX ст. // Нове життя. – 1993. – 6 лют. ; **Яцканин, І.** Заговорити до сучасника // Нове життя. – 1993. – 30 жовт.

1993

8. Карпати нас не розлучать : літ.-крит. ст. і дослідж. / О. Мишанич ; відп. ред. І. Ребрик. – Ужгород : Срібна Земля, 1993. – 282 с.

Рец.: **Calvi, L.** [Рецензія] // *Annali di Ca' Foscari*. – 1996. – № 1-2. – С. 511-514.

9. Митрополит Йосиф Сліпий перед «судом» КГБ : (за архівними джерелами) / О. Мишанич. – К. : Фотовідеосервіс, 1993. – 80 с. – (Бібліотека українця).

Рец.: **Мушинка, М.** Книжка, яку не можна читати без хвилювання. Розкрито найбільшу таємницю з життя митрополита Йосифа Сліпого // Патріархат. – 1993. – Ч. 11 (275). – Листоп. – С. 13-14. ; Дукля. – 1994. – № 1. – С. 69-72.

10. Повернення : літ.-крит. ст. і нариси / О. Мишанич. – К. : Обереги, 1993. – 120 с.

Рец.: **Охріменко, П.** Запізнає, але необхідне повернення // Червоний промінь. – 1994. – 12 берез.; **Охріменко, П.** Порадували «Обереги» // Сумщина. – 1994. – 10 груд. ; **Неврий, М.** Скоріше повертаймо! // Дукля. – 1996. – № 4. – С. 86-87. ; **Мушинка, М.** Повернення «заборонених» письменників // Дукля. – 1993. – № 6. – С. 73-74.

11. Політичне русинство і що за ним : наук.-публіцист. праці / О. Мишанич. – Ужгород : Гражда, 1993. – 52 с.

Рец.: [НК.] «Україна дала нам ім'я» // Наше слово. – 1994. – 27 лют.

1994

12. Григорій Сковорода : нарис життя і творчості / О. Мишанич. – К. : Обереги, 1994. – 45 с.

13. «Карпаторусинство» : історія і сучасність / О. Мишанич. – К. : Обереги, 1994. – 64 с.

Рец.: Мушинка, М. Публікація про політичне русинство // Дукля. – 1994. – № 6. – С. 78-80.

1996

14. Загальноукраїнський контекст літератури Закарпаття : літ.-крит. студії / О. Мишанич. – Ужгород : Гражда, 1996. – 100 с.

15. Кризь віки : літ.-крит. та історіогр. ст. й дослідж. / О. Мишанич. – К. : Обереги, 1996. – 352 с.

16. Політичне русинство – українська проблема : доп. на III Конгресі Міжнар. асоціації українців (м. Харків, 26-30 серп. 1996 р.) / О. Мишанич ; НАН України, Ін-т літ. ім. Т. Г. Шевченка. – К. : Обереги, 1996. – 32 с.

1997

17. Повернення : літ.-крит. ст. й нариси / О. Мишанич ; НАН України, Ін-т літ. ім. Т. Г. Шевченка. – 2-ге вид., перероб. і допов. – К. : Обереги, 1997. – 332 с. : портр.

1999

18. Політичне русинство: історія і сучасність. Ідейні джерела закарпатського регіонального сепаратизму : доп. на IV Міжнар. конгр. українців (м. Одеса, 26-29 серп. 1999 р.) / О. Мишанич ; Міжнар. асоц. українців, Ін-т літ. ім. Т. Г. Шевченка НАН України. – К. : Обереги, 1999. – 48 с.

2001

19. Олесь Лупій : штрихи до літературного портрета / О. Мишанич ; ред. М. Семенюк. – К. : Гранослов, 2001. – 34 с. – Бібліогр.: с. 28-34.

2002

20. Життя і творчість Августина Волошина / О. Мишанич. – Ужгород : Закарпаття, 2002. – 48 с. : іл.

Рец.: Лазоришин, І. Дефіцит міфу і постать Августина Волошина // Срібна Земля. – 2002. – 3 серп.

21. На переломі : літературознавчі ст. й дослідж. / О. Мишанич ; НАН України, Ін-т літ. ім. Т. Г. Шевченка. – К. : Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2002. – 438 с.

22. «Енциклопедія Подкарпатської Русі» і що за нею? : доп. на V Міжнар. конгресі українців (м. Чернівці, 26-29 серп. 2002 р.) / О. Мишанич ; НАН України, Ін-т літ. ім. Т. Г. Шевченка, Міжнар. асоц. українців. – К. : Стило, 2002. – 36 с. – Бібліогр. наприкінці ст. та у підрядк. прим.

2003

23. Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України, 1926–2001: сторінки історії, 75 / відп. ред. та упоряд. О. В. Мишанич. – К. : Наук. думка, 2003. – 589 с. : іл.

2004

24. З минулих літ : літературознав. ст. й дослідж. різних років / О. Мишанич ; НАН України, Ін-т літ. ім. Т. Г. Шевченка. – К. : Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2004. – 392 с. – Бібліогр.: с. 352-363.

Рец.: Мушинка, М. Посмертне видання робіт Олекси Мишанича // Дукля. – 2004. – № 4. – С. 66-67.

2012

25. Русини: політика, історія, культура / О. Мишанич ; упоряд. І. Ребрик. – Ужгород : Гражда, 2012. – 352 с.

***Публікації О. Мишанича у монографіях, збірниках,
енциклопедіях та періодичних виданнях***

1954

26. Адам Міцкевич : [до 155-річчя з дня народж. поета] / О. Мишанич // Рад. студент. – 1954. – 13 січ.

1955

27. Видатний діяч українського театру : [до 45-річчя з дня смерті М. Кропивницького] / О. Мишанич // Молодь Закарпаття. – 1955. – 20 квіт.

28. Іван Франко і революція 1905 р. / О. Мишанич // Рад. студент. – 1955. – 26 лют.

29. М. Т. Рильський : [до 60-річчя з дня народж.] / О. Мишанич // Рад. студент. – 1955. – 19 берез.

30. Співець угорського народу : [до 50-річчя з дня народж. Ат. Йожефа] / О. Мишанич // Молодь Закарпаття. – 1955. – 13 квіт.

31. Фрідріх Шіллер : [до 150-річчя з дня смерті] / О. Мишанич // Рад. студент. – 1955. – 16 трав.

1956

32. Великий Каменяр : [до 100-річчя з дня народж. І. Франка] / О. Мишанич // Молодь Закарпаття. – 1956. – 6 черв. – С. 2, 4.

33. Моцарт : [до 200-річчя з дня народження] / О. Мишанич // Рад. студент. – 1956. – 7 лют.

34. Про поезію молодих / О. Мишанич // Рад. студент. – 1956. – 26 січ.; 1956. – 17 берез.

1957

35. «Без вісті зниклий» : [відгук про новий укр. кінофільм] / О. Мишанич // Закарпат. правда. – 1957. – 17 лют. – С. 3.

36. Казкар Юрій Ревть : [про казкаря з С. Горінчово Хуст. р-ну] / О. Мишанич // Закарпат. правда. – 1957. – 28 лип. – С. 2.

1960

37. Боролич Юрій ; Будителі ; Гренджа-Донський Василь ; Дем'ян Лука ; Добрянський Адольф ; Зозуляк Василь ; Іванчов Федір ; Маркуш Олександр ; Наше слово ; Нове життя ; Новий вік ; Потушняк Федір ; Ральстон Вільям ; Сільвай Іван ; Ставровський-Попрадов Юлій ; Стрипський Гядор ; Теодорович Микола : [персоналії та статті] / О. Мишанич // Українська Радянська Енциклопедія : в 17-ти т. Т. 1-17 / голов. редкол. : М. П. Бажан (голов. ред.) [та ін.]. – К. : Голов. ред. УРЕ, 1960-1965.

1961

38. З літературного життя Закарпаття XVII–XVIII століть / О. Мишанич // Рад. літературознавство. – 1961. – № 6. – С. 65-72.

1962

39. В боротьбі за волю : [до 65-річчя з дня народж. В. Ґренджі-Донського] / О. Мишанич // Дукля. – 1962. – № 2. – С. 22-26.

40. З історії шкільної освіти і книгодрукування на Закарпатті у XVII–XVIII ст. / О. Мишанич // Питання літератури : статті. – К. : Вид-во АН УРСР, 1962. – С. 132-148.

41. Літературні зв'язки закарпатських українців з словаками і чехами до кінця XVIII ст. / О. Мишанич // Тези доп. V міжвузівської респуб. славіст. конф. 25-30 верес. 1962 р. – Ужгород, 1962. – С. 157-160.

42. Українська віршована література Закарпаття XVII–XVIII століть / О. Мишанич // Рад. літературознавство. – 1962. – № 2. – С. 62-71.

1963

43. Давні зв'язки : [про літ. зв'язки закарпат. українців із словаками і чехами до кінця XVIII ст.] / О. Мишанич // Дукля. – 1963. – № 1. – С. 79-82.

44. V республіканська славістична конференція / О. Мишанич // Рад. літературознавство. – 1963. – № 1. – С. 148-149.

1965

45. Будитель душі народної : до 100-річчя з дня смерті О. Духновича / О. Мишанич // Вісті з України. – 1965. – Лип. – С. 7-8.

46. Леонід Махновець. Сатира і гумор української прози XVI–XVIII ст. / О. Мишанич // Укр. мова і літ. в шк. – 1965. – № 5. – С. 78-81.

47. Літературна спадщина О. Духновича в критиці / О. Мишанич // Тези доп. до наук. конф., присвяч. 100-річчю з дня смерті О. Духновича. – Пряшів, 1965. – С. 24-26.

48. Тернові квіти полонин : [про В. Ґренджу-Донського] / О. Мишанич // Вітчизна. – 1965. – № 1. – С. 158-163.

1966

49. Гей, там, коло Дунаю... : нотатки про літературне життя югославських українців / О. Мишанич // Вітчизна. – 1966. – № 4. – С. 183-191.

50. Карпати ; Лазорик Ф. С. : [стаття та персоналія] / А. Мишанич // Краткая литературная энциклопедия : в 9 т. Т. 3 / гл. ред. А. А. Сурков. – М. : Сов. энцикл., 1966. – С. 418, 969.

51. Малий жанр прози в творчості сучасних українських письменників Югославії / О. Мишанич // Розвиток української радянської новели : тези доп. до міжвузівської наук. конф. – Ужгород, 1966. – С. 82-84.

52. Поети Закарпаття: до виходу в світ «Антології закарпато-української поезії: XVI ст.–1945 р.» / О. Мишанич // Рад. літературознавство. – 1966. – № 4. – С. 34-40.

1967

53. Василь Гренджа-Донський / О. Мишанич // Рад. літературознавство. – 1967. – № 4. – С. 69-75.

54. Із сучасної української поезії в Югославії / О. Мишанич // Вітчизна. – 1967. – № 8. – С. 146-152.

55. Маркуш А. И. ; Митрак А. А. : [персоналії] / О. Мишанич // Краткая литературная энциклопедия : в 9 т. Т. 4 / гл. ред. А. А. Сурков. – М. : Сов. энцикл., 1967. – С. 643, 870.

56. Народна словесність / О. Мишанич // Історія української літератури : у 8 т. Т. 1. – К. : Наук. думка, 1967. – С. 163-170.

57. Обличчя полонини : [В. Гренджа-Донський] / О. Мишанич // Літ. Україна. – 1967. – 30 квіт.

58. Щедрий ужинок : [про вихід «Наукового збірника Музею української культури у Свиднику». Т. 1] / О. Мишанич // Вітчизна. – 1967. – № 4. – С. 184-187.

1968

59. Антологія української поезії Югославії / О. Мишанич // Жовтень. – 1968. – № 7. – С. 16-23.

60. Голос наших братів : [про літ. югослав. русинів] / О. Мишанич // Дніпро. – 1968. – № 2. – С. 148-154.

61. Павлович А. И. ; «Пересторога» ; Потушняк Ф. М. : [персоналії] / О. Мишанич // Краткая литературная энциклопедия : в 9 т. Т. 5 / гл. ред. А. А. Сурков. – М. : Сов. энцикл., 1968. – С. 531, 671, 921.

1969

62. Крилов і українська література / О. Мишанич // Літ. Україна. – 1969. – 10 черв.

1970

63. Дівович Семен : [персоналія] / О. Мишанич // Радянська енциклопедія історії України. Т. 2 / ред. кол. : А. Д. Скаба [та ін.]. – К. : Голов. ред. укр. рад. енциклопедії, 1970. – С. 34.

64. Українці в Югославії / О. Мишанич // Життя і слово. – 1970. – 30 берез. ; Україна. – 1970. – 11 січ. – С. 14-16.

1971

65. В. Гнатюк – визначний дослідник давньої української літератури / О. Мишанич // Рад. літературознавство. – 1971. – № 5. – С. 73-82.

1972

66. Народність творчості Григорія Сковороди / О. Мишанич // Тези доп. респ. наук. конф., присвяч. 250-річчю з дня народж. Г. С. Сковороди (1722–1794). – Харків, 1972. – С. 44-46.

67. Спадщина С. Руданського / О. Мишанич // Руданський, С. Твори : у 3 т. Т. 1 / упоряд. та прим. О. Мишанича. – К. : Наук. думка, 1972. – С. 475-478.

1973

68. Национална свідомосц югославянских Русинох ясно виказана / О. Мишанич // Нова думка. – 1973. – № 4. – С. 117.

1974

69. Іван Франко і угорська література / О. Мишанич // Рад. літературознавство. – 1974. – № 2. – С. 85-86.

***

70. Виршована література Закарпатя 17-18 ст. / О. Мишанич // Нова думка. – 1974. – № 8. – С. 41-48.

71. Письменство русинох Закарпатя на народней бешеди уж од конца XIV століття / О. Мишанич // Нова думка. – 1974. – № 7. – С. 105-115.

1975

72. Відтворення життя / О. Мишанич // Літ. Україна. – 1975. – 16 груд.

73. Текстологічні проблеми видання творів Марка Черемшини / О. Мишанич // Живий у пам'яті народній : [відзначення сторіччя з дня народж. М. Черемшини]. – К. : Дніпро, 1975. – С. 148-160.

74. Шашкевич Маркиан [персоналія] / А. Мишанич // Краткая литературная энциклопедия : в 9 т. Т. 8 / гл. ред. А. А. Сурков. – М. : Сов. энцикл., 1975. – С. 618.

1976

75. Голос наших братів : [передмова] / О. Мишанич // Там, коло Дунаю... : зб. оповідань / [укр. літ. мовою тексти підготував С. Панько]. – Ужгород : Карпати, 1976. – С. 3-14.

***

76. З истории школкей просвити и друкованя кнїжкох на Закарпат'ю и XVII и XVIII ст. / О. Мишанич // Нова думка. – 1976. – № 11. – С. 79-86.

77. У СССР ше пририхтує видаване зборніку приповедкох руских писательох зоз Югославії / О. Мишанич // Нова думка. – 1976. – № 11. – С. 86.

1977

78. Боролич Юрій ; Гренджа-Донський Василь ; Дем'ян Лука ; Жаткович Юрій ; Іванчов Федір ; Ковач Михайло ; Костельник Володимир ; Кочиш Микола ; Лазорик Федір ; Маркуш Олександр ; Митрак Олександр ; Наша земля ; Нова думка ; Повчання Володимира Мономаха ; Руський Керестур ; Сильвай Іван ; Стрипський Гядор : [статті та персоналії] / О. Мишанич // Українська радянська енциклопедія : [в 12 т.] Т. 1-12 / голов. редкол. : М. П. Бажан (голов. ред.) [та ін.]. – 2-е вид. – К. : Голов. ред. УРЕ, 1977-1985.

***

79. U bratskom sjedinjavanju : ogleđ o književnim vezama Zakarpatja s Ukrajinom i Rusijom u XVI-XVIII stoljeću / О. Мишанич ; s ukrajinskog R. Miz // Нова думка. – 1977. – № 13. – С. 77-81. ; № 15. – С. 65-72. ; № 16. – С. 64-69.

1978

80. Засенко А. Е. : [персоналія] / А. Мишанич // Краткая литературная энциклопедия : в 9 т. Т. 9 / гл. ред. А. А. Сурков. – М. : Сов. энцикл., 1978. – С. 310-311.

1979

81. Проблемы традиций в культуре югославских русинов / А. Мишанич // Междунар. науч. конф. «Современные славянские культуры:

развитие, взаимодействие, международный контекст» : тез. докл. и сообщ. (Киев, 28 мая-1 июня 1979 г.). – К. : Наук. думка, 1979. – С. 95-97.

82. Талант, відданий народові : [про М. Ковача – письменника, драматурга, перекладача] / О. Мишанич // Літ. Україна. – 1979. – 30 жовт.

83. Українська література XVIII ст. / О. Мишанич // Історія Української РСР : у 8 т., 10 кн. Т. 2 / АН УРСР. – К. : Наук. думка, 1979. – С. 546-552.

1980

84. Щедрість таланту : [до 50-річчя чеськ. і словац. науковця, українста М. Мольнара] / О. Мишанич // Літ. Україна. – 1980. – 18 листоп.

1982

85. Марко Черемшина / О. Мишанич // Черемшина, Марко. Вибране / упоряд., прим. О. Мишанича. – Вид. 2-е. – Ужгород : Карпати, 1982. – 230 с.

86. Проблема традицій в культурі югославських русинів / А. Мишанич // Современные славянские культуры: развитие, взаимодействие, международный контекст : материалы Междунар. конф. ЮНЕСКО. – К. : Наук. думка, 1982. – С. 222-228.

1983

87. Проблема виникнення нових слов'янських літератур: (про літературу бачвансько-сримських русинів) / О. Мишанич // IX Міжнародний з'їзд славистів : слов'янські літератури. – К. : Наук. думка, 1983. – С. 236-255.

88. Словацько-українські літературні зв'язки XI-XVIII ст. / О. Мишанич // Slavica Slovaca. – 1983. – № 4. – С. 373-383.

***

89. Književnost jugoslavenskih Rusina: (Stvaranje novih slavenskih književnosti) / О. Мишанич ; s ukrajinskog preveo R. Miz // Нова думка. – 1983. – № 38 (октобер). – С. 20-26. ; № 39 (новембер-децембер). – С. 20-27.

1984

90. Давня українська любовна поезія : [передмова] / О. Мишанич // Пісні Купідона : любовна поезія на Україні XVI – початку XIX ст. / упоряд. та приміт. В. Шевчука. – К. : Молодь, 1984. – С. 5-16.

91. Література Закарпаття дорадянського періоду : [вступ. ст.] / О. Мишанич // На Верховині : зб. творів письменників дорад. Закарпаття / упоряд., підгот. текстів, приміт. та слов. О. В. Мишанича ; худож. В. Ю. Скакандій. – Ужгород : Карпати, 1984. – С. 5-28.

1985

92. Литературное творчество югославских русинов / А. Мишанич // Славянские культуры и мировой культурный процесс : междунар. конф. ЮНЕСКО. – Минск : Наука и техника, 1985. – С. 376-379.

1986

93. Література 11–18 ст. / О. Мишанич // Українська Радянська Соціалістична Республіка : енциклопед. довід. – К. : Гол. ред. УРЕ, 1986. – С. 350-352.

94. «Слову о полку Ігоревім» 800 років / О. Мишанич // Літературна панорама : 1986. – К. : Дніпро, 1986. – С. 243-250 ; Дукля. – 1986. – № 6. – С. 52-57.

1987

95. Вук Караджич і Україна / О. Мишанич // Рад. літературознавство. – 1987 – № 10. – С. 42-49.

96. Кречотень, В. І. Література другої половини XVII-XVIII ст. / В. І. Кречотень, В. Л. Микитась, О. В. Мишанич // Історія української літератури : у 2 т. Т. І. – К. : Наук. думка, 1987. – С. 56-94.

97. Марко Черемшина : [вступ. ст.] / О. Мишанич // Черемшина, М. Новели ; Посвяти Василеві Стефанику ; Ранні твори ; Переклади ; Літературно-критичні виступи. Спогади. Автобіографія ; Листи / М. Черемшина. – К. : Наук. думка, 1987. – С. 5-22.

98. Пам'яті Івана Мацинського : [укр. поет з Пряшівщини] / О. Мишанич // Літ. Україна. – 1987. – 2 квіт. – С. 3.

99. Роль фольклору у становленні і розвитку нової української літератури (друга половина XVIII ст.) / О. Мишанич // Funkce vmdu ve vavoji slovanskach kultur v XVII a XIX stolet. – Praha, 1987. – С. 192-202.

100. Співець полонини : [до 90-річчя з дня народж. В. Ґренджі-Донського] / О. Мишанич // Закарпат. правда. – 1987. – 23 квіт. – С. 3.

***

101. Вук Караџић и Україна / О. Мишанич // Научни састанак слависта у Вукове дане. – Београд, 1987. – С. 279-293.; Вук Караџић и његово

дело у своєму часі і донедавна : резюме. – Београд, 1987. – С. 54. ; Нова думка. – 1987. – № 63. – С. 21-27.

1988

102. Александрія ; Альманах підкарпатських українських письменників ; Баков Яша ; Балега Юрій ; Балика Богдан ; Бараболя Марко ; Басараб Василь ; Бильня Владо ; Бісс Єва ; Божук Миколая ; Вавринчик Іван ; Вакаров Дмитро ; Варга Юрій ; Вароді Василь ; Величко Самійло ; Винай Матфей ; Вовчок Василь ; Волощук Ілля ; Волкович Іоанікій ; Гаватович Якуб ; Галайда Ілля ; Галечка Анна ; Галчак Анна ; Гарді-Ковачевич Ірина ; Генік-Березовська Зіна ; Гиряк Михайло ; Гізель Іннокентій ; Головатий Антон ; Гриневичева Катря ; Горка Лаврентій ; Грабянка Григорій ; Гренджа-Донський Василь ; Груні – степам ; Гудак Штефан ; Гула Петро ; Гурдзан Ілько ; Густі Василь : [персоналії та статті] / О. Мишанич // Українська Літературна Енциклопедія : в 5 т. Т. 1–3 / редкол. : І. О. Дзевеверін (відповід. ред.) [та ін.]. – К. : Голов. ред. УРЕ ім. М. П. Бажана, 1988-1995.

103. Голос давніх віків : [передм. до перекладу «Слова про закон і благодать» Іларіона Київського] / О. Мишанич // Київ. – 1988. – № 8. – С. 124-125.

104. Прийняття християнства і давнє українське письменство / О. Мишанич // Рад. літературознавство. – 1988. – № 6. – С. 32-40.

105. Про деякі підсумки дослідження «Слова о полку Ігоревім» на Україні в його ювілейні роки / О. Мишанич // Результати і перспективи дослідження «Слова о полку Ігоревім» : [по матеріалам, появившимся в зв'язі з його 800-літтем]. – Суми, 1988. – С. 9-10.

106. Українська література [XVIII в.] / О. Мишанич // Історія всесвітньої літератури. – М. : Наука, 1988. – Т. 5. – С. 399-407.

***

107. Літературне творчість югославянських Русинів / О. Мишанич // Нова думка. – 1988. – Ч. 64. – С. 33-34.

1989

108. «Гарвардський проект». Бібліотека давнього українського письменства / О. Мишанич // Літ. Україна. – 1989. – 23 листоп.

109. Давня література в українській літературно-критичній та естетичній думці першої половини XIX ст. / О. Мишанич // Рад. літературознавство. – 1989. – № 12. – С. 8-11.

110. З позицій оновлення: з приводу нової книги Івана Чендея «Калина під снігом» / О. Мишанич // Закарпат. правда. – 1989. – 1 лют. – С. 3.

111. Михайлови Ковачови – 80! : [письменник, драматург, перекладач] / О. Мишанич // Лит. слово. – 1989. – Ч. 11. – С. 2.

112. Николай Каллиникович Гудзий (1887–1965) / А. Мишанич // Гудзий, Н. К. Литература Киевской Руси и украинско-русское литературное единение XVII–XVIII веков / ред. О. Мишанич. – К. : Наук. думка, 1989. – С. 5-12.

113. Повернення Катрі Гриневичевої : [про укр. письменницю] / О. Мишанич // Друг читача. – 1989. – 18 трав. – С. 4.

114. Прийняття християнства і давнє українське [руське] письменство / О. Мишанич // Думки з Дунаю. – Вуковар, 1989. – С. 241-257.

1990

115. В боротьбі за волю : [в 65-річчя з дня народж. В. Ґренджі-Донського] / О. Мишанич // Ґренджа-Донський, В. Твори : в 12-ти т. Т. XI : Похорон поета. Огляд творчості поета. – Вашингтон : Вид. Карпат. Союзу, Інк., Від. у Вашингтоні, Д.К., 1990. – С. 454-456.

116. Василь Ґренджа-Донський / О. Мишанич // Там само. – С. 479-490.

117. Від підкарпатських русинів до закарпатських українців / О. Мишанич // Закарпат. правда. – 1990. – 22 листоп. – С. 2. ; 23 листоп. – С. 2. ; 24 листоп. – С. 2. ; 25 листоп. – С. 2. ; 27 листоп. – С. 2. ; 28 листоп. – С. 2. ; 29 листоп. – С. 2.

118. Гарвардська бібліотека давнього українського письменства / О. Мишанич // Україна. – 1990. – № 2. – С. 30-31.

119. Голос Срібної Землі : до 70-річчя з дня народж. І. Ірлявського / О. Мишанич // Закарпат. правда. – 1990. – 24 лют. – С. 3.

120. Дацей Василь ; Декламації ; Дем'ян Лука ; Дзвонівський Ян ; Діалоги ; Дівович Семен ; Діянич Василь ; Добош Степан ; Довгалевський Митрофан ; Долгош Іван ; Дробленкова Надія ; Дробняк Михайло ; Дяковський Омелян ; Жаткович Юрій-Калман ; Заклинський Корнило ; Злоцький Феодосій ; Зозуляк Василь ; Зореслав ; Зорка Самійло ; Іванчов Федір ; Іваньо Іван ; Ізмарагд ; Іларіон ; Іоанн Ліствичник ; Ісаак Сірин ; История русов ; Камеліс Йосиф ; Карабелеш Андрій ; Кирда Владо ; Ковач Михайло ; Ковач Федір ; Козацькі літописи ; Козачинський Михайло ; Колошняї Мирон ; Козельський Федір ; Колос Іван ; Копинець Антон ; Кониський Георгій ; Копистенський Захарія : [персоналії та

статті] / О. Мишанич // Українська Літературна Енциклопедія : в 5 т. Т. 2 / редкол. : І. О. Дзевєрін (відповід. ред.) [та ін.]. – К. : Голов. ред. УРЕ ім. М. П. Бажана, 1990.

121. Дивосвіти Наталени Королевої / О. Мишанич // Сучасність. – 1990. – № 7-8. – С. 69-79.

122. Доля регіональних культур. Від підкарпатських русинів до закарпатських українців / О. Мишанич // Сучасність. – 1990. – Груд. – С. 80-98.

123. Іван Ольбрахт і його твори про Закарпаття / О. Мишанич // Ольбрахт, Іван. Микола Шугай, розбійник : твори. – Ужгород : Карпати, 1990. – 496 с.

124. Катря Гриневичева та її історичні повісті / О. Мишанич // Гриневичева, К. Шестикрилець. Шоломи в сонці : іст. повісті. – К. : Дніпро, 1990. – С. 314-331.

125. Кирило-мефодіївська проблематика у наукових дослідженнях І. Франка / О. Мишанич // Іван Франко і світова культура : матеріали Міжнар. симпозіуму ЮНЕСКО [Львів, 11-15 верес. 1986 р.] : у 3 кн. Кн. 1. – К. : Наук. думка, 1990. – С. 42-46. ; Наук. записки КСУТ [ЧССР]. – Кн. 15-16. – Пряшів, 1990. – С. 47-52.

126. Марко Черемшина : [вступ. ст.] / О. Мишанич // Черемшина, Марко. Вибране / упоряд., прим. О. Мишанича. – 3-є. вид. – Ужгород : Карпати, 1990. – С. 5-19.

127. Мрія і любов Наталени Королевої / О. Мишанич // Наука і культура: щорічник. – Вип. 24. – К., 1990. – С. 314-319.

128. Оповідання Карпат / О. Мишанич // Веселка Карпат. – Пряшів ; Ужгород, 1990. – С. 5-19.

129. «Слово о полку Ігоревім» у наукових дослідженнях М. С. Грушевського / О. Мишанич // Историзм и обстоятельства возникновения «Слова о полку Игореве». – Сумы, 1990. – С. 14-16.

130. «Сонячний верх» Василя Дацей : [післямова] / О. Мишанич // Дацей, В. Сонячний верх : повість. – К. : Дніпро, 1990. – С. 213-214.

131. Співець полонин : [до 90-річчя з дня народж. В. Гренджі-Донського] / О. Мишанич // Гренджа-Донський, В. Твори : в 12-ти т. Т. XI : Похорон поета. Огляд творчості поета. – Вашингтон : Вид. Карпат. Союзу, Інк., Від. у Вашингтоні, Д.К., 1990. – С. 513-515.

132. Степан Козак : [польський славист] / О. Мишанич // Слово і час. – 1990. – № 9. – С. 50-51.

133. «Українознавство – то є цілий материк, який відкривати спільними зусиллями» / О. Мишанич // Вісті з України. – 1990. – Лип.

1991

134. В безмежжі зим і чужини... (повернення С. Черкасенка) : [передмова] / О. Мишанич // Черкасенко, Спиридон. Твори : в 2-х т. Т. 1. – К. : Дніпро, 1991. – С. 5-42.

135. Василь Гренджа-Донський (1897–1974) / О. Мишанич // Гренджа-Донський, В. Твори / ред. І. Ребрик. – Ужгород : Карпати, 1991. – С. 5-21. – (Б-ка «Карпати»).

136. Дивосвіти Наталени Королевої / О. Мишанич // Королева, Н. Предок : іст. повісті, легенди старокиївські. – К. : Дніпро, 1991. – С. 633-653.

137. «Його огневий сильний рух» : [про С. Черкасенка] / О. Мишанич // Поезія-91. – К. : Рад. письменник, 1991. – С. 180-189.

138. «Кому повім мої скорботи?...» : [про С. Черкасенка] / О. Мишанич // Друг читача. – 1991. – 27 лют.

139. «Мрія – наймення одної, друга ж зветься любов» : [про Н. Королеву] / О. Мишанич // Друг читача. – 1991. – 23 січ.

140. Немов жарина під попелом: сторінки поверненої спадщини : [про В. Гренджу-Донського] / О. Мишанич // Друг читача. – 1991. – 5 черв. – С. 4.

141. Обережно – автономія! / О. Мишанич // Літ. Україна. – 1991. – 21 листоп.

142. Плач «невольників» : [про антиукр. висловлювання голови т-ва карпат. русинів В. Сочки [Боржавіна] в ст. «Ми живемо в неволі» в газ. «Руске слово»] / О. Мишанич // Закарпат. правда. – 1991. – 24 верес. – С. 3.

143. Повість врем'яних літ / О. Мишанич // Дніпро. – 1991. – № 10. – С. 184-186.

144. Спиридон Черкасенко (1876–1940) / О. Мишанич // Слово і час. – 1991. – № 7. – С. 19-29.

145. То хто ж вони? До ідейних витоків новітнього «карпато-русинства» / О. Мишанич // Літ. Україна. – 1991. – 17 січ.

146. Українські Карпати: етнос, історія, культура : [про роботу міжнар. наук. конф. (м. Ужгород, 26 серп.-1 верес. 1991 р.)] / О. Мишанич // Слово і час. – 1991. – № 12. – С. 85-87.

147. Українці-русини в Карпатах і діаспорі / О. Мишанич // Вісті з України. – 1991. – Квіт. – № 17.

148. Юліан Химинець і його книжка про Закарпаття / О. Мишанич // Химинець, Ю. Закарпаття – земля Української держави : нотатки з історії Закарпаття. – Ужгород : Карпати, 1991. – С. 139-143.

1992

149. Всеобіймаюче око України / О. Мишанич // Нечуй-Левицький, І. Світогляд українського народу. Ескіз української міфології. – К. : Обереги, 1992. – С. 82-86.

150. Історичні романи Миколи Лазорського / О. Мишанич // Лазорський, М. Степова квітка : роман. – К. : Україна, 1992. – С. 3-6.

151. «Карпаторусинство», його джерела й еволюція у ХХ ст. / О. Мишанич // Старожитності. – 1992. – Ч. 14 [30]. – С. 6-7. ; Карпат. Україна. – 1992. – 19 листоп. – С. 6.

152. Літературне Закарпаття. Українські Карпати: етнос, історія, культура / О. Мишанич // Закарпат. правда. – 1992. – 11 берез. – С. 2.

153. Микола Лазорський і його роман «Патріот» / О. Мишанич // Лазорський, М. Патріот : [іст. роман про гетьманича Г. Орлика]. – К. : Україна, 1992. – С. 3-9.

154. Немов жаринка під попелом : [Василь Гренджа-Донський] // Визвольний шлях. – 1992. – Кн. 4. – С. 447-455.

155. Нові обрії майстра : [про творчість укр. поета П. Скунця] / О. Мишанич // Голос України. – 1992. – 19 трав. – С.12.

156. Роль В. Гнатюка в літературному процесі Закарпаття кінця ХІХ – першої чверті ХХ ст. / О. Мишанич // Від Наукового товариства ім. Шевченка до Українського вільного університету : матеріали міжнар. наук. конф. (Пряшів-Свидник, 12-15 черв. 1991 р.) / упоряд. М. Мушинка. – К. , 1992. – С. 29-39.

157. Чи станемо народом? / О. Мишанич // Карпат. Україна. – 1992. – 14, 20, 28 трав., 11, 18, 25 черв. – С. 5.

1993

158. «Бо така доля недержавного народу» / О. Мишанич // Срібна Земля. – 1993. – 25 трав.

159. Василь Гренджа-Донський : [персоналія] / О. Мишанич // Історія української літератури ХХ століття. – Кн. 1. – К. : Либідь, 1993. – С. 365-369.

160. Володимир Бирчак і його книжка «Літературні стремління Підкарпатської Русі» / О. Мишанич // Бирчак, В. Літературні стремління Підкарпатської Русі. – Факс. вид. – Ужгород : Карпати, 1993. – С. 191-192.

161. Давня література в українській літературно-критичній та естетичній думці першої половини XIX ст. / О. Мишанич // Європейське Відродження та українська література XIV–XVIII ст. – К. : Наук. думка, 1993. – С. 215-236.

162. Доля регіональних культур. Від підкарпатських русинів до закарпатських українців / О. Мишанич // Тривалість регіональних культур. Русини і українці на їхній карпатській батьківщині та за кордоном. – Нью-Йорк, 1993. – С. 12-15.

163. Загальноукраїнський контекст літератури Закарпаття / О. Мишанич // Українські Карпати: матеріали міжнар. наук. конф. «Українські Карпати: етнос, історія, культура» (м. Ужгород, 26 серп.-1 верес. 1991 р.). – Ужгород, 1993. – С. 315-325.

164. Знову на рідній землі / О. Мишанич // Маркусь, В. Політична і державно-правова еволюція українського Закарпаття. – Ужгород : Гражда, 1993. – С. 3-5.

165. «Карпаторусинство»: його джерела та еволюція у XX ст. / О. Мишанич // Слов'янські літератури : доп. XI Міжнар. з'їзду славістів. – К. : Наук. думка, 1993. – С. 76-98.

166. Катря Гриневичева : [персоналія] / О. Мишанич // Історія української літератури XX століття. – Кн. 1. – К. : Либідь, 1993. – С. 657-660.

167. Леонід Махновець [1919–1993] / О. Мишанич // Слово і час. – 1993. – № 4. – С. 87-88.

168. Література Закарпаття: стан і проблеми наукового дослідження / О. Мишанич // Українські Карпати : матеріали міжнар. наук. конф. «Українські Карпати: етнос, історія, культура» (м. Ужгород, 26 серп.-1 верес. 1991 р.). – Ужгород, 1993. – С. 598-608.

169. Микола Горбань [1899–1973] / О. Мишанич // Горбань, М. Слово й діло государеве. – К. : Обереги, 1993. – С. 237-238.

170. Олекса Стефанович : [персоналія] / О. Мишанич // Історія української літератури XX століття. – Кн. 1. – К. : Либідь, 1993. – С. 433-438.

171. Політичне русинство і що за ним? / О. Мишанич // Літ. Україна. – 1993. – 28 жовт.

172. Призабуті сторінки нашої історіографії / О. Мишанич // Мишуга, Л. Підкарпатська Україна. Сучасний стан: Ортоскоп. Державні змагання Прикарпатської України. – Ужгород : Гражда, 1993. – С. 3-6.

173. Прочитайте тую славу... / О. Мишанич // Мушкетик, Ю. Гетьманський скарб : роман. – К. : Спалах, 1993. – С. 5-8.

174. «Руська мати нас родила...», або Кілька питань політичного русинізму / О. Мишанич // Наше Слово. – 1993. – 31 жовт., 7, 14 листоп.

175. Спиридон Черкасенко : [персоналія] / О. Мишанич // Історія української літератури ХХ століття. – Кн. 1. – К. : Либідь, 1993. – С. 701-705.

176. Українська література доби барокко : проблеми дослідж. і видання / О. Мишанич // Українське барокко : матеріали I конгресу Міжнар. асоціації українців (м. Київ, 27 серп.-3 верес. 1990 р.). – К., 1993. – С. 114-120.

177. Унія і слов'янські культури : [про міжнар. наук. конф. «Унія і уніати в польській і слов'янській культурах» (м. Краків, 17-19 груд. 1992 р.)] / О. Мишанич // Слово і час. – 1993. – № 3. – С. 57.

178. Хто каламутить воду? / О. Мишанич // Срібна Земля. – 1993. – 22 лип. – С. 10.

***

179. From Subcarpathian Rusyns to Transcarpathian Ukrainians / Мушанюч Oleksa V. // Magocsi, Paul Robert. The Persistence of Regional Cultures. – New York : Distributed by Columbia University Press, 1993. – P. 7-52.

1994

180. Берестейська унія у наукових працях митрополита Йосифа Сліпого / О. Мишанич // Unia brzeska. Geneza, dzieje i konsekwencje w kulture narodow slowianskich. – Krakow, 1994. – С. 491-506.

181. Григорій Сковорода [1722–1794] / О. Мишанич // Сковорода, Г. Твори : в 2-х т. Т. 1. – К. : Обереги, 1994. – С. 9-35.

182. Дивосвіти Наталени Королевої / О. Мишанич // Українське слово : хрестоматія укр. літератури та літ. критики ХХ ст. : в 3-х кн. Кн. 1. – К., 1994. – С. 429-434.

183. Іван Мацинський – дослідник історії, культури та літератури Закарпаття / О. Мишанич // Наукові записки Союзу русинів-українців Словацької Республіки. – Пряшів, 1994. – № 19. – С. 11-21.

184. Іван Огієнко [Митрополит Іларіон] / О. Мишанич // Митрополит Іларіон. Дохристиянські вірування українського народу : іст.-релігійна монографія. – К. : Обереги, 1994. – С. 1-2.

185. Іван Огієнко [Митрополит Іларіон] / О. Мишанич // Огієнко, І. Наука про рідно-мовні обов'язки. – К. : Обереги, 1994. – С. 2-3.

186. Ідейні витоки новітнього «карпаторусинства» / О. Мишанич // «Карпаторусинство»: історія і сучасність : доп. на I Конгр. Міжнар. асоц. українців (м. Київ, 27 серп.-3 верес. 1990 р.) та I Конгр. Респ. асоц. українознавців (м. Київ, 20-23 груд. 1990 р.). – К., 1994. – С. 36-50.

187. Наталена Королева / О. Мишанич // Історія української літератури ХХ століття. – Кн. 2. – Част. 1. – К. : Либідь, 1994. – С. 226-231.

188. Павло Зайцев / О. Мишанич // Зайцев, П. Життя Тараса Шевченка. – К. : Обереги, 1994. – С. 451-452.

189. Про Марка Плісецького і його книгу / О. Мишанич // Плісецький, М. Українські народні думи : сюжети і образи. – К. : Кобза, 1994. – С. 5-9.

190. Слава не вмере, не поляже... : [передмова] / О. Мишанич // Заклятий козак : іст. повісті та оповідання / упоряд. О. Мишанич. – К. : Обереги, 1994. – С. 5-17.

191. Українська література під забороною: 1937-1990 / О. Мишанич // Літ. Україна. – 1994. – 18 серп.

192. Український контекст давньої літератури Закарпаття / О. Мишанич // Культура Українських Карпат: традиції і сучасність : матер. міжнар. наук. конф. (Ужгород, 1-4 верес.1993 р.). – Ужгород, 1994. – С. 27-46.

***

193. Metropolita Josyf Slipyj przed «sadem» KGB: Materialy z procesów w latach 1945–1946 i 1958–1959 / О. Мишанич // Polska-Ukraina: 1000 lat sąsiedstwa. – Т. 2. – Przemysl, 1994. – С. 263-292.

1995

194. Августин Волошин як літератор / О. Мишанич // Карпатська Україна і Августин Волошин. – Ужгород : Гражда, 1995. – С. 243-253.

195. Автопортрет : [відповіді на анкету ред. журн. «Слово і час»] / О. Мишанич // Слово і час. – 1995. – № 11-12. – С. 74-80 : фот.

196. Василь Марко : [передмова] / О. Мишанич // Марко, Василь. [Маркус Василь]. Спомин : літ. спроби-публікації 40-х років («Літературна неділя») / В. Марко. – Ужгород : Гражда, 1995. – С. 5-12.

197. 3 історії журналістики Закарпаття / О. Мишанич // Добош, І. Історія української журналістики Закарпаття 20-30-х років ХХ ст. – Івано-Франківськ : Перевал, 1995. – С. 3-5.

198. Костельник Владо ; Костельник Гавриіл ; Костельник Осиф ; Кочіш Євген ; Кочіш Микола ; Ксеняк Микола ; Кундрат Юрій ; Кусько

Андрій ; Лаврентіївський літопис ; Лазорик Федір ; Латяк Дюра ; Лашчевський Варлаам ; Листок ; Лихачов Дмитро ; Літературна неділя ; Літературне слово ; Літопис Самовидця ; Лодій Петро ; Лупій Олесь ; Львівський літопис ; Магочі Пол Роберт ; Махновець Леонід ; Мацинський Іван ; Митуса ; Місяцослов ; Мольнар Лариса ; Мольнар Михайло ; Мушинка Микола ; Надь Гавриїл ; Надь Митро ; Науковий збірник Музею української культури у Свиднику ; Науковий збірник т-ва «Просвіта» в Ужгороді ; Наукові записки ЦК КСУТу ; Наш рідний край ; Наша земля ; Немет Мирослав : [персоналії та статті] / О. Мишанич // Українська Літературна Енциклопедія : в 5 т. Т. 3 / редкол. : І. О. Дзевєрін (відповід. ред.) [та ін.]. – К. : Голов. ред. УРЕ ім. М. П. Бажана, 1995.

199. Міжнародна наукова конференція «Закарпаття в загальноукраїнському контексті ХХ ст.» : [27-29 черв. 1995 р. в м. Ужгороді відбулася конф., присвяч. 50-річчю возз'єднання Закарпаття з Україною] / О. Мишанич // Укр. іст. журнал. – 1995. – № 6. – С. 152-153.

200. Пам'яті Володимира Кречотня (1929–1995) / О. Мишанич // Слово і час. – 1995. – № 9-10. – С. 23-27 : портр.

201. Чучка, П. Августин Волошин (1874–1945) / О. Мишанич, П. Чучка // Волошин Августин. Твори. – Ужгород : Гражда, 1995. – С. 5-36.

202. Шевченківське свято на Закарпатті / О. Мишанич // Новий шлях. – 1995. – 30 верес.

1996

203. В політичній пробірці – русинство / О. Мишанич // Віче. – 1996. – № 11. – С. 91-101.

204. Королева Наталена : [про творчість письменниці] / О. Мишанич // Молодь України. – 1996. – 20 серп. – С. 3.

205. Політичне русинство – українська проблема / О. Мишанич // Сучасність. – 1996. – № 7-8. – С. 140-149.

206. Слово Юрія Бачі про українську літературу Чехословаччини після 1945 року : [відгук на дисертацію] / О. Мишанич // Дукля. – 1996. – № 1. – С. 47-54.

207. Чим живуть сьогодні закарпатці? / О. Мишанич // Новий шлях. – 1996. – 3 лют.

208. Штрихи до біографії П. Зайцева / О. Мишанич // Нар. творчість та етнографія. – 1996. – № 2-3. – С. 34.

1997

209. Василь Ґренджа-Донський [1897–1974] / О. Мишанич // Календар «Просвіти» на 1997 рік. – Ужгород : Закарпат. край. т-во «Просвіта», 1997. – С. 77-78. ; Укр. альманах. – Варшава, 1997. – С. 180-183.

210. Міжетнічні та міжконфесійні відносини в Карпатах / О. Мишанич // Вісник Міжнародної асоціації українців. – № 1. – К., 1997. – С. 74-76 ; Народна творчість та етнографія. – 1997. – № 1. – С. 93-94.

211. На III Міжнародному конгресі українців / О. Мишанич // Слово і час. – 1997. – № 1. – С. 49-51.

212. Політичне русинство – українська проблема / О. Мишанич // Слово Просвіти. – 1997. – черв. (число 6). – С. 12-13.

213. Самозвані «батьки» і «вожді» «русинського народу» / О. Мишанич // Літ. Україна. – 1997. – 6 лют. – С. 3.

214. Століття співця Карпатської України : [В. Ґренджа-Донський] / О. Мишанич // Слово і час. – 1997. – № 4. – С. 6.

215. Тернові квіти полонин : [до 100-річчя від дня народж. письменника В. Ґренджі-Донського] / О. Мишанич // Літ. Україна. – 1997. – 19 черв. – С. 7.

216. Ужгородська церковна унія 1646 року та її значення в культурно-історичному розвитку Закарпаття / О. Мишанич // *Warszawskie zeszyty ukrainoznawcze* – 4 – 5. *Spotkania polsko-ukrainske. Studia Ucrainica* / Pod redakcj Stefana Kozaka. – Warszawa, 1997. – С. 118-130.

217. Українська ідея в творчості Василя Ґренджі-Донського / О. Мишанич // Мишанич, О. Повернення : літ.-крит. ст. й нариси / О. Мишанич. – К. : Обереги, 1997. – С. 166-188.

1998

218. Василь Ґренджа-Донський [1897–1974] / О. Мишанич // Історія української літератури ХХ століття : у 2 кн. Кн. I : Перша половина ХХ ст. / за ред. В. Г. Дончика. – К. : Либідь, 1998. – С. 184-186.

219. Василь Микитась : [до 70-річчя з дня народж.] / О. Мишанич // Василь Микитась. Біобібліографічний покажчик. – Ужгород : Патент, 1998. – С. 129-132.

220. Давня українська література в загальнослов'янському контексті / О. Мишанич // Медієвістика: зб. наук. ст. – Вип. 1 / Ін-т літ. ім. Т. Г. Шевченка. – Одеса : Астропринт, 1998. – С. 3-14.

221. Катря Гриневичева / О. Мишанич // Історія української літератури ХХ століття : у 2 кн. Кн. I : Перша половина ХХ ст. / за ред. В. Г. Дончика. – К. : Либідь, 1998. – С. 343-345.

222. Мушинка, М. Просвітитель і вчений : [до 40-річчя ієрейських свячень о. Романа Мизя] / М. Мушинка, О. Мишанич // Новосадски дзвони. – Нови Сад, 1998. – Р. I. – Ч. 7-8. – С. 27-28.

223. Наталена Королева / О. Мишанич // Історія української літератури ХХ століття : у 2 кн. Кн. I : Перша половина ХХ ст. / за ред. В. Г. Дончика. – К. : Либідь, 1998. – С. 354-357.

224. Недрукований українською розділ з «Історії української літератури» Д. Чижевського / О. Мишанич // Слово і час. – 1998. – № 2. – С. 6-8.

225. Олекса Стефанович : [персоналія] / О. Мишанич // Історія української літератури ХХ століття : у 2 кн. Кн. I : Перша половина ХХ ст. / за ред. В. Г. Дончика. – К. : Либідь, 1998. – С. 218-220.

226. Покликання : [до 70-річчя професора П. Чучки] / О. Мишанич // Новини Закарпаття. – 1998. – 21 лют. – С. 11.

227. Світла і правдива дума : [до 60-річчя від дня народж. письменника О. Лупія] / О. Мишанич // Слово Просвіти. – 1998. – берез. (число 3). – С. 16.

228. Спиридон Черкасенко / О. Мишанич // Історія української літератури ХХ століття : у 2 кн. Кн. I : Перша половина ХХ ст. / за ред. В. Г. Дончика. – К. : Либідь, 1998. – С. 391-394.

229. Юрій Бача – дослідник джерел та умов / О. Мишанич // Бача, Ю. З історії української літератури Закарпаття та Чехословаччини. – Пряшів, 1998. – С. 266-274.

1999

230. Будівничий світового українознавства : [до 80-річчя від дня народж. академіка Омеляна Прицака] / О. Мишанич // Літ. Україна. – 1999. – 8 квіт. – С. 6.

231. Володимир Кречотень / О. Мишанич // Кречотень, В. Вибрані праці. – К. : Обереги, 1999. – С. 5-13.

232. Італія очима українського мандрівника першої половини ХVІІІ ст. / О. Мишанич // Міфи давні й сучасні між Італією й Україною : резюме доповідей (Венеція, 15-17 листоп. 1999 р.). – Венеція, 1999. – С. 44-47.

233. Кирило і Мефодій в українській літературі / О. Мишанич // Слов'янський збірник. – Вип. 6. – Одеса : Астропринт, 1999. – С. 6-16.

234. Конгрес українців'99 : [літопис подій] / О. Мишанич // Слово і час. – 1999. – № 11. – С. 7-9.

235. Оновлення літератури. Про літературний рух на Закарпатті 20-30-х років. XX ст. / О. Мишанич // Карпат. край. – 1999. – січ.-берез. – С. 69-73.

236. Пам'яті Василя Микитася : (1924–1999) / О. Мишанич // Слово і час. – 1999. – № 6. – С. 92.

237. Питання української національної самосвідомості в літературі південнокарпатського ареалу / О. Мишанич // Slovensko-ukrajinské vzťahy v oblasti národnostných menšín. – Filozofická fakulta PU. – Prešov, 1999. – С. 34-51.

238. Політичне русинство – сепаратизм у дії / О. Мишанич // Літ. Україна. – 1999. – 13 трав. – С. 3.

239. «Шлях політичного русинства на Закарпатті – дорога в нікуди» / О. Мишанич // Срібна земля – Фест. – 1999. – 27 трав. – С. 15.

2000

240. Біблія і давня українська література / О. Мишанич // Біблія і культура : зб. наук. ст. – Вип. 1. – Чернівці : Рута, 2000. – С. 9-13.

241. Володимир Гнатюк і давнє письменство югославських русинів / О. Мишанич // Медієвістика : зб. наук. ст. – Вип. 2 / Ін-т літ. ім. Т. Г. Шевченка. – Одеса : Астропринт, 2000. – С. 152-161.

242. Давнє українське письменство в науковій та художній спадщині Богдана Лепкого / О. Мишанич // Щасливий у праці : зб. праць і матеріалів на пошану Федора Погребенника : [з нагоди 70-річчя від дня його народж.]. – К. : Криниця, 2000. – С. 140-148.

243. Дещо про земляків / О. Мишанич // Пагиря, В. Закарпатці в Києві / В. Пагиря, Х. Роглев. – Ужгород : Патент, 2000. – С. 70-72.

244. Італія очима українського мандрівника першої половини XVIII ст. / О. Мишанич // Miti Antichi e Moderni tra Italia e Ukraina. – Venezia, 2000. – Vol. 2. – С. 7-18.

245. Оновлення літератури / О. Мишанич // Закарпатська Україна в складі Чехословаччини [1919–1939] : зб. матеріалів 6-ї наук. карпатознавчої конф. [Пряшів, 2-4 верес. 1998 р.]. – Пряшів, 2000. – С. 271-287.

246. Самобутній талант : [післямова] / О. Мишанич // Горова-Мишанич, М. Гори мої, гори : поезії, оповідання. – К. ; Нью-Йорк : Вид-во М. Г. Коця, 2000. – С. 204-205.

2001

247. Адріанова-Перетц Варвара Павлівна ; «Акорди» ; Аристов Федір : [персоналії та статті] / О. Мишанич // Енциклопедія Сучасної України. Т. 1 : А / Ін-т енциклопед. дослідж. НАН України. – К., 2001.

248. Відповідь на запитання ред. журн. «Слово і час» : [до 75-річчя Ін-ту літ. ім. Т. Г. Шевченка НАН України] / О. Мишанич // Слово і час. – 2001. – № 11. – С. 24-25.

249. Давнє українське письменство в науковій та художній спадщині Богдана Лепкого / О. Мишанич // Високе небо Богдана Лепкого. Спроба антології у публіцистиці, поезії, пісні. – Березжани; Тернопіль : Джура, 2001. – С. 41-50.

250. Довкола «Слова»: нова ревізія автентичності видатної пам'ятки : [«Слово о полку Ігоревім»] / О. Мишанич // Літ. Україна. – 2001. – 30 серп. – С. 7. ; Українознавство. – 2001. – № 1. – С. 128-134.

251. Дослідження «Слова о полку Ігоревім» в Україні на межі тисячоліть / О. Мишанич // Біблія і культура : зб. наук. ст. – Вип. 3. – Чернівці : Рута, 2001. – С. 18-24.

252. Закарпатський політичний сепаратизм: міфи і дійсність / О. Мишанич // Возз'єднання : матеріали міжнар. наук. конф., присвяч. 55-річчю возз'єднання Закарпатської України з Україною (26 черв. 2000 р.). – Ужгород, 2001. – С. 121-128.

253. «Карпаторусинство»: історія та сучасність / О. Мишанич // Етнонаціональні процеси в Україні: історія та сучасність. – К. : Голов. спец. ред. літ. мовами нац. меншин України, 2001. – С. 362-403.

254. Перше дослідження давньоукраїнського бестіарію / О. Мишанич // Сліпушко, О. Давньоукраїнський бестіарій [звірслов]. – К. : Дніпро, 2001. – С. 135-137.

255. Післямова / О. Мишанич // Сліпушко, О. М. Давньоукраїнський бестіарій [звірслов] : національний характер, суспільна мораль і духовність давніх українців у тваринних архетипах, міфах, символах, емблемах. – К. : Дніпро, 2001. – 140 с. : іл.

256. «Покутська трійця» в наукових зацікавленнях Федора Погребенника / О. Мишанич // «Покутська трійця» й літературний процес в Україні кінця ХІХ-початку ХХ століть : до 130-річчя від дня народж. Василя Стефаника і Леся Мартовича. – Дрогобич : Вимір, 2001. – С. 7-18.

257. Торжество української національної ідеї / О. Мишанич // Заповіт Срібної Землі. Карпатська Україна в боротьбі за незалежність. – Львів : Світ, 2001. – С. 8-17.

258. Трагедія Закарпаття 1938–1944 років / О. Мишанич // Свобода. – 2001. – 16 берез.

259. Українознавство на сучасному етапі / О. Мишанич // Соціокультурні чинники розвитку інтелектуального потенціалу українського суспільства і молодь : наук. праці та матеріали конф. – К., 2001. – С. 475-482. ; Українознавство – наука самопізнання українського народу : матеріали X щорічної Міжнар. наук.-практ. конф. «Стан, проблеми, перспективи розвитку українознавства» (Київ, 18-20 жовт. 2001 р.) – К. : НДІУ, 2001. – С. 31-34.

260. «Энциклопедия Подкарпатской Руси» і що за нею / О. Мишанич // Пам'ятки України. – 2001. – № 4. – С. 110-119.

***

261. Revising Once Again the Question of the Authenticity of the Tale of Ihor's Campaign / О. Мишанич // The Ukrainian Quarterly. – 2001 (Spring-Summer). – Vol. LVII. – № 1-2. – С. 91-99.

2002

262. Видатний дослідник українського фольклору : [штрихи до портрета чл.-кор. НАН України М. Мушинки] / О. Мишанич // Нар. творчість та етнографія. – 2002. – № 5-6. – С. 16-20.

263. Життя і творчість Августина Волошина : [вступ. ст.] / О. Мишанич // Волошин, А. І. Вибрані твори / упоряд. та прим. О. Мишанича. – Ужгород : Вид-во «Закарпаття», 2002. – С. 5-30.

264. Закарпатський політичний сепаратизм: міфи і дійсність / О. Мишанич // Біблія і культура : зб. наук. ст. – Вип. 4. – Чернівці : Рута, 2002. – С. 184-189. ; Десять років демократії (1989–2000). Здобутки і втрати. – Ужгород, 2002. – С. 12-24.

265. Наукова діяльність митрополита Йосифа Сліпого на засланні / О. Мишанич // Пам'ять століть. – 2002. – № 6. – С. 39-48.

266. Нова ревізія автентичності «Слова о полку Ігоревім» / О. Мишанич // Медієвістика : зб. наук. ст. – Вип. 3 / Ін-т л-ри ім. Т. Г. Шевченка. – Одеса : Астропринт, 2002. – С. 6-19.

267. «Перший розум наш...» : до 280-річчя від дня народж. Г. Сковороди / О. Мишанич // Укр. мова й літ. в середніх шк., гімназіях, ліцеях та колегіумах. – 2002. – № 6. – С. 4.

268. Проблеми вивчення давньої та класичної української літератури / О. Мишанич // Слово і час. – 2002. – № 2. – С. 13-19.

269. Спогади про Ігоря Дзевєріна / О. Мишанич [та ін.] // Слово і час. – 2002. – № 2. – С. 49-65.

270. У річницю – світла пам'ять : [спогади про Ігоря Дзевєріна] / О. Мишанич // Слово і час. – 2002. – № 2. – С. 51-53.

271. Українознавство як світова наукова дисципліна / О. Мишанич // Українознавство. – 2002. – № 1-2. – С. 32-35.

272. «Енциклопедія Подкарпатської Русі» і що за нею? : доп. на V Міжнар. конгресі українців (м. Чернівці, 26-29 серп. 2002 р.) / О. Мишанич // Дукля. – 2002. – № 5. – С. 25-43.

273. Юрію Бачі – 70 : [словац. українці і письменник] / О. Мишанич // Слово і час. – 2002. – № 12. – С. 28.

***

274. Ідейні жридли нового «карпаторусинства» // Шветлосц. – Рок XL, Ч. 3-4 (юлій-децембер 2002). – С. 238-250.

2003

275. Будитель душі народної : [про О. Духновича (1803–1865)] / О. Мишанич // Літ. Україна. – 2003. – 12 черв. – С. 7.

276. Давня українська література (XI–XVIII ст.) / О. Мишанич // Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України, 1926–2001 : сторінки історії, 75 / відп. ред. та упоряд. О. В. Мишанич. – К. : Наук. думка, 2003. – С. 46-85.

277. Дмитро Чижевський як історик давньої української літератури : [вступ. ст.] / О. Мишанич // Чижевський, Д. І. Український літературний барок : нариси / підгот. тексту й мовна ред. Л. Ушкалова. – Харків : Акта, 2003. – С. 6-22. ; Слово і час. – 2003. – № 4. – С. 7-14. ; Чижевський, Д. І. Українське літературне бароко : вибрані пр. з давньої літ. – К. : Обереги, 2003. – С. 7-18.

278. З любові до отчого краю : [про поета, прозаїка, драматурга О. Лупія] / О. Мишанич // Укр. мова й літ-ра в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах. – 2003. – № 1. – С. 210-215.

279. Переклади творів Григорія Сковороди на сучасну українську мову: здобутки і втрати / О. Мишанич // Сковорода Григорій: ідейна спадщина і сучасність / упоряд. : С. Л. Йосипенко, Я. М. Стратій. – К. , 2003. – С. 512-518.

280. Післямова / О. Мишанич // Лазорський, М. Гетьман Кирило Розумовський : роман-хроніка 18 віку. – К. : Обереги, 2003. – 656 с.

281. Українська література другої половини XVII–XVIII ст. / О. Мишанич // Історія української культури : у 5 т. Т. 3 / ред. В. А. Смолій. – К. : Наук. думка, 2003. – С. 863-897.

2004

282. Ідейне коріння сучасного закарпатського політичного сепаратизму / О. Мишанич // Глас/голос Союзу. – 2004. – Ч. 6-7. – С. 58-62.

283. Син Верховини : [передмова] / О. Мишанич // Гренджа-Донський, В. Твори : у 2-х т. Т. 2. – Ужгород : Карпати, 2004. – С. 3-15.

***

284. Александер Духнович медзи нами / О. Мишанич // Глас/голос Союзу. – 2004. – Ч. 6-7. – С. 65-68.

2005

285. Будитель душі народної : [про О. Духновича] / О. Мишанич // Наук. зб. Музею укр. культури у Свиднику. Т. 23. – Братислава, 2005. – С. 29-32.

286. Проблеми вивчення давньої та класичної української літератури / О. Мишанич // Нова історія української літератури (теоретико-методологічні аспекти) : збірник / НАН України, Ін-т літ. ім. Т. Г. Шевченка. – К. : Фенікс, 2005. – С. 180-188.

2006

287. Василь Гренджа-Донський [1897–1974] / О. Мишанич // Письменники Срібної Землі : до 60-річчя Закарпат. орг. нац. спілки письменників України / упоряд., передм., підгот. текстів П. М. Ходанича. – Ужгород : Ужгород. міська друк., 2006. – С. 121-130 : портр.

288. Гриць-Дуда Іван Іванович : [театр. діяч і письменник] / О. Мишанич // Енциклопедія Сучасної України. Т. 6 : Го-Гю / Ін-т енциклопед. дослідж. НАН України. – К., 2006. – С. 490.

289. Кузан, В. Густі Василь Петрович : [письменник] / В. Кузан, О. Мишанич // Там само. – С. 680.

290. Мушинка, М. Голенда Йолана : [письменниця, літературознавець, педагог] / М. Мушинка, О. Мишанич // Там само. – С. 32.

291. Стельмах, К. Герц Юрій Дмитрович / К. Стельмах, О. Мишанич // Енциклопедія Сучасної України. Т. 5 : Вод-Гн / Ін-т енциклопед. дослідж. НАН України. – К., 2006. – С. 568-569.

2007

292. Гудзій Микола Каленикович : [літературознавець] / О. Мишанич // Енциклопедія Сучасної України. Т. 7 : Ге-Ді / Ін-т енциклопед. дослідж. НАН України. – К., 2007. – С. 104.

293. Рязанцева, Т. Бранець вічності. Аспекти поетичної творчості Олекси Стефановича : [в т. ч. оцінку творчості О. Стефановича подає О. Мишанич] / Т. Рязанцева. – К. : Вид. дім «Кієво-Могилянська академія», 2007. – 106 с.

2008

294. Юрій Бача – дослідник джерел та умов / О. Мишанич // Бача, Ю. Вибрані твори. – Ужгород : Мист. Лінія, 2008. – С. 555-565.

295. Махновець, Л. Є. Передмова / Л. Є. Махновець, О. В. Мишанич // Слово о полку Ігоревім : для серед. та ст. шк. віку / упоряд. О. О. Лисенко. – К. : Веселка, 2008. – 133 с.

2009

296. Карпаторусинство: зерно від полови... / О. Мишанич // Альманах Укр. Нар. Союзу. – Нью-Джерсі, 2009. – Річник 99. – С. 69-70.

2013

297. Політичне русинство: історія і сучасність. Ідейні джерела закарпатського регіонального сепаратизму / О. Мишанич // Українці-русини: етнолінгвістичні та етнокультурні процеси в історичному розвитку / НАН України, МАУ, ІМФЕ ім. М. Т. Рильського ; голов. ред. Г. Скрипник. – К., 2013. – С. 9-62.

298. Стаценко, Н. Ковач Михайло : [русин. письменник, культурно-освітній діяч у Сербії] / О. Мишанич, Н. Стаценко, М. Цап // Енциклопедія Сучасної України. Т. 13 : Кіі-Кок / Ін-т енциклопед. дослідж. НАН України. – К., 2013. – С. 549.

299. Тіні з минулого (З архіву Олекси Мишанича) / О. Мишанич ; вступ. слово й підгот. до друку Я. Мишанич // Слово і час. – 2013. – № 5. – С. 17-23 : фот.

О. Мишанич як рецензент

1958

300. Твори молодих / О. Мишанич // Молодь Закарпаття. – 1958. – 11 лип. – С. 4. – Рец. на кн. : Вовчок, В. Веселки воду п'ють. – Ужгород, 1958.

1959

301. Голос трембіти з-за Карпат / О. Мишанич // Вітчизна. – 1959. – № 4. – С. 205-208. – Рец. на кн. : Боршош-Кум'ятський, Ю. Грай, трембіто! : поезії. – К. : Рад. письменник, 1958.

302. Карпати / О. Мишанич // Вітчизна. – 1959. – № 8. – С. 179-182. – Рец. на альм. : «Карпати». – Ужгород : Карпати, 1958.

1960

303. Перекладна українська повість XVII-XVIII ст. / О. Мишанич // Рад. літературознавство. – 1960. – № 5. – С. 141-143. – Рец. на кн. : Деркач, Б. А. Перекладна українська повість XVII-XVIII століть. – К. : Вид-во АН УРСР, 1960.

1961

304. Книжка про Олександра Духновича / О. Мишанич // Вітчизна. – 1961. – № 2. – С. 206-209. – Рец. на кн. : Микитась, В. О. В. Духнович : літ.-крит. нарис. – Ужгород : Закарпат. обл. вид-во, 1959.

1963

305. Балади Закарпаття / О. Мишанич // Нар. творчість та етнографія. – 1963. – № 2. – С. 125-128. – Рец. на кн. : Народні балади Закарпаття. – Ужгород : Карпати, 1959.

306. З увагою до фактів / О. Мишанич // Рад. літературознавство. – 1963. – № 2. – С. 131-135. – Рец. на кн. : Балега, Ю. Література Закарпаття двадцятих-тридцятих років ХХ століття. – К. : Рад. письменник, 1962.

307. Струмки великої ріки / О. Мишанич // Дніпро. – 1963. – № 5. – С. 152-153. – Рец. на кн. : Поп, В. Струмки великої ріки: літ.-крит. нарис. – Ужгород : Закарпат. кн.-газ. вид-во, 1961.

1964

308. Байки в українській літературі XVII–XVIII ст. / О. Мишанич // Укр. мова і література в шк. – 1964. – № 2. – С. 83-85. – Рец. на кн. : Байки в українській літературі XVII – XVIII ст. / розвідка, підгот. текстів та прим. В. І. Кречотня. – К. : Вид-во АН УРСР, 1963. – 200 с.

309. Без заглиблення в літературний процес / О. Мишанич // Вітчизна. – 1964. – № 11. – С. 206-210. – Рец. на кн. : Вишневський, І. Традиції та сучасність. – Львів : Кн.-журн. вид-во, 1963.

310. Видано в Пряшеві / О. Мишанич // Вітчизна – 1964. – № 6 – С. 210-211. – Рец. на кн. : Духнович, О. Вибране. – Пряшів : Словац. пед. вид-во, Від. укр. літ., 1963.

311. На широкому шляху / О. Мишанич // Жовтень. – 1964. – № 11 – С. 156-157. – Рец. на кн. : Поп, В. Гойда Юрій : літ.-крит. нарис. – К. : Рад. письменник, 1963.

312. Шевченко і народна поетична творчість / О. Мишанич // Нар. творчість та етнографія. – 1964. – № 2. – С. 94-96. – Рец. на кн. : Комаринець, Т. Шевченко і народна творчість. – К. : Держлітвидав, 1963. – 232 с.

1965

313. Дума про людську долю / О. Мишанич // Вітчизна. – 1965. – № 4. – С. 200-202. – Рец. на кн. : Томчаній, М. Жменяки : роман. – Ужгород : Карпати, 1964. – 320 с.

1967

314. Михайло Мольнар. Словаки і українці / О. Мишанич // Архіви України. – 1967. – № 3. – С. 84-85. – Рец. на кн. : Мольнар, М. Словаки і українці: причинки до словацько-українських взаємин з додатком документів. – Братислава : Словац. пед. вид-во, Від. укр. літ. в Пряшеві, 1965. – 402 с.

1968

315. З глибини віків / О. Мишанич // Вітчизна. – 1968. – № 8. – С. 201-203. – Рец. на кн. : Мушинка, М. З глибини віків. – Пряшів, 1967. – 394 с.

1969

316. Крок у велику літературу / О. Мишанич // Жовтень. – 1969. – № 6. – С. 148-150. ; Шветлосц. – 1969. – Ч. 4. – С. 313-315. – Рец. на кн. : Костельник, В. Жеми моя. – Руски Керестур : Руске Слово, 1967.

317. Пісні зелених гір / О. Мишанич // Нар. творчість та етнографія. – 1969. – № 6. – С. 96-98. – Рец. на кн. : Коломийки. – К. : Наук. думка, 1969. – 604 с.

1971

318. У чому ж специфіка? / О. Мишанич // Нар. творчість та етнографія. – 1971. – № 2. – С. 93-95. – Рец. на кн. : Сінченко, Г. І. Жанрова специфіка української народної пісні Карпат і Прикарпаття. – Чернівці, 1968. ; Сінченко, Г. І. Тематична специфіка української народної пісні Карпат і Прикарпаття. – Чернівці, 1969.

1973

319. Продовження епопеї / О. Мишанич // Вітчизна. – 1973. – № 6. – С. 204-206. – Рец. на кн. : Костелник, В. Бисерни дражки. – Нови Сад : Руске Слово, 1971.

1981

320. Книга про Мануїла Козачинського / О. Мишанич // Рад. літературознавство. – 1981. – № 11. – С. 88-91. – Рец. на кн. : Ерчиґ Властимир. Мануил [Михаил] Козачинскиј и његова траедокомедја. – Нови Сад ; Белград, 1980. – 765 с.

1984

321. Голосом століть / О. Мишанич // Літ. Україна. – 1984. – 6 груд. – Рец. на кн. : Антологія української поезії : в 6-ти т. Т. 1 : Твори поетів XI- XVIII ст. – К. : Дніпро, 1984.

1986

322. На перехресті любові й ненависті / О. Мишанич // Літ. Україна. – 1986. – 9 січ. – Рец. на кн. : Лупій, Олесь. Нікому тебе не віддам. – К. : Рад. письменник, 1984.

1989

323. Історія літературної критики / О. Мишанич // Рад. освіта. – 1989. – 24 берез. – Рец. на кн. : Історія української літературної критики : дожовтневий період. – К. : Наук, думка, 1988.

1990

324. Нове про автора «Слова о полку Ігоревім» / О. Мишанич // Слово і час. – 1990. – № 6. – С. 54-55. – Рец. на кн. : Махновець, Л. Про автора «Слова о полку Ігоревім». – К., 1989. – 262 с.

1992

325. Нова зустріч з Миколою Мушинкою / О. Мишанич // Дукля. – 1992. – № 4. – С. 19-24. – Рец. на дис. : Мушинка, М. І. Фольклорист Володимир Гнатюк і його місце в українській науці та культурі : автореф. дис. ... на здоб. наук. ступ. д-ра філол. наук. – К., 1992. – 33 с.

1999

326. Україна з погляду Європи / О. Мишанич // Слово і час. – 1999. – № 1. – С. 8-12. – Рец. на кн. : Наливайко, Д. Очима Заходу: Рецепція України в Західній Європі XI-XVIII ст. – К. : Основи, 1998. – 578 с.

2001

327. Закарпаття під Угорщиною 1938-1944 рр. / О. Мишанич // Укр. історик. – 2001. – Ч. 1-4. – С. 262-272. – Рец. на кн. : Закарпаття під Угорщиною 1938-1944 рр. / уклад. : В. Маркусь, В. Худанич ; ред. І. Ребрик. – Нью-Йорк ; Чікаго ; Ужгород : Гражда-Карпати, 1999. – 232 с. – (Бібліотека українознавства; Ч. 11).

Науково-видавнича діяльність О. Мишанича

1960

328. Деркач, Б. А. Перекладна українська повість XVII-XVIII століть / Б. А. Деркач ; відп. ред. М. К. Гудзій ; [у підгот. текстів брав участь О. Мишанич]. – К. : Вид-во АН УРСР, 1960. – С. 101-144.

1964

329. Світова велич Шевченка : зб. матеріалів про творчість Шевченка : у 3-х т. Т. 3 : Т. Г. Шевченко в зарубіжному літературознавстві / упоряд. і пер. угор. матеріалів О. Мишанич, В. Васовчик. – К. : Держ. вид-во худож. літ., 1964. – С. 320-367.

1966

330. Нечуй-Левицький, І. С. Зібрання творів : у 10-ти т. Т. 5 / І. С. Нечуй-Левицький ; упоряд. і приміт. О. Мишанича. – К. : Наук. думка, 1966. – 456 с.

331. Нечуй-Левицький, І. С. Зібрання творів : у 10-ти т. Т. 6 / І. С. Нечуй-Левицький ; упоряд. і приміт. О. Мишанича. – К. : Наук. думка, 1966. – 468 с.

1967

332. Історія української літератури : у 8 т. Т. I : Давня література (XI-перша половина XVIII ст.) / В. П. Колосова, В. І. Кречотень Л. Є. Махновець, О. Мишанич. – К. : Наук. думка, 1967. – 540 с.

1972

333. Кримський, А. Ю. Твори : в 5 т. Т. 1 / А. Ю. Кримський ; упоряд. і приміт. О. Мишанича, М. Гончарука. – К. : Наук. думка, 1972. – 631 с.

334. Руданський, С. Твори : в 3-х т. Т. 1 / С. Руданський ; упоряд. і приміт. О. Мишанича. – К. : Наук. думка, 1972. – 547 с.

1974

335. Глібов, Л. Твори : у 2 т. Т. 1 : Байки. Поезії. Твори для дітей. Російська поезія / Л. Глібов ; упоряд. і прим. : О. Мишанича, В. Смілянсько-го, Н. Клименко. – К. : Наук. думка, 1974. – 511 с.

336. Черемшина, М. Твори : в 2-х т. / М. Черемшина ; упоряд. і приміт. О. Мишанича. – К. : Наук. думка, 1974.

1975

337. Українка, Леся. Зібрання творів : у 12 т. Т. 2 : Поеми. Поетичні переклади / Л. Українка ; упоряд. і приміт. О. Мишанича ; АН УРСР. – К. : Наук. думка, 1975. – 366 с.

1976

338. Франко, І. Зібрання творів : у 50-ти т. Т. 6 / І. Франко ; ред., упоряд. та комент. : О. Мишанич, Л. Кочубей, В. Кречетень. – К. : Наук. думка, 1976. – 567 с.

339. Франко, І. Зібрання творів : у 50-ти т. Т. 7 / І. Франко ; упоряд. та комент. : О. Мишанич, Л. Кочубей, В. Кречетень. – К. : Наук. думка, 1976. – 592 с.

1979

340. Закарпатски приповедки: вибор прози сучасних письменсьох у Українській ССР / упоряд. і довідки про авторів О. Мишанич ; пер. М. Ковач. – Нови Сад : Руске Слово, 1979. – 318 с.

Рец.: Балега, Ю. Українське оповідання в Югославії // Закарпат. правда. – 1980. – 14 черв. – С. 3. ; *Балега, Ю.* «Закарпатски приповедки» // Літ. Україна. – 1980. – 26 серп.

341. Франко, І. Зібрання творів : у 50-ти т. Т. 22 / І. Франко ; упоряд. і приміт. О. Мишанича. – К. : Наук. думка, 1979. – 520 с.

342. Черемшина, М. Вибрані твори / М. Черемшина ; упоряд., вступ. ст., приміт. О. Мишанича. – Ужгород : Карпати, 1979. – 240 с.

1980

343. Франко, І. Зібрання творів : у 50-ти т. Т. 28 / І. Франко ; упоряд. і приміт. : О. Мишанич [та ін.]. – К. : Наук. думка, 1980. – 440 с.

1981

344. Літературна спадщина Київської Русі і українська література XVI–XVIII ст. / АН УРСР, Ін-т літ. ім. Т. Г. Шевченка ; відп. ред. О. Мишанич. – К. : Наук. думка, 1981. – 366 с.

345. Франко, І. Зібрання творів : у 50-ти т. Т. 34 / І. Франко ; упоряд. та комент. : О. Мишанич, Ф. Погребенник. – К. : Наук. думка, 1981. – 560 с.

1982

346. Бібліотека української літератури / чл. редкол. О. Мишанич. – К. : Наук. думка, 1982.

1983

347. Бібліотека «Карпати» / чл. редкол. О. Мишанич. – Ужгород : Карпати, 1983.

348. Маслюк, В. П. Латиномовні поетики і риторики XVII – першої половини XVIII ст. та їх роль у розвитку теорії літератури на Україні / В. П. Маслюк ; відп. ред. О. Мишанич. – К. : Наук. думка, 1983. – 234 с.

349. Франко, І. Зібрання творів : у 50-ти т. Т. 40 / І. Франко ; упоряд. та комент. : О. Мишанич, В. Колосова, В. Кречотень, М. Сулима. – К. : Наук. думка, 1983. – 560 с.

1984

350. На Верховині : зб. тв. письменників дорад. Закарпаття / упоряд., підгот. текстів, вступ. ст., приміт. та слов. О. В. Мишанича ; худож. В. Ю. Скакандій. – Ужгород : Карпати, 1984. – 528 с. : іл. – (Б-ка «Карпати»).

Рец. : Мушинка, М. Перша радянська монографія дорадянської закарпатської літератури // Нова Думка. – 1985. – № 49. – С. 43. ; **Костельник, В.** Верховино, мати наша! // Нова думка. – 1984. – № 45. – С. 38-42.

351. Українська література XVI–XVIII ст. та інші слов'янські літератури / відп. ред. О. Мишанич. – К. : Наук. думка, 1984. – 312 с.

1986

352. Франко, І. Зібрання творів : у 50-ти т. Т. 50 / І. Франко ; упоряд. та комент. : О. Мишанич, М. Грицюта, Ф. Погребенник. – К. : Наук. думка, 1986. – 704 с.

353. Яременко, П. К. Мелетій Смотрицький: життя і творчість / П. К. Яременко ; відп. ред. О. Мишанич. – К. : Наук. думка, 1986. – 160 с.

354. Слово о полку Ігоревім / упоряд. та приміт. О. Мишанича. – К. : Рад. шк., 1986. – 310 с.

1987

355. Історія української літератури : у 2-х т. / чл. редкол. О. Мишанич. – К. : Наук. думка, 1987-1988.

356. Українська література XVII ст. : синкретична писемність. Поезія. Драматургія. Белетристика / відп. ред. О. Мишанич. – К. : Наук. думка, 1987. – 605 с.

357. Українське літературне барокко : зб. наук. пр. / АН УРСР, Ін-т літ. ім. Т. Г. Шевченка ; відп. ред. О. В. Мишанич. – К. : Наук. думка, 1987. – 302 с.

358. Черемшина Марко. Твори / М. Черемшина ; упоряд. й приміт. О. Мишанича. – К. : Наук. думка, 1987. – 448 с.

359. Черемшина, М. Новели ; Посвяти Василеві Стефанику ; Ранні твори ; Переклади ; Літературно-критичні виступи. Спогади. Автобіографія ; Листи / М. Черемшина ; вступ. ст., упоряд. й приміт. О. Мишанича. – К. : Наук. думка, 1987. – 444 с.

1988

360. Українська Літературна Енциклопедія : в 5 т. Т. 1-3 / чл. редкол. О. Мишанич [та ін.]. – К., 1988-1995.

1989

361. Гудзий, Н. К. Литература Киевской Руси и украинско-русское литературное единение XVII – XVIII веков / Н. К. Гудзий ; ред. О. Мишанич. – К. : Наук. думка, 1989. – 375 с.

362. Давньоруські та давні українські літописи / чл. редкол. О. Мишанич [та ін.]. – К. : Дніпро, 1989.

363. Літопис руський (Іпатський літопис) / пер. з давньорус. Л. Махновця ; відп. ред. О. Мишанич. – К. : Дніпро, 1989. – XVI, 590 с.

364. Слово о полку Ігоревім : давньорус. текст і ритміч. пер. / упоряд. та приміт. О. Мишанича ; іл., макет та худож. оформл. В. Лопати. – 2-ге вид. – К. : Рад. школа, 1989. – 310 с. : іл.

1990

365. Карпатська замана : зб. творів укр. письменників Чехословаччини / упоряд. : О. Мишанич, Ф. Ковач, М. Роман ; вступ. ст. Д. Павличка. – К. : Рад. письменник, 1990. – 383 с.

Рец. : Мушинка, М. Київська антологія творів українських письменників Чехо-Словаччини // Наше слово. – Варшава, 1990. – № 24. – С. 4.

366. Гриневичева, Катря. Шестикрилець. Шоломи в сонці : іст. повісті / К. Гриневичева ; упоряд. і приміт. О. Мишанича. – К. : Дніпро, 1990. – 342 с.

367. Маковей, Осип. Твори : в 2-х т. / О. Маковей ; упоряд. і приміт. О. Мишанича. – К. : Дніпро, 1990.

368. Ольбрахт, І. Микола Шугай, розбійник : роман / І. Ольбрахт ; упоряд., вступ. ст. і прим. О. Мишанича. – Ужгород : Карпати, 1990. – 496 с.

369. Слово і час : наук. журнал / Ін-т літ. ім. Т. Г. Шевченка НАН України та Спілки письменників України ; чл. редкол. О. Мишанич. – К., 1990.

370. Черемшина, М. Вибране / М. Черемшина ; упоряд., вступ. ст. та приміт. О. Мишанича. – 3-є вид. – Ужгород : Карпати, 1990. – 218 с.

1991

371. Величко, Самійло. Літопис : у 2-х т. / С. Величко ; пер. з кн. укр. мови В. Шевчук ; чл. редкол. і відп. ред. О. Мишанич. – К. : Дніпро, 1991.

372. Гренджа-Донський, Василь. Твори / В. Гренджа-Донський ; упоряд., вступ. ст. та приміт. О. В. Мишанича ; ред. І. Ребрик. – Ужгород : Карпати, 1991. – 605 с.

373. Королева, Наталена. Предок : іст. повісті, легенди старокиївські / Н. Королева ; упоряд. і приміт. О. Мишанич. – К. : Дніпро, 1991. – 670 с.

374. Химинець, Ю. Закарпаття – земля української держави : нотатки з історії Закарпаття / Ю. Химинець ; післямова О. Мишанича. – Ужгород : Карпати, 1991. – 144 с.

375. Черкасенко, Спиридон. Твори : в 2 т. / С. Черкасенко ; упоряд. і приміт. О. Мишанич. – К. : Дніпро, 1991.

1992

376. Українська поезія. Середина XVIII ст. / упоряд. : В. І. Кречетень, М. М. Сулима ; відп. ред. О. Мишанич. – К. : Наук. думка, 1992. – 680 с.

1993

377. Європейське Відродження та українська література XIV–XVIII ст. / відп. ред. О. Мишанич. – К. : Наук. думка, 1993. – 374 с.

378. Українське бароко : матеріали I конгресу Міжнар. асоціації українців [м. Київ, 27 серп.–3 верес. 1990 р.] / відп. ред. О. Мишанич. – К., 1993. – 260 с.

1994

379. Заклятий козак : іст. повісті та оповідання / упоряд. та передм. О. Мишанича. – К. : Обереги, 1994. – 540 с. : іл.

380. «Карпаторусинство»: історія і сучасність : доп. на I Конгр. Міжнар. асоц. українців (Київ, 27 серп.–3 верес. 1990 р.) та I Конгр. Респ. асоц. українознавців (Київ, 20–23 груд. 1990 р.) / Ю. Бача, І. Ванат, В. Маркусь та ін.; Міжнар. асоц. українців (Київ, Україна), Коміс. зв'язку й інформ. закарпат. українців (Чикаго, США) ; упоряд. і відп. за вип. О. Мишанич. – К. : Обереги, 1994. – 61 с.

381. Сковорода, Григорій. Твори : в 2 т. / Г. Сковорода ; ред., упоряд. і приміт. : О. Мишанич, М. Кашуба, В. Шевчук. – К. : Обереги, 1994.

1995

382. Волошин, А. Твори / А. Волошин ; упоряд., передм., підготовка текстів та прим. : О. Мишанича, П. Чучки. – Ужгород : Гражда, 1995. – 447 с.

383. Грушевський, М. Історія української літератури : в 6 т. Т. 6. Кн. 1. / М. Грушевський ; упоряд. О. Мишанич. – К. : Обереги, 1995. – 708 с.

384. Українська література : матеріали I конгресу Міжнар. асоціації українців (Київ, 27 серп.–3 верес. 1990 р.) / НАН України ; відп. ред. О. Мишанич. – К. : Обереги, 1995. – 320 с.

1996

385. Літературознавство. Бібліографія. Інформатика : доп. та повідомл. III Міжнар. конгресу українців (Харків, 26–29 серп. 1996 р.) / НАН України ; упоряд. і відп. ред. О. Мишанич. – Х., 1996. – 202 с.

386. Нога, Г. Український різдвяний та великодній бурлескний сміх XVII-XVIII ст. / відп. ред. О. Мишанич. – К., 1996. – 35 с.

387. III Міжнародний конгрес українців (Харків, 26-29 серп. 1996 р.) : літературознавство / НАН України, Ін-т літ. ім. Т. Г. Шевченка ; упоряд. і відп. ред. О. Мишанич. – К. : Обереги, 1996. – 496 с.

388. Україна XVII ст. між Заходом і Сходом Європи : матеріали I укр.-італ. симпозиуму (Київ–Венеція, 13-16 верес. 1994 р.) / Ін-т літ. ім. Т. Г. Шевченка НАН України ; відп. ред. О. Мишанич. – К. ; Венеція : АртЕк, 1996. – 600 с.

389. Фізер, І. Психолінгвістична теорія літератури Олександра Потебні : метакрит. дослідж. / І. Фізер ; відп. ред. О. Мишанич. – К. : Обереги, 1996. – 192 с.

1997

390. Білоус, П. Паломницький жанр в історії української літератури / П. Білоус ; відп. ред. О. Мишанич. – Житомир, 1997. – 158 с.

391. Корпанюк, М. Крайове та козацьке компілятивне літописання як історико-літературне явище / М. Корпанюк ; відп. ред. О. Мишанич. – К., 1997. – 161 с.

392. Прицак, О. Походження Русі. Стародавні скандинавські джерела [крім ісландських саг] / О. Прицак ; відп. ред. О. Мишанич. – К. : Обереги, 1997. – Т. 1. – 1073 с.

1998

393. Будівничі НТШ й ЕУД: Володимир Кубійович (1900–1985), Атанас Фіголь (1908–1993) : наук. зб. / упоряд. В. Маркусь ; відп. ред. О. Мишанич. – К. ; Нью-Йорк ; Чикаго : Обереги, 1998. – 252 с.

394. Медієвістика. – Вип. 1 / Ін-т літ. ім. Т. Г. Шевченка НАН України : чл. редкол. і відп. ред. О. Мишанич. – Одеса : Астропринт, 1998. – 160 с.

1999

395. Андрущенко, М. Парнас віршотворний: Києво-Могилянська академія і український літературний процес XVIII ст. / М. Андрущенко ; наук. ред. О. Мишанич. – К. : Укр. кн., 1999. – 208 с.

396. Гвоздик-Прицак, Л. Економічна і політична візія Богдана Хмельницького та її реалізація в державі Військо Запорозьке / Л. Гвоздик-Прицак ; відп. ред. О. Мишанич. – К. : Обереги, 1999. – 215 с. : іл.

397. Кречотень, В. Вибрані праці / В. Кречотень ; упоряд. і авт. передм. О. Мишанич. – К. : Обереги, 1999. – 343 с.

398. Циганок, О. З історії латинських літературних впливів в українському письменстві XVI–XVIII ст. / О. Циганок ; відп. ред. О. Мишанич. – К. : Пед. преса, 1999. – 102 с.

2000

399. Літературознавство : доп. та повідом. IV Міжнар. конгресу українців (Одеса, 26-29 серп. 1999 р.). Кн. 1 / Міжнар. асоц. українців, ін-т літ. ім. Т. Г. Шевченка ; відп. ред. та упоряд. О. Мишанич. – К. : Обереги, 2000. – 592 с.

400. Літературознавство : доп. та повідом. IV Міжнар. конгресу українців (Одеса, 26-29 серп. 1999 р.). Кн. 2 / Міжнар. асоц. українців ін-т літ. ім. Т. Г. Шевченка ; відп. ред. та упоряд. О. Мишанич. – К. : Обереги, 2000. – 520 с.

401. Медієвістика : зб. наук. ст. – Вип. 2 / Ін-т літ. ім. Т. Г. Шевченка ; чл. редкол. і відп. ред. О. Мишанич. – Одеса, 2000. – 225 с.

402. Щасливий у праці : зб. праць і матеріалів на пошану Федора Погребенника : [з нагоди 70-річчя від дня його народж.] / чл. редкол. О. Мишанич. – К. : Криниця, 2000. – 308 с.

2001

403. Нога, Г. Звичаї тії з давніх школярів бували... Український святковий бурлеск XVII–XVIII століть / Г. Нога ; відп. ред. О. Мишанич. – К. : Стилос, 2001. – 189 с.

404. Енциклопедія Сучасної України. Т. 1 / Ін-т енциклопед. дослідж. НАН України ; чл. редкол. О. Мишанич. – К., 2001.

405. Сліпушко, О. Давньоукраїнський bestiарій (звірослов): національний характер, суспільна мораль і духовність давніх українців у тваринних архетипах, міфах, символах, емблемах / О. Сліпушко ; ред. Л. Мірошниченко ; післямова О. Мишанича. – К. : Дніпро, 2001. – 140 с.

2002

406. Волошин, А. І. Вибрані твори / А. І. Волошин ; упоряд., вступ. ст. та приміт. О. Мишанича. – Ужгород : Вид-во «Закарпаття», 2002. – 528 с.

2003

407. Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України : 1926–2001 : сторінки історії, 75 / НАН України, Ін-т літ. ім. Т. Г. Шевченка ; відп. ред. та упоряд. О. Мишанич. – К. : Наук. думка, 2003. – 589 с.

408. Лазорський, М. Гетьман Кирило Розумовський = Hetman Kyrylo Rosumowskyj : роман-хроніка 18 віку / М. Лазорський ; післямова О. Мишанича. – К. : Обереги, 2003. – 656 с.

409. Літературознавство : V конгрес Міжнар. асоц. українців (Чернівці, 26-29 серп. 2002 р.). Кн. 1 / упоряд. і відповід. ред. О. Мишанич. – Чернівці : Рута, 2003. – 316 с.

410. Наталена Королева : біобібліогр. покажч. / уклад. К. Костишина ; наук. ред. О. Мишанич. – Львів : Видавн. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2003. – 108 с.

411. Нечуй-Левицький, І. Світогляд українського народу. Ескіз української міфології / І. Нечуй-Левицький ; післямова О. Мишанич. – 2-е вид. – К. : Обереги, 2003. – 144 с.

412. Прицак, Л. Основні міжнародні договори Богдана Хмельницького 1648-1657 рр. / Л. Прицак ; НАН України; Ін-т укр. археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського ; відп. ред. О. Мишанич. – Х. : Акта, 2003. – 493 с.

413. Прицак, Л. Із досліджень про державу Богдана Хмельницького, 1648-1657 рр. : ст. і матеріали / Л. Прицак ; відп. ред. О. Мишанич. – Х. : Акта, 2003. – 278 с.

414. П'ятий конгрес Міжнародної асоціації українців. Літературознавство / упоряд. і відп. ред. О. Мишанич ; Міжнар. асоц. українців, Ін-т літ. ім. Т. Г. Шевченка НАН України, Чернів. нац. ун-т ім. Юрія Федьковича. – Чернівці : Рута, 2003. – 316 с.

415. «Слово о полку Ігоревім» та його поетичні переклади й переспіви в українській літературі / Ін-т літ. ім. Т. Г. Шевченка НАН України, Фондація Омеляна і Тетяна Антоновичів ; підгот. О. Мишанич. – Х. : Акта, 2003. – 663 с.

2004

416. Українська література пізнього Середньовіччя (друга половина XIII-XV ст.) : джерела. Система жанрів. Духовні інтенції / ред. О. Мишанич ; НАН України ; Ін-т л-ри ім. Т. Г. Шевченка. – К. : Поліграф. центр «Фоліант», 2004. – 422 с.

2005

417. Корпанюк, М. Слово. Хрест. Шабля : укр. монастир.-церк., світ. крайове літописання XVI-XVIII ст., компіляції козац. літописання XVIII ст. як іст.-літ. явище / М. Корпанюк ; наук. ред. О. Мишанич. – К. : Смолоскип, 2005. – 903 с. : іл.

2007

418. Рязанцева, Т. Бранець вічності : аспекти поетич. творчості О. Стефановича / Т. Рязанцева ; відп. ред. О. Мишанич. – К. : Вид. дім «Кієво-Мигил. акад.», 2007. – 106 с.

2008

419. Поп, В. Речник духовності: Дмитро Попович. Життя і творчість / В. Поп ; наук. ред. О. Мишанич ; М-во освіти і науки України, Закарпат. угор. ін-т ім. Ф. Ракоці. – Ужгород : Ліра, 2008. – 166 с.

420. Слово о полку Ігоревім : [для серед. та старш. шк. віку] / передм. та прим. : Л. Махновця, О. Мишанича ; упоряд. О. Лисенко. – К. : Веселка, 2008. – 133 с.

Інтерв'ю з О. Мишаничем

1984

421. Під знаком дружби і співробітництва : [інтерв'ю з вченим і літературознавцем / вів М. Роман] / О. Мишанич // Дукля. – 1984. – № 5. – С. 49-53.

1988

422. Руска и українська література у Югославії и України : [розмова / вів М. Ляхович] / О. Мишанич // Нова думка. – 1988. – № 64. – С. 35-36.

423. Чи вагомі, дозрілі натхнення плоди?.. : [бесіда / вела Ю. Зейкан] / О. Мишанич // Закарпат. правда. – 1988. – 19 жовт. – С. 3 : портр.

1993

424. «Бо така доля недержавного народу» : [інтерв'ю / вів В. Комарницький] / О. Мишанич // Срібна земля. – 1993. – 25 трав. – С. 10.

425. «Маю перед народом обов'язок...» : [інтерв'ю / вела Ю. Зейкан] / О. Мишанич // Закарпат. правда. – 1993. – 11 трав. – С. 3.

1994

426. «Всі ми колись були русинами...» : [розмова з літературознавцем] / О. Мишанич // Злагода. – 1994. – 31 берез.

1995

427. Від київських каштанів – до рідних смерек : [інтерв'ю / вів В. Бедзір] / О. Мишанич // Новини Закарпаття. – 1995. – 17 черв. – С. 12 : портр.

1997

428. Від рідних смерек – до київських каштанів : [розмова з укр. літературознавцем / вів В. Пагиря] / О. Мишанич // Пагиря, В. Від Карпат – до Дніпра : нариси про закарпат. «киян» / Х. Роглев. – Ужгород : Патент, 1997. – С. 147-148.

2000

429. Академік Мишанич: «Не відмовлюся від жодного свого рядка» : [бесіда з президентом Нац. асоц. українців, д-ром філолог. наук, зав. відділом дав. укр. літ. Ін-ту укр. літ. НАН України / записав О. Гаврош] / О. Мишанич // Україна молода. – 2000. – 7 черв. – С. 12.

430. Наш Олекса: академік Мишанич здалека і зблизька : [інтерв'ю / вів О. Гаврош] / О. Мишанич // Старий Замок. – 2000. – 18 трав. – С. 12. ; 25 трав. – С. 12. ; 1 черв. – С. 12 : фот.

2003

431. Олекса Мишанич: правило об'єктивної істини : [інтерв'ю / вела Я. Дубинянська] / О. Мишанич // Дзеркало тижня. – 2003. – 28 бер.-4 квіт. – С. 13.

2004

432. «Господи, що скажуть про нас люди?!» : [останнє інтерв'ю нашого земляка / вів О. Гаврош] / О. Мишанич // Срібна Земля-Фест. – 2004. – 29 січ.- 4 лют. – С. 14.

433. Я досяг того, про що колись і мріяти не смів... : [розмова з вченим / вів розмову М. Мушинка] / О. Мишанич // Мушинка, М. Розмови з однодумцями : присвяч. світлій пам'яті проф. О. Мишанича, д-ра філол. наук (1933-2004). – Пряшів : Фундація «Карпати», 2004. – С. 34-41.

2006

434. «Я – робітник у науці» : [інтерв'ю / вів О. Гаврош] / О. Мишанич // Гаврош, О. Закарпатське століття: ХХ інтерв'ю / О. Гаврош. – Ужгород : Мист. Лінія, 2006. – С. 113-126.

Матеріали про життєвий та науковий шлях О. Мишанича

1963

435. Угрин, І. Розвідники нового : [про О. Мишанича] / І. Угрин // Закарпат. правда. – 1963. – 22 жовт. – С. 3.

1968

436. Будемо більше знати про вас : [про перебування серед югослав. русинів (Новий Сад)] // Руске Слово. – 1968. – 19 юлий.

1971

437. Полищук, Г. Пятилетка семьи Мишанич / Г. Полищук, В. Полищук // Правда Украины. – 1971. – 16 февр. : фот.

438. Прокопенко, Федір. Барвінком стелиться дорога : [про діяльність О. Мишанича] / Ф. Прокопенко // Життя і слово. – 1971. – 3 трав.

1972

439. К. Корисні відвідини : [про подорож до Югославії] // Руске Слово. – 1972. – фебруар.

1975

440. Михлик, Зенон. Слід на землі : [про сім'ю Мишаничів] / З. Михлик // Молодь Закарпаття. – 1975. – 19 черв. – С. 4.

1987

441. Мишанич Олекса Васильович // Библиографски речник сучасника Међународног научног скупа Вук Караджич и његово дело у своје времењу и данас. – Белград, 1987. – С. 80 : фот.

1993

442. Долинич, Й. Глибокий знавець і дослідник письменства: Олексі Мишаничу – 60 років / Й. Долинич // Срібна Земля. – 1993. – 4 трав. – С. 10.

443. Краєзнавчий календар пам'ятних дат на 1993 р. : [в т. ч. довідка до 60-річчя від дня народж. Мишанича О. В.] // Вісті Свалявщини. – 1993. – 16 берез. – С. 3.

444. Сулима, М. Доробок, гідний поваги : [до 60-річчя від дня народж. О. Мишанича О.] / М. Сулима // Літ. Україна. – 1993. – 22 квіт. – С. 6.

445. Федака, Д. Від щедрот рідної землі: Олексі Мишаничу – 60 / Д. Федака // Карпат. Україна. – 1993. – 8 квіт. – С. 2 : фот.

***

446. Myshanych Oleksa // Encyclopedia of Ukraine. – Toronto, 1993. – Vol. III. – С. 518.

1995

447. Водолазкин, Е. Г. Мишанич Алексей Васильевич / Е. Г. Водолазкин // Энциклопедия «Слова о полку Игореве» : в 5 т. Т. 3. – СПб., 1995. – С. 263-264.

448. Луценко, Ю. М. Мишанич Олекса Васильович / Ю. М. Луценко // Українська Літературна Енциклопедія : в 5 т. Т. 3 / редкол. : І. О. Дзевєрін (відповід. ред.) [та ін.]. – К. : Голов. ред. УРЕ ім. М. П. Бажана, 1995. – С. 369 : фот.

449. Хланта, І. В. Олекса Мишанич : літературознавець, критик / І. В. Хланта // Хланта, І. В. Літературне Закарпаття у ХХ столітті : біобібліогр. покажч. – Ужгород : Закарпаття, 1995. – С. 473-479 : фот. – Бібліогр. в кінці ст.

1996

450. Олекса Мишанич // Письменники України : довідник. – Дніпропетровськ : Дніпро, 1996. – С. 195 : фот.

1997

451. Пагирия, В. Олекса Мишанич : [укр. літературознавець] / В. Пагирия // Пагирия, В. Від Карпат – до Дніпра : нариси про закарпат. «киян» / Х. Роглев. – Ужгород : Патент, 1997. – С. 40-41 : портр.

1998

452. Ковалів, Микола. Дослідник карпатської замани : до 65-річчя з дня народж. О. Мишанича / М. Ковалів // Дукля. – 1998. – № 3. – С. 32-38. : портр.

453. Мишанич Олекса // Голубченко, В. Ю. Слово-знавці : короткий довідник / В. Ю. Голубченко. – Суми, 1998. – С. 33-35.

454. Мишанич Олексій Васильович // Національна Академія Наук України : персональний склад: 1918–1998 / уклад. : В. М. Палій, Ю. О. Храмов. – К. : Фенікс, 1998. – С. 143-144 : фот.

455. Мушинка, М. Аби вчити інших – треба знати самому : з приводу інтерв'ю «професора» Мирона Сисака : [про творчість О. Мишанича] / М. Мушинка // Дукля. – 1998. – № 4. – С. 75-79.

456. Мушинка, М. Олексі Мишаничу – 65. Найвизначніший карпатознавець в Україні / М. Мушинка // Нове життя. – 1998. – № 11-12. – С. 5.

457. Поп, В. У загальноукраїнському контексті: Олексі Мишаничу – 65 / В. Поп // Новини Закарпаття. – 1998. – 31 берез. – С. 6 : фот.

1999

458. Ф. К. [Федір Ковач]. Мишанич Олекса / Ф. К. // Краєзнавчий словник русинів-українців : Пряшівщина. – Пряшів, 1999. – С. 221 : фот.

2000

459. Поп, В. Олексі Мишаничу – 65 / В. Поп // Пагиря, В. Закарпатці в Києві / В. Пагиря, Х. Роглев. – Ужгород : Патент, 2000. – С. 73-75 : фот.

2001

460. Гаврош, О. Мишаничі: закарпатські династії : [про сім'ю Мишаничів] / О. Гаврош // Новини Закарпаття. – 2001. – 28 квіт. – С. 12 : фот.

461. Костікова, І. І. «Слово о полку Ігоревім» у сучасних дослідженнях : [в т. ч. про дослідження О. Мишанича] / І. І. Костікова. – Харків : Вид-во ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, 2001. – С. 38-41.

462. Мишанич Олекса // Поп, И. Энциклопедия Подкарпатской Руси / И. Поп. – Ужгород : Изд-во В. Падяка, 2001. – С. 254-255.

463. Мишанич Олекса Васильович // Хто є хто в Україні? – К. : К.І.С., 2001. – С. 288.

464. Мишанич Олекса Васильович // Шевченківські лауреати 1962-2001 : енциклопед. довід. / авт.-упоряд. М. Г. Лабінський ; вступ. слово І. М. Дзюби. – К. : Криниця, 2001. – С. 350-351.

2002

465. Гаврош, О. Закарпатське століття: література : [оглядові матеріали про літ. краю з експертами: І. Чендеєм, П. Скунцем, П. Мідяною,

В. Габором та О. Мишаничем] / О. Гаврош // Закарпат. правда. – 2002. – 31 жовт.-6 листоп. – С. 12 : фот., портр.

2003

466. Верховина : зб. наук. пр. на пошану проф. О. Мишанича з нагоди його 70-річчя / НАН України. Ін-т л-ри ім. Т. Шевченка, Дрогоб. держ. пед. ун-т ім. І. Франка ; упоряд. Є. Пшеничний ; редкол. : М. Жулинський [та ін.]. – Дрогобич : Коло, 2003. – 368 с. – Бібліогр. в кінці ст.

467. Гаврош, О. Академія наук вшанувала Олексу Мишанича : [до 70-річчя від дня народж.] / О. Гаврош // Фест. – 2003. – 10-16 квіт. – С. 12 : портр.

468. Грабовський, Віктор. На передньому краї академічної науки : [про діяльність О. Мишанича] / В. Грабовський // Нар. творчість та етнографія. – 2003. – № 5-6. – С. 33-38.

469. Долинич, Й. Академіки української словесності – із Закарпаття : [О. В. Мишанич, В. В. Німчук.] / Й. Долинич // Вісті Свалявщини. – 2003. – 19 лип. – С. 4.

470. Олекса Васильович Мишанич : біобібліографія до 70-річчя / НАН України ; упоряд. Я. Мишанич ; авт. вступ. ст. М. Сулима ; відп. ред. М. Жулинський. – К. : Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2003. – 78 с. – (Біобібліографія вчених України).

471. Олекса Мишанич: літературознавець, критик // Закарпатці – лауреати Національної премії України ім. Т. Г. Шевченка / упоряд. та вступ. ст. О. Д. Скунець. – Ужгород : Гражда, 2003. – С. 42-43 : портр.

472. Пагіря, В. Олекса Мишанич : [до 70-річчя від дня народж.] / В. Пагіря // Карпат. Україна. – 2003. – 27 берез. – С. 7.

473. Пагіря, В. Олекса Мишанич – вчений зі світовим ім'ям пам'ятає про свої корені : [до 70-річчя від дня народж.] / В. Пагіря // Старий замок. – 2003. – 27 берез. – С. 12.

474. Пам'яті Олекси Мишанича : [1933–2004] // Українознавство. – 2003. – № 4 (9). – С. 449.

475. Розквіт творчої зрілості : до 70-річчя О. Мишанича // Освіта України. – 2003. – 4 квіт. – С. 4.

476. Сенько, І. Великий трудівник на літературознавчій ниві: до 70-річчя академіка Олекси Мишанича / І. Сенько // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Філологія. – Вип. 7 / М-во освіти і науки України, Ужгород. нац. ун-т. – Ужгород : Ліра, 2003. – С. 127-130.

477. 70-річчя члена-кореспондента НАН України О. В. Мишанича // Вісн. НАН України. – 2003. – № 4. – С. 60-61.

478. Сулима, М. [Довідка про О. Мишанича] / М. Сулима // Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України, 1926–2001 : сторінки історії, 75 / відп. ред. та упоряд. О. В. Мишанич. – К. : Наук. думка, 2003. – С. 78-79.

479. Сулима, М. Господь покликав його служити слову : [про О. Мишанича] / М. Сулима // Літ. Україна. – 2003. – 3 квіт. – С. 6.

480. Федака, Д. Від щедрот рідної землі : [про чл.-кор. НАН України, д-р філол. наук, професора, заслуж. діяча науки і техніки України О. В. Мишанича] / Д. Федака // Закарпатці – лауреати Національної премії України ім. Т. Г. Шевченка / упоряд. та вступ. ст. О. Д. Скунць. – Ужгород : Гражда, 2003. – С. 44-48 : фот.

481. Федака, Д. Труди і дні Олекси Мишанича: до 70-річчя від дня народження / Д. Федака // Календар «Просвіти» на 2003 рік. – Ужгород : Закарпат. край. т-во «Просвіта», 2003. – С. 92-95.

482. Федака, С. Олекса Мишанич – закарпатець на Дніпрі / С. Федака // Ужгород. – 2003. – 31 трав. – С. 13.

***

483. Мушинка, М. Київски вигледовач літератури югославянских Руснацох : (з нагоди 70-рочниці од народзенья О. Мишанича) // Шветлосц. – Нови Сад, 2003. – № 2. – С. 255-261. ; Руске слово. – 2003. – 28 марец. – С. 8.

484. Рамач, М. Глібока вяза з родзеним крайом : [до 70-річчя від дня народж. академіка О. Мишанича] / М. Рамач // Руске слово. – 2003. – 11 апріл. – С. 9.

2004

485. Бабота, Л. Олекса Мишанич : [некролог] / Л. Бабота, М. Мушинка // Нове життя. – 2004. – 9 січ. – С. 6.

486. Грабовський, В. Круті плаї Олекси Мишанича / В. Грабовський // Літ. Україна. – 2004. – 8 квіт. – С. 7.

487. Маркусь, В. Верховинець із душею соборника України: Олекса Мишанич / В. Маркусь // Нар. творчість та етнографія. – 2004. – № 3. – С. 29-35.

488. Мушинка, М. Олекса Мишанич – карпатознавець за професією і покликанням / М. Мушинка // Дукля. – 2004. – № 1. – С. 33-38 : фот.

489. Мушинка, М. Олекса Мишанич – україніст та карпатознавець / М. Мушинка // Мушинка, М. Розмови з одностудцями : присвяч. світлій пам'яті проф. О. Мишанича, д-ра філол. наук (1933-2004). – Пряшів : Фундація «Карпати», 2004. – С. 10-32.

490. Мушинка, М. Розмови з одностудцями = Rozhovory z rovnako zmyslajucimi : присвяч. світлій пам'яті проф. О. Мишанича, д-ра філол. наук (1933–2004) / М. Мушинка ; Асоціація україністів Словаччини, Наук. т-во ім. Т. Шевченка у Словаччині. – Пряшів : Фундація «Карпати», 2004. – 160 с.

Рец. : Сенько, І. Про наших краян // Погляд. – 2004. – 21 груд. – С. 7.

491. Мушинка, М. Україніст-карпатознавець Олекса Мишанич (1933–2004) / М. Мушинка // Шветлосц. – 2004. – Ч. 2. – С. 165-182.

492. Пам'яті О. В. Мишанича : [некролог] // Новини Закарпаття. – 2004. – 6 січ. – С. 6. ; Трибуна. – 2004. – 6 січ. – С. 2.

493. Пам'яті Олекси Мишанича : [вчений, літературознавець] // Календар «Просвіти» на 2004 рік. – Ужгород : Закарпат. край. т-во «Просвіта», 2004. – С. 232.

494. Світлій пам'яті Олекси Мишанича : [некролог] // Карпат. го- лос. – 2004. – 17-23 січ. – С. 7. ; Ужгород. – 2004. – 10 січ. – С. 6.

495. Стегней, І. «Пишу про друга свого Олексу Мишанича...» / І. Стегней // Новини Закарпаття. – 2004. – 6 квіт. – С. 6.

496. Федака, С. Остання крапка Академіка : [О. Мишанич] / С. Федака // Ужгород. – 2004. – 10 січ. – С. 6.

497. Фединашинець, В. Діалог без альтернативи: спогад про Олексу Мишанича / В. Фединашинець // Трємбіта. – 2004. – 27 квіт. – С. 14.

498. Хланта, Іван. Олекса Мишанич : [некролог] / І. Хланта // Культуро- логічні джерела. – 2004. – № 1. – С. 57.

***

499. Ковач, М. Место одпитованя : (пам'ятки на мойого приятеля О. Мишанича) / М. Ковач // Руске слово. – 2004. – Ч. 8. – С. 10.

500. Лятак, Д. Академик др. Олекса Мишанич (1933–2004) / Д. Лятак // Глас/голос Союзу. – 2004. – Ч. 6-7. – С. 75-76.

501. Лятак, Д. Олекса Мишанич и бачванско-сримски Руснаци / Д. Лятак // Шветлосц. – 2004. – Ч. 2. – С. 183-193.

502. Лятак, Д. У Києве умар академик др. Олекса Мишанич / Д. Лятак // Руске слово. – 2004. – Ч. 1-2. – С. 11.

503. Надь, С. Були зме приятелє : [згадка про О. Мишанича] / С. Надь // Руске слово. – 2004. – 19 марец. – С. 10.

2005

504. Федака, Д. Рецензія О. В. Мишанича на рукопис книги О. Ороса / Д. Федака // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Філологія. – Вип. 12. – Ужгород, 2005. – С. 195.

2006

505. Сулима, М. О. В. Мишанич і аматори «Слова о полку Ігоревім» / М. Сулима // Медієвістика : зб. наук. ст. – Вип. 4 / Ін-т літ. ім. Т. Г. Шевченка. – Одеса : Астропринт, 2006. – С. 8-11.

2007

506. Хланта, І. Мишанич Олекса Васильович / І. Хланта // Енциклопедія Закарпаття: визначні особи ХХ століття / наук. ред. О. Д. Довганич. – Ужгород : Гражда, 2007. – С. 218-219 : портр.

2008

507. Бібліографія О. Мишанича // Закарпатські митці – лауреати Національної премії ім. Т. Г. Шевченка : бібліогр. посіб. / Закарпат. обл. універс. наук. б-ка ; уклад. : О. А. Канюка, М. Б. Бадида ; упоряд. Л. О. Ільченко ; відп. за вип. Л. З. Григаш. – Ужгород : Вид-во В. Падяка, 2008. – С. 63-77.

508. Ігнатович, О. Вчений Олекса Васильович Мишанич (1933–2004) / О. Ігнатович // Закарпатські митці – лауреати Національної премії ім. Т. Г. Шевченка : бібліогр. посіб. / Закарпат. обл. універс. наук. б-ка ; уклад. : О. А. Канюка, М. Б. Бадида ; упоряд. Л. О. Ільченко ; відп. за вип. Л. З. Григаш. – Ужгород : Вид-во В. Падяка, 2008. – С. 47-57 : портр. – Бібліогр. в кінці ст.

509. Листи М. Ковача до О. Мишанича / підгот. Я. Мишанич // Слово і час. – 2008. – № 4. – С. 93-97.

510. Людина. Вчений. Патріот: до 75-річчя від дня народження Олекси Мишанича // Карпат. Україна. – 2008. – 29 берез. – С. 14.

511. Мишанич, Ярослав. Жити, щоб працювати : (до творчої біографії О. Мишанича) / Я. Мишанич // Слово і час. – 2008. – № 9. – С. 101-105.

512. Мушинка, М. Мої взаємини з Олексою Мишаничем в останні роки його життя / М. Мушинка // Слово і час. – 2008. – № 4. – С. 98-102 ; Глас/голос Союзу. – 2009. – Ч. 11-12. – С. 24-28.

513. Сулима, М. Олекса Мишанич і югославські українці / М. Сулима // Слово і час. – 2008. – № 4. – С. 93.

2009

514. Божук, М. Я зберу той жар у пісню... : [вид. присвяч. в т. ч. 75-річчю від дня народж. акад. О. Мишанича] / М. Божук ; упоряд., передм. : Л. Бабота, Д. Павличко, А. Ребрик. – Ужгород : Гражда, 2009. – 335 с. – (Літературно-краєзнавча серія «Люби своє»).

515. Мушинка, М. Політичне русинство на сучасному етапі : [в т. ч. про О. Мишанича] / М. Мушинка // Народна творчість та етнографія. – 2009. – № 4-5. – С. 47-58. – Бібліогр.: 55 назв.

516. Мишанич, Я. Олекса Мишанич – сковородинознавець / Я. Мишанич // Григорій Сковорода – джерело духовної величчя та сучасність : зб. наук. пр. : матеріали Переяслав-Хмельницьких XIV Сковородинівських читань. – Вип. 2 / відп. ред. М. П. Корпанюк. – К. : Просвіта, 2009. – С. 170-177.

2010

517. Вісімдесят і далі... Коротка історія Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України : [в т. ч. згадка про О. Мишанича] / Нац. акад. наук України, Ін-т літ. ім. Т. Г. Шевченка. – К. : Вид. дім «Стилос», 2010. – 224 с.

2012

518. Кляшторна, Н. О. Олекса Мишанич : літературознавець / Н. О. Кляшторна // Бойківське сузір'я : словник персоналій Бойківщини : народилися бойками, мешкали на Бойківщині, прислужилися бойкам / Н. О. Кляшторна. – Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2012. – С. 44-45 : портр.

2013

519. Воїнов, С. Мій учитель Олекса Мишанич / С. Воїнов // Слово і час. – 2013. – № 5. – С. 30-31.

520. Дзюба, І. Світла постать : [про О. Мишанича] / І. Дзюба // Слово і час. – 2013. – № 5. – С. 31-32.

521. Ігнатович, Олександра. Олекса Мишанич (1933-2004) : [нарис про життя і діяльність] / О. Ігнатович // Ігнатович, О. Літературні портрети. – Ужгород : Ліра, 2013. – С. 36-44 : портр. – Бібліогр. наприкінці ст. та у підрядк. прим.

522. Криса, Б. Наукова спільнота: процес творення : [про діяльність О. Мишанича] / Б. Криса // Слово і час. – 2013. – № 5. – С. 28-29.

523. Студії з україністики. – Вип. XIII : Збірник праць на пошану члена-кореспондента НАН України Олекси Мишанича з нагоди його 80-ліття і 10-річчя від дня смерті / заг. ред. Р. П. Радішевського. – К., 2013. – 528 с.

524. Сулима, М. Подвижник української медієвістики : [про діяльність О. Мишанича] / М. Сулима // Слово і час. – 2013. – № 5. – С. 24-25.

525. Ушкалов, Л. Мій незабутній учитель : [про О. Мишанича] / Л. Ушкалов // Слово і час. – 2013. – № 5. – С. 26-27.

2014

526. Котляр, Ю. В. Русини – нащадки Русі-України : [в рец. на колективну монографію: Українці-русини: етнолінгвістичні та етнокультурні процеси в історичному розвитку (Київ, 2013) згадка в т. ч. про дослідж. О. Мишанича] / Ю. В. Котляр // Історичний архів. Наукові студії : зб. наук. пр. – Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. П. Могили, 2014. – Вип. 13. – С. 200-202.

***

527. Трофимук, М. Алексей Васильевич Мишанич и развитие неолатинистики в Украине / М. Трофимук // Индоевропейское языкознание и классическая филология – XVIII : материалы чтений, посвященных памяти профессора И. М. Тронского. – СПб. : Наука, 2014. – С. 920-925.

528. Трофимук, М. Олекса Мишанич – промотор розвитку дисципліни неолатиністики в Україні / М. Трофимук, О. Трофимук // Studia Polsko-Ukraińskie. – 2014. – № 1. – С. 205-213.

2015

529. Мишанич Олекса Васильович : [відомості про життя та наукову діяльність] // Відділення літератури, мови та мистецтвознавства НАН України : іст.-біогр. довід. / НАН України. – К. : Академперіодика, 2015. – С. 191-192 : портр.

2017

530. Вакуленко, К. Р. Олекса Мишанич – медієвіст: спроба загальної характеристики / К. Р. Вакуленко // Наукові записки ХНПУ ім. Г. С. Сковороди. – 2017. – Вип. 1(85). – С. 26-37.

531. Вакуленко, К. Р. Олекса Мишанич про історичну основу «Слова о полку Ігоревім» / К. Р. Вакуленко // Вісник Запорізького національного університету. Філологічні науки. – 2017. – № 2. – С. 5-9.

532. Румянцев, О. Листи Миколи Кочіша до Олекси Мишанича (1969–1973) / О. Румянцев, Я. Мишанич // *Ruthenian Studies*. – 2017. – № 1. – С. 143-154.

533. Сенько, І. М. Мишанич Олекса Васильович : [літературознавець, критик, лауреат Нац. премії України ім. Т. Г. Шевченка (1988)] / І. М. Сенько // *Верховина. Волівщина-Міжгірщина : іст.-культурол. нариси / Т-во верховинців Міжгірщини ; упоряд. : І. І. Завадяк, І. М. Сенько. – Ужгород : ТИМПАНИ, 2017. – С. 360-361 : фот.*

534. Федака, Д. Олекса Мишанич: (1933–2004) : [чл.-кор. НАН України, д-р філол. наук, професор, заслуж. діяч науки і техніки України] / Д. Федака // *Федака, Д. Українське красне письменство Закарпаття. – Ужгород : ТИМПАНИ, 2017. – С. 354-362: портр.*

2018

535. Листи П. П. Охріменка до О. В. Мишанича (1985–1997 роки) / підгот. Я. Мишанич // *Слово і час. – 2018. – № 4. – С. 57-74. – Бібліогр. в кінці ст.*

536. Мишанич, Ярослав. «Батько працював як проклятий» : [розмова з сином академіка О. В. Мишанича / вів О. Гаврош] / Я. Мишанич // *Неділя. – 2018. – 6-12 квіт. – С. 7 : фот.*

537. Мороз М. О. Листи до О. В. Мишанича 1963–2002 / публ. і прим. Я. Мишанича // *Ізборник 2012-2016. Дослідження. Критика. Публікації / упоряд., ред. В. І. Сулима. – К. : Вид. дім Дмитра Бурого, 2018. – С. 327-450.*

538. Нога, Г. Спогад про двох медієвістів : [ст. присвяч. двом літературознавцям В. Крекотню та О. Мишаничу] / Г. Нога // *Слово і час. – 2018. – № 4. – С. 55-57. – Бібліогр. в кінці ст.*

539. Славетний син Закарпаття : до 85-річчя від дня народження О. В. Мишанича (1933–2004) // *Календар знаменних і пам'ятних дат / Держ. наук. установа «Кн. палата України ім. І. Федорова». – 2018. – № 2 (II кв). – С. 26-39 : портр. – Бібліогр. в кінці ст.*

540. Сулима, М. Олекса Мишанич – цінитель і дослідник української поезії / М. Сулима // *Слово і час. – 2018. – № 4. – С. 52-55. – Бібліогр. в кінці ст.*

ІМЕННИЙ ПОКАЖЧИК¹

А

Александров О. 15, 180
Андрашко В. 147
Андрашко М. І. 262, 265
Андрелла М. 11, 197
Андріанова-Перетц В. 40
Андрущенко М. 15
Архій Й. *див. Іванов І.* 45

Б

Бабота Л. 13, 149
Бадзьо Ю. 60, 61, 100
Балаж 236, 257
Балега Ю. 77, 206, 208, 209
Балицький 206
Бандровський Г. 195
Бараболя Марко *див. Рознійчук І.* 11, 44, 160, 197
Баран О. 114
Баранович Л. 39
Барвінок Ю. *див. Керекеш Ю.*
Барвінський О. 28
Барич Є. 13, 136
Басараб В. 242
Бача Ю. 13, 34, 77
Бачинський А. 11
Бевзенко С. 49
Белень 239, 245, 308
Береза І. 15
Бильня(Більня) В. 79, 131
Бігарь Ю. 159
Бідзіля М. 151, 154
Бідзіля Ю. 162, 163

Білак С. 11
Білецький О. І. 36, 40, 72, 102, 103, 170, 204, 208
Білогуров М. 131
Білоус П. 15, 108, 117, 180
Білоусов 305
Бірчак В. 11, 105
Благослов Я. 161
Блапарьова І. 275
Божук Миколая 11, 44
Бокшай О. 57
Боршош-Кум'ятський Ю. 11, 44, 64, 77, 196, 206
Братковський Д. 39
Братунь Н. 130
Братунь Р. 130
Бунганич П. 50
Буришинка 235, 242
Бучинський-Яскольд О. 39

В

Вакаров Д. 11, 196
Варга Д. (Ю.) 13, 126, 128, 134, 136
Величко С. 74, 204
Величковський І. 38, 39
Верба Г. 111
Вершан К *див. Галас К.*
Вінай М. 130
Вінграновський М. 167
Власов О. 130
Возняк М. 10, 28, 39, 116, 171
Воїнов С. С. 154, 171
Волинський П. 208
Волошин А. 14, 20, 51, 79,

105, 119, 152, 163, 165, 191, 200, 205, 208, 313
Ворон А. 44

Г

Гаврош О. Д. 16, 57, 71, 141, 146, 157, 210
Галас К. *див. Вершан К.* 45
Галицький В. 200, 201
Гарді Д. 156, 157
Гвардіонов Б. 97
Геник-Березовська З. 13, 33, 167
Глібов Л. 14, 163, 171
Гнатюк В. 11, 25-34, 135, 136, 149, 155, 157, 161, 191
Годованець М. 163
Годований Л. 97, 98
Головатий С. 187
Голоднякова А. 272
Горбань М. 172,
Горбач О. 162
Горецький А. 138
Горський В. С. 123
Гостиняк С. 13
Грабович Г. (Дж.) 73, 114
Грядянка 74
Гранчак 312
Гриневичева К. 14, 79, 172, 191
Грушевський М. 10, 28, 29, 33, 39, 116, 120, 171, 172, 208
Гудак Ш. 79, 131, 134

¹ Цифра після прізвища вказує на сторінку

Гуйванюк 51
Гурдзан І. 159
Гусев М. 166
Густі В. П. 96

Г

Гарянський В. 13, 136
Гренджа-Донський В. 11,
12, 14, 19, 32, 44, 64,
65, 77, 79, 84, 91, 105,
119, 160, 161, 164, 165,
172, 197, 200, 205, 212
Гудзій М. К. 8, 72, 78, 102,
103, 170, 204

Д

Даліда Ф. 305, 307
Данило Романович, ко-
роль 157
Данканич В. 97
Дем'ян Лука 11, 32, 44,
66, 77, 134, 197
Дзеверін І. 102, 116
Дзира Я. І. 119, 171
Дзюба І. 94, 100, 147, 154
Добровський Й. 73
Довгович В. 11, 160, 197
Дончик В. 100, 102, 171
Драгоманов М. 28
Драйзер 221
Драч І. 66
Дроб'язко В. 138
Дубинянська Я. 72, 75,
146
Дурунда 229, 236, 245,
270, 301
Дурунда А. 66
Духнович О. 11, 16, 77,
84, 163, 164, 197, 205
Дуць О. 148

Е

Езоп 163
Ерчич В. 88

Є

Євлевич Х. 39
Єфремов С. 116

Ж

Жаткович Ю. 32
Жганець В. 127
Жиган М. 159
Жидліцький В. 13
Жирос М. 13, 134, 136
Жулинський М. Г. 100,
116, 150, 154, 180, 194
Жупан Й. 11, 134
Журавська І. Ю. 138

З

Задорожний В. 162
Зайцев П. 125, 172
Заремба В. 61, 102, 172
Засенко О. 78
Затонський Д. В. 102, 137,
138
Зеров М. 208
Зилінський Б. 13
Зилінський О. 13, 33
Зімін О. 73
Злоцький Ф. 11, 160
Зореслав 162, 207

І

Іванисенко В. 100, 102
Іванов І. *див. Архій Й.*
Іваньо І. В. 119, 171
Івашкевич 159
Ігнатович Г. 9, 16
Ігнатович О. 16
Ігнац 245
Іларіон, митрополит Київ-
ський 39, 73
Ільницький Ю. 195, 243
Ірлявський І. 44, 162, 205,
207
Ісіченко І., архієпископ
див. Ісіченко Ю.

Ісіченко Ю. *див. Ісічен-
ко І., архієпископ* 40,
106, 117, 180

К

Камозін П. 260, 293
Каналаш М. 237, 241,
252, 253, 261, 283, 296,
306
Капітан М. 51
Карабелеш 206
Караджич В. 134
Катерина ІІ, імператри-
ця 61
Кашуба М. 110
Керекеш Ю. *див. Барві-
нок Ю.* 12, 45, 98, 134,
205
Кирилюк Є. П. 166, 208
Кінан Е. 73
Кіндрат Ю. 13
Клепар І. 221, 228, 229
Климентюк М. 64
Клочурак С. 19
Ковальчук 285, 286
Ковач М. 13, 79, 88, 126,
129, 130-132, 134, 136,
155, 167
Ковач Ф. 13
Кокотюха 146
Колінець В. 15, 181
Колос І. 44
Колосова В. П. 38, 103,
171, 184
Колошня М. 130
Конашевич-Сагайдач-
ний П. 114
Кондратович І. 105, 206
Кониський Г. 39
Константинович С. 13, 136
Копрушаки 271
Корнута 283
Королева Н. 14, 79, 172,
191, 204

- Корпанюк М. 15, 108, 112, 115
 Костельник В. 79, 126, 129, 131, 132, 136
 Костельник Г. 128, 135
 Костенко Л. 66
 Косюч 244
 Котляр Б. 201
 Коцюбинська М. 100, 166, 167, 181
 Кочіш Є. М. 129, 131
 Кочіш М. 88, 128, 130, 131
 Кралицький А. 11
 Крекотень В. І. 35-41, 78, 101-103, 109, 114, 119, 123, 124, 171, 184, 192, 204
 Кремінь Д. 66
 Крилов І. 163
 Кримський А. 14, 54, 171
 Кримський С. 16
 Крип'якевич І. 54
 Криса Б. 15, 122
 Кузан В. 98
 Кузнецов 269
 Куремський А. 167
 Куртанич 245
- Л**
- Лабунько М. 119
 Лазаревський О. 37
 Лазорик 206
 Лазорський М. 14, 172
 Латяк Ю. (Д.) 13, 28, 126, 129, 130, 131, 135, 136, 150
 Ледида М. 159
 Лелекач М. 44
 Лендел 243, 244
 Лепкий Б. 14, 191, 201
 Литвинов В. 178, 180
 Лінтур П. 147, 161
 Ліпчій А. 308
 Лодій П. 9
- Луценко Ю. 15
 Лучкай М. 163, 199
 Люся *див. Смілянська В. Л.*
- М**
- Магей І. 154
 Магочій П.-Р. 79, 80, 109, 118, 148
 Мазепа І. 74, 178, 179
 Мазон 73
 Мазур Ф. 221, 222, 228, 229, 239, 252, 302, 308, 310
 Макара 311
 Маковей О. 14, 28, 204
 Максимович М. О. 73, 115, 116
 Маланчук В. 104, 198
 Манджура І. 61, 102, 172
 Марголін 269
 Маркевич В. 239
 Марко Василь *див. Маркусъ В.*
 Марков П. Г. 116
 Маркович І. 236
 Маркусъ В. *див. Марко Василь* 14, 19, 42-47, 149, 152, 162
 Маркуш О. 11, 44, 77, 134, 164
 Маслов С. 37, 40, 102, 204
 Махновець Л. Є. 41, 61, 78, 86, 101-103, 109, 125, 169, 171, 200, 201, 204
 Мацинський І. 11, 13
 Мегела І. 137, 180
 Медеші Л. 148
 Мейгеш Ю. 66
 Мельник О. 153
 о. Мизь Р. 133, 134
 Микитась В. 77
 Миролюбов 74
- Митрак О. 11, 160, 196, 197, 207
 Митура О. 39
 Михайлович В. 51
 Михлик З. 244
 Мишанич (Андрашко) К. 88, 145, 168, 227, 228, 230, 232, 233, 239, 245, 250, 252, 256, 260, 262, 263, 268, 269, 278, 282, 285, 288, 290, 293-295, 298, 300, 302, 303, 307, 309
 Мишанич (Бушко) А., мати 85, 159, 168, 210
 Мишанич А. Ф. 90, 143, 145, 195, 237, 239, 313
 Мишанич А., сестра 68, 214, 221, 231, 235, 237, 241, 244, 249, 252, 253, 255, 256, 263, 267, 268, 272, 273, 275, 283, 299, 303, 305, 306, 308, 310
 Мишанич В., батько 85, 145, 159, 168, 210, 271
 Мишанич В., брат 67, 168, 215, 221, 229, 234, 237, 241, 242, 245, 249, 252, 256, 257, 261-263, 267, 268, 272-274, 278, 288, 289, 291, 292, 297, 299, 302, 303, 305, 308, 310
 Мишанич Віра 90, 168, 195, 220-229, 231, 234, 236-241, 248, 249, 252-257, 259, 262, 264-266, 268, 271, 272, 275, 276, 282, 283, 287, 289, 290, 291-293, 295-297, 299, 310, 312, 313
 Мишанич Г. (С.) 68, 89, 215, 231, 238, 241, 242, 244, 249, 252, 253, 261,

- 262, 267, 268, 283, 295,
296, 299, 305, 306, 308
- Мишанич Е. Я. 146
- Мишанич І. Ф. 89, 90, 195,
234, 239, 305, 313
- Мишанич І. 67, 77, 214,
230-232, 234, 235, 244,
250, 254-256, 263, 285,
289, 295, 308, 310
- Мишанич М. 68, 89, 90,
215, 219, 229, 237, 239,
249, 252
- Мишанич Мих. 68, 214,
229, 237, 244, 256, 257,
262, 267, 268, 272, 285,
295, 300
- Мишанич М. Я. 146
- Мишанич О. Я. 81, 145,
146
- Мишанич О. 230-232,
255, 256, 263, 290, 295,
310
- Мишанич Ор. 262, 268
- Мишанич С. 68, 85, 89,
160, 168, 169, 194-196,
213, 214, 218- 222, 224-
229, 234, 239, 240, 244,
245, 249, 250, 252-254,
255, 257, 260, 262, 264,
268, 270, 273, 274, 277,
282-284, 294, 295, 297-
299, 300-303, 307
- Мишанич Ф. 67, 85, 89,
90, 92, 102, 143, 145,
168, 195, 196, 203, 210,
212, 218-314
- Мишанич Ю. 68, 90, 215,
230, 234, 235, 237, 238,
241, 244, 252, 253, 255,
280, 258, 261-264, 267,
271, 273-276, 278, 281,
283, 288, 293, 295- 297,
299, 303, 305, 306, 308,
310
- Мишанич Я. О. 69, 81, 89,
141, 168, 218, 239, 262,
268, 282, 288, 293, 294,
295, 298, 300, 302
- Міговк П. 44
- Мідянка П. 66
- Мікловш 245, 299
- Мінчин Б. М. 138
- Мовчан П. 153
- Мозіль 240
- Мольнар М. 13, 34
- Моравець Я. 13
- Мудрий В. 130
- Мушинка М. 13, 15, 16,
24-34, 76, 81, 94, 119,
127, 129, 136, 147-150,
153, 162, 167
- Н**
- Надь С. 126, 134
- Назаревський О. 40, 102
- Наливайко Д. 38
- Неврий М. 13, 34, 167
- Недзельський Є. 11
- Нечуй-Левицький І. 14,
204
- Німчук В. 87, 105, 119,
147, 152, 154, 166, 171,
180, 218, 224, 225, 174,
278, 282
- Німчук Д. 278
- Німчук І. 278
- Нічик В. 117, 123
- Новиченко Л. 203
- Нога Г. 15, 154
- Нота В. 127, 128
- Нудьга Г. 125
- Нярадий З. 13, 136
- О**
- Огієнко І. 172
- Огоновський О. 39
- Олейничка 235
- Олейничка І. 235
- Ольбрахт І. 11, 105, 172,
212
- Ольжич О. 14, 191
- Оріховський С. 178
- Орлик П. 179, 182, 185
- Орос Я. 151
- Охмакевич Н. Л. 172
- Охріменко П. П. 119, 171
- П**
- Павленко Г. 15, 40
- Павлик М. 28.
- Павличко С. 119, 179
- Павлишин М. 162
- Павлович М. 13, 77
- Павловичова М. 136
- Пагутяк Г. 125
- Пантюк 146
- Панькевич І. 29, 32
- Панько С. 131, 155
- Пап С. 19
- Папгаргаї Д. (Ю.) 13, 79,
130, 131, 136
- Паславський І. 175
- Пастелій І. 9, 197
- Пахльовська О. 119, 179
- Пеленський Я. 43
- Пелешенко Ю. 15, 117
- Перетц В. 40, 102, 204
- Петров М. 39
- Петровський О. 118
- Петровцій І. 311
- Пивоваров В. 15
- Піпаш-Косівський В. 44
- Погребенник Ф. 119, 171
- Позаяк Ю. 196
- Покальчук Ю. 102
- Полешенко Ю. 154
- Полонська Г. М. 35
- Пономарьов П. П. 8, 78,
170, 203, 207-209
- Пономарьова З. Л. 208
- Поплавська Н. 15, 117
- Попович 284, 299

- Попович І. 311
 Попович-Гученський П. 39
 Потебня О. 205
 Потушняк Ф. 11, 44, 64, 66, 77, 134
 Почаський С. 39
 Приступов П. 123
 Прицак О. 14, 53-56, 111, 119, 143, 167, 191, 205
 Прокопова А. 130
 Прокопович 115
 Прокопович Ф. 73, 74, 183
 Пушук С. 200
 Пшеничний Є. 15, 108, 117, 149, 150, 180
- Р**
- Радивилівський А. 35, 36, 37, 40
 Радишевський Р. 10, 15, 16, 118
 Рак П. М. 294
 Рамач А. 156
 Рамач М. 13, 136, 155
 Рамач Ю. 28
 Рамач Я. 13, 28, 136
 Ребрик І. 198
 Ревта М. 240, 242, 253, 265, 306
 Ремарк Е.-М. 137
 Решетар 280
 Рильський М. 127-129
 Ричак 243
 Ріпа І. 9
 Рішко М. 44
 Рознійчук І. *див Бараболя Марко*
 Роман М. 13
 Романенчук Б. 28
 Романишин М. 147
 Рошко Ф. 159
 Руданський С. 14, 163, 171
 Рудловчак О. 13, 77
 Рудницький Л. 28, 162
- Русин П. 181
- С**
- Сабадош І. 134
 Сабадош Я. 135
 Сабов Є. 11
 Савченко І. 40
 Сакач С. 126, 130-132, 134, 135
 Сакович К. 39, 114
 Самовидець 74
 Сверстюк Є. 147
 Світличний І. 100, 147
 Сенько І. М. 159, 164
 Сивокінь Г. 86, 100, 102, 116, 166, 171, 183, 184, 190, 191
 Сивохопова А. 240
 Сільвай І. А. 11, 77, 162, 163, 205, 207
 Скляренко С. 97
 Скворода Г. С. 10, 16, 61, 69, 78, 101, 111, 112, 119, 123, 125, 160, 169, 190-193, 203, 204
 Скрипник Г. 118
 Скубан М. 130
 Скунець П. 66, 98, 156, 165
 Сладек М. 312
 Сливка В. Ю. 199
 Сливка І. 97, 98
 Сливка О. 44
 Сліпий Йосиф, митрополит Галицький 14, 118, 149, 152, 164, 200
 Смілянська В. Л. *див. Люся* 166, 218, 219, 225, 226, 234, 250, 253, 256
 Смілянський Л. 213
 Смотрицький М. 39
 Соболь В. 108, 117,
 Сова П. 105, 206
 Содомора А. 184
 Сополіга М. 13
- Ставровський-Попрадов Ю. 11
 Сталін Й. В. 153
 Станинець Ю. 44
 Стебельський Б. 162
 Стерчо П. 19
 Стефаник В. 58, 66
 Стефанович О. 14, 191
 Стогній І. 117
 Стратій Я. 125, 180
 Стрипський Г. 11, 32, 162
 Студинський К. 28
 Стус В. 66, 100
 Стус Д. 181
 Суліма М. 9, 15, 16, 38, 40, 118, 154, 170
 Сулінчак В. 45
 Сухан В. 154
- Т**
- Тамаш Ю. 13, 28, 79, 134-136
 Таркович Г. 9
 Терлюк І. 126, 134
 Ткаченко Г. 123
 Томчаній М. І. 12, 66, 67, 134
 Томчаній М. М. 311
 Транквіліон-Ставровецкий К. 39, 40
 Трофимук М. 15, 117, 174-189
 Трофимук О. 15, 182
 Тугушева Р. 50
 Туровський К. 73
 Туряниця І. 82, 153
- У**
- Углярченко П. 134
 Удварі І. 162
 Українка Леся 14, 224
 Уманський І. 39
 Ушкалов Л. 15, 108, 117, 180, 190

Ф

Федака Д. М. 92, 96, 97,
161, 197, 259, 294
Федака С. Д. 194
Фединишинець В. 311
Федр 163
Федченко П. 116
Федькович Ю. 162
Феєрчак П. 11
Фейса Я. 130
Фенцик Є. 11, 207
Ференц Н. 203
Фешко І. Ю. 269, 271, 286
Фізер І. 162, 205
Франко З. 181
Франко І. Я. 14, 28, 31,
33, 37, 39, 40, 58, 62,
63, 66, 72, 83, 104, 120,
121, 140, 145, 159, 161,
162, 167, 171-173, 188,
204, 212
Француз К.-Е. 97
Фучко 240

Х

Хемінгвей Е. 221
Химинець Ю. 18-23, 162

Хмельницький Б. 39
Худанич В. 162

Ц

Цап М. М. 6, 13, 136
Цибульський П. 134
Циганок (Савчук) О. 15,
117, 181

Ч

Чалий Б. 195
Чапек К. 138
Часто П. 97, 98
Чендей І. М. 13, 66, 67,
91, 94, 98, 101, 134,
155, 205
Чендей М. І. 155
Чепіга І. П. 171
Черевко 236
Черемшина М. 14, 58,
171, 204
Черкасенко С. 14, 79, 172,
191, 204
Чижевський Д. 14, 39,
107, 171, 191
Чучка П. П. 48-52, 119,
162, 198, 205, 208, 249,
310, 312

Ш

Шамота М. З. 60, 101,
103, 104, 138,
Шандор В. 19, 162
Шанта М. 13, 136
Шевченка Т. Г. 37, 57
Шевченко В. 15
Шевчук В. І. 111, 123, 138
Шелест П. 61
Шинкарук В. 117
Шкробинець Ю. 98
Шляпецька М. 235
Шляпецькі 237
Штефан А. 19, 313

Щ

Щербицький В. 104, 198,
202

Я

Ябур А. 24
Яворський С. 179, 183
Яременко В. 116, 153, 180
Яременко П. К. 107
Яценко Б. 201
Яценко М. Т. 27
Яцькова М. 303

ІМЕННИЙ ПОКАЖЧИК ДО БІБЛІОГРАФІЇ¹

А

Андріанова-Перетц В. П. 247
Андрущенко М. 395
Аристов Ф. 247

Б

Бабота Л. 485, 514
Бадида М. Б. 507, 508
Бажан М. П. 37, 78
Баков Я. 102
Балега Ю. 2, 102, 306, 340
Балецький О. 2
Балика Б. 102
Бараболя Марко 102
Басараб В. 102
Бача Ю. 206, 229, 273, 294, 380
Бедзір В. 427
Березняк О. 3
Бильня В. 102
Бирчак В. 160
Білоус П. 390
Бісс Є. 102
Божук Миколая 102, 514
Боролич Ю. 37, 78
Боршош-Кум'ятський Ю. 301

В

Вавринчик І. 102
Вакаров Д. 102
Вакуленко К. Р. 530, 531
Ванат І. 380

Варга Ю. 102
Вароді В. 102
Васовчик В. 329
Величко С. 102, 371
Винай М. 102
Вишневський І. 309
Вовчок В. 102, 300
Водолазкин Е. Г. 447
Воїнов С. 519
Волкович І. 102
Волошин А. 20, 194, 201, 263, 382, 406
Волощук І. 102

Г

Гаватович Я. 102
Гаврош О. 429, 430, 432, 434, 460, 465, 467, 536
Галайда І. 102
Галечка А. 102
Галчак А. 102
Гарді-Ковачевич І. 102
Гвоздик-Пріцак Л. 396
Геник-Березовська З. 102
Герц Ю. Д. 291
Гиряк М. 102
Гізель І. 102
Глібов Л. 335
Гнатюк В. 65, 156, 241, 325
Гойда Ю. 311
Голенда Й. 290
Головатий А. 102
Голубченко В. Ю. 453
Гончарук М. 333

Горбань М. 169
Горка Л. 102
Горова-Мишанич М. 246
Грабовський В. 468, 486
Грабянка Г. 102
Григаш Л. З. 507, 508
Гриневичева К. 102, 113, 124, 166, 221, 366
Грицай М. 3
Грицюта М. 352
Гриць-Дуда І. І. 288
Грушевський М. С. 129, 383
Гудак Ш. 102
Гула П. 102
Гурдзан І. 102
Густі В. П. 102, 289

Ґ

Ґабор В. 465
Ґренджа-Донський В. 37, 39, 48, 53, 57, 78, 100, 102, 115, 116, 131, 135, 140, 154, 159, 209, 214, 215, 217, 218, 283, 287, 372
Ґудзій М. К. 112, 292, 328, 361

Д

Данко О. 7
Дацей В. 120, 130
Дем'ян Лука 37, 78, 120
Деркач Б. А. 303, 328

¹ Цифра після прізвища вказує на номер позиції

Дзвонівський Я. 120
 Дзеверін І. О. 102, 120,
 198, 269, 270, 448
 Дзюба І. М. 464, 520
 Дівович С. 63, 120
 Діянич В. 120
 Добош С. 120, 197
 Добрянський А. 37
 Довгалевський М. 120
 Довганіч О. Д. 506
 Долго І. 120
 Долинич Й. 442, 469
 Дончик В. Г. 218, 221, 223,
 225, 228
 Дробленкова Н. 120
 Дробняк М. 120
 Дубинянська Я. 431
 Духнович О. 45, 47, 275,
 284, 285, 304, 310
 Дяковський О. 120

Ж

Жаткович Ю.-К. 78, 120
 Жулінський М. Г. 466, 470

З

Завадяк І. І. 533
 Зайцев П. 188, 208
 Заклинський К. 120
 Засенко О. Є. 80
 Зейкан Ю. 423, 425
 Злоцький Ф. 120
 Зозуляк В. 37, 120
 Зореслав 120
 Зорка С. 120

Й

Йожеф А. 30
 Йосипенко С. Л. 279

І

Іванчов Ф. 37, 78, 120
 Іваньо І. 3, 120
 Ігнатович О. С. 508, 521

Іларіон, митрополит *див.*
Огієнко І.
 Іларіон Київський 103, 120
 Ільченко Л. О. 507, 508
 Іоанн Ліствичник 120
 Ірлявський І. 119
 Ісаак Сірін 120

К

К. 439
 Камеліс Й. 120
 Канюка О. А. 507, 508
 Карабелеш А. 120
 Караджич В. 95, 441
 Кашуба М. 381
 Кирда В. 120
 Кирило 233
 Кириченко Ф. 2
 Клименко Н. 335
 Кляшторна Н. О. 518
 Ковалів М. 452
 Ковач М. 78, 82, 111, 120,
 298, 340, 499, 509
 Ковач Ф. 120, 365, 458
 Козак С. 132
 Козачинський М. 120, 320
 Козельський Ф. 120
 Колос Іван 120
 Колосова В. П. 332, 349
 Колошняї М. 120
 Комаринець Т. 312
 Комарницький В. М. 424
 Кониський Г. 120
 Копинець А. 120
 Копистенський З. 120
 Королева Н. 121, 127,
 136, 139, 182, 187, 204,
 223, 373, 410

Корпанюк М. 391, 417,
 516
 Костельник В. 78, 198,
 319, 350
 Костельник Г. 198
 Костельник О. 198

Костишин К. 410
 Костікова І. І. 461
 Котляр Ю. В. 526
 Кочіш Є. 198
 Кочіш М. 78, 198, 532
 Кочубей Л. 338, 339
 Крעותень В. І. 96, 200,
 231, 308, 332, 338, 339,
 349, 376, 397, 538

Крилов Л. 62
 Кримський А. Ю. 333
 Криса Б. 522
 Кропивницький М. 27
 Ксеняк М. 198
 Кубійович В. 393
 Кузан В. 289
 Кундрат Ю. 198
 Кусько А. 198

Л

Лабінський М. Г. 464
 Лазорик Ф. С. 50, 78, 198
 Лазоршин І. 20
 Лазорський М. 150, 153,
 280, 408
 Латак Д. 198, 500-502
 Лашевський В. 198
 Лепкий Б. 242, 249
 Лисенко О. О. 295, 420
 Лихачов Д. 198
 Лодій П. 198
 Лопата В. 364
 Лупій О. 19, 198, 227, 278,
 322
 Луценко Ю. М. 448
 Ляхович М. 422

М

Магочі П. Р. 198
 Маковей О. 367
 Марко В. *див. Маркусъ В.*
 Маркусъ В. *див. Марко В.*
 164, 196, 327, 380, 393,
 487

- Маркуш О. 37, 55, 78
 Мартович Л. 256
 Маслюк В. П. 348
 Махновець Л. Є. 2, 46,
 167, 198, 295, 324, 332,
 363, 420
 Мацинський І. 98, 183, 198
 Мефодій 233
 о. Мизь Р. 222
 Микитась В. Л. 96, 219,
 236, 304
 Митрак О. 55, 78
 Митуса 198
 Михлик З. 440
 Мишанич Я. 299, 470,
 509, 511, 516, 532, 535,
 536, 537
 Мишаничі, родина 437,
 440, 460
 Мишуга Л. 172
 Мідянка П. 465
 Мірошніченко Л. 405
 Міцкевич А. 26
 Мольнар Л. 198
 Мольнар М. 84, 198, 314
 Мономах В. 78
 Мороз М. О. 537
 Моцарт А. 33
 Мушинка М. 7, 9, 10, 13,
 24, 156, 198, 222, 262,
 290, 315, 325, 350, 365,
 433, 455, 456, 483, 485,
 488-491, 512, 515
 Мушкетик Ю. 173
- Н**
- Надь Г. 198
 Надь М. 198
 Надь С. 503
 Наливайко Д. 326
 Неврлий М. 10
 Немет М. 198
 Нечуй-Левицький І. 149,
 330, 331, 411
- Німчук В. В. 469
 Нога Г. 386, 403, 538
- О**
- Огієнко І. *див. Іларіон*,
митрополит 184, 185
 Ольбрахт І. 123, 368
 Орос О. 504
 Орлик Г. 153
 Охріменко П. П. 10, 535
- П**
- Павличко Д. 365, 514
 Павлович А. І. 61
 Пагиря В. 243, 428, 451,
 459, 472, 473
 Палій В. М. 454
 Панько С. 75
 Пекар А. 2
 Плісецький М. 189
 Погребенник Ф. 242, 256,
 345, 352, 402
 Поліщук В. 437
 Поліщук Г. 437
 Поп В. 307, 311, 419, 457,
 459
 Поп І. 462
 Попович Д. 419
 Потебня О. 389
 Потушняк Ф. М. 37, 61
 Прицак О. 230, 392, 412,
 413
 Прокопенко Ф. 438
 Пшеничний Є. 466
- Р**
- Радишевський Р. П. 523
 Ральстон В. 37
 Рамач М. 484
 Ребрик А. 514
 Ребрик І. 8, 25, 135, 327,
 372
 Ревть Ю. 36
 Рильський М. Т. 29
- Роглев Х. 243, 428, 451, 459
 Розумовський К. 280, 408
 Роман С. 365, 421
 Руданський С. 67, 334
 Рум'янцев О. 532
 Рязанцева Т. 293, 418
- С**
- Семенюк М. 19
 Сенько І. 476, 490, 533
 Сиваченко М. Є. 3, 4
 Сисак М. 455
 Сільвай (Сильвай) І. 37, 78
 Сінченко Г. І. 318
 Скаба А. Д. 63
 Скакандій В. Ю. 91, 350
 Скворода Г. С. 3, 12, 66,
 181, 267, 279, 381, 516
 Скрипник Г. 297
 Скунець О. Д. 471, 480
 Скунець П. М. 155, 465
 Сліпий Йосиф, митропо-
 лит 9, 180, 265
 Сліпушко О. 254, 255, 405
 Смілянський В. 335
 Смолій В. А. 281
 Смотрицький М. 353
 Сочка (Боржавін) В. 142
 Ставровський-Попра-
 дов Ю. 37
 Стаценко Н. 298
 Стегней І. 495
 Стельмах К. 291
 Стефанів В. 97, 256
 Стефанович О. 170, 225,
 293, 418
 Стратій Я. М. 279
 Стрипський Г. 37, 78
 Сулима В. І. 537
 Сулима М. М. 349, 376,
 444, 470, 478, 479, 505,
 513, 524, 540
 Сурков А. А. 50, 55, 61,
 74, 80

Т

Теодорович М. 37
Томчаній М. 313
Трофимук М. 527, 528
Трофимук О. 528

У

Угрин І. 435
Українка Леся 337
Ушкалов Л. 277, 525

Ф

Федака Д. М. 445, 480,
481, 504, 534
Федака С. Д. 482, 496
Фединишинець В. 497
Фіголь А. 393
Фізер І. 389
Франко І. Я. 28, 32, 69,
125, 338, 339, 241, 343,
345, 349, 352

Х

Химинець Ю. 148, 374
Хланта І. В. 449, 498, 506
Хмельницький Б. 396, 413
Ходанич П. М. 287
Храмов Ю. О. 454
Худанич В. 327

Ц

Цап М. 298
Циганок О. 398

Ч

Чендей І. М. 110, 465
Черемшина М. 73, 85,
97, 126, 336, 342, 358,
359, 370
Черкасенко С. 134, 137,
138, 144, 175, 228, 375
Чижевський Д. 224, 277,
Чучка П. П. 201, 226, 382

Ш

Шаблювський Є. 4
Шашкевич М. 74
Шевченко Т. Г. 188, 312,
329
Шевчук В. 90, 371, 381
Шиллер Ф. 31
Шугай М. 123, 368

Я

Яременко П. К. 3, 353
Яцканин І. 7

* * *

Calvi, L. 8
Ерчиґ, В. 4, 320
Караціґ В. 101
Naraksim L. 6
Miz R. 79, 89
Magocsi P. R. 179

СПИСОК АВТОРІВ, ТЕКСТИ ЯКИХ УВІЙШЛИ ДО ЗБІРНИКА

Гаврош Олександр Дюлович – письменник, журналіст, драматург. Завідувач літературно-драматичною частиною Закарпатського академічного обласного українського музично-драматичного театру імені братів Ю.-А. та Є. Шерегіїв.

Густі Василь Петрович – письменник, голова Закарпатської організації Національної спілки письменників України.

Жулинський Микола Григорович – літературознавець, доктор філологічних наук, професор, академік Національної Академії наук України, директор Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України.

Ігнатюк Олександра Степанівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української літератури Ужгородського національного університету.

Ісіченко Юрій (в миру Юрій Андрійович Ісіченко) – архієпископ Харківський і Полтавський (УАПЦ), доктор філологічних наук, професор Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна.

Кашуба Марія Василівна – доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри гуманітарних дисциплін Львівської національної музичної академії імені Миколи Лисенка.

Корпанюк Микола Павлович – доктор філологічних наук, професор кафедри української та зарубіжної літератур Переяслав-Хмельницького педагогічного університету, директор Науково-навчального центру скворородинознавства.

Криса Богдана Семенівна – доктор філологічних наук, професор кафедри української літератури імені академіка М. Возняка Львівського національного університету ім. І. Я. Франка.

Латяк Юрій (Дюра) – письменник, публіцист, перекладач з Нового Саду (Сербія).

Мегела Іван Петрович – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри зарубіжної літератури Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Мишанич Ярослав Олексійович – син Олекси Мишанича. Кандидат філологічних наук, науковий співробітник відділу давньої української літератури Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України.

Мушинка Микола Іванович – доктор філологічних наук, професор Закарпатської академії мистецтв, почесний іноземний академік Національної Академії наук України.

Орос Ярослав Миколайович – письменник, журналіст.

Рамач Михайло – журналіст, письменник, перекладач, історик з Нового Саду (Сербія).

Сенько Іван Михайлович – кандидат філологічних наук, фольклорист.

Смілянська Валерія Леонідівна – літературознавець, доктор філологічних наук.

Сулима Микола Матвійович – доктор філологічних наук, член-кореспондент НАН України, заступник директора з наукової роботи Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка, завідувач відділу історії української літератури.

Трофимук Мирослав Степанович – доктор філологічних наук, доцент кафедри української преси факультету журналістики Львівського національного університету імені Івана Франка. Співзасновник і директор Інституту неолатиністики при Українському католицькому університеті. Письменник, журналіст.

Ушкалов Леонід Володимирович – літературознавець, доктор філологічних наук, професор Харківського національного педагогічного університету ім. Г. Сковороди.

Федака Сергій Дмитрович – доктор історичних наук, професор кафедри історії України Ужгородського національного університету, письменник.

Ференц Надія Станіславівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української літератури Ужгородського національного університету.

Науково-популярне видання

ОЛЕКСА МИШАНИЧ У КОЛІ СУЧАСНИКІВ

**Збірник спогадів, статей, есе,
бібліографічних джерел**

До 85-річчя від дня народження науковця

В авторській редакції

Верстка та дизайн • Кокіна Рената

Підписано до друку 26.11.2018. Формат 64х90/16. Папір офсет.
Друк офсет. Гарнітура Book Antiqua. Ум. друк. арк. 22,3.
Замовлення № _____. Тираж 150 шт.

Оригінал-макет виготовлено та віддруковано у ТОВ «РІК-У»:
88000, м. Ужгород, вул. Гагаріна, 36
Свідоцтво Серія ДК № 5040 від 21 січня 2016 року

М 71 Олекса Мишанич у колі сучасників : зб. спогадів, ст., есе, біб-ліогр. джерел : до 85-річчя від дня народж. науковця / Департа-мент культури Закарпат. облдержадмін., КЗ «Закарпат. обл. уні-верс. наук. б-ка ім. Ф. Потушняка» Закарпат. облради ; уклад. : М. Б. Бадида, О. Д. Гаврош, І. В. Когутич, Я. О. Мишанич ; відп. за вип. О. А. Каноюка. – Ужгород : РІК-У, 2018. – 380 с. : фот. – Бібліогр.: с. 315-367 та у підрядк. прим.

ISBN 978-617-7692-14-9

Збірник матеріалів «Олекса Мишанич у колі сучасників», підготований до 85-річчя від дня народження Олекси Васильовича Мишанича (1933-2004), – це спроба зафіксувати добу доктора філологічних наук, члена-кореспондента НАН України, фундатора української школи медієвістики, громадського діяча, лауреата Національної премії імені Т. Шевченка очима самого академіка та його сучасників – літературознавців, письменників, журналістів, учнів, рідних, друзів. Доповнює видання найповніша бібліографія наукового доробку та матеріалів про Олексу Мишанича.

Видання адресоване широкому колу читачів, передусім літературознав-цям, краєзнавцям, історикам, студентам, бібліотечним працівникам.

УДК 821.161.2.09 Мишанич(477.87)(092)